

KOLEDAR 1991

KOLENDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1991

Izdala Goriška Mohorjeva družba
Katoliško tiskovno društvo
Gorica 1991

KRATICE ZA KALENDARIJ:

ap: apostol; cs: cesar(ica); c. uč: cerkveni učitelj; ev: evangelist;
dh: duhovnik; dk: diakon; dv: devica; kn: knez; kg: kneginja; km:
kmet; kr: kralj(ica); oč: očaj; pr: prerok; op: opat(inja); mč: mu-
čen(ec)ka; mh: menih; pp: papež; pr: prerok; rd: redovni(k)ca; sv: sve-
topisemski (mož, žena); sp: spokorni(k)ca; šk: škof; pšč: puščavni(k)ca;
us: ustanovitelj(ica); vd: vdova; ž: žena.

DOM

8414 / 1991.

ŠOD 160.632 / 1990.

Koledar uredil dr. Jože Markuža
Platnice in koledarski del opremil Edi Žerjal

Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1991

je navadno leto in ima 365 dni in en dan. Začne in konča se s torkom.

Svetovni dan miru 1. januarja 1991 po našem — gregorijanskem — koledarju, je isti dan:

19. december 1990 po julijanskem koledarju

23. keihak 1707 po koptskem koledarju

15. tébeth 5751 po judovskem koledarju

14. djoumada-t-tania 1411 po muslimanskem koledarju

LETNI ČASI

Začetek pomladi 21. marca ob 4.02; začetek poletja 21. junija ob 22.19; začetek jeseni 23. septembra ob 13.48; začetek zime 22. decembra ob 9.54.

SONČNA MRKA

15.-16. januarja bo obročast mrk v Avstraliji, Novi Zelandiji, na delu Filipinov, Antarktike in Tihega oceana od 21.51 do 3.55;

11. julija bo popoln mrk na vzhodnem delu Tihega oceana, južnem delu Severne Amerike, v Srednji Ameriki in severnem delu Južne Amerike od 17.29 do 22.43.

LUNINI MRKI

30. januarja bo polsenčni mrk v Amerikah, začetek tudi v Evropi in Aziji od 5.00 do 8.57; 27. junija bo polsenčni mrk v Južni Ameriki, južnem delu Severne Amerike in zahodni Afriki, začetek tudi v jugozahodnem delu Evrope od 2.50 do 5.40; 26. julija bo polsenčni mrk v Aziji, Avstraliji in vzhodni Afriki in konec v večjem delu Evrope od 17.51 do 20.24; 21. decembra do delni mrk v Severni Ameriki, večjem delu Azije, konec tudi v Južni Ameriki in Avstraliji od 9.27 do 13.39.

N.B. - Podatki so v srednjeevropskem času; ko je v veljavi poletni čas, dodaj eno uro!

JANUAR

PROSINEC

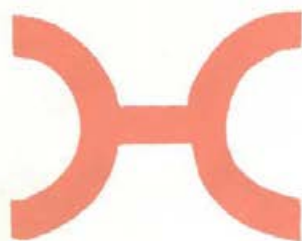
VODNAR

LUNE: Zadnji krajec: 7. ob 19.35
 Nova luna (mlaj): 16. ob 0.50
 Prvi krajec: 23. ob 15.22
 Polna luna (ščip): 30. ob 7.10

- 1 T Novo leto - Marija, sveta Mati božja**
Nasli so Marijo, Jožefa in Dete in mu dali ime Jezus (Lk 2, 16-21)
- 2 S Bazilij Veliki in Gregor Nacijanški šk c. uč
- 3 Č Genovefa Pariška dv
- 4 P Angela Fol. rd; Benedikta mč
- 5 S Emilijana (Milena) dv; Simeon pšč
- 6 N Gospodovo razglašenje - Sv. Trije kralji**
Z Vzhoda smo se prišli poklonit kralju (Mt 2, 1-12)
- 7 P Rajmund Penjaf. dh; Lucijan Ant. mč
- 8 T Severin Noriški op; Erhard, šk
- 9 S Julijan in Bazilisa mč; Hadrijan op
- 10 Č Viljem šk; Gregor Niški šk c. uč
- 11 P Pavlin Oglejski šk; Teodozij op
- 12 S Tatjana mč; Alfred op; Ernest mč
- 13 N Jezusov krst: Hilarij (Radovan) šk c. uč; Veronika dv**
Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 1, 6b-11)
- 14 P Feliks (Srečko) Nolanski dh
- 15 T Pavel pšč; Maver op
- 16 S Marcel pp; Berard, Oton in Peter mč
- 17 Č Anton (Zvonko) op; Marijan mč
- 18 P Marjeta Ogrska rd; *začetek molitvene osmine*
- 19 S Knut kr; Marij in drugi mč
- 20 N 2. nav. ned.; Fabijan pp in Sebastijan (Boštjan) mč**
Prva dva učenca govorita z Jezusom (Jn 1, 35-42)
- 21 P Neža (Janja) dv mč; Epifanij, šk
- 22 T Vincenc (Vinko) dk mč; Anastazij mč
- 23 S Emerencijana mč; Ildefonz šk
- 24 Č Francišek Saleški šk c. uč; Ksenija mč
- 25 P Spreobrnitev sv. Pavla; Ananija mč
- 26 S Timotej šk in Tit šk; Pavla sp
- 27 N 3. nav. ned.; Angela Merici dv; Julijan mč**
Spokorimo se in verujmo evangelju (Mr 1, 14-20)
- 28 P Tomaž Akvinski rd c. uč; Peter Nolasco rd
- 29 T Valerij šk; Julijan Ubogi sp
- 30 S Martina dv mč; Hijacinta rd
- 31 Č Janez Bosco rd us; Marcela vd

»Življenje se je razodelo« (1 Jn 1, 2)

RIBI

FEBRUAR

SVEČAN

28 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 6. ob 14.52
Mlaj: 14. ob 18.32
Prvi krajec: 21. ob 23.58
Ščip: 28. ob 19.25

- 1 P Brigida Irska dv; Sever šk
- 2 S Svečnica - *Gospodovo darovanje*
- 3 N 4. nav. ned; Blaž šk mč; Oskar (Ansgar) šk
Jezus uči, kakor kdor ima oblast (Mr 1, 21-28)
- 4 P Andrej Corsini šk; Janez de Britto dh
- 5 T Agata dv mč
- 6 S Pavel Miki in tov. mč; Teofil mč
- 7 Č Rihard kr
- 8 P Hieronim Emiliani rd; Janez de Matha rd
- 9 S Apolonija dv mč; Nikefor mč
- 10 N 5. nav. ned. Sholastika dv; Viljem Veliki pšč
Ozdravil je raznovrstne bolnike (Mr 1, 29-39)
- 11 P Lurška Mati božja; Saturnin mč
- 12 T Evlalija mč; Benedikt A. op
- 13 S *Pepelnica*; Katarina de Ricci rd; Ermelinda rd
- 14 Č Ciril in Metod, slov. ap; Valentin (Zdravko) dh
- 15 P Jordan Saški rd; Sigfrid (Zmago) šk
- 16 S Julijana mč; Onezim šk
- 17 N 1. postna ned.; Aleš in tov. us. servitov; Silvin šk
Jezusa Satan skuša in angeli mu strežejo (Mr 1, 12-15)
- 18 P Simeon Jeruz. šk mč; Flavijan šk
- 19 T Konrad sp; Barbat šk
- 20 S Sadot in tov. mč; Leon Sicilski šk
- 21 Č Peter Damiani šk c. uč; Irena dv mč
- 22 P Sedež ap. Petra; Marjeta Kortonska sp
- 23 S Polikarp šk mč; Romana sp
- 24 N 2. postna ned.; Lucij (Svitomir) mč; Sergij mč
Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 9, 2-10)
- 25 P Valburga dv
- 26 T Aleksander šk; Matilda dv
- 27 S Gabrijel Žal. Matere božje rd; Baldomir sp
- 28 Č Roman op; Hilarij pp

»Bog je duh, in kateri ga molijo, ga morajo moliti v duhu in resnici« (Jn 4, 24)

MAREC

SUŠEC

31 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 8. ob 11.32
Mlaj: 16. ob 9.10
Prvi krajec: 23. ob 7.03
Ščip: 30. ob 8.17

OVEN

- 1 P Albin šk; Antonina mč
- 2 S Neža Praška rd; Henrik rd
- 3 **N 3. postna ned.; Kunigunda cs; Marin mč**
Poderite ta tempelj in v treh dneh ga bom postavil (Jn 2, 13-25)
- 4 P Kazimir, poljski kraljevič
- 5 T Janez od Križa rd; Hadrijan mč
- 6 S Fridolin sp; Koleta (Nika) rd
- 7 Č Perpetua in Felicita mč; Gavidioz (Veselko) šk
- 8 P Janez od Boga rd us; Beata mč
- 9 S Frančiška Rimka vd; Bruno šk
- 10 **N 4. postna ned.; 40 mučencev; Makarij šk**
Bog je poslal svojega Sina, da bi svet odrešil (Jn 3, 14-21)
- 11 P Sofronij šk; Konstantin sp
- 12 T Doroteja (Dora) mč; Maksimilijan mč
- 13 S Teodora mč; Nikefor šk
- 14 Č Matilda kr; Florentina op
- 15 P Klemen (Milko) Dvorak rd; Ludovika
- 16 S Hilarij šk mč in Tacijan dk mč; Herbert šk
- 17 **N 5. postna ned.; Patricij (Patrik) šk; Jedert (Jerica) dv**
Če seme umrje, obrodi obilni sad (Jn 12, 20-33)
- 18 P Ciril Jeruzalemski šk c. uč, Edvard mč
- 19 T Jožef, Jezusov rednik; Sibilina dv
- 20 S Klavdija in tov. mč; Martin iz Brage šk
- 21 Č Nikolaj iz Flüe pšč; Filemon mč
- 22 P Lea sp; Zaharija pp
- 23 S Turibij šk; Frumencij (Žitko) mč
- 24 **N Cvetna ned.; Dionizij Palestinski mč**
Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mr 14, 1-72; 15, 1-47)
- 25 P Dizma des. razbojnik
- 26 T Ludgar šk; Lara Krimska mč
- 27 S Rupert Salzburški šk; Lidija mč
- 28 Č Veliki četrtek; Bojan kn mč; Sikst III. pp
- 29 P Veliki petek; Bertold rd; Ciril dk
- 30 S Velika sobota; Amedej Savojski kn; Janez Klimak op
- 31 **N Velika noč Gospodovega vstajenja; Modest Gosp. šk**
Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20, 1-9)

»Jaz govorim svetu to, kar sem slišal od Očeta« (Jn 8, 26)

BIK

APRIL

MALI TRAVEN

30 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 7. ob 7.45
Mlaj: 14. ob 20.38
Prvi krajec: 21. ob 13.39
Šcip: 28. ob 21.58

1	P	Hugo šk; Venancij šk mč	.....
2	T	Frančišek Paolski rd us; Marija Egiptovska sp	.....
3	S	Sikst I. pp; Rihard šk	.....
4	Č	Izidor Seviljski šk; Konrad op	.....
5	P	Vincenc Ferrer dh; Julijana rd	.....
6	S	Irenej Sirmijski šk; Marcelin mč	.....
7	N	2. velik. ned.; Janez de la Salle rd us; Herman Jožef rd <i>Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20, 19-31)</i>	☾ .....
8	P	<i>Gospodovo oznanjenje</i>	.....
9	T	Albert šk mč; Valter op	.....
10	S	Ezekijel pr; Apolonij in tov. mč	.....
11	Č	Stanislav šk mč; Gemma Galgani rd	.....
12	P	Zeno šk	.....
13	S	Martin pp; Hermenegild mč; Ida sp	.....
14	N	3. velik. ned.; Valerijan in tov. mč; Lidvina dv <i>Kristus je moral trpeti in vstati od mrtvih (Lk 24, 35-48)</i>	☀ .....
15	P	Milena (Jelka) kg; Peter Gonzales rd	.....
16	T	Bernardka rd; Benedikt Labre sp	.....
17	S	Fortunat mč; Rudolf mč	.....
18	Č	Elevterij Ilirski mč; Apolonij mč	.....
19	P	Leon IX. pp; Ema rd	.....
20	S	Teotim šk; Hilda dv; Sulpicij mč	.....
21	N	4. velik. ned.; Anzelm šk c. uč; Konrad iz Parzhama rd <i>Dobri pastir da življenje za svoje ovce (Jn 10, 11-18)</i>	☽ .....
22	P	Leonid mč; Alexander (Saša) mč	.....
23	T	Jurij mč; Adalbert (Vojteh) šk mč	.....
24	S	Fidelis iz Sigmanringena rd	.....
25	Č	Marko ev; Ermin šk - <i>Državni praznik</i>	.....
26	P	Mati dobrega sveta; Pashazij op	.....
27	S	Cita dv; Hozana Kotorska dv	.....
28	N	5. velik. ned.; Peter Chanel dh mč <i>Kdor ostane v meni in jaz v njem, ta obrodi obilo sadu (Jn 15, 1-8)</i>	☼ .....
29	P	Katarina Sienska dv c. uč; Peter Veronski mč	.....
30	T	Pij V. pp; Jožef Cottolengo rd us	.....

»Jaz sem svet premagal« (Jn 16, 38)

DVOJCKA

MAJ

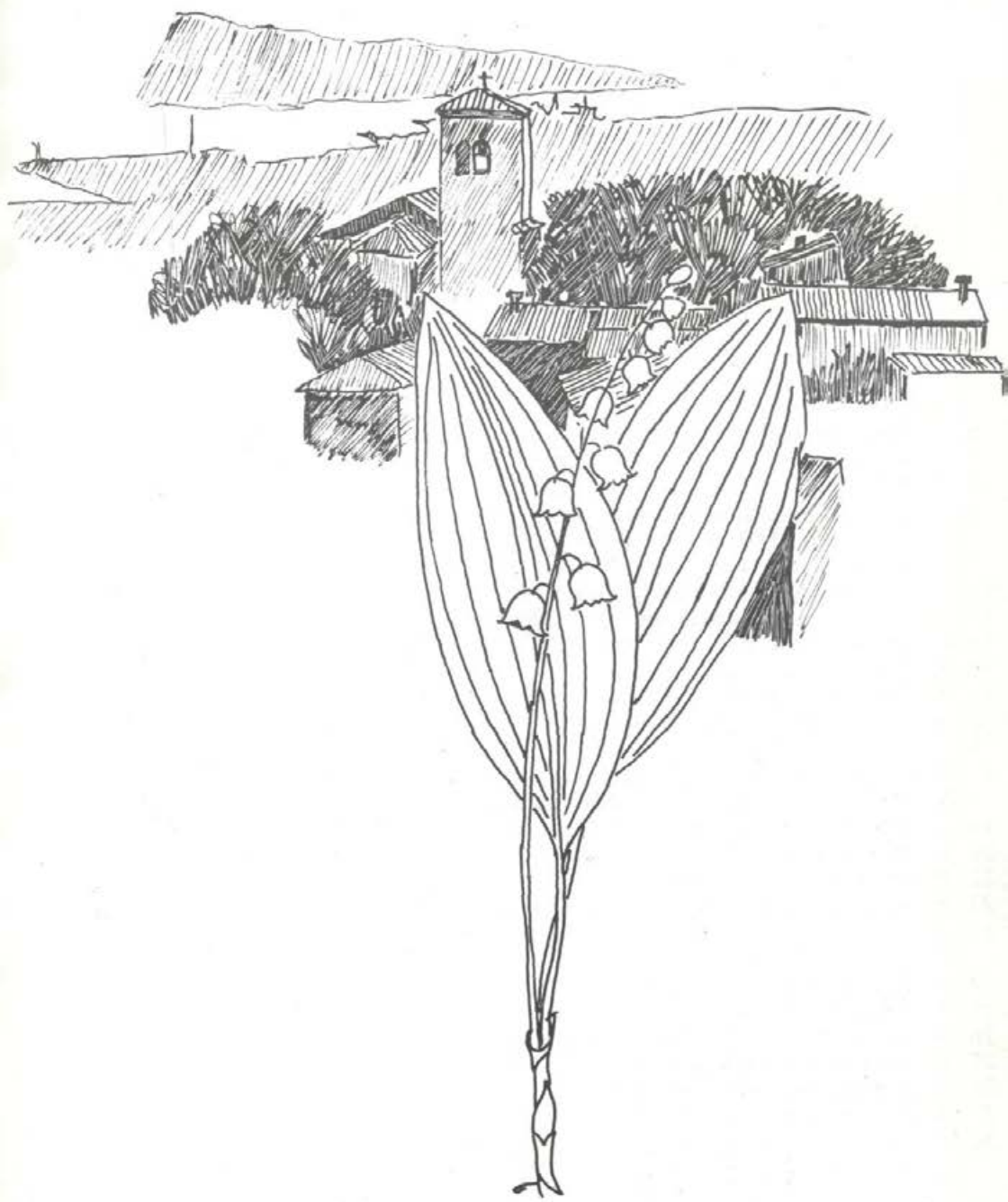
VELIKI TRAVEN

31 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 7. ob 1.46
Mlaj: 14. ob 5.36
Prvi krajec: 20. ob 20.46
Ščip: 29. ob 12.37

1	S	Jožef Delavec, mož Marije Device - <i>Praznik dela</i>	.....
2	Č	Anastazij šk c. uč; Boris kn	.....
3	P	Filip (Zdenko) in Jakob ap	.....
4	S	Lazar tržaški mč; Florijan (Cvetko) mč	.....
5	N	6. velik. ned.; Gotard šk; Angel mč <i>Kdor zares ljubi, življenje da za svoje prijatelje (Jn 15, 9-17)</i>	.....
6	P	Dominik Savio, dijak	.....
7	T	Gizela op; Boris Bolgarski kn	☺.....
8	S	Viktor mč; Dezider (Željko) šk	.....
9	Č	Herma, učenec ap Pavla; Katarina iz Bologne dv	.....
10	P	Antonin šk; Trsatska Mati božja	.....
11	S	Marija, mati in kraljica (Vejna); Mamert šk	.....
12	N	Vnebohod; Leopold Bogdan Mandić rd <i>Bil je vzet v nebo in sedel na božjo desnico (Mr 16, 15-20)</i>	.....
13	P	Marija Mazzarello rd; Servacij šk	.....
14	T	Matija ap; Justina mč	☸.....
15	S	Zofija (Sonja) mč; Izidor km	.....
16	Č	Janez Nepomuk dh mč; Ubald šk; Andrej Bobola rd	.....
17	P	Pashal Baylon rd; Jošt op	.....
18	S	Janez I. pp mč; Erik kr	.....
19	N	Binkošti; Peter Celestin rd; Ivo dh <i>Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem (Jn 20, 19-23)</i>	.....
20	P	Bernardin Sienski rd; <i>Marija, Mati Cerkve</i>	☺.....
21	T	Krispin, rd; Teobald šk	.....
22	S	Rita rd; Renata sp	.....
23	Č	Evrozinja rd; Leon Rostovski šk	.....
24	P	Marija, Pomočnica kristjanov; Socerb, trž. mč	.....
25	S	Beda Častitljivi, dh c. uč; Gregor VII. pp	.....
26	N	Sv. Trojica; Filip Neri dh <i>Jezus naroči kršč. v imenu Očeta in Sina in Sv. Duha (Mt 28, 16-20)</i>	.....
27	P	Avguštin Canterburyski šk; Julij mč	.....
28	T	German Pariški šk	☺.....
29	S	Teodozija dv; Maksim Emonski šk	.....
30	Č	Kancij in tov. oglejski mč; Ivana Orleanska dv	.....
31	P	Marijino obiskanje - Petronila dv	.....

»Blagor čistim v srcu, zakaj ti bodo Boga gledali« (Mt 5, 8)

JUNIJ

ROŽNIK

30 DNI

RAK

LUNE: Zadnji krajec: 5. ob 16.30
Mlaj: 12. ob 13.06
Prvi krajec: 19. ob 5.19
Ščip: 27. ob 3.58

- 1 S Justin mč; Klavdij op
- 2 N **Sv. Rešnje Telo in Kri; Marcellin in Peter mč**
To je moje telo, to je moja kri (Mr 14, 12-16, 22-26)
- 3 P Klotilda kr
- 4 T Frančišek Caracciolo rd us
- 5 S Bonifacij šk mč; Svetko mč ☾
- 6 Č Bertrand Oglejski šk; Norbert šk
- 7 P Jezusovo srce; Prvi mč trž. Cerkve; Robert op
- 8 S Brezmadežno Marijino srce; Medard šk; Viljem šk
- 9 N **10. nav. ned.; Efreem Sirski dk c. uč**
Hudi duh bo premagan (Mr 3, 20-35)
- 10 P Bogomil šk; Janez Dominici šk
- 11 T Barnaba ap; Feliks in Fortunat mč
- 12 S Janez Fak. rd; Adela dv ☽
- 13 Č Anton Padovanski rd c. uč; Trifil mč
- 14 P Elizej pr; Valerij mč
- 15 S Vid (Vitomir) mč; Prot mč
- 16 N **11. nav. ned.; Gvido Kortonski rd; Beno šk**
Gorčično zrno zraste v veliko drevo (Mr 4, 26-34)
- 17 P Gregor Barbarigo šk; Adolf šk;
- 18 T Marcelijan in Marko mč; Marina dv ☽
- 19 S Romuald op; Gervazij in Protazij mč
- 20 Č Mihelina sp; Silverij I. pp. mč
- 21 P Alojzij Gonzaga (Vekoslav) rd
- 22 S Ahac mč; Tomaž More in Janez Fisher mč
- 23 N **12. nav. ned.; Agripina dv mč; Jožef Cafasso dh**
Kristus je gospodar narave (Mr 4, 35-41)
- 24 P Rojstvo Janeza Krstnika
- 25 T Eleonora kr; Doroteja dv
- 26 S Vigilij (Stojan) šk; Janez in Pavel mč
- 27 Č Ema Krška kg; Ladislav kr; Ciril Aleks. šk c. uč ☽
- 28 P Irenej (Hotimir) šk mč; Marcela mč
- 29 S Peter in Pavel ap
- 30 N **13. nav. ned.; Prvi rimski mč; Emilijana mč**
Jezus pokliče deklico nazaj v življenje (Mr 5, 21-43)

»Drugo seme je padlo na dobro zemljo« (Mt 13, 8)

LEV

JULIJ

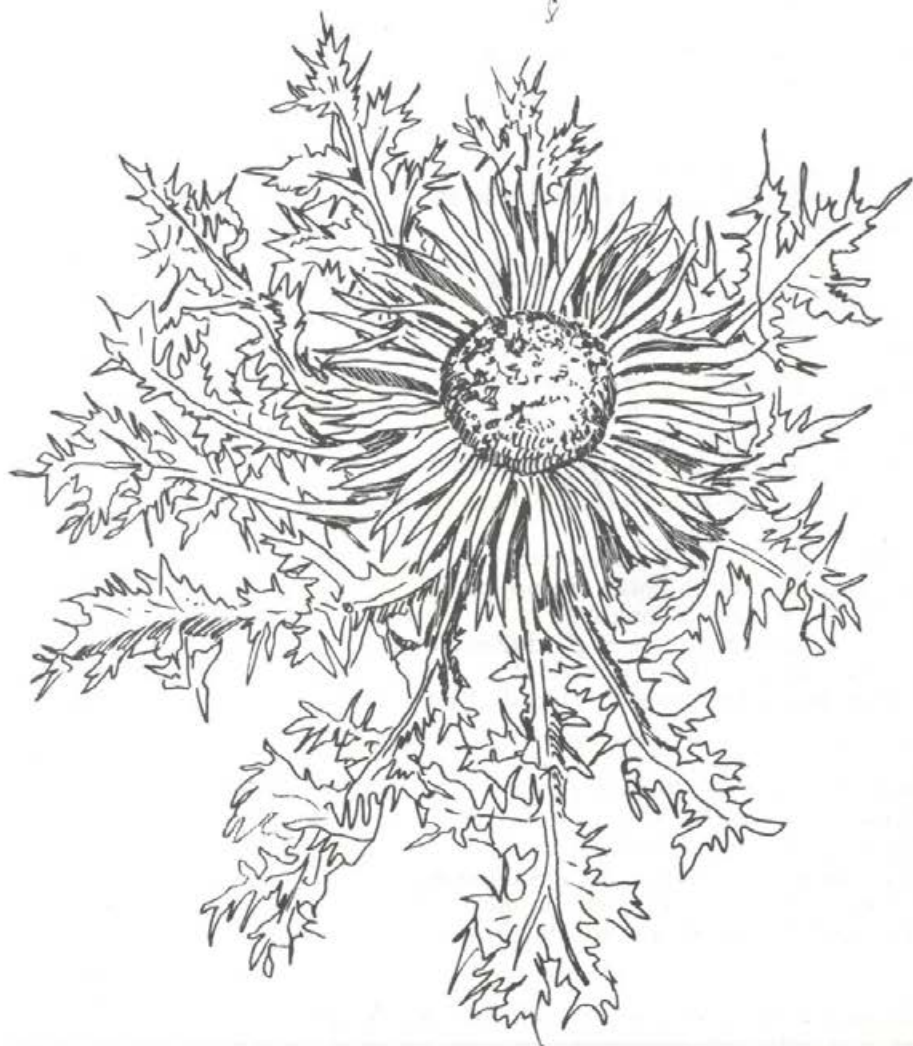
MALI SRPAN

31 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 5. ob 3.50
Mlaj: 11. ob 20.06
Prvi krajec: 18. ob 16.11
Šcip: 26. ob 19.24

- 1 P Teobald pšč; Estera sv ž
- 2 T Oton Bamberški šk; Vital (Živko) mč
- 3 S Tomaž ap; Heliodor šk
- 4 Č Urh šk; Elizabeta Portugalska kr
- 5 P Ciril in Metod ap Slovanov (v slov. škofijah)
- 6 S Marija Goretti dv mč; Bogomila sp
- 7 N 14. nav. ned.; Izaija pr; Vilibald šk**
Kristusa rojaki niso sprejeli (Mr 6, 1-6)
- 8 P Kilijan šk mč; Prokop mč
- 9 T Veronika Giuliani op; Brikcij šk
- 10 S Amalija (Ljuba) rd; Rufina mč
- 11 Č Benedikt op; Olga Kijevska kg; Pij I. pp mč
- 12 P Mohor šk in Fortunat dk, oglejska mučenca
- 13 S Henrik (Hinko) II. kr; Evgen šk
- 14 N 15. nav. ned.; Kamil de Lellis rd us**
Jezus pošilja apostole (Mr 6, 7-13)
- 15 P Bonaventura šk c. uč; Vladimir Kijev. kn
- 16 T Karmelska Mati božja; Elvira op
- 17 S Aleš (Aleksij) sp; Marcelina dv
- 18 Č Friderik (Miroslav) šk mč; Arnold šk
- 19 P Avrea (Zlatka) dv; Arsen dk mč
- 20 S Marjeta Antiohijska dv mč; Elija pr
- 21 N 16. nav. ned.; Danijel (Danilo) pr**
Jezus skrbi za svoje ovce (Mr 6, 30-34)
- 22 P Marija Magdalena (Magda, Majda) sp
- 23 T Brigita Švedska rd; Apolinarij šk mč
- 24 S Kristina dv mč; Boris in Gleb kn mč
- 25 Č Jakob starejši ap; Krištof mč
- 26 P Joahim in Ana, starša Device Marije
- 27 S Kliment Ohridski, Gorazd, Sava, Naum, Angelar
- 28 N 17. nav. ned.; Viktor I. pp; Samson (Samo) šk**
Kristus daje za vse kruha v obilju (Jn 6, 1-15)
- 29 P Marta iz Betanije sv ž; Olaf kr
- 30 T Peter Krizolog šk c. uč; Abdon in Senen mč
- 31 S Ignacij Lojolski rd us; Helena Švedska mč

»Kar je Bog združil, naj človek ne loči« (Mt 19, 6)

DEVICA

AVGUST

VELIKI SRPAN

31 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 3. ob 12.25
Mlaj: 10. ob 3.28
Prvi krajec: 17. ob 6.01
Šcip: 25. ob 10.07

1	Č	Alfonz de Liguori šk c. uč; Makabejski bratje mč	.....
2	P	Evzebij iz Vercellija šk; Štefan I. pp	.....
3	S	Lidija sv ž; Peter Eymard dh	☾ .....
4	N	18. nav. ned.; Janez M. Vianney dh <i>Jezus hrani našo vero (Jn 6, 24-35)</i>	.....
5	P	Marija Snežna (Nives); Ožbalt kr	.....
6	T	<i>Jezusova spremenitev na gori</i>	.....
7	S	Sikst II. pp in tov. mč; Kajetan dh	.....
8	Č	Dominik rd us; Cirijak in tov. mč	.....
9	P	Roman mč; Peter Faber rd	.....
10	S	Lovrenc dk mč; Asterija (Zvezdana) mč	☉ .....
11	N	19. nav. ned.; Klara (Jasna) dv; Tiburcij in Suzana mč <i>Ziveti morem le v moči Jezusovega kruha (Jn 6, 41-51)</i>	.....
12	P	Hilarija mč	.....
13	T	Poncijan pp in Hipolit dh mč	.....
14	S	Maksimilijan Kolbe rd mč; Evzebij dh	.....
15	Č	Marijino vnebovzetje; Tarcizij mč <i>Bog povlšuje nizke (Lk 1, 39-56)</i>	.....
16	P	Rok sp; Štefan Ogrski kr	.....
17	S	Hijacint Poljski rd; Liberat (Svobodan) op mč	☽ .....
18	N	20. nav. ned.; Helena (Jelka, Alenka) cs; Agapit mč <i>Jezus nam daje sam sebe v hrano (Jn 6, 51-58)</i>	.....
19	P	Janez Eudes rd us; Boleslav mč	.....
20	T	Bernard op c. uč; Samuel (Samo) pr	.....
21	S	Pij X. pp; Sidonij (Zdenko) šk	.....
22	Č	Devica Marija Kraljica; Sigfrid (Zmago) šk	.....
23	P	Roza iz Lime dv; Filip Benizzi dh	.....
24	S	Jernej (Bartolomej) ap; Emilija de Vialar rd	.....
25	N	21. nav. ned.; Jožef Kalasanc dh; Ludvik IX. kr <i>Kristus ima besede večnega življenja (Jn 6, 60-69)</i>	☼ .....
26	P	Rufin šk; Ivana E. Bichier rd us	.....
27	T	Monika, ž; Cezarij, šk	.....
28	S	Avguštin šk c. uč; Pelagij mč	.....
29	Č	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina mč	.....
30	P	Feliks (Srečko) mč; Gaudencija mč	.....
31	S	Rajmund Nonat (Rajko) rd; Pavlin šk	.....

»Kdor bo veroval in bo krščen, bo zveličan« (Mt 16, 19)

TEHTNICA

SEPTEMBER

KIMAVEC

30 DNI

7

LUNE: Zadnji krajec 1. ob 19.16
Mlaj: 8. ob 12.01
Prvi krajec: 15. ob 23.01
Šcip: 23. ob 23.40

- 1 N **22. nav. ned.; Egidij (Tilen) op; Verena dv** € .....
Ne nadomeščamo božjih zapovedi s človeškimi izročili (Mr 7, 1-8) .....
- 2 P Maksima mč; Emerik kn .....
- 3 T Gregor Veliki pp c. uč .....
- 4 S Rozalija (Zalka) dv; Ida sp .....
- 5 Č Lovrenc Giustiniani šk; Viktorin šk mč .....
- 6 P Petronij šk; Evelina mč .....
- 7 S Regina dv mč; Bronislava rd .....
- 8 N **23. nav. ned.; Rojstvo Device Marije; Hadrijan mč** ● .....
Jezus pomaga bolnikom (Mr 7, 31-37) .....
- 9 P Peter Klaver rd; Dorotej in Gorgonij mč .....
- 10 T Nikolaj Tolentinski sp; Pulherija cs .....
- 11 S Emilijan (Milko, Milan) šk; Nada op .....
- 12 Č Gvido sp; Tacijan (Tihomil) mč .....
- 13 P Janez Krizostom šk c. uč; Ljubo (Amat) op .....
- 14 S *Povišanje sv. Križa; Notburga dv* .....
- 15 N **24. nav. ned.; Žalostna Mati božja (Dolores)** ☽ .....
Verujem v Kristusovo božanstvo, čeprav mora trpeti (Mr 8, 27-35) .....
- 16 P Kornelij pp in Ciprijan šk mč; Ljudmila kr .....
- 17 T Robert Bellarmino, šk c. uč; Lambert šk .....
- 18 S Jožef Kupertinski dh; Irena mč .....
- 19 Č Januarij šk mč; Teodor (Božidar) šk .....
- 20 P Korejski mučenci; Kandida (Svetlana) mč .....
- 21 S Matej (Matevž) ap ev; Jona pr .....
- 22 N **25. nav. ned.; Tomaž Villanovski šk** .....
Jezusov učenec je drugim služabnik (Mr 9, 30-37) .....
- 23 P Lin pp; Marta Perzijska dv mč ☽ .....
24 T Marija Devica, rešiteljica jetnikov .....
- 25 S Avrelija (Zlata) dv; Sergij Radoneški op .....
- 26 Č Kozma in Damijan mč; Nil op .....
- 27 P Vincencij Pavelski dh; Janez in Adolf mč .....
- 28 S Venčeslav (Vaclav) kn mč; Lavrencij Ruiz in tov. mč .....
- 29 N **26. nav. ned.; Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli** .....
Sprejemajmo vse, ki niso proti nam (Mr 9, 38-43; 45-48) .....
- 30 P Hieronim dh c. uč; Zofija sp .....

»Kdor ni z menoj, je zoper mene« (Lk 11, 23)

SKORPIJON

OKTOBER

VINOTOK

31 DNI

LUNE: Zadnji krajec: 1.ob 1.30in 30.ob 8.10
Mlaj: 7. ob 22.39
Prvi krajec: 15. ob 18.33
Šcip: 23. ob 12.08

1	T	Terezija D. Jezusa dv; Remigij šk	☾	.....
2	S	Angeli varuhi; Teofil sp		.....
3	Č	Kandid (Žarko) mč; Evald mč		.....
4	P	Frančišek Asiški rd us; Petronij šk		.....
5	S	Marcelin šk; Flavija mč		.....
6	N	27. nav. ned.; Bruno rd us; Renato šk <i>Kar je Bog združil, naj človek ne loči (Mr 10, 2-18)</i>		.....
7	P	Rožnovenska Mati božja	☉	.....
8	T	Sergij mč; Pelagija sp; Demetrij (Mitja) Sol. mč		.....
9	S	Janez Leonardi rd; Dioniz šk in tov. mč		.....
10	Č	Sergij trž. mč; Frančišek Borgia rd; Hugolin mč		.....
11	P	German šk; Aleksander Sauli šk		.....
12	S	Maksimilijan Celjski šk mč; Serafin rd		.....
13	N	28. nav. ned.; Edvard kr; Koloman pšč <i>Če Jezus kliče, se moramo vsemu odreči (Mr 10, 17-30)</i>		.....
14	P	Kalist I. pp mč; Gaudencij (Veselko)		.....
15	T	Terezija Velika Avilska rd c. uč	☽	.....
16	S	Hedvika rd; Marjeta Alakok dv		.....
17	Č	Ignacij Antiohijski šk mč; Viktor šk		.....
18	P	Luka ev; Julijan pšč		.....
19	S	Izak Jogues in tov. kanadski mč; Pavel od Križa dh		.....
20	N	29. nav. ned.; Irena (Mira) mč; Misijonska nedelja <i>Božji Sin je postal človek, da bi dal življenje za nas (Mr 10, 35-45)</i>		.....
21	P	Uršula mč; Celina sp		.....
22	T	Marija Saloma sv ž		.....
23	S	Janez Kapistran rd; Roman šk; Severin mč	☺	.....
24	Č	Anton M. Claret šk rd us; Martin op		.....
25	P	Krizant in Darija mč; Krišpin šk mč		.....
26	S	Lucijan mč; Florij mč		.....
27	N	30. nav. ned.; Sabina Avilska mč; Vincenc mč <i>Slepi prosí Jezusa, da bi spregledal (Mr 10, 45-52)</i>		.....
28	P	Simon in Juda Tadej ap; Cirila dv mč		.....
29	T	Mihael Rua rd; Narcis šk		.....
30	S	Marcel mč; Doroteja ž	☾	.....
31	Č	Volfang (Volbenk) šk; Alfonz Rodriguez rd		.....

»Bog ni daleč od nobenega izmed nas« (Apd 17, 27)

STRELEC

NOVEMBER

LISTOPAD

30 DNI

LUNE: Mlaj: 6. ob 12.11
Prvi krajec: 14. ob 15.02
Ščip: 21. ob 23.56
Zadnji krajec: 28. ob 16.21

- 1 P Vsi Sveti**
Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)
- 2 S Spomin vseh vernih rajnih
- 3 N 31. nav. ned.; Just Tržaški mč**
Zapoved ljubezni do bližnjega je enaka ljubezni do Boga (Mr 12, 28-34)
- 4 P Karel (Drago) Boromejski šk
- 5 T Zaharija in Elizabeta, starša J. Krstnika; Oglejski mč
- 6 S Lenart op
- 7 Č Engelbert šk mč; Ernest mč
- 8 P Deodat (Bogdan) pp; Bogomir šk
- 9 S Posv. later. bazilike; Teodor (Božidar, Darko)
- 10 N 32. nav. ned.; Leon Veliki pp c; Andrej Avelinski dh**
Uboga vdova je dal več ko vsi (Mr 12, 38-44)
- 11 P Martin (Davorin) šk; Menas pšč
- 12 T Jozafat Kunčević šk mč; Emilijan (Milan) sp
- 13 S Stanislav Kostka rd; Bric šk
- 14 Č Nikolaj Tavelić dh mč; Didak (Diego) rd
- 15 P Albert Veliki šk c. uč; Leopold kn
- 16 S Marjeta Škotska kr; Gertruda (Jedrt) rd
- 17 N 33. nav. ned.; Evfemija in Tekla, trž. mč**
Ob sodbi bo Krisus zbral vse svoje zveste (Mr 13, 24-32)
- 18 P Posv. rim. bazilik Petra in Pavla
- 19 T Matilda rd; Berlam mč
- 20 S Edmund kr mč; Feliks Valois rd
- 21 Č Marijino darovanje (Marija od zdravja); Gelazij I. pp
- 22 P Cecilija mč; Mavricij mč
- 23 S Klemen I. pp mč (Milivoj, Milko); Kolumban op
- 24 N Jezus Kristus — kralj vesoljstva; Krizogon Oglej. mč**
Krisus spričuje, da je res kralj (Jn 18, 33-37)
- 25 P Katarina Aleks. dv mč
- 26 T Leonard rd; Silvo op
- 27 S Valerijan Oglejski šk; Virgil šk
- 28 Č Katarina Labourè dv; Eberhard šk
- 29 P Saturnin mč; Radogost šk
- 30 S Andrej ap; Justina dv mč

»Človek ne živi samo od kruha« (Mt 4, 4)

DECEMBER

31 DNI

GRUDEN

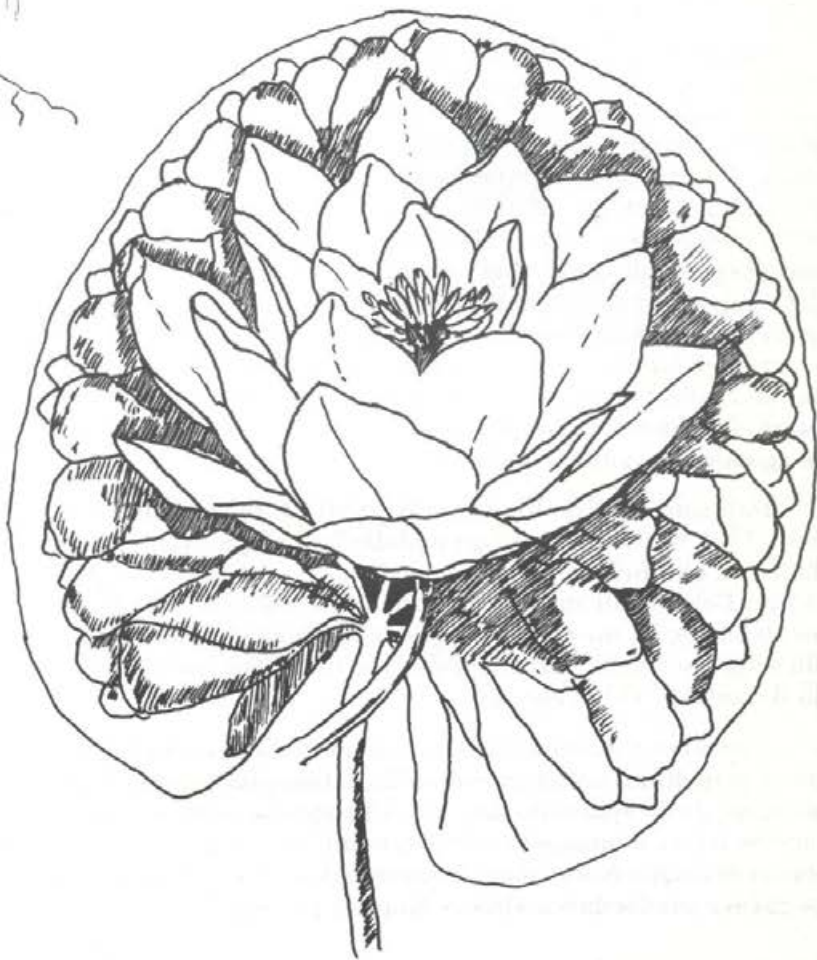
KOZOROG

LUNE: Mlaj: 6. ob 4.56
Prvi krajec: 14. ob 10.32
Ščip: 21. ob 11.23
Zadnji krajec: 28. ob 2.55

- 1 **N 1. adventna; Eligij šk; Natalija (Božena) sp**
Naše odrešenje je blizu (Lk 21, 25-28; 34-36) .....
- 2 P Kromacij šk; Bibijana (Vivijana, Živa) dv mč .....
- 3 T Frančišek Ksaver rd .....
- 4 S Barbara dv mč; Janez Damaščan dh c. uč .....
- 5 Č Saba (Sava) op; Krispina mč .....
- 6 P Nikolaj (Miklavž) šk; Peter Pashazij šk .....
- 7 **S Brezmadežno spočetje Device Marije (Brezmadežna)** ☉ .....
- 8 **N 2. adventna; Hadrijan mč**
Vsi bodo deležni zveličanja (Lk 3, 1-6) .....
- 9 P Valerija mč; Peter Fourier rd .....
- 10 T Loretska Mati božja; Melkijad pp .....
- 11 S Damaz I. pp; Danijel Stilit pšč .....
- 12 Č Ivana Frančiška de Chantal rd; Amalija mč .....
- 13 P Lucija dv mč; Otilija op .....
- 14 S Janez od Križa dh c. uč; Dušan šk ☽ .....
- 15 **N 3. adventna; Kristina dv; Marija K. de Rosa rd**
Pripravimo se na odrešenje (Lk 3, 10-18) .....
- 16 P Albina dv mč; Adelajda (Adela) cs .....
- 17 T Lazar iz Betanije; Vivina dv .....
- 18 S Teotim in Baziljan mč; Gracijan šk .....
- 19 Č Urban V. pp; Favsta sp .....
- 20 P Evgen in Makarij mč; Dominik Sil. op .....
- 21 S Peter Kanizij dh c. uč; Severin šk ☽ .....
- 22 **N 4. adventna; Demetrij Afriški (Mitja) mč**
Odrešenik pride k nam (Lk 1, 39-45) .....
- 23 P Janez Kancij dh; Viktorija mč .....
- 24 T Božična vigilija - Sveti večer .....
- 25 **S Božič - Gospodovo rojstvo; Anastazija mč**
Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jn 1, 1-18) .....
- 26 Č Štefan prvi mč; Zosim pp .....
- 27 P Janez Evangelist ap; Fabiola sp .....
- 28 S Nedolžni otroci, mučenci ☾ .....
- 29 **N Sveta Družina; Tomaž Becket šk mč; David kr**
Dvanajstletni Jezus med učitelji (Lk 2, 41-52) .....
- 30 P Evgen šk; Liberij šk .....
- 31 T Silvester (Silvo) pp .....

»Pridi, Gospod Jezus!« (Raz 22, 20)

VELIKI SLOVENSKI SPRAVNI DAN

Nedelja, 8. julija 1990, je bila za slovenski narod zgodovinski dan: dan sprave med živimi in simboličnega pogreba domobrancev, nekaj tisoč slovenskih mož in fantov, pobitih in vrženih v brezna Kočevskega Roga v tednih po končani vojni. Naš metropolit dr. Alojzij Šuštar, prvi duhovnik Cerkve na Slovenskem, je za te sinove slovenske zemlje, ki se jih doslej v javnosti niti omenjati ni smelo, po petinštiridesetih letih opravil bogoslužni obred zadnjega slovesa za rajne. Po maši je predsednik Republike Slovenije Milan Kučan prebral svoj spravni govor. Zatem so tako dolgo pozabljenim mrtvim izkazali čast mojstri slovenske besede. Celotno dogajanje je neposredno prenašala Televizija Slovenija, tako da je pri tem največjem pogrebu v slovenski zgodovini sodelovala ne samo pretresena množica 30.000 ljudi, povečini svojcev in sorodnikov pobitih, zbranih na gozdni poseki pri grobišču Pod Krenom, ampak tudi stotisoči po vaseh in mestih te naše mučeniške in zaradi po nedolžnem prelite krvi razdeljene domačije.

Pomen tega 8. julija je lepo označila Spomenka Hribar, nekdanja komunistka, ki je izstopila iz partije, ko je zvedela tragično resnico o pokolu domobrancev po končani vojni (prvič je ta resnica prodrla v javnost v intervjuju tržaških pisateljev Borisa Pahorja in Alojza Rebule z Edvardom Kocbekom leta 1975). Prav Spomenka je prva začela nagovarjati k spravi med Slovenci. »8. julij je bil velik dan,« je zapisala v tedniku Demokracija 10. julija 1990. »Njegov pomen bo odkrivala še dolga prihodnost. Tega dne smo postali spet neokrnjen, "cel" narod; s tem, da smo se poklonili spominu doslej namenoma zamolčanih, ne da bi pozabili na tiste, ki smo se jih javno že prej spominjali, smo sprejeli svojo preteklost nase. Mirno, dostojanstveno, zrelo. Komunistem in antikomunistem sta odšla v preteklost, ostali smo ljudje, z bolečino zazrti v preteklost, z upanjem v prihodnost. Slovenci smo s spravo pokazali, da smo veliki... Postavili smo nov začetek svoje nacionalne zgodovine, svoje prihodnosti.«

Dan sprave in molitve za mir je bil 22. julija tudi v Crngrobu, kjer je maja 1945 našlo smrt mnogo nedolžnih ljudi, Slovencev in Hrvatov. V nedeljo, 14. oktobra ob 11. uri je mariborski škof Franc Kramberger v Teharjah pri Celju vodil spravno pobožnost in pogrebni obred tamkajšnjih žrtev (okoli 3.000); na mestu nekdanjega zlogasnega taborišča so 20. julija postavili velik lesen križ. Neznani grobovi so raztreseni tudi drugod - v vsa ta spravna dejanja so vključeni vsi.

O spravni slovesnosti v Kočevskem Rogu in o slovenski spravi so (večinoma pritrtilno, nekateri tudi odklonilno) pisali domala vsi naši časopisi in revije. Za to sporočilo smo izbrali najpomembnejša besedila, predvsem načelno izjavo komisije Pravičnost in mir ter nagovor nadškofa Šuštarja pri pogrebni maši v Kočevskem Rogu in nekaj pomenljivih odlomkov spravnega govora predsednika Milana Kučana po njej.

Na grobišču Pod Krenom (fotomladika)

SLOVESNOST V KOČEVSKEM ROGU POMENI ŠELE ZAČETEK SPRAVE

Krščansko gledanje na spravo najpopolneje podaja izjava »Za globlje razumevanje sprave« komisije »Pravičnost in mir« pri Slovenski škofovski konferenci z dne 2. julija 1990, ki jo je podpisal njen predsednik dr. Anton Stres. Prepričani smo, da v njej izražena načela in pobude sprejema velika večina Slovencev, zato besedilo navajamo v celoti.

»Pred pogrebno slovesnostjo pobitih v Kočevskem Rogu se v naši pa tudi izseljenski javnosti še močno izražajo številni in včasih zelo različni pogledi na tako imenovano spravo. Pri tem ne manjka nesporazumov in netočnega ocenjevanja namenov enih in drugih. Zato je primerno, da še enkrat pojasnimo namen pogrebne slovesnosti v Kočevskem Rogu in kakšno zvezo naj ima to dejanje s spravo, ki bo gotovo veliko daljše dogajanje.

V Kočevskem Rogu ležijo pobiti ljudje, ki so jih vojni zmagovalci hoteli čisto preprosto izbrisati iz našega spomina. S pogrebno slovesnostjo jim ho-

čemo vrniti najbolj temeljno človekovo dostojanstvo, ki ga dolgujemo mrtvim: da so prišteti med mrtve in da imajo svoj grob. Hkrati bomo kristjani svoje sovornike pospremili z molitvijo za božje usmiljenje in odpuščanje. Toda iz svojih molitev ne bomo izključili nikogar. Naša molitev naj zajema vse, ki so izgubili življenje v nesrečnih vojnih in povojnih časih kot žrtve nasilja, ne glede na to, kdo je to nasilje izvajal. Nasilna izguba prizadeva človekovo dostojanstvo, da take žrtve že samo zaradi tega zaslužijo dejanje sočutja in solidarnosti. Saj ravno iz te zavesti zadnje čase odklanjamo tudi smrtno kazen.

Vemo, da se sprava s tem ne končuje, temveč šele začenja. Sprave namreč ni brez čim polnejše resnice: do te resnice pa je pot še dolga. Do nje bomo prihajali samo tako, da bomo presegli tudi najrazličnejše predsodke, posebno še tiste, ki izhajajo iz naših različnih ideologij. Premagovati bomo morali v sebi tudi čustvene ovire: prizadetost, zagrenjenost, mogoče celo maščevalnost, ki jih povzročata vsaka krivica. Samo tako bomo lahko prisluhnili tudi tistim, ki boleče dogodke iz naše zgodovine ocenjujejo drugače. Iti nam mora predvsem za resnico, tudi tedaj, ko je drugačna, kot smo je bili vajeni ali bi si jo želeli.

Sprava je eno najtežjih in najzahtevnejših moralnih dejanj. Zahteva velik osebni napor in zavestno odločitev. Zato je ni mogoče organizirati ali celo vsiliti. Za dejanje sprave se je treba odločiti. Narekuje pa nam jo morala. V moralno otopelem ozračju ne bomo našli razumevanja zanjo. V naši pripravljenosti na spravo se razkriva tudi naša moralna prebujenost.

Spravo nam narekujejo že narodnostni in politični razlogi. Želimo dobro naši domovini in vsem njenim državljanom. A le v sebi spravljen narod se lahko složno loteva svojih nalog; če pa so te naloge tako zahtevne, kot so v tem zgodovinskem trenutku naše, je to še dvakrat bolj potrebno.

Vendar pa ne moremo razmišljati samo s tega vidika narodove celote. Narod ali domovina, to so najprej vsi posamični ljudje, ki jima pripadajo. Če želimo dobro narodu ali domovini, moramo želeti dobro vsakemu posameznemu človeku. Nihče med nami naj ne bi živel z občutkom, da se mu je zgodila krivica in da nima možnosti, da bi se resnica razodela in krivica popravila. Nobeden tako imenovani "višji cilj" ne more opravičiti nobene krivice.

Zato se ne moremo strinjati s tistimi, ki menijo, naj na preteklost preprosto pozabimo. To bi pomenilo, da hočemo rano samo prekriti, ne pa ozdraviti. Še huje, to bi pomenilo, da hočemo krivice pustiti nepopravljene, kar je isto, kot da vanje privolimo. Seveda je jasno, da vseh krivic ne bo mogoče v celoti popraviti. Toda zaradi tega nam moralno ni dovoljeno, da ne bi skušali narediti vsaj toliko, kar se storiti da. Tako bomo ustvarjali ozračje medsebojnega zaupanja, odpuščanja in resničnega miru. Samo tisti mir, ki je zgrajen na pravici, je moralno sprejemljiv, resničen in tudi trajen.

Na dejanja sprave tudi ne moremo samo čakati. Če so se drugi pregrešili zoper nas, nas to ne odvezuje od dolžnosti, da priznamo krivico, ki so jo mogoče oni trpeli z naše strani. Ene krivice ne moremo opravičevati z drugo. Ponavljanje medsebojnih obtožb ne vodi nikamor. Zrelo in moralno je, da priznamo svoj delež krivde. Ravno to bo tudi drugo stran najbolj zavezalo k temu, da bo tudi ona prejel ali slej storila podobno. Zato ni poniglavo,

temveč častno, če moremo pri dejanjih sprave in medsebojne pomiritve narediti prvi korak.

Končno se moramo zavedati, da smo ljudje povezani z vezmi solidarnosti in soodgovornosti. Zato dejanja sprave niso samo stvar tistih, ki so bili osebno vpleteni v krivična in nasilna dejanja, temveč tudi drugih, ki jih nanje vežejo posebne vezi. Bolj ko se s kom čutimo povezane, bolj ko se z njim enačimo, bolj je tudi potrebno, da operemo z njega in s sebe hkrati vsak madež krivice, ki bi nas morebiti obremenjeval.

Zavedamo se, kako zahtevno je prizadevanje za spravo. Ta zahtevnost je vezana na njeno moralno veličino. Vemo pa tudi, da so nam prav zaradi tega potrebna posebna simbolna dejanja in poglobljena moralna razmišljanja, da bi sprava v našem narodu postajala vedno globlje dogajanje v naši zavesti in medsebojnih razmerjih v notranjem odnosu, ki ga imamo do drugih in v zunanjem obnašanju. Za nas kristjane pa je prizadevanje za spravo še posebno obvezno, saj je vsa naša vera doživljanje najgloblje sprave: sprave, ki jo je Bog po Jezusu Kristusu vzpostavil z vsemi ljudmi, ki jo hočejo sprejeti«.

SPOROČILO ŽIVLJENJA »NA KRAJU SMRTNEGA MOLKA«

Najmočnejše »simbolno dejanje« slovenske sprave je bila žalna slovesnost na velikem grobišču Pod Krenom v Kočevskem Rogu v nedeljo, 8. julija 1990. »Bogve iz kakšnega nagiba je gozdna uprava pred leti dala izsekati to velikansko jaso,« pripominja poročevalec v goriškem Katoliškem glasu,

Spravna daritev 8. julija 1990 (fotomladika)

»ki je sedaj služila za vse ogromno število udeležencev (30.000). Tudi v tem so nekateri videli prst Nekoga, ki vodi niti našega življenja in dogajanja okrog nas.« V bližini brezna je bil postavljen oltar, ob katerem se je ob enajstih pričela pogrebna maša za pobite domobrance, »slovenski rekviem«. Vstajensko evharistijo je vodil slovenski metropolit, ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar. Z njim je somaševalo 75 duhovnikov, ki imajo tukaj katerega svojih najbližjih. Pri maši je pel 80-članski mešani pevski zbor župnije Dobropolje, ki ima nad 300 svojih sinov v roških brezni. »Uvertura« evharistije je bila skupna molitev rožnega venca. Nadškof je srca navzočih uglašil s svojo uvodno mislijo: »Zbrali smo se v Kočevskem Rogu, da opravimo simbolični krščanski pogreb, mašo zadušnico in molitve za vse žrtve vojnih in povojnih let... Z nami so v duhu vsi, ki bi radi prišli sem, a jim to ni mogoče, posebno še naši rojaki po svetu.«

Ugled prvega duhovnika Cerkve na Slovenskem je nadškof Šuštar utrdil s svojim nagovorom po evangeliju: »Današnja nedelja je edinstven dan v zgodovini slovenskega naroda. Cerkev v Sloveniji obhaja danes zunanjo slovesnost sv. Cirila in Metoda, naših blagovestnikov, ki sta nam prinesla vero in temeljne omike. Mi pa smo zbrani na kraju smrti in smrtne molka, ki je trajal dolga leta v zamočlanosti dogodka in nedostopnosti kraja. Danes javno opravljamo simbolični krščanski pogreb domobrancev, ki so tu ali drugje našli svojo smrt. S tem simboličnim krščanskim pogrebom in mašo zadušnico stopajo v javnost in enakopravnost v slovenskem občestvu mrtvih in živih.

Krščanski pogreb, ki ga sicer nočemo nikomur vsiljevati, mašo zadušnico in molitve za mrtve pa opravljamo tudi za vse druge žrtve vojnih in povojnih let, tu v Kočevskem Rogu in drugod, za slovenske partizane, ki so padli v boju, za vse druge žrtve vojne, Hrvate, Srbe in pripadnike drugih narodnosti, ki so kakor koli in kjer koli našli smrt. Bog daj vsem večni mir in pokoj.

Smrt je najbolj gotovo, a tudi najbolj skrivnostno dejstvo. Nikomur ni znano, kdaj, kje in kako bo prišla smrt. Toliko je nenadnih, nepričakovanih smrti mladih in ljudi v najboljših letih. Takrat se z vso ostrino postavlja vprašanje: Zakaj? Ti, ki so v Kočevskem Rogu ali drugod našli nasilno smrt na tako hud način, nam toliko bolj postavljajo vprašanje: Zakaj? Sami so v večnosti našli odgovor, za nas pa ostaja vprašanje brez človeškega odgovora. Zato lahko v nas vstaja notranja upornost pred temo in skrivnostjo te popolnoma nerazumljive smrti. Če na vprašanje: Zakaj? ne najdemo odgovora, pa posije žarek luči v temo iz skrivnosti Kristusove smrti na križu. Kristusova smrt na križu je bila najbolj nerazumljiva, krivična, nasilna in boleča. Doživel jo je v svojih najboljših letih. Žal smo se na dogodek, na katerega nas spominja vsak križ, tako navadili, da nas ne pretrese in nas vprašanje: Zakaj? ne vznemiri. Iz vere vemo, da je bila njegova smrt prehod v novo življenje in naše odrešenje.

Prilika o pšeničnem zrnu, ki smo jo slišali v evangeliju, ima na tem kraju in ob spominu na te žrtve prav poseben pomen. Dobesedno so padli v zemljo in umrli, da bi obrodili sad. Upamo, da so zase že našli mir in plačilo pri Bogu. A tudi za slovenski narod so zrna že obrodila sad doma in po svetu in prepričani smo, da bo ta sad vedno bogatejši.

Kaj nam govorijo mrtvi, ko jim danes izkazujemo spoštovanje in molimo zanje? Prvo, kar nam pravijo, je: Odluščamo vsem, ker smo sami pri Bogu našli odluščanje.

Odluščamo jim: Tudi mi odluščamo vsem in vsakomur, da bi tudi sami našli odluščanje pri Bogu. Drugo, kar nam govorijo mrtvi, je: Rotimo vas, storite vse, kar je v vaši moči, da se nikdar več ne ponovi kaj takega, kot se je dogajalo v Kočevskem Rogu. In tretje: Izpolnite vrzeli, ki so nastale z našo prezgodnjo smrtjo; gradite boljše prihodnost slovenskega naroda, naše skupne domovine Jugoslavije in celotne Evrope in človeštva na trdnih temeljih resnice, svobode, pravičnosti, spoštovanja, prijateljstva in ljubezni; podajte se na pot sprave med živimi, na dolgo in težko pot, ki pa je edina pot v življenje.

Ko se ljudje vračajo od pogreba, tudi če so ob pokopu še enkrat doživeli vso bolečino, so vendar olajšani. Sprejeli so, kar se ne da spremeniti, kar ni v človeških rokah. Izkazali so čast in spoštovanje in hvaležnost mrtvim. Obljubili so, da jih bodo ohranili v spominu. Življenje pa gre naprej. Tako smo tudi mi vse mrtve sprejeli v svoje občestvo živih in mrtvih in se podajmo na pot naprej. Ob priliki o pšeničnem zrnu nam tudi žrtve in grobovi v Kočevskem Rogu in po vsej slovenski zemlji govore o življenju. Sprejmi to sporočilo življenja! Z mašo zadušnico in s simboličnim pogrebom smo naredili, kar smo bili dolžni in do česar so imeli mrtvi pravico. Sedaj pa se podajmo na pot naprej. Življenje ima svoje zakone in svoje zahteve. A pšenično zrno, ki je padlo v zemljo, že kali, že poganja, že prinaša sadove. Bodi drug drugemu dobri in plemeniti in pošteni sopotniki in iskreni prijatelji. Bog je z nami!«

Pogled na ogromno množico udeležencev sprave (fotomladika)

Prošnje za vse potrebe, v katere je bil vpleten spomin za vse žrtve povsod na slovenskih tleh, so izzvenele v klic živim: »Gospod, naj se ob misli na mrtve vsi iskreno prizadevamo za medsebojno spoštovanje, strpnost in spravo.« To je ponovil nadškof Šuštar v uvodu k molitvi očenaša: »Prosimo Očeta, da nam da moč za odpuščanje.« Za pozdrav miru pa je povabil: »Simbolno dejanje, da drug drugemu podamo desnico znancu ali neznancu, ki stoji poleg nas, naj bo tiho in nevsiljivo vabilo, da bi se po spravi z mrtvimi podali na veliko težjo, daljšo in morda bolečo in osebno zahtevnejšo pot sprave med živimi.«

Pesem »Marija, mati moja, tolažba sladka meni«, ki je zaključila pogrebno mašo, je zvenela, kot da je napisana prav za kraj, doslej orošen z nešteti solzami od daleč. Po maši je nadškof opravil simbolični pogrebni obred. Zbor je odpel nekaj žalostink; najbolj pretresljivo je zvenela pesem »Oj, Doberdob, slovenskih fantov grob« — s plošče, ki jo je leta 1944 posnel na ljubljanskih Žalah domobranski zbor, torej pevci, ki sedaj ležijo v kočevskih brezni.

»VSI MRTVI IMAJO PRAVICO DO JAVNEGA SPOMINA«

Po končanem cerkvenem obredu je na isto mesto, od koder je slovenski metropolit Alojzij Šuštar izrekel iskreno povabilo k medsebojnemu odpuščanju in spravi stopil predsednik Slovenije Milan Kučan, najvišji predstavnik našega naroda. V svojem spravnem nagovoru (veliko daljšem od nadškofovega) je poudaril, da moramo znati odkrito pogledati v svojo preteklost, da bomo sposobni složno delati za prihodnost naše domovine. »Vsi mrtvi imajo pravico do javnega spomina«. Odpreti je treba meje tudi tistim, za katere je bila v teh letih po vojni rodna Slovenija zaprta. Nagovor je začel in končal s starozaveznim Pridigarjem.

»Je kraj življenja in je kraj smrti. Je čas sovraštva in čas strpnosti. Smo na kraju smrti. Pripravljeni in odločeni, da kot svoj čas sprejmemo čas strpnosti, medsebojnega razumevanja in skupne prihodnosti. (...) Opravimo jo (spravo) kot dejanje, iskreno porojeno iz spoštovanja do umrlih, padlih in pobitih. Ne sme in ne more biti nikogaršnja zmaga in nikogaršnji poraz. Zapre naj knjigo vseh naših vojnih in poveljnih ran... Pokopljimo vse mrtve za vselej, z vsem dostojanstvom in vsem spoštovanjem. Prepustimo jih spominu in sodbi zgodovine. Naj bodo vse nasilne smrti iz časov, ko so demoni vojne divjali med nami, izenačene v naši zavesti. Naj se ne ponovi več zlo iz vojnega in poveljnega obračunavanja, ki je zlo za vse.

(...) Naše preteklosti ni mogoče predrugčiti, je ne zamolčati. Čas je, da preneha obremenjevati še naprej in kar naprej naše življenje in našo prihodnost. Zakaj bi ostajali sprti, ko postaja svet, katerega del smo, vse bolj svoboden in vse bolj povezan. Bilo je! Naj se ne ponovi nikoli več. Povejmo to na tleh Kočevskega Roga, ki je v mnogih viharjih zadnje vojne, ki so zdvijali čezenj, postal slovenska nekropola. Z dejanjem, ki je namenjeno priznanju in spominu smrti žrtev v teh jamah, znanim in neznanim Slovencem, ki so bili brez vsakega ugotavljanja njihove morebitne posamične krivde zaradi medvojnih dogajanj po že končani vojni nerazumno in nerazumljivo pahnjeni v nasilno smrt. Vzemimo to spoznanje nase in recimo: nikoli več!

Nad breznom morje spominskih lučk (fotomladika)

(...) Odpustiti je težko, marsikdaj celo nemogoče. Odpuščanja ni mogoče ne zapovedati in ne izsiliti. Mogoče pa je pogumno pogledati v preteklost, da bi bilo mogoče obrniti pogled v prihodnost.

(...) Vzemimo našo zgodovino, zapolnjeno s svetlobo in temo, nase, obrnimo se k skupni prihodnosti našega in prihodnjih rodov. Končajmo narodno diasporo, zaradi katere Slovenija toliko let ni bila domovina vseh svojih sinov. Ljudje med ljudmi so. Omogočimo si življenje, spravljeno z mrtvimi, in ga živimo tako, da se bo našim zanamcem lažje spraviti z nami, ko bomo mi postali nespreneljiva preteklost. Premalo nas je in v prehudih razmerah živimo, da bi se smeli odreči mirnemu sožitju, priznavanju različnosti, strpnosti in spoštovanju. Tesno bi nam bilo in znova bomo grozili drug drugemu, če si takšnega življenja ne postavljamo za cilj.

Dostojanstvo našega enkratnega in preprosto tragičnega življenja se razkriva v našem odnosu do smrti. V smrti smo vsi ljudje enaki. V priznanju te neizpodbitnosti je skrivnost in nuja naše sprave z mrtvimi. Vsi mrtvi imajo pravico do javnega spomina. Uredimo dostojno zato tudi ta kraj smrti in ga naredimo dostopnega spominu kot rod, ki ne bo več skrival ali sovražil preteklosti, ohranil pa bo tu, na tem kraju, sporočilo sebi in zanamcem. Bili so, ki so vedeli za svoj človeški dolg do mrtvih, ker so se naučili živeti drug z drugim v miru in so si to tudi želeli.

(...) Je čas ljubezni in čas sovražstva, je čas vojne in čas miru. Tako pravi Pridigar v Stari zavezi. Zdaj je čas miru«.

ZASUTA USTA

*Nekje pokopališče je na hribu,
brez križev, rož, grobovi sami
in prek razpadlega zidu rumena trta,
ki išče luč z ugaslimi rokami.*

*Ležim v globini tiho, tiho,
v dolini mrzel je večer in pust.
Pri meni noč je in mi sveti.
Joj, lep je molk s prstjo zasutih ust!*

»Veliki slovenski spravni dan« so zaključili pesniki in pisatelji, ki so z žlahtno umetniško besedo počastili spomin roških žrtev. Dare Valič je recitiral »Pomladno pesem 1944« Ivana Hribovska, Boris Cavazza pa France-ta Balantiča »Zasuta usta«; svoja dela so prebrali Dane Zajc (Ozka jama), Tone Kuntner (Snežniški zvonovi), Jože Snoj (Balada o glasovih), Niko Gra-fenauer (Zemlja teži), Rudi Šeligo (Kruh) in Drago Jančar (Beseda).

»Pred razhodom so se udeleženci največjega slovenskega pogreba zvrstili v dolgem, tihem mimohodu ob robu brezna, ki je 8. julija 1990 postalo priznani in posvečeni množični grob«, je v tržaški Mladiki zapisal Saša Mar-telanc. »Polagali so svečke in šopke, tiho so molili, mnogi so jokali. Solze so bile bridke tudi zato, ker nihče ni mogel točno vedeti, ali stopa mimo PRA-VEGA groba: še druge jame so v Kočevskem Rogu, še druga taka grobišča so po širni domovini, zato jim je bilo brezno kljub strahotni realnosti hkrati tudi le simbolično. Mogoče je kdo pomislil: naše pokopališče je vsa Sloveni-ja. In slutimo, da si je dodal misel: zato jo imejmo radi še bolj... Niti ene same besede sovraštva in maščevanja ni bilo slišati. Seme sprave je bilo po-loženo v zemljo, dolgo hrepenečo po tem dnevu, ki ga je dal Gospod in ki ga je zmogla slovenska modrost.«

Jegličev simpozij v Rimu

Slovenska teološka akademija v Rimu, ki se je v preteklih letih spomnila Slomška, Ivanocyja, Trinka, Sedeja, Gnidovca in Mahniča, je od 18. do 21. sept. 1990 pripravila simpozij o ljubljanskem škofu dr. Antonu Bonaventuri Jegliču, ki je vodil ljubljansko škofijo od 1898 do 1930. Vrsta laičnih in duhovniških strokovnjakov in profesorjev je skušala prodreti s svojimi razmišljanji in predavanji v veličino tega moža, ki ga uradna novejša zgodovina sploh ne pozna ali pa ga slika v podobah, ki so vse prej kot Jegličeve.

Anton Bonaventura Jeglič se je rodil v Begunjah na Gorenjskem 29. maja 1850. V mašnika je bil posvečen 27. julija 1873. Po doktoratu na Dunaju kot gojenec zavoda Augustinaeum je poučeval v ljubljanskem bogoslovju. Želel je priti na univerzo v Zagreb, a mu ni uspelo. Odšel pa je leta 1882 v Sarajevo, kjer je bil najprej kanonik, nato pa generalni vikar in od 1897 pomožni škof. Leta 1898 je prevzel vodstvo ljubljanske škofije, ki jo je vodil do leta 1930. Kot upokojenec je dve leti živel v Gornjem Gradu, nato je šel v Stično, kjer je umrl 2. julija 1937.

Predavanja na simpoziju so bila na dostojni višini, dobro pripravljena (včasih morda malce predolga) in so nam odkrila marsikatero novost in tudi skrivnost tega ljubljanskega kneza in škofa. Predavanja bodo izdali v posebni knjigi, kakor so to že naredili za druge simpozije.

Predavatelji so nam označili Jegliča kot skrbnega pastoralnega delavca, nadarjenega politika, odličnega človeka, močno čustvenega, dostopnega za aktualna vprašanja, neutrudljivega delavca, neupogljivega, odločnega, ponosnega in otroško preprostega, včasih prenatrjenega, kot človeka močne narave, kot vodilno, samo-svojo, originalno in daljnovidno osebnost. Predvsem pa je bil Jeglič dober človek.

Škof Anton Bonaventura Jeglič

Simpozij se je pod pokroviteljstvom nadškofa dr. Alojzija Šuštarja odvijal v sledečem redu:

18. sept.: Metod Benedik - Poglavitne silnice življenja Cerkve v Jegličevem času; Janez Juhant - Osnovna antropološka oznaka in duhovni profil škofa Jegliča; Anton Trstenjak - Grafološka analiza Jegličeve pisave (prispevek so prebrali); Jožko Pirc - Jegličevi stiki z A. Kalanom, Flisom, A. Ušeničnikom in J. Šiško.; A. Sedej - Jeglič in nadškof Sedej; Marko Orsolić - Štrossmayer i Stadler (v hrvaščini); Vinko Rajšp - Ozadje imenovanja za Sarajevo in Ljubljano; Mato Zvokić - Jeglič kao kanonik, duhovnik sestara, generalni vikar i pomoćni biskup u Sarajevu.

19. sept.: Rafko Valenčič - Jegličev pastoralni program; Bogdan Kolar - Pastoralno delo škofa Jegliča v pastirskih pismih; Borut Košir - Jegličeve sinode; Franc Oražem - Jeglič in duhovniki, osebni vidiki; s. Jasna Kogoj - Jeglič pospeševatelj redovnega življenja.

20. sept.: Franc Kralj - Zavzemanje škofa Jegliča za primorske Slovence; Marjan Smolik - Jegličovo liturgično delovanje (prispevek so prebrali); Slavko Snój - Vzgojni spisi; Bogdan Dolenc - Teološko-dogmatični spisi; Tone Mlinar - Obravnavanje moralnih vprašanj; France Rozman - Biblični spisi.

21. sept.: France Dolinar - Jeglič in cerkvenopolitična vprašanja (prispevek

so prebrali); Vasilij Melik - Jeglič in slovenska politika do 1918; Janko Prunk - Jeglič v slovenskem političnem življenju po 1918; Walter Lukan - Jeglič in dunajske oblasti; Jure Perovšek - Odnos slov. liberalizma in socializma do Jegliča; Stane Granta - Katoliški shodi; Vinko Potočnik - Jeglič in krščansko socialno gibanje; Stane Gabrovec - Ustanovitelj Zavoda sv. Stanislava in prve slovenske gimnazije.

Kot podlaga za razmišljanja so služili številni Jegličevi spisi in knjige, Jegličev življenjepis, ki ga je napisal msgr. J. Jagodic, zlasti pa sloviti Jegličev dnevnik, prava zbirka zvezkov velikega formata, v katere je škof potrpežljivo pisal svoja razmišljanja, se spominjal uspehov in razočaranj, skratka dnevnik v imenitnem pomenu besede (od 1898 do 1930).

Simpozij je odprl msgr. M. Jezernik. Po njegovem govoru so odkrili lepo sliko

škofa Jegliča, delo slikarja Krištofa Zuplja. V sredo, 19. sept. smo bili pri grobu sv. Cirila v cerkvi sv. Klemenca, kjer je somaševanje vodil nadškof dr. Alojzij Šuštar. Isti dan smo bili tudi pri skupni avdienci pri papežu, ki nas je takole nagovoril: »Med nami pozdravljam Vas, dragi udeleženci Jegličevega simpozija, ki ga je priredila Slovenska teološka akademija. Z večletnim raziskovanjem želite osvetliti osebnost ljubljanskega nadškofa Antona Bonaventure Jegliča, ki je s svojo globoko duhovnostjo in široko kulturo osvetlil svojemu narodu temelje krščanstva in mu po svojih močeh pomagal ustvarjati pogoje za sodobni kulturni razcvet. Vašemu delu in prizadevanju moj apostolski blagoslov.«

Rimski simpozij je pokazal, da smo spet odkrili imenitno osebnost iz naše bližnje preteklosti.

J.R.

Razmišljanje ob škofijski konferenci Treh Benečij

Od sobote, 28. aprila do torka, 1. maja 1990 je bilo v Gradežu in v Ogleju prvo škofijsko zborovanje Treh Benečij. To je bil pomemben dogodek v zgodovini Cerkve na tem področju, saj se ga je udeležilo 825 delegatov, v glavnem laikov, ki je v 24 skupinah poglobilo vrsto vprašanj o tem, kakšno in kolikšno vlogo naj imata vera in Cerkev v družbi. Zborovanje je vodil beneški kardinal Marco Cè, ob njem pa so bili prisotni tudi vsi ostali škofje iz 15 škofij Furlanije-Juljske krajine, Tridentinske-Južne Tirolske in Veneta. Na zborovanju sta bila med drugimi prisotna tudi ljubljanski nadškof dr. Lojze Šuštar in koprski škof Metod Piriš. Končni cilj zborovanja je bil ponovna evangelizacija celotnega področja in v tem smislu stvar zanima tudi slovenske vernike, ki so s svojimi delegati — bodisi laiki kot duhovniki — sodelovali pri pripravi in poteku zbo-

rovanja. Zaenkrat ni še komisija, ki je bila zadolžena za to, pripravila in izdala sklepne dokumente, ki naj bi predstavljali izhodišče za prihodnje delo. Mi objavljamo krajše razmišljanje ob tem dogodku, ki naj nam bo vsem v premislek.

Kakor večina podobnih zborovanj, je tudi oglejsko, ki bi moralo v nagibih, namenih in ciljnih združiti v skupno razmišljanje verno ljudstvo italijanskega severovzhoda, kamor spadamo tudi Slovenci v Italiji, zajelo le neznamenit del nekaj milijonskega prebivalstva dokaj neenotnega področja. Udeleženci so seveda doživeli veliko in posredno so tega zborovanja bili deležni tudi tisti, ki so sodelovali pri pripravah in so dokazali svojo pripravljenost za službo v skupnosti.

Zborovanje je imelo svoje viške ob skupnih liturgičnih obredih, ob nekaterih plenarnih zasedanjih, ko je pokazala svojo moč skupna molitev in je prišla do izraza občutena pesem skrbno izbranih besedil, pa tudi v nekaterih komisijah, kjer so razpravljali o specifičnih temah. Toda vse se je ustavilo na tej ravni. Zadeva je sicer terjala nekaj priprav in je zajela nekoliko širši krog ljudi, toda razvila in izpela se je skoraj v celoti v treh dneh zborovanja.

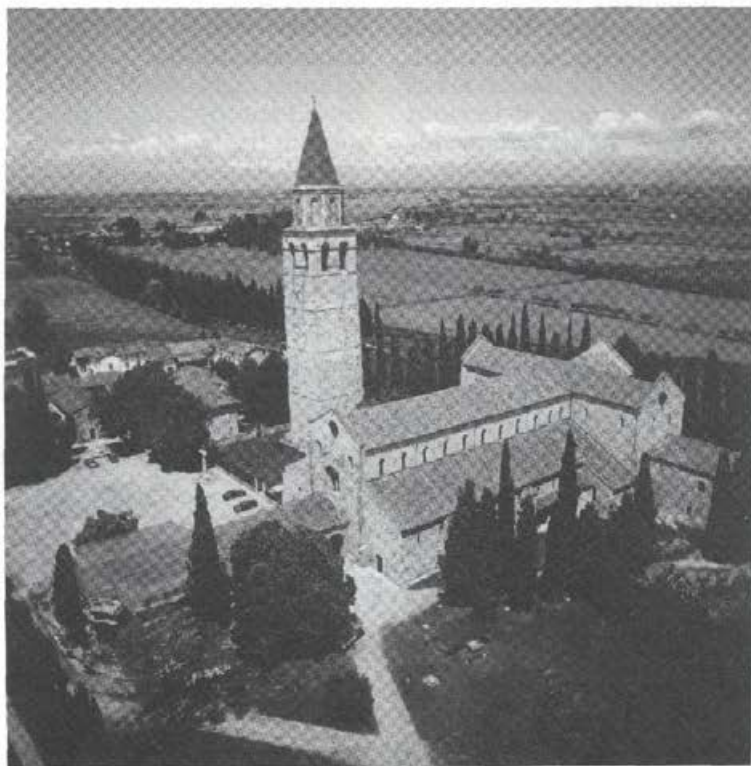
Ostala je omejena na raven osebnih pridobitev in doživetja tistih, ki so bili v Gračeju in v Ogleju fizično prisotni, ni pa se nadaljevala, ni pridobivala novega navdušenja, ni se bogatila z novimi prispevki in idejami. Delegat na oglejskem zborovanju si je ob lepih skupnih trenutkih, ko so zabrnele prave strune, zaželel, da bi se zborovanje iz oglejske katedrale preselilo in nadaljevalo v vseh škofijah, župnijah, v društvih in skupinah, v nekakšni idealni permanentni obliki skupnega razmišljanja, skupnega dela, skupnega podživljanja, da bi sadovi tega zborovanja dosegli najširše plasti vernega ljudstva.

Toda skoro vse je ostalo v Ogleju. Zakaj? Odgovor bi lahko poiskali v podatkih in med vrsticami referata skupine sociologov, ki ga je — kot enega izmed treh temeljnih — prebral na začetnem zasedanju Renzo Gubert in je vzbudil močan vtis med vsemi udeleženci, čeprav vseh ni prepričal, zlasti še tistih ne, ki gledajo na dogajanje v svetu in Cerkvi s fatalističnim

ali pa konformističnim optimizmom v smislu »zgodovino dela Bog, če se svet spreminja, bo Bog poskrbel«.

Če smo uvodoma ugotovili, da je zborovanje zajelo le neznaten del božjega ljudstva Treh Benečij, velja to toliko bolj za slovensko komponento videmske, goriške in tržaške Cerkve. Te komponente gledajo, povečini, z nezaupanjem na podobne skupne shode, češ da pri takih stvareh igramo Slovenci podrejeno vlogo in zato od njih nimamo kaj pričakovati, kvečjemu smo izpostavljeni nevarnosti, da se z njimi utapljamo v večinski komponenti in izgubljammo lastno identiteto. Zato pasivni odpor in čakanje.

Zadoščajo nam redke pobude množične vernosti, ki so bolj podobne manifestacijam, ker jih s takimi nameni večkrat obiskujemo, ali romanja, ki so vedno bolj izleti; zadovoljujemo se z relativno kvaliteto naših pevskih zborov, ki vedno bolj pešajo; hitro smo pripravljeni pohvaliti se z zunanjo učinkovitostjo kakšne mladine

Pogled na sedanjo oglejsko baziliko

ske organizacije. Tarnamo seveda, da so cerkve prazne, da mladih ni k maši, da verouka ne poslušajo, da ni poklicev, da nam nasprotni tabor ruši vse naše pobude itd.

Zborovanje v Ogleju smo sprejemali kot nekaj tujega, v našem tisku je komaj našlo nekaj odmeva, priprave niso nikjer segle do župnij. Spodbudilo je le nekaj posameznikov, ki so tako in tako vedno zraven. Niti na dan 1. maja — ko je bila zaključna slovesnost v oglejski baziliki — se ni po naših cerkvah nihče ne pri pridigah ne pri prošnjah spomnil zborovanja in njegovega potencialnega pomena.

In vendar bi v Gubertovem poročilu, ki terja le malo več kot uro pazljivega branja, našli veliko odgovorov na vprašanja, ki nas tarejo in nas vznemirjajo. Ne samo, kar zadeva podatke o sekularizaciji sveta in vseh pojavov, ki jo spremljajo, temveč tudi marsikateri odgovor, marsikateri ključ, kako naprej, da ne bomo ponavljali starih napak in da ne bomo pozabili na osnovno nalogo, na katero nas je opozoril papež Janez Pavel II. v govoru leta 1982: »Če vera ne postane kultu-

ra, ni v polnosti sprejeta, ni v celoti domišljena, ni v zvestobi doživeta.«

Za to kulturo vere pa storimo mnogo premalo, čeravno imamo sredstva, ljudi in priložnosti. Sociologi so v Gradežu in v Ogleju prikazali zelo stvarno sliko sedanjega sveta in vernosti v njem brez iluzij in brez zakrivanja oči. Na tej sliki se prepoznamo tudi mi in naša družba, njene negativne in pozitivne lastnosti in težnje, da se bomo lahko pravilno odločali, ko bomo začeli tudi sami z novo evangelizacijo naše razkristjanjene družbe; a tokrat na novih, trdnejših temeljih, ki ne bodo imeli opravka s tradicijo in niti ne z opravili, ki so v preteklosti bila v breme Cerkvi, a sta jih potem prevzela država in civilna služba.

V naši družbi še vztraja neka etična podlaga, ki je dediščina krščanstva, toda tudi ta upada. Bo znala naša krajevna Cerkev prisluhniti potrebam novega časa in se vključiti v tokove, ki prenavljajo Cerkev in njene strukture, ali pa bo še naprej plašna pred kakršno koli pobudo, ki jo terja čas in ji ga nalaga njeno oznanjevalno poslanstvo?

Tržaški škof Lovrenc Bellomi gost DSI v Trstu (fotomladika)

Zlatomašnik dr. Kazimir Humar

Praznovanje zlate maše je bil vzrok, ki me je iz lepe Koroške pripeljal v sončno Gorico, da dam priznanje slavljencu, ki je svoje moči posvetil primorskemu ljudstvu.

Živahen 75-letnik, ki je 23. junija 1940 pel novo mašo v rojstni Vrtojbi, namesto zasluženega pokoja še vedno dela povsod, kjer je treba »mašiti«¹ luknje. 32 let je bil katehet in profesor na slovenskih srednjih šolah, 20 let predsednik Zveze slovenske katoliške prosvete (ZSKS), skoraj 40 let vodi Marijino družbo, skrbi za katoliški tisk in je že od leta 1943 za slovenskega vikarja v goriški stolnici.

V nedeljo, 24. junija 1990 so se v goriški stolnici ob 17. uri zbrali slovenski verniki iz mesta in z dežele, da skupaj z njim obhajajo zlato mašo. Cerkev je bila okrašena s cvetjem, že pol ure prej pa so vrtojbenski pritrkovalci vabili ljudi od blizu in daleč. Četa kakih 60 skavtov je zlatomašniku delala špalir, ko je stopal sredi cerkve v spremstvu slovenskega župnika Cvetka Žbogarja in dekana Antona Lazarja k oltarju. Na koru se je oglasil mešani zbor Lojze Bratuž, pomnožen s števerjan-

skimi pevci, ki je pod vodstvom prof. Stanka Jericija pel tudi med mašo in sicer slovensko mašo dirigenta samega. Na orgle je igral prof. Dimitrij Rejc. Pred oltarjem je zlatomašnika pozdravil zastopnik župnijskega sveta prof. M. Kranner, deklica pa mu je poklonila šopek cvetja. Med mašo je spregovoril zlatomašnik sam in se spomnil nekaterih zaslužnih mož iz svojega življenja.

Izhaja iz revne delavske družine in je na vse prej mislil kot na semenišče, saj je že obiskoval trgovsko šolo. Pa pride domači župnik in pregovori starše, da sinu dovolijo v Malo semenišče v Gorici. Tu je končal gimnazijo, po maturi pa so ga poslali na Gregoriano v Rim. Posvečen 18. junija 1940 je naslednje leto odšel za kaplana v Komen na Krasu, od tam v Opatje selo za župnijskega upravitelja. Toda le dobro leto je ostal tam, saj je že novembra 1943 prišel v goriško stolnico za stolnega vikarja s posebno nalogo, da skrbi za slovensko službo božjo v tej cerkvi. Od zdavnaj je namreč bil v goriški stolnici slovenski kaplan. Na tem mestu je ostal še danes.

Zlata maša msgr. K. Humarja v goriški stolnici

Na novem službenem mestu je bilo potrebnega veliko in mladi mašnik pri tem ni mogel ostati brezbrizen. Zato se je vključil v delo na šoli, pri prosveti, pri mladini in še kje.

V svojem nagovoru se je spomnil nekdanjih primorskih duhovnikov, ki jim je dolžan posebno hvaležnost: msgr. Leopold Cigoj kot spiritual v Malem semenišču, dr. Ivo Juvančič takrat mlad prefekt in vzgojitelj v istem zavodu. Kot duhovnik v Komnu je imel za dekana Viktorja Kosa, dobrega, gorečega dušnega pastirja, ki je med vojno s svojimi Komenci prostovoljno odšel v nemško izgnanstvo. V Gorici pa je imel družbo kanonikov dr. Mirka Brumata, msgr. Alojzija Novaka in msgr. Franca Močnika. M. Brumat je bil kladivar, neustrašen borec za pravice Cerkve in slovenskega ljudstva. Pod fašizmom se je boril za slovenski krščanski nauk in za slovensko petje ter pridigal v stolnici tudi takrat, ko so mu grozili s smrtjo. Prav tako neustrašeno se je med vojno in po njej boril zoper nosilce »absolutne resnice« in njih propagando. Drugačnega kova je bil kanonik Alojzij Novak, umirjen, preprost, toda idejno jasen in neupogljiv.

Zlatomašnik ni mogel mimo katoliškega tiska, ki so ga slovenski duhovniki v Gorici začeli izdajati takoj po vojni že avgusta 1945 in ga izdajajo še danes. Zasluge zanj imata poleg zgoraj omenjenih duhovnikov tudi pok. župnik Stanko Stanič ter prezgodaj umrli Jože Jurak. Na koncu je omenil, naj bo zlata maša zahvala Bogu ter prošnja za zdrave krščanske družine, da bodo drevesnice novih duhovniških in redovniških poklicev.

Med mašo so skavti v krojih pri darovanju prinesli darove. Ob koncu maše je slovesno zadonela Hvala večnemu Bogu, ki jo je pela vsa cerkev, med ofrom pa Marija, skozi življenje.

Na vrtu Katoliškega doma, kjer je bila pripravljena zakuska za vse udeležence (sotrudnicam vsa zahvala), se je zvrstilo več govornikov. Dr. Damijan Paulin je pozdravil in voščil v imenu ZSKP ter poklonil sliko Andreja Kosiča, ki predstavlja Števerjan, Marija Ferletič pa v imenu

Sveta slovenskih organizacij (SSO). Dario in besede hvaležnosti so »Sivemu Medvedu« prinesli tudi skavti. Besedo zahvale je izrekel še dr. Drago Štoka, bivši deželni svetovalec SSK. Najbolj doživeto in duhovito je zlatomašnika predstavil v verzih župnik Jožko Kragelj. Da je v tem oziru mojster, pričajo »Moje celice«, ki so izšle tudi v knjigi in so v njih podobna voščila številnim njegovim sojetnikom. Na vsa voščila je odgovoril zlatomašnik, rekoč, da je v življenju skušal vedno in povsod le sodelovati in mašiti, kjer je bilo potreba.

Morda slavje v cerkvi ni bilo tako mogočno, kot bi bilo pričakovati, na vrtu Katoliškega doma pa je bilo tako prijetno in pristrčno, da se bomo tega slavja še dolgo spominjali.

LJUBKA ŠORLI

IZDELAL ČAS JE MOZAIK (Dr. Kazimiru Humarju ob zlati maši)

*Izdelal čas, kamnar ta čudoviti,
iz polstoletnih del je mozaik,
da Bogu bo hvaležnosti pomnik
služabnika, ki znal je križ nositi.*

*Oznanjal blagovest je in resnico,
ovčicam bil, kot Jezus, zvest pastir,
učil ljubezen je in klical mir
nad rod teptani v boju za pravico.*

*In še iz dneva v dan se z delom trudi
za božje ljudstvo in Gospodu v čast.
Nevedoma si bisere nabira.*

*Sam Kristus mu v težavah roko nudi
in z Njim Marija, saj je njena last.
Zahvalni spev — ljubezen, up in vera.*

ZLATA MAŠA

Na Proseku nad Trstom je bila 20. maja 1990 verska slovesnost v cerkvi sv. Martina ob zlati maši domačina p. Franca Husuja. Jubilant je tudi prevajalec iz slovenščine v italijanščino in publicist, deluje pa v Palermu na Siciliji. Domačini so ga lepo sprejeli in slavnostno okrasili cerkev, jubilatov pridigar pa je bil dr. Stanko Janežič iz Maribora. Objavljamo njegov nagovor.

»To je dan, ki ga je naredil Gospod, veselimo se ga in se radujmo« (Ps 117). Tako bi lahko danes prepevali z zlatomašnikom, tukajšnjim proseškim domačinom Francem Husujem, kakor je že tudi pred 50 leti prepeval, vsaj na tiho, v svojem srcu, on, takratni novomašnik, ki se je odzval božjemu klicu in pogumno stopil na pot službenega duhovništva.

Hotel je biti podoben Kristusu, velikemu Duhovniku, Učitelju in Pastirju. 50 let je v njegovem imenu v raznih pokrajinah Italije, zlasti pa v Rimu, delil zakramente, krščeval, odpuščal grehe in opravljal evharistično daritev, V moči Svetega Duha je kruh in vino spreminjal v Jezusovo Telo in Kri ter s to skrivnostno hrano duhovno krepil in zidal občestva Kristusovih sledovalcev.

Hkrati je z govorjeno in pisano besedo širil veselo oznanilo božjega kraljestva, vseodrešujoče Resnice, Pravice in Ljubezni. »Bog je namreč svet tako ljubil, da je dal svojega edinorojenega Sina, da bi se nihče, kdor veruje vanj, ne pogubil, ampak bi imel večno življenje« (Jn 3, 16). Zlatomašnik je 50 oznanjal tega božjega Sina, Jezusa Kristusa, edinega križanega in vstalega Odrešenika sveta, zavedajoč se, da v nikomer drugem ni zveličanja. Kristus je z besedo in dejanji, zlasti še s svojo smrtjo na križu in s svojim vstajenjem, človeku razodel skrivnostnega, večnega, vsepričujočega Boga. On, učlovečeni božji Sin, je podoba Boga Očeta, skozi njega je zavel Sveti Duh. Tako vemo, da je Bog troedini in da je njegovo bistvo Ljubezen — in to je glavna vsebina krščanskega veselega oznanila.

Zlatomašnik je bil skupaj s Kristusom tudi pastir božjemu ljudstvu. Varoval ga je pred zablodami in nevarnostmi na po-

ti življenja in ga usmerjal h Kristusu, ki je edini »dobri Pastir« (Jn 10, 11), ki je »Pot, Resnica in Življenje« (Jn 14, 6). Pot, ki vodi do pravega Cilja, Resnica, ki osvobaja, Življenje, ki osrečuje. Pri tem se je zavedal Kristusovih besed: »Eden je vaš Učitelj, vi vsi ste pa bratje... eden je vaš Vodnik, Kristus. Največji med vami bo di vaš strežnik« (Mt 23, 8-11). Tako je skušal ob Kristusovem zgledu in z njegovo pomočjo — ne gospodovati, temveč ponižno služiti božjemu ljudstvu, in to v resnični vseodpuščajoči ljubezni.

S svojo duhovniško, učiteljsko in pastirsko službo in tudi kot redovnik klarentinec ter meniški uresničevalec Kristuso-

Zlatomašnik Franc Husu v cerkvi na Proseku

vih blagrov je zlatomašnik zidal Kristusovo odrešitveno ustanovo — sveto Cerkev, ki mora imeti, ker je postavljena na zemljo, svojo vidno zunanjo ureditev, njeno notranje bistvo pa je skrivnostni zedinjevalni proces. Vsi, ki smo s krstom vcepjeni v Kristusa, v njegovo skrivnostno telo — sveto Cerkev, smo s tem vključeni v skrivnostno božje življenje svete Trojice, hkrati pa v vesoljno občestvo kristjanov in svetnikov. Čim več je v vseh kristjanih žive, dejavne ljubezni do Boga in bližnjega, tem bolj se utrjuje vesoljna vsečloveška in vsebožja edinost, h kateri smo kot božji otroci poklicani vsi ljudje in vsi narodi, pa naj smo med seboj še tako različni.

Zlatomašnik pater Franc Husu izhaja iz zavedne slovenske družine na Proseku, ki je v času slavljenčevega rojstva (1915) spadal pod Avstrijo, po prvi svetovni vojni pa pod Italijo. Ljubezen do materine besede in lastnega naroda je spremljala zlatomašnika iz njegovih otroških let v domači vasi vsa leta šolanja in delovanja v daljnih tujih krajih. V tej ljubezni se je nenehoma izobraževal, se vglabljal v duhovno bogastvo slovenske kulture in vse bolj spoznaval zakonitosti in lepote slovenskega jezika, tako da je lahko celo prevajal slovenska književna dela v italijanski jezik, zlasti še največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna.

S tem je zidal mostove med dvema sosednima narodoma in uresničeval vodilo Prešernove Zdravljice, ki je zdaj tudi slovenska himna:

*Žive naj vsi naródi,
ki hrepene dočakat dan,
da koder sonce hodi,
prepír iz svéta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!*

Slovenski narod po hudih preizkušnjah zadnjih desetletij doživlja tudi Prešernovo napoved v Sonetnem vencu (2):

*Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
jim milši zvezde, kakor zdaj, sijale.*

Nehumani sistemi vzhodne Evrope se zapovrstjo rušijo, vstaja nova Evropa, vendar na starih temeljih judovsko-grško-krščanske kulture. Vsi narodi, tudi majh-

ni, kakor je slovenski, naj bi zaživel v resnični svobodi, v spoštovanju vseh človeških in narodnih pravic. Vzpostavili naj bi takšne medsebojne odnose, da bi bil omogočen vsestranski razvoj vseh in da bi mogli živeti v pravi medsebojni edinstvi, ljubezni in veselju.

Tudi slovenski rojaki, kjerkoli živimo, v matični domovini, v zamejstvu ali izseljenstvu po raznih deželah sveta, naj bi se čutili povezane med seboj, naj bi se zavedali svojih korenin, svoje zgodovinske poti od časov karantanskih in panonskih knezov, od pokristjanjenja v 8. stoletju, od dobe sv. Cirila in Metoda prek mnogih preizkušenj in tegob, prek turških vpadov, kmečkih uporov, reformatorskih zapletov in prebujanj, prek vseh kug in lakot in vojska, medsebojnih razdorov in krivic pod tujčevu peto pa vse do naših časov, ko doživljamo mnogotere krize pa tudi novo pomlad, ki nam prinaša novo upanje.

Slovenski kristjani verujemo v božjo previdnostno dobroto, ki je skozi stoletja spremljala in vodila naš narod. Zaupamo v varstvo Kristusove in naše duhovne Matere Marije, ki se k njej naše ljudstvo kot v prejšnjih časih tudi danes z zaupanjem zateka. Zaupamo tudi v priprošnjo naših velikih mož in žena, narodnih svetnikov, čeprav še ne razglašenih in pred svetom priznanih, kot so škofje Slomšek, Baraga, Gnidovec in mnogi drugi verni pričevalci.

Mnoge cerkve, kapelice in druga sveta znamenja še stojijo po naši zemlji vsepočez. Svete podobe še mnogokje krasijo naše domove. Naši ljudje, stari in tudi mladi, še molijo in kličejo božji blagoslov nad našo deželo.

Naj bi zares med vsemi nami vzcvetela nova pomlad. Tudi in zlasti na verskem in etičnem področju. Končno je trdni temelj vsega našega snovanja in nehanja edinole Bog. Le na tem temelju lahko stoji in vsestransko raste stavba narodnega življenja.

Naj nas današnja slavnost spodbudi, da bomo tudi mi prispevali svoj delež k prebuditvi in razcvetu verskega in zdravega etičnega pa tudi kulturnega življenja v naši narodni skupnosti, tudi tukaj na Tržaškem, še posebej v naših družinah, ki naj

bi bile vselej odprte za nova rojstva in novo rast.

Tudi mi naj bi s svojim življenjem po evangeliju, s svojo molitvijo in s svojimi dobrimi deli pripomogli k narodni spravi, k medsebojnemu spoštovanju, k življenju v edinosti in ljubezni in veselju.

Troedini Bog naj blagoslavlja naša prizadevanja. Zlasti pa naj poplača s svojimi darovi vse, kar je dobrega storil naš današnji slavljenec — zlatomašnik. S svojo milostjo naj ga še naprej podpira pri

vsem njegovem delovanju, tudi tukaj v njegovih rodnih krajih.

Skupaj z zlatomašnikom se sedaj obrnimo k našemu skupnemu nebeškemu Očetu, k našemu edinemu Odrešeniku Jezusu Kristusu in k velikemu Posvečevalcu Svetemu Duhu in z vso iskrenostjo sredi te zahvalne zlatomašne daritve recimo: »Hvala. Hvala za vse.« Hkrati pa troedinega Boga prosimo, naj s svojim blagoslovom nenehno spremlja vse nas, ves narod in še zlasti našega slavljenca — zlatomašnika. Amen.

JOŽE KUNČIČ

Msgr. JANEZ MOHAR in drugi duhovniki v Čileju

Spet je prišel na obisk moj prvi, sedaj že upokojeni župnik in šolnik msgr. Janez Mohar iz Curacautina v Čileju, o katerem sem pisal v tem koledarju leta 1988.

Mimogrede naj omenim, da se je pred dvema letoma ob vznožju vulkana Mocho, ki je oddaljen od Curacautina 38 km, nenadoma odprl krater s premerom 250 m prav na Božič popoldne. Zato so ga poimenovali »Navidad« (Božič). Ogromni oblaki pepela so začeli prekrivati bližnjo in daljno okolico. K sreči ni v bližini nobenega naselja. Ker je pepel vseboval veliko fluorja, je v teku svojega delovanja povzročil pogin več kot deset tisoč glav živine. Lava se je razlila v dolžino 11 km z 200 milijoni kubičnih metrov materiala ter zasula cesto in potok. Hvala Bogu, da je ta po enem letu usahnil in je sedaj samo še nema priča geološkega premikanja v globini zemlje. Kot edinstven krater na površju z višino 190 m je privabil geologe in turiste z vsega sveta.

Za ta zadnji obisk se je msgr. Mohar težko odločil. Zakaj? Najprej zaradi bolezní, saj je pred nekaj leti hudo zbolel na srcu in so mu na katoliški univerzitetni kliniki v Santiagu komaj rešili življenje. Potem zavoljo negotovih razmer doma. Večkrat me je po pismu spraševal, če bo

lahko šel v svoj rojstni kraj, ker so mu prejšnja leta delali težave na meji in mu niso dovolili vstopa v Jugoslavijo. Ker pa se mu je zdravstveno stanje znatno izboljšalo in so se razmere doma spremenile, se je odločil, da gre domov morda še zadnjič na obisk. Sredi junija mi je sporočil, da pride v Trst v soboto 30. junija in me prosil, naj ga pridem iskat k vlaku. Njegovega obiska sem se zelo razveselil, saj ga imam še vedno v najlepšem spominu.

Prve dni julija sem ga peljal z avtom čez mejo pri Fernetičih na sežansko železniško postajo. Od tam pa se je z vlakom odpeljal v Ljubljano in domov k sestri ter drugim sorodnikom.

20. avgusta se je presrečen vrnil k meni in mi pripovedoval, kaj vse je doživel doma in kako so ga vsi z veseljem sprejeli. Med drugim mi le pravil, kako je obiskal ljubljanskega pomožnega škofa dr. Stanka Leniča in kako ga je ta takrat zelo bolan povabil na svoj pogreb. V lepem spominu mu bo ostal shod izseljencev z imenom »Srečanje v moji deželi«, ki se je zaključil v soboto 7. julija v Dolenjskih Toplicah in katerega se je po prijaznosti svojih prijateljev mogel tudi sam udeležiti. V neizbrisnem spominu pa mu je ostala Slovenska sprava v nedeljo 8. julija v Kočevskem Rogu in pri kateri je mogel somaševati skupaj z ljubljanskim nadškofom Alojzijem Suštarjem ter z drugimi 74 mlajšimi in starejšimi sobratí. »Že samo zaradi izseljenskega shoda, zlasti pa zavoljo simboličnega pogreba v Kočevskem Rogu se je splačalo priti domov,« mi je rekel.

Msgr. Mohar živi sedaj v svoji lastni leseni hiši, ki so mu jo pomagali zgraditi hvaležni župljani. Z njim živi tudi mlada čilenska družina Astudillo s štirimi otroki, ki se imenujejo: Macarena (8 let), Juan José (6 let), Tatiana (4 leta) in Andresito (2 leti) in še veroučiteljica Rina Acuña, ki mu je bila v veliko pomoč v župniji že od mladih let. Juan Astudillo je veroučitelj na gimnaziji, njegova žena Teresa Riquelme pa uradnica v župnijskem uradu. V hiši gospodinji gospa Petronila Soto, njena hči Margarita pa varuje otroke. Tako je gospod Janez z vsem lepo preskrbljen za stara leta in živi tudi v prijetni in raznoliki družbi. Obenem pa pomaga po svojih močeh svojemu nasledniku Andreju Po-

gačarju v župniji, kjer nikoli ne zmanjka dela in skrbi.

Sedanji župnik v Curacautinu, g. Andrej Pogačar, je doma iz Kamnika. Rodil se je 12. oktobra 1919. Osnovno šolo je obiskoval doma, gimnazijo pa v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano. Po maturi je vstopil v ljubljansko bogoslovje. Zaradi vojnih razmer se je maja 1945 z večino ljubljanskih bogoslovcev umaknil v Italijo. V duhovnika je bil posvečen v Zermanu pri Trevisu 17. junija 1945. Dve leti kasneje se je z nekaterimi bogoslovci in profesorji ljubljanskega begunskega bogoslovja, ki je bilo takrat v Brixnu, izselil v Argentino v mesto San Luis. Tam kajšnji škof ga je kmalu imenoval za stolnega kaplana in organista. Leta 1956 je ob mojem odhodu iz Čileja zasedel kaplansko mesto v Curacautinu.

Gospod Pogačar je zmožen, goreč in delaven duhovnik. Poleg tega je še velik muzik. Od 1956 do 1974 je bil katehet na farni šoli in do 1965 tudi na državni gimnaziji. Na tej je poučeval tudi francoščino. Vsa leta je vodil v župniji vse štiri veje Katoliške akcije. Ustanovil je biblične krožke, ki so se s časom preimenovali v Temeljna cerkvena občestva in se razširili po vsem Čileju. V njih se zbirajo, po zgledu prvih krščanskih občestev, verniki, zlasti v predmestjih, premišlujejo Sv. pismo, skupaj molijo, organizirajo apostolsko in socialno dejavnost v svojem okolju in z zgledom bratske ljubezni skušajo približati Cerkev ljudem in ljudi Cerkvi. V sklopu teh občestev delujejo tudi katehetske skupine. V njih se skozi dve leti tedensko zbirajo starši bodočih prvoobhajancev in se izobražujejo v veri, da potem lahko sami pripravijo svoje otroke na prvo sveto spoved in na prvo sveto obhajilo. Vsaki taki skupini so v pomoč mladi animatorji, ki tedensko zbirajo bodoče prvoobhajance in dopolnjujejo delo njihovih staršev. Na ta način se tudi starši poglobljajo v veri in približujejo Cerkvi. Še sedaj izhaja farni list »El Mensajero parroquial«. S pomočjo mladega kaplana upravlja g. Pogačar tudi 17 podružnic. Od svojega prihoda v Curacautin naprej ima še mešani pevski zbor, ki ga sestavljajo sami učitelji in učiteljice in je poznan po vsem Čileju.

Pogled na Srečanje v moji deželi
Dolenjske toplice 30. jun. - 7. jul. 1990

Sedaj ima g. Pogačar 71 let. Koliko časa bo še vodil tako obsežno in zahtevno župnijo, ve samo Bog. Ko bo obnemogel, se bo odpovedal župniji in bo šel v pokoj. Ostal pa bo še naprej v Čileju, saj je njegova druga domovina, ki ga je prijazno sprejela, ko je bil brezdomec. Kakor g. Mohar, si bo tudi on dal postaviti skromno leseno hišico v mestu Angol in se vselil vanjo skupaj z neko prijateljsko družino, da bo tako tudi on z vsem preskrbljen mogel dostojno preživeti svoj zasluženi pokoj.

V komaj 40 km oddaljenem naselju Selva Oscura pa deluje že od leta 1962 slovenski duhovnik g. Francè Okoren, doma iz Škocjana pri Turjaku. Ta duhovnik je tudi zelo delaven in iznajdljiv. Pri sebi ima dve škofijski redovnici, ki skrbita za cerkev in župnišče in poučujeta verouk. Kmalu po svojem prihodu v Selva Oscura je dal zgraditi župnijski dom in ambulanto. V tej sprejema in zdravi, zlasti rev-

ne Indijance plemena Mapuche trikrat tedensko. Sam je namreč obiskoval že pred leti bolničarski tečaj. Ima pa tudi pomočnika, diplomiranega bolničarja. Zdravila dobiva iz Nemčije in jih deli brezplačno. Prav tako tudi obleke za otroke in odrasle, ki jih tudi deli zastonj. Po zaslugi nekega prijatelja prejema samo za svojo župnijo več kakor škofijska Caritas za vso temuško škofijo. Poleg vsega dela, ki ga ima v naselju, oskrbuje še 20 podružnic, ki jih je sam ustanovil.

Kako čudovita so božja pota! Iz Slovenije je Bog po čudežnem naključju poslal tistim ubogim in pozabljenim ljudem te naše tako pridne in uspešne duhovnike. In koliko jih je poslal tudi drugim še bolj potrebnim in zaostalim narodom. Naj bo tudi za to zahvaljen in naj še naprej blagoslavlja naš narod z novimi duhovniškimi, redovniškimi in misijonarskimi poklici, tudi v našem zamejstvu.

TOMAŽ SIMČIČ

JAKOB UKMAR IN NASTANEK »BOŽJIH VRELCEV« (iz Ukmarjeve zapuščine)

V Ukmarjevi zapuščini (hrani jo Dom Jakoba Ukmarja v Škednju) je ohranjenih nad 2500 pridig in govorov. Zapuščina pa obsega tudi korespondenco, spomenice, prošnje, krajše zapise, različne dokumente, ki raziskovalcu nudijo mnoge dragocene podatke o naši polpretekli zgodovini, posebno v zvezi s cerkvenimi in verskimi vprašanji na Primorskem.

Zanimiva so npr. pisma, iz katerih zveemo za okoliščine, v katerih se je ponovno rojeval slovenski katoliški tisk na Tržaškem po drugi svetovni vojni. Leta 1946 je tako izhajal dvomesečnik »Božji vrelci«. Ob pomoči cistercijana Metoda Turnška, ki je bil začasno v Trstu, ga je izdajal prav Jakob Ukmar. Tedaj že priletni prelat je zraven svojih službenih zadolženosti našel čas in moč za podvig, ki v tistih časih nikakor ni bil preprost. Pogum sta mu dajali močna vera in ljubezen do svojega ljudstva.

V pismu tržaškemu škofu, msgr. Antonu Santinu, je razen tega možno zaslediti odmev na tedanja nesoglasja med skupino bojevitejših duhovnikov z Virgilom Ščekom na čelu, pripravljeno tudi na javen spopad s škofom, in zmernejšo skupino, katero je nekako vodil Ukmar.

Prezvzišeni

Verski list nam je zelo pri srcu. Toda kako najti urednika? In vendar se mora nekdo temu posvetiti poklicno, če nočemo objavljati ene revščine. Cistercijanski brat, ki je še vedno moj gost, bi bil gotovo primeren, toda njegova nadaljna prisotnost v Trstu je vse prej kot gotova. Jaz sam ne morem, obremenjen sem z obveznostmi in začetkom novembra bom zopet pričel s svojimi potovanji v Benetke, od koder zelo pritiskajo name. Kvečjemu bi dal listu na razpolago svoje ime in bi pro posse sodeloval. Kdo torej? Mislim na gospoda Gabrovška, ki je bil že več let urednik katoliškega tednika, ima prakso in ga cenijo tako pravoverni kot manj pravoverni ali manj hierarhični. Ali ga ne bi bilo mogoče imeti v Trstu in mu dati nekaj ur šolskega pouka? Za malo divaško faro bi zadostovala manjša moč.

Kot sem slišal, bi Ščekova skupina želela tednik, drugi (tudi jaz med njimi) so za mesečnik 16 strani z ovojem, format uradnega lista, z lepimi liturgičnimi in drugačnimi ilustracijami. Tednik ljudje preberejo in odvržejo, mesečnik pa spravijo in ob koncu leta imajo knjigo 192 strani.

Naslov naj bi bil po mnenju Ščekove skupine »Sveta gora«, jaz se bolj nagibam k »Miroljubu« = *Pacis amator*, z ozirom na čas brez miru, v katerem tako potrebujemo notranjega miru z Bogom in zunanjega miru z bližnjim. A naslov ni glavna stvar.

Ali Vaša Prezvišenost res razpolaga z večjo količino papirja?

v dani Jakob Ukmar

Škedenj, 19. oktobra 1945

Ohranjen je tudi zapis škofovega odgovora. Glasi se takole:

1) Prepričan sem, da je širjenje dobrih slovenskih in hrvaških listov v škofiji nujno.

2) Mislim, da tržaška škofija sama ne bo premogla stroškov izdajanja, saj so le-ti ogromni. Vem, kako je s to stvarjo. Po mojem bi se morali tržaška in goriška škofija povezati. V Gorici že izhaja tednik. Treba bi ga bilo izboljšati, da bi bolj odgovaljal potrebam, v uredništvo vključiti kakega Tržičana in v škofiji ustvariti posebno središče (dva duhovnika in kakšen laik naj bi skrbeli za širjenje dobrega tiska). Ta tednik zadošča obema škofijama, vsaj na začetku. V nasprotnem primeru bosta vegetirala (ali propadla) oba, goriški in oni drugi, ki ga snujemo v Trstu. Vsekakor se jaz ne protivim poizkusu. Bojim pa se, da v Trstu ne bo uspel še en slovenski tednik (poleg goriškega).

3) Zelo dobra pa je zamisel o mesečniku. Ta bi res lahko izhajal v Trstu, in sicer za obe škofiji, tržaško in goriško. Vaša zamisel mesečnika ne izključuje nadaljevanja že obstoječega tednika.

4) Za gospoda Gabrovška sta dve težavi: a) Ne vem, koga bi poslal v Divačo, in ta župnija zelo potrebuje duhovnika. Pomislite, da ne vem, koga bi poslal v Bazovico, da ne govorimo o Istri, kjer se zaradi pomanjkanja klera oblikujejo prava področja duhovniške puščave; b) Srednje šole so že dodeljene gg. Vrečarju, Jamniku, Kramariču, Prešernu in Škerlu.

5) Toda mnenja sem, da lahko gospod Gabrovšek z mesečnikom, kakor si ga vi predstavljate in ga jaz podpiram, sodeluje tudi iz Divače. So pa tudi drugi slovenski duhovniki v Trstu. Vi sami bi lahko materialno plat urejanja

zaupali kakemu mlajšemu duhovniku. Sedaj jih prav gotovo ne manjka, tudi z ozirom na one, ki so prišli od zunaj. Bog nas ne bo pustil na cedilu in mi bomo tudi storili vse, kar je v naši moči.

6) (...)

7) Glede naslova, kot sami pravite, se ne bo težko zmeniti.

8) Nikakor ne razpolagam s kakršnimikoli zalogami papirja.

+ A.

20.X.(1945)

Sredi novembra (1945) je bil, kot kaže, načrt za »Božje vrelce« izdelan. Iz tega časa so ohranjena tri vsebinsko podobna Ukmarjeva pisma, tržaškemu škofu, goriškemu nadškofu in pismo slovenskim sobratom v obliki okrožnice. Slednje se glasi:

Velečastiti g. sobrat

Po daljšem posvetovanju s tukajšnjimi sobrati nameravam, z odobrenjem tržaškega in goriškega Ordinarija, pričeti v tem adventu izdajanje liturgično-verskega mesečnika z naslovom »Božji vrelci«. Pravzaprav ne gre tu za povsem novo publikacijo, temveč za nadaljevanje lista, ki je po svojem večletnem delovanju imel v Slovencih že svoje zasluge in svoje priznanje. Nova bo publikacija le v toliko, ker se bo, sicer vedno zvesta svoji liturgično-verski smeri, vendarle prav posebno ozirala na duhovne potrebe in verske običaje Slovencev na Primorskem, po možnosti pa tudi naših bratov na Koroškem. S političnimi in socialno-gospodarskimi vprašanji se naš list ne bo pečal; mi želimo pomagati, da bi to naše ljudstvo, ki je po bridkih dogodkih zadnjih let vse izmučeno, zopet zaživel življenje s Cerkvijo in tako prišlo do prave versko-moralne obnove in notranjega miru. Ker se zavedamo, da je za obnovo velikega pomena, da se ohranijo, oz. na novo poživè stari, častitljivi in zdravi običaji našega ljudstva, bomo v neobveznih obrokih pridejali »Božjim vrelcem« še prilogo »Naša domačija«, ki naj bo prava zakladnica našega narodnega blaga na versko-kulturnem področju.

List se bo tiskal v Trstu, na 16 straneh z ovojem, format približno naših dosedanjih uradnih škofijskih listov. Ob sedanji fluktuaciji valute ni možno določiti stalne naročnine; cena prvemu zvezku bo L. 10, za naslednje bodo merodajni stroški, ki so zelo veliki in še naraščajo. Zato ne moremo lista razpošiljati posameznim naročnikom, ampak le v večjem številu na dušne pastirje in naše verske organizacije. Hvaležni Vam bomo, če nam čim prej sporočite, koliko izvodov naj pošljemo na Vaš naslov; hvaležni pa tudi, če nam boste s svojimi dopisi, z domačimi statističnimi podatki in z nabiranjem versko-narodnega blaga pomagali, da postane list res zanimivo glasilo za versko-nravno obnovo našega ljudstva in verna slika starega versko kulturnega bogastva našega naroda v primorskih deželah.

Vse dopise izvolite nasloviti na uredništvo »Božjih vrelcev«, Trst, Servola 40, upravne zadeve pa na uredništvo lista Trst, via Risorta 3. Z bratskim pozdravom

vdani Jakob Ukmar

V Trstu, dne 26. nov. 1945

»Božji vrelci« so leta 1946 res začeli izhajati. Skupno je izšlo pet dvojnih števil. Težave gmotnega značaja pa so bile res velike. O tem piše Ukmar Jakobu Marinšku:

Dragi gospod Jakob

Preden odplovete čez veliko lužo, imam še važno prošnjo do Vas.

Edino versko glasilo na Primorskem »Božji vrelci« bo moralo žal prenehati, ker s samo naročnino niti od daleč ne more izhajati, drugih fondov ali podpor pa tudi nima od nobene strani. Drugi nekrščanski ali protikrščanski listi bodo nadaljevali, ker jih podpirajo dotične politične stranke, naše ljudstvo pa ima ostati brez zaslonbe katoliškega verskega tiska.

Da se to ne zgodi, Vas lepo prosim, da bi Vi svoje premožne sorodnike onstran oceana zainteresirali, da bi »Božje vrelce« podprli s kako primerno subvencijo. Če bi imeli, recimo, kakih 30 dolarjev vsak mesec na razpolago, bi mogli z listom nadaljevati.

Vaš globoko verni in pobožni stric ne bi mogel za sedaj nobenega boljšega podjetja podpreti, kakor če daruje za katoliški tisk v tako ogroženi Primorski. Bog mu bo stotero povrnil.

Zadevo Vam torej toplo priporočam, želim vse dobro na pot in obilo blagoslova v Vaših študijih ter ostajam z bratskim pozdravom vdani

Jakob Ukmar

Škedenj, 12. okt. 1946

S koncem leta 1946 so »Božji vrelci« nehali izhajati. Pač pa je naslednjega leta nastal na Tržaškem katoliški tednik z imenom »Teden«, katerega uredništvo je res prevzel leto prej predlagani Gabrovšek, sam Ukmar pa je prevzel nase eno celo stran lista. Leta 1948 je prišlo do dogovora z goriškim »Slovenskim Primorcem«, na podlagi katerega je bil za Slovence obeh škofij ustanovljen »Katoliški glas«, ki še danes izhaja.

Narodne noše v Nabrežini ob praznovanju sv. Roka,
v sredini dr. D. Klemenčič

DVOJEZIČNA LJUDSKA ŠOLA NA KOROŠKEM

Koroška vlada ni imela (in še zdaj nima) odprtih ušes za potrebe dvojezičnega šolstva v Celovcu, zato je tamkajšnja Mohorjeva družba leta 1989 ustanovila privatno konfesionalno dvojezično ljudsko (osnovno) šolo. Dne 20. aprila je direktor dr. Koren na tiskovni konferenci predstavil javnosti načrt novega modela. Tega so bili veseli mnogi starši, ki so že imeli otroke v dvojezičnem otroškem vrtcu, pa tudi tisti iz okolice, ki so hoteli omogočiti otrokom učenje dveh jezikov istočasno.

Čeprav je tako rekoč vse »viselo« v zraku in so gradbena dela oz. prezidava v Slomškovem domu trajala do zadnjega dne, so s poukom v treh razredih (41 otrok) pričeli 11. sept. — kot druge šole. Tega dne je veroučitelj salezijanski p. Roman Kutin novo šolsko leto pričel s sveto mašo, ki so se je udeležili poleg otrok in njihovih staršev tudi mnogi ljubitelji nove šole. Ravnateljica — ena najmlajših na Koroškem — ga. Marica Hartmann je bila dijakinja slovenske gimnazije, poleg tega pa je vnukinja »očeta« te priznane šole v Celovcu, dr. Tischlerja. Sama je začela s poukom otrok v prvem razredu (22 po številu), 10 otrok v drugem razredu je sprejela učiteljica Mirjam Užnik, učitelj Tomi Millionig pa je prevzel 9 tretješolčkov. Poučujejo izmenično en dan slovensko, en dan nemško.

Tri tedne po odprtju šole — 2. oktobra — je z Dunaja prišla zvezna ministrica za šolstvo dr. Hawliček in tudi uradno potrdila novo privatno šolo. Morda koroški vladi to ni bilo najbolj všeč — deželnega glavarja Haiderja ni bilo blizu — vsekakor pa je k otvoritvi prišlo veliko število »prominence«: od krškega škofa, (ki je prostore blagoslovil) do mestnega župana, državnega poslanca Smolleja in predstavnikov raznih organizacij in podjetij, ki so šolo gradila. Da o starših, znancih in prijateljih sploh ne govorimo. Izreče-

ne so bile mnoge pohvalne in razveseljive besede, žal pa razen ministrice (ki je podarila šoli klavir) nihče ni prinesel darila — denarne podpore šoli, za katero se je Mohorjeva zadolžila za milijone šilingov.

In kako je danes?

Šola cveti in v šolskem letu 1990/91 je pod svojo streho sprejela že 71 otrok. Učitelji poučujejo v petih razredih (dva prva) in če bo šlo tako naprej, bodo prostori kmalu pretesni. Javne ljudske šole sicer še ni, zato pa je ustavno sodišče na Dunaju — po prizadevanjih družine Messner — razsodilo, da ima tudi mesto Celovec — in vse občine na Južnem Koroškem, če se k pouku prijavi vsaj sedem otrok — pravico do pouka v slovenščini v ljudskih šolah. To spoznanje je bilo velik napredek v manjšinski politiki, saj koroški deželni glavar išče vse mogoče paragrafe in izgovore, da do tega ne bi prišlo. Ministrica za šolstvo je sama zaprepasčena nad Haiderjevim ravnanjem, izgleda pa, da deželni glavar ni mnenja, da kdor več zna tudi več velja oz. da sta znanje dveh jezikov več kot samo enega. Tudi gladovna stavka dveh mater ni pripomogla k izboljšanju stanja.

Bo treba torej čakati na čudež?

Sicer pa na Koroškem kljub približno 1000 brezposelnih učiteljev primanjkuje najmanj 100 dvojezičnih predavateljev.

Mohorjeva je pred kratkim napravila nov korak k izboljšanju možnosti za vpis v privatno šolo. Za to šolsko leto je odpravila šolnino — ki znaša mesečno 700 šilingov — in tako omogočila obisk tudi tistim, ki si morda zaradi finančnega stanja obiska šole ne bi mogli privoščiti. Morda pa bo medtem tudi deželna vlada uvidela, da tako ne gre naprej in priznala javno šolo. To bi lahko bila potem tudi Mohorjeva — zdaj privatna — vendar le pod pogojem, da obdrži svojo strukturo oz. način poučevanja.

Pogovor z Dušanom Jakominom ali kako Škedenj ohranja svoje slovenske korenine

V Škednju — tej tržaški mestni četrti — od leta 1953 deluje g. Dušan Jakomin. Znan je kot katehet, pevovodja, glasbeni kritik, publicist in vsestranski prosvetni in kulturni delavec. Med drugim je tudi ustanovitelj in vodja »Škedenjskega etnografskega muzeja« ter »Doma Jakoba Ukmarja« v Škednju. Prav s tega ustanova bi radi začeli naš pogovor.

Kako je prišlo do ustanovitve muzeja?

Ko sem oktobra pred 37 leti prišel v Škedenj, sem se dobesedno zaljubil v ta kraj. Še posebej me je pritegnila preteklost Škednja; vse, kar sem zvedel in so mi pripovedovali ali pa sem kje bral, je naravnost odsevalo slovenskost tega kraja. Med vsemi stvarmi pa me je resnično očaral lik škedenjske »krušarce«. Nekateri italijanski krogi so dosledno zamolčevali, da so to bile slovenske žene, ki so veliko in težko delale, da so s peko kruha pomagale pri preživljanju družine. Prav iz

želje, da bi kaj več zvedel o tem, sem začel zbirati material, ker sem nameraval napisati knjigo o škedenjski krušarci. Sčasoma pa je to gradivo presešlo potrebe pisanja knjige in je obenem nastal problem, kako ohraniti in istočasno koristno uporabiti ves zbrani material, predvsem razno orodje in stanovanjsko opremo ter nekatere noše in drugo tovrstno blago. Tako smo se odločili za juridično ustanovo in leta 1975 kupili hišo v ulici Belega kruha - Pane bianco 52, kjer smo v pritličju uredili kuhinjo s pečjo za peko kruha in sploh vso kuhinjsko opremo, kot je bila v prejšnjem stoletju in na začetku tega v navadi v Škednju in na Tržaškem nasploh. Stalni del etnografske razstave pa je še spalnica, v kateri med drugim hranimo tudi nekaj lepih narodnih noš in vrsto vezenega perila ter posteljnine. Zaradi tesnosti prostora smo prisiljeni v drugi sobi občasno — po navadi vsako leto — zamenjati eksponate, tako da je dejansko naš Etnografski muzej vedno drugačen in vedno zanimiv.

Naj nekako predstavim naš »katalog«. V muzeju hranimo najprej vse staro pristno orodje, ki ga je rabila krušarica za peko kruha in v kuhinji nasploh. V kuhinji stoji tudi stara krušna peč, v kateri so pekli slavni škedenjski kruh. Poleg starega pohištva, bodisi v kuhinji kot v »kam-

Škedenjski
etnografski
muzej

brah«, imamo zbirko posteljnine in drugega podobnega perila ter moške in predvsem ženske narodne noše. Zbrali smo nadalje več serij razglednic, na katerih so razne škedenjske panorame in zanimivosti. Uspelo nam je odkriti več fotografij. Nekatere so stare tudi 80 in več let; nadalje hranimo na stotine starih dokumentov, oglasov in plakatov ter razno kmečko orodje, čeprav je Škedenj — zlasti v polpretekli dobi — veljal za delavsko četrt.

Le nekaj dni pred minulim Božičem, nas je prijetno razveselila novica, da ste prejeli priznanje za delo, ki ste ga opravili v škedenjskem muzeju. Za katero priznanje gre?

To je bil res nepričakovan dogodek. 21. decembra 1989 so mi namreč v Ljubljani podelili Valvasorjevo priznanje, ki ga podeljuje Skupnost muzejev Slovenije. Pravzaprav je bila že velika novost dejstvo, da je prišel obiskat naš muzej ugledni strokovnjak in tržaški rojak dr. Boris Gombač iz Ljubljane. Ogledal si je muzej in se pozanimal o našem delovanju ter o publikacijah, ki smo jih izdali. Tako je komisija, ki odloča, kateri tovrstni amaterski ustanovi podeliti priznanje, ocenila, da je naš muzej vreden te nagrade, kar mi se-

veda pomeni veliko zadoščenje. Podobni vtisi navdajajo tudi ostale člane našega društva, ljudi iz Škedenja in Kolonkovca, ki jim bodisi Etnografski muzej kot tudi Dom Jakoba Ukmarja pomenita važno pridobitev za celotno skupnost.

Od g. Jakomina smo skoraj izsilili, da nam je pokazal diplomo in utemeljitev. Po prigovarjanju nam je dovolil, da jo prepišemo. Radi jo objavimo, ker sintetično priča o pomenu in delovanju tega svojevrstnega muzeja v Trstu, ki bi vsekakor zaslužil večjo pozornost, predvsem s strani šole.

Utemeljitev Valvasorjevega priznanja, ki jo je 21. decembra 1989 prejel, se glasi:

UTEMELJITEV

Gospod Dušan Jakomin je vsestransko razgledana, nazorsko in nacionalno odprta in s svojim delom zelo sugestivna osebnost. Zbiranje etnografskega gradiva tržaškega zaledja je gospod Jakomin kronal z oblikovanjem v letu 1975 odprtega Ščedenjskega etnografskega muzeja v tržaškem predmestju Ščedenj. V njem je na vabljen način in strokovno neoporečno predstavljena stara krušarska obrt in z njo povezano življenje. Gospod Jakomin je z osebno zavzetostjo poskrbel, da je Ščedenjski muzej predstavljal javnosti s perspektivi, publikacijo o muzeju in z razglednicami — vse v obeh krajevnih jezikih. V geografskem okolju, kjer boleče teče hladna asimilacija, orje brazde svojega dela v duhu načela strpnosti in skupnega kulturnega prostora. Tržaški kaplan

Notranjost etnografskega muzeja

Čedermac, gospod Jakomin je požrtvovalno dejaven tudi na drugih področjih: kot glasbeni in kulturni kritik, kot zgodovinopisec in organizator kulturnega življenja v tržaškem zaledju.

Za navedene zasluge pri ohranjanju slovenskega izročila na občutljivem in izpostavljenem področju, gospod Dušan Jakomin z vso upravičenostjo prejme Valvasorjevo priznanje za leto 1989.

Že prej ste omenili nekatere publikacije, ki jih je izdal vaš muzej. Katere so in zakaj ste se zanje odločili?

Vse moje delo na tem področju pravzaprav osmišlja cilj ohranjanja pred pozabo številnih dokumentov, zanimivosti in dogodkov iz naše preteklosti. Knjige in publikacije, ki smo jih izdali, dokazujejo, da so v Škedenju živeli in delali Slovenci. Zadnje publikacije pa so skoraj vse dvojezične ali celo večjezične, ker na ta način lahko posredujemo našo zgodovino italijanskim in drugim bralcem, ki drugače ne bi ničesar ali le enostransko vedeli o slovenski prisotnosti v Trstu. Za kroniko pa je prav, da naštejemo dosedanje publikacije.

Začeli smo še pred odprtjem muzeja, in sicer leta 1972, ko smo leto dni po smrti našega msgr. Jakoba Ukmarja, izdali njegovo **Eshatologijo**. S tem smo se mu škedenjski verniki hoteli vsaj deloma oddolžiti za vse, kar je storil za nas.

Nato je minilo celo desetletje in leta 1983 smo objavili prvi zvezek **Škedenj v besedi in sliki**, ki naj bi bil prvi neke daljše serije. V tem smo obravnavali naše dotdanje delovanje. Bil pa je v slovenščini. Že naslednji zvezek, ki je izšel leta 1985 in je bil posvečen starim oglasom, je bil dvojezičen, da bi mogli tudi italijanski bralci spoznati našo zgodovino.

S tem zvezkom pa je ta zamisel o periodičnosti nekako zamrla. Začel sem pisati knjigo o škedenjski krušarci in to delo je izšlo leta 1987 z naslovom **Škedenjska krušarca - Servola, la portatrice di pane**. Zaradi velikega povpraševanja je ta zgodovinsko-etnografska študija v kratkem pošla in leta 1989 smo izdali ponatis.

Tega leta smo dali v javnost tudi serijo starih fotografskih posnetkov, katerim smo dali naslov **Podobe in slike škedenjskega muzeja**.

Ob praznovanju 150-letnice škedenjske cerkve pa smo jeseni 1989 izdali dvojezično knjigo **Škedenjska cerkev - La chiesa di Servola**.

Letos (1990) smo poskrbeli, da je zagledalo beli dan literarno delo. Je to krajša novela Sandra Bolchija, ki se v italijanskem originalu glasi prav »La portatrice di pane« (**Krušarca**), mi pa smo poskrbeli za prevode v slovenščino, nemščino, angleščino in francoščino, da bi lahko širši evropski, pa tudi svetovni javnosti predstavili to škedenjsko znamenitost.

Gospod Jakomin, vi niste samo publicist, zgodovinar, etnograf in glasbenik. V prvi vrsti ste duhovnik in kot tak aktivno vključeni v cerkveno delovanje v tržaški škofiji. Prav posebno se trudite na področju pastorage in splošne preнове verskega življenja na Tržaškem, kjer se slovenski verniki pripravljajo na posebno posvetovanje o pastoralnem delu. Tržaški škof msgr. Bellomi vas je imenoval za odgovornega tajnika skupine, ki pripravlja ta posvet. Nam lahko nekoliko predstavite to pobudo?

Naj takoj na začetku povem, da je predlog za tako pobudo prišel s strani skupine slovenskih laikov in da menim, da je to delo spodbuden in pozitiven znak. Pripadniki katoliške skupnosti slovenskega jezika, kot nas uradno imenuje tržaški škof, čutijo torej potrebo, da se pogovorijo in posvetujejo o problemih vere in Cerkve, o pastoralnem delu in o socialno-kulturni prisotnosti. Priprave na ta posvet so že stekle in pri pripravljalni skupini upamo, da bodo zaključki spodbudni.

Nam lahko nekoliko podrobneje predstavite ta načrt?

Zborovanje se bo delilo na dva dela. V prvem bomo sistematično skušali zajeti čimvečje število ljudi in pri tem bodo odločilno vlogo igrale župnije, verske organizacije in širše skupnosti. V tej prvi fazi, ki naj bi se začela v januarju 1991, bi na splošni ravni obravnavali nekatere teme, ki so po našem mnenju ključnega pomena za uspešno pastoralno delo med slovenskim ljudstvom. Tako bomo po župnijah poglobili vprašanje oznanjeva-

nja in liturgičnega doživetja, problem družine, mladinsko problematiko, družbena občila, razmerje do oddaljenih, odnos do kulture, vprašanje političnega udejstvovanja in stikov z italijanskimi verniki, stike s Slovenijo in še problem ostarelih in osamljenih.

Te teme bomo torej predebatirali po župnijah in nato odgovorili na nekatera vprašanja, ki jih bomo zastavili vsem, da bi dobili čimbolj jasno podobo o sedanjem trenutku. Župnije in druge organizacije, ki bodo odgovorile na zastavljena vprašanja, bodo tako prispevale k spoznavanju potreb, na katere naj slovenska Cerkev na Tržaškem najde stvaren odgovor. Te odgovore bomo nato podrobno vzeli v pretres na ravni pripravljalnega odbora in jih strnili.

Ko bo to delo opravljeno, bo nastopil drugi del tega posvetovanja, in sicer sklicanje zbora celotne slovenske Cerkve na

Tržaškem za skupno razpravo o vsem, da bomo lahko izoblikovali, pod vodstvom našega škofa, tudi globalen načrt o pastoralnem delu med Slovenci na Tržaškem, ki naj bi veljal za bodoča leta.

Gre torej za dobro zasnovano delo, ki bo tudi dolgo trajalo, da bomo prišli do nekih gotovih zaključkov, saj računamo, da pred polovico prihodnjega leta ne bomo končali faze obravnavanja raznih tem, ki smo jih omenili, nato pa nas čaka še vse ostalo delo. Vendar sem prepričan, da je to posvetovanje potrebno, da premaknemo versko življenje slovenskega človeka na Tržaškem z mrtve točke. Temu delu se torej v sedanjem času zares intenzivno posvečam.

* * *

Zahvaljujemo se g. Dušanu Jakominu za pogovor in mu voščimo še veliko uspehov na vseh področjih, na katerih deluje.

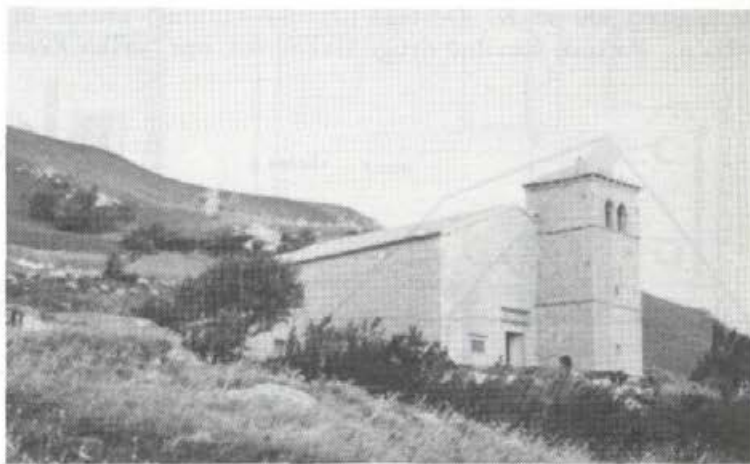
JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

NAŠA POT

*Skozi temo zmot,
preko dvomov in ugibanj
naprej hitimo,
dokler se ne srečamo
s teboj, Gospod,
ki si edina Pot,
Resnica in Življenje.*

*Tedaj obsije
žareče sonce
misli, besede
in dejanja naša vsa,
da se v nas razlije
novo prerojenje
kot večnosti odmev.*

Obnovljena cerkev
sv. Hieronima na Nanosu
(1018 m)

Naš dom

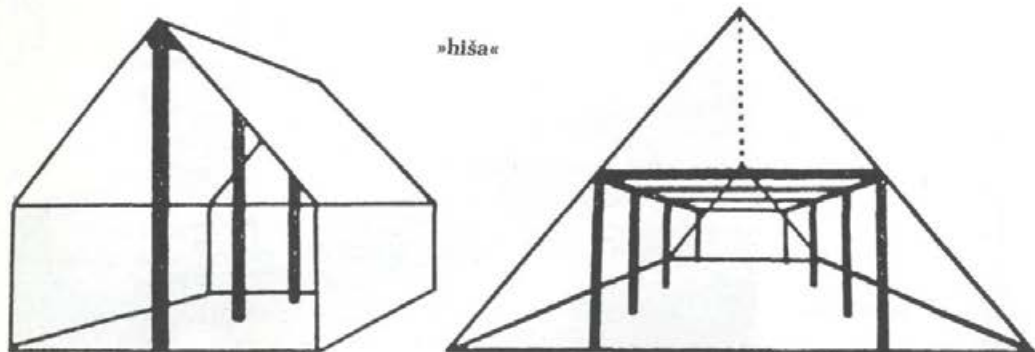
V slovenskih slovnica nam vztrajno, iz ene v drugo izdajo navajajo, da je beseda hiša nemška izposojenka, od Haus. Takšna trditev se zdi povsem potrjena ob dejstvu, da te besede pri Južnih Slovanih, h katerim prištevajo tudi Slovence, ne najdemo. Oni poznajo samo izraz »kuča«, kar je v slovenščini kočja, in sicer v pomenu preproste stavbe, ki je navadno lesena.

Smo potemtakem tudi Slovenci, ko naj bi bili še Južni Slovani, poznali samo zasilno kočjo, medtem ko smo si boljše hišo izposodili od sosedov Bavorcev? Za takšno sklepanje bi bil potreben dokaz iz starinoslovja, ki pa ga doslej še niso doprinesli. Šlo je za preprosto, akademsko sklepanje, da vsi Slovani izhajamo iz ravnin za Karpati, kjer smo prebivali po »zemunicah«, to je v jamah, izkopanih v tla in pokritih s slamnato streho.

Toda ugotovitev, da spadamo Slovenci v skupino Zahodnih Slovanov, ki so nasledniki predzgodovinskih Venetov (Sloventov), praslovanskega ljudstva, ki se pojavlja že okoli 1500 pr. Kr. na območju Lužiške kulture, današnja Poljska, meče povsem novo luč tudi na vprašanje o izvoru slovenskih besed, in ne nazadnje tudi na izvor besede »hiša«, ki je prastara, tako da je v resnici nemški »Haus« izveden od nje in ne narobe.

KOČA - V svojem delu »Sind wir Germanen?« (str. 185 sl.), to je: Ali smo Germani?, nam jezikoslovec E. Röth navaja na primeru Turingije številno predgermansko besedišče, in v njem tudi izraz *kutte* za votlino ali tudi kočjo, katerega izvaja od i.e. (indoevropskega) *(s)keu* - pokriti, zaščititi. Ta koren se nam odraža tudi v obliki *kut*, vsebovanem v sanskritskem *kutis* (koča), grškem *kýtos* (votlina, prazen prostor), latinskem *cutis* (usnjen ovoj za šotor), pa v baltskih jezikih: litavsko *kutis* in latvijsko *kuts* (štala), in v germanskih, prvotno še brez glasovne premene: staro nordijsko *kytja* (neugledna kočja), staro visokonemško *chuti* (votlina, ovčjak)...

Omenjeni nemški jezikoslovec sodi, da je še v obdobju predgermanskih glasovnih premen prišlo do spremembe *t* → *s*, *ž*, *z* in s tem tudi *kut* → *kus*; to je še pred 500 pr. Kr. Od tega litavsko *kiáutas* - ohišje, in slovansko *kyžia* - kočja... Pa tudi številne druge izvedenke, npr. saška *Keusche* - streha nad

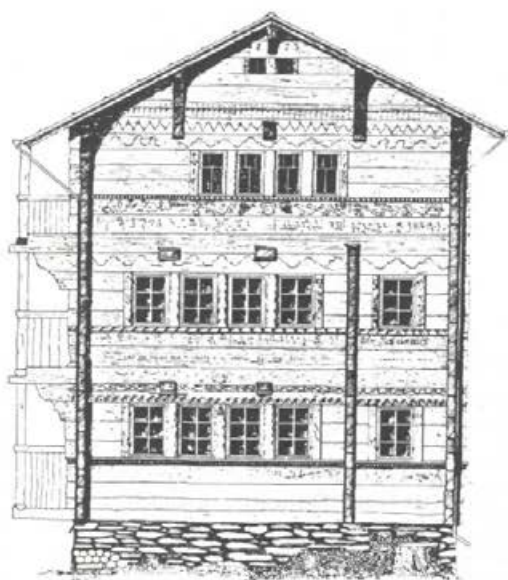
jaškom, avstrijska *Keusche* - mala kmečka hiša, slovenska *kajža*, srbska in hrvaška *kuča* - hiša. In še več, tudi slovenski *kozolec* ali *kozol* je istega porekla, in ta se v pomenu stoga (stavba za vozove s kozolcem ob strani, dolenski *kozolec*) pojavlja kot *Kösen* ali *Koisen* tudi po nemškem Koroškem, in kot *Koise* ali *Köss* tudi po Tirolskem.

Isti jezikoslovec je nadalje mnenja, da je premena *k*→*h* že germanska, in od tega tudi *kut*→*hut*, kar nam da potem nemške oblike: staro visokonemško *hutta*, srednje visokonemško *hutte* (koča, šotor) itd. Vendar je tudi ta glasovna premena že tudi indoevropska, kakor nam isti pisec navaja za obliki *kus*→*hūs* na drugem mestu (str. 192).

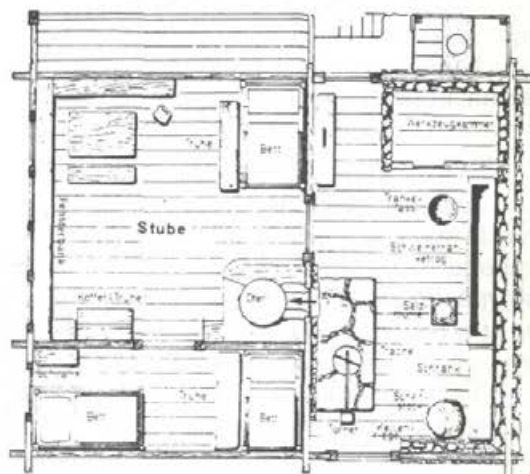
V tem primeru pa zagotovo ni mogoče sprejeti navedb uradnega jezikoslovja, da je osnovna beseda »his«, ki je v slovanskih jezikih podlaga mnogim oblikam z več pomeni, največkrat v pomenu »hiša«, izposojenka iz germanskih jezikov. Menda navaja tako že Fr. Miklošič, ugledni slavist na Dunaju v drugi polovici prejšnjega stoletja. Danes pa tudi slovenski jezikoslovec Fr. Bezlaj meni, da je ta osnova »verjetno dvakrat izposojena iz germanskega« in primerja k temu gotško ter staro visokonemško »hūs«. Beseda hiša je v različnih oblikah tudi splošno slovanska. In še več! Najdemo jo tudi kot *casa* v italijanščini, in kot *hasa* v njenem narečju oz. izvirnem jeziku toskanščini. V italijanščino pa ta beseda ni mogla priti iz latinščine, ki pozna za ta pomen samo »domus«, to je hiša kot dom.

Za razliko od slovenskih slovničarjev si italijanski nikakor ne zastavljajo tako globokoumnih izvajanj, da bi njihovo hišo (*casa*) izvajali iz germanskih primerov. Očitno je, da gre v primeru hiše za indoevropsko dediščino, kakor tudi v primeru koče in kozolca. Izvirna germanska beseda za hišo pa je celo drugačna (E. Röth).

Zanimivo bi bilo, nadalje, iskati tudi izvor slovenskih priimkov, kot sta *Kutin* (od i.e. *kuta*?) ter *Kiauta* (od balt. *kiáutas*?).

Hiša »Ebner« - Blatten (Švica) iz 18. stol.

Tloris s kuhinjo in izbo

Začetek gradnje hiš je treba iskati že davno v predzgodovini, v Srednji Evropi že v mlajši kameni dobi, in sicer v takratni Kulturi trakaste keramike (Bandkeramik), približno po 4200 pr. Kr. (E. Röth). Pri stavbi iz tega obdobja, katere temelje so izkopali, so odkrili tudi dve globlji luknji v zemlji, v katerih sta bila lesena stebra, ki sta nosila slemo. Ostrešje je temeljilo torej na slemenu in dveh stranskih stenah, tako da so tramovi na pročelju (in ozadju) tvorili še danes znani škarnik oz. zatrep. Ta vrsta hiše je prešla s privzemanjem poljedelstva takrat tudi na Jutland in v Skandinavijo, očitno pa tudi na jug, v Alpe. Stavba s takim, ostrešjem je prvotna, izvirna »hiša«. Kasneje se pojavi tudi stavba brez slemena, tkm. »veža«, ki je prevladovala pri germanskih ljudstvih.

VEŽA - Slovenski raziskovalec Murko je domneval, da se v tej besedi skriva spomin na prvotno slovensko bivališče, verjetno šotoraste oblike, kar naj bi pojasnjevalo, zakaj ima veža različne pomene v slovanskih jezikih.

Očitno pa je, kakor sodijo tudi raziskovalci, da raznih tipov bivališč po njih izvoru ni mogoče pripisati posameznim narodom.

Za stavbo z ohišjem tipa veža (od vezati) je bilo ugotovljeno, da se je pojavila prav tako že v mlajši kameni dobi, dasi pozneje kot hiša, in sicer v Kulturi vrvičaste keramike (Schnurkeramik), okoli 2000 pr. Kr. (E. Röth). Ko so odkrili temelje stavbe, so manjkale sledi lukenj za nosilne stebre pri slemenu. To je raziskovalce povsem zmedlo, dokler niso dognali novega načina gradnje ostrešja.

Pri tej stavbi so strešni tramovi sloneli na nosilnih, kvadratno zastavljenih tramovih, in se spajali na strešnem vrhu brez slemena. Tako da je bila videti vsa stavba kot ogromen šotor.

Po Srednji Evropi nad Donavo je ta vrsta kmečke hiše še danes prevladujoča, in velja za značilno germansko. Njena značilnost je *Runn* (f.), narečno ime v Turingiji (E. Röth), ki pomeni podstrešje. Izhaja iz glagola *rinnen* (stossen) - riniti, ker so tramovi na vrhu strehe, kjer se od obeh strani stikajo, eden v drugega vrinjeni (ineinandergefügt). Takšna stavba je zelo obstojna, saj nima težkega slemena, ki bi pritiskalo na streho.

Ta tip stavbe se nahaja tudi na Slovenskem, zlasti pri stogu (kozolcu), npr. na Tolminskem. To je ostrešje, vezano na »traklne« (Novaki, Cerkljansko).

Njen nemški ali boljše turingijski naziv »Runn« nam je v svojem pomenu pojasnjen z našim glagolom »riniti«. Pri tem pa je glasovni prevoj *run* → *rin* isti kakor pri *hus* → *his*. Izraz nam je ohranjen tudi v starem nordijskem *rann* (mn. *rönn*) in gotskem *razn*.

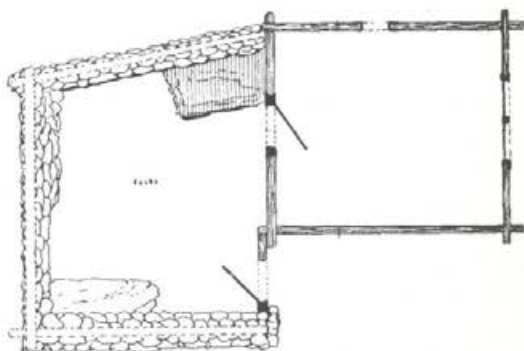
Jezikoslovec E. Röth navaja, da so germanska ljudstva šele okoli 250 pr. Kr. iz svoje prvotne domovine, današnje Sp. Saške začela svoj pohod proti vzhodu in zasedla nove pokrajine, kjer je prebivalo drugo ljudstvo (očitno slovansko, op. p.). In šele tedaj so prevzela tudi novo besedo »hûs« (Haus) za stavbo s strešnim slemenom, ki je poprej niso poznala. Vse torej kaže, da hiša ni germanska, kakor navaja Miklošičeva šola in njeni nasledniki še danes.

Vzhodne pokrajine, kamor je tedaj segla naselitev germanskih ljudstev, so pripadale pra-Slovanom, ljudstvu, ki nam je danes znano z imenom Veneti (Sloventi). Od njih, ki so prvotno naseljevali prostor med Baltikom in Jadrantom (po 1200 pr. Kr.) so germanska ljudstva prevzela tudi notranjo ureditev hiše, z ognjiščem, pečjo, kopalnico itd. (B. Schier). Torej od Vene-

Hiša »Faxen« - Blatten, v Lötschentalu (Švica), začetek 15. stol.

Tloris s kuhinjo in izbo, obdano z zidom

tov, ne pa od Vzhodnih Germanov, kakor navajajo nemški raziskovalci. Ne da bi mogli vse to pojasniti, saj začetke pra-Slovanov postavljajo, kakor tudi uradni slovenski in slovanski zgodovinarji, šele v 5.-6. stol. po Kr.

* * *

Prvotna stavba, tako hiša kot veža, je imela samo en prostor, v katerem so imeli ogenj. Takšna enocelična hiša, imenovana *ognjenica*, kjer so imeli ogenj na tleh, se nam je ohranila do današnjih dni v Istri. Od ognja se ja kadilo naravnost v ostrežje. Od njega je visela navzdol nad ogenj veriga, na kateri je bil kotel za kuhanje.

Po severnoprimerjskih planinah je bil take vrste stavba tudi stan, v katerem so sirili. Kotel za sirjenje je visel nad ognjem na vrtljivem vurnu, tako da so ga lahko zavrteli iznad ognja.

Enocelična hiša je tudi znamenita štajerska *dimnica*, ki se od ognjenice loči še zlasti po tem, da se v njej nahaja tudi peč. Ognjišče pa je dvignjeno.

Že predzgodovinska pa je očitno tudi dvocelična hiša, v kateri sta ločena prostora za kuhanje in bivanje, kuhinja in izba. Nad njima se je kasneje pojavilo tudi nadstropje, v katerem so kamre. To pa predvsem v alpskih predelih, kamor je segal romanski vpliv. Nižinski predeli so ohranili pritlični dom.

IZBA - To je bivalni družabni prostor, značilen za kmečke domove vse do danes. V njem se nahaja značilna kmečka peč, miza, klop pod okni, skrinja, včasih tudi kaka postelja. Zadnje čase tudi šivalni stroj.

Od kdaj obstaja izba? Nemški raziskovalec B. Schier sodi, da je vzhodnoevropska slovanska kultura hiše prevzela vzhodnogermanske prvine, in prav izba (Stube) naj bi bila največji dar, ki ga je potem vzhodnoevropski kulturni krog prinesel nemški Srednji Evropi.

Očitno pri tem pa je, da ta raziskovalec pri teh trditvah samo rešuje germansko čast, saj niti ne more dokazati, da so izba in druge prvine hiše iznašla tista germanska ljudstva, ki so se bila že pred začetkom našega letoštetja nastanila na današnjem poljskem in ukrajinskem ozemlju, npr. Goti.

Ker najde iste in podobne prvine v kulturi hiše tudi v Skandinaviji, ki naj bi bila že od nekdanj germanska, sodi ta raziskovalec, da gre za pristo germansko hišo, ki naj bi jo potem prevzeli Slovani...

Toda ta hiša in njene sestavine so očitno predgermanske, iz obdobja, ko so iz Skandinavije do Alp v tisočletju pred Kristusom prebivali praslovanski Veneti. Ti so lahko sami oblikovali hišo z izbo, ali pa so jo prevzeli tudi že od starejših kultur. Na vsak način so jo oni posrežovali Germanom.

V tem sklepanju nas potrjuje tudi okoliščina, da se beseda »izba« nahaja v pomenu kmečke izbe prav v jezikih po vzhodnem predelu Evrope, na ozemlju nekdanjih Venetov med Baltikom in Jadranom. Staro visokonemška *stuba*, slovanska *izba* (cerkvenoslov. *jst'ba*) so namreč istovetne, in tako se izraz v pomenu kmečke izbe, poleg slovenskega in nemškega, pojavlja tudi v poljskem, češkem, slovaškem, lužiškem in hrvaškem jeziku. Ista beseda pomeni klet v bolgarskem, makedonskem in albanskem jeziku, v ruskem kmečko hišo, v staronordijskem kopalnico s pečjo. Prvotni pomen izbe je nedvomno prostor s pečjo, zato je v tem pomenu, kot kopalnica (s pečjo) prešla tudi v večino romanskih jezikov; italijansko *stufa* in romunsko *isbe* pomenita peč.

Presenetljivo je, da nam kmečka hiša, zlasti pa še izba, izpričuje enake ali podobne sestavine po vsem predelu Alp, od Slovenije do Švice. Preprosta hiša s kuhinjo in izbo iz 15. stol., ohranjena v švicarskem predelu Lötschental, ustreza prvotni preprosti kmečki hiši pri nas. V izbi hiše iz 18. stol., v kraju Blatten iz istega predela, pa se nahaja ne le značilna kmečka peč, kakor kje na Gorenjskem ali Tolminskem, temveč tudi dolga, pritrjena klop pod okni (Fensterbank). V kuhinji nad ognjiščem pa vidimo tudi stari voren (Turner).

Bodisi hiša kot izba, in tudi štala, so pri Slovencih še stara, predzgodovinska dediščina. Neke »staroslovanske« hiše, ki jo slovenski raziskovalci predpostavljajo za čas po domnevni naselitvi našega ljudstva v Alpe, sploh ni. Slovenska izba ne prihaja od staro-visokonemške »stuba« (S. Vilfan, 1970), kakor ugotavljajo tudi za cerkveno-slovansko »jst'ba« (Fr. Bezljaj, 1976), ker oba izraza izhajata iz neke starejše, skupne oblike.

Metodo slepega primerjanja značilnih slovenskih izrazov z nemškimi in njih razglašanja za izposojenke iz nemškega, kadar v slovanskih jezikih ni sorodnih besed, je v prejšnjem stoletju uvedel slovenski jezikoslovec Fr. Mi-

Bavarski dom: štiristranska kmetija v štirivogalniki obrambnega tipa iz Zgornje Avstrije

klošič, utemeljitelj slavistike na univerzi na Dunaju. Če bi bil slovenščini, ker je starejša, odkazal takrat prednost pred nemščino, bi v nemškoniacionalnem okolju nikoli ne naredil kariere. Zaradi njegove akademske veličine pa je vse doslej tudi večina slovenskih raziskovalcev prevzemala Miklošičevo metodo, ponižujoč slovenščino, njena narečja, in kulturo, ki jo izražajo, ker si z drugačnimi dognanji ni upala na dan. Tako nam slovenski slovničarji in šolniki še vedno preganjajo iz pisanega jezika izraz »štala«, češ da je nemški, ter ga zamenjujejo za »hlev«, o katerem pa pravijo, da je gotski (torej prav tako neslovenski?). Namesto izraza »selo« (menda hrvaško) pa vsiljujejo »zaselek« itd.

* * *

Hiša, v povezavi z drugimi poslopji, tvori domačijo. Najstarejša, še predzgodovinska, je nedvomno kmečka domačija, ki jo sestavljata hiša in štala. To sta temeljni stavbi, ki se jima pridružijo še stranske zgradbe in prostori, kot skedenj in kašča, razni hlevi za drobnico in prašiče, pajštva itd. Na Tolminskem se ob večjih, prvotnih kmetijah nahaja tudi *guna* (sadovnjak z vrtom). To besedo najdemo v pomenu vrta tudi pri Sorbih v Lužici.

Za domačijo uporabljamo Slovenci največkrat besedo **dom**, prvotno tudi v drugih slovanskih jezikih, imajoč svojo vzporednico tudi v latinskem *domus*. V romanskih in germanskih jezikih se v tem pomenu uporablja le »hiša« (nem. Haus, it., špan. casa...). V slovenščini pomeni izraz »dom« hišo in domačijo, v izvedenki »domá« pa tudi domači kraj, ko odgovarjamo na vprašanje: kje si doma? V novejši nemščini so za tisto, kar izraža slovenski naziv »domačija«, priredili besedo Hof.

Karantanski dom je gručasta (Haufenhof) ali zložena domačija (Zwiehof, Paarhof). Pri prvi se gospodarska poslopja brez pravega reda nahajajo okoli hiše, v drugem primeru obstajata ločeni poslopji za hišo in štalo, in v slednjem je nameščen tudi skedenj.

Ta vrsta domačije je zdaleč prevladujoča po vzhodnem Koroškem (do območja Beljaka), Kranjskem, Zg. Štajerskem (razen srednje-vzhodnem) in Sp. Štajerskem (zahodno od Celja). Zložena domačija pa se v družbi enojne hiše (Einhof) širi še po Solnograškem in Južnem Tirolskem. Torej po ozemlju starega Norika in zatem srednjeveške Karantanije.

V tem primeru gre verjetno, vsaj v osnovi, še za prvoten noriško-karantanski dom. Vztrajno ohranjanje te vrste domačije na zaokroženem no-

Karantanski dom: gručasta domačija na Zg. Štajerskem in zložena domačija na gornjem Koroškem

riškem oz. karantanskem ozemlju nam takšno sklepanje v prevladujoči meri potrjuje.

V karantanskem domu iščemo, nadalje, povsem zaman kakih »staroslovanskih« ali južnoslovanskih prvin, ki bi potrjevale akademsko zamišljeno naselitev Slovanov v Alpe, nekje v 6. stol.

Iz obdobja srednjeveške naselitve, v kolikor je bila razmeroma močna, izhajajo tipi domov po osrednjem in vzhodnem Štajerskem. Tako se za območje južno od Gradca in proti zahodu do Golice, vse do Maribora in severnih predelov Pohorja, pojavlja ob enojni hiši tudi tristranska domačija (Dreiseithof). Pojavlja se ob drugih tipih tudi na vzhodnem Štajerskem, segajoč na Gradiščansko, in dalje proti severu, čez Sp. Avstrijo zahodno od Dunaja; dalje proti severu prevladuje povsem v predelu Waldviertel onstran Drave in potem na zahodnem Moravskem. V tej deželi je ta domačija tipična, tako da jo lahko imenujemo **moravski dom**. Njena zasnova ima očitno obrambni namen. Toda, od kdaj se nahaja na vzhodnem Štajerskem? So v te predele prišli tudi moravski naseljenci? Vse to bi bilo treba še raziskovati.

Moravski dom v Waldviertelu v Spodnji Avstriji

Panonski dom na Gradiščanskem

Prav na vzhodnem Štajerskem se ob moravski pojavlja tudi štiristranska kmetija, ki jo imenujejo pogosto tudi francoski dvor, boljši naziv pri nas pa je **bavarski dom** (Vierseithof, Vierkanter). Njeno, od štirih strani zaprto dvorišče kaže na obrambne namene. Ta tip domačije povsem prevladuje na Bavarskem. In tudi že v Zg. Avstriji, kjer ima na območju med kraji Linz in Steyr, svoj čas zelo izpostavljenem napadom Obrov in zatem Ogrov, značilno obliko utrjenega štirivogalnega dvora (Vierkanter).

Na Sp. Štajerskem začenja vzhodno od Maribora in Celja že prevladovati **panonski dom** (Streckhof), čigar pročelje gleda na cesto, zraven pa velike duri vodijo na notranje dvorišče. Take domačije si sledijo dokaj na dolgo na obeh straneh ceste. Tako domačija je značilna za Panonijo in Slavonijo.

Po zahodnem Koroškem in Južnem Tirolskem (pokrajina Bozen) se ob zloženi domačiji pojavlja tudi enojna hiša, značilna za bolj strme predele, ki povsem prevladuje na severnem Tirolskem in alpskem predelu Bavarske. To je hiša z bolj strmo streho (zaradi snega) na zatrep. Pod isto streho oziroma slemenom je tudi štala. To je **tirolski dom**, ki ima navadno dva ganjka, enega nad drugim, in se pojavlja tudi po primorskem delu Julijskih Alp, Karniji in proti zahodu, vključujoč romanske prvine. Na Predarlškem in dalje v Švici se enojna hiša pojavlja v drugačni obliki: bolj zložna streha in mnogo

Tirolska hiša enojnega tipa v porečju
gornje Drave (Vzh. Tirolska)

Enojna hiša na Predarlškem alemanske-
ga tipa, značilna tudi za Švico

širša zasnova. Ker je v te predele segla naselitev Švabov (Alemanov), jo avstrijski raziskovalci imajo za alemansko (alemannische Hausform).

Presenetljivo je, da je območje nekdanje Karantanije vse do danes ohranilo v prevladujoči meri skoraj enoten tip kmečke domačije, kar je lahko le deloma pogojeno z dejstvom, da je takšen dom zelo primeren za hribovite predele. Poleg kmečkega doma pa odkrijemo še večje sorodnosti v ljudskem življenju, v značilnem življenju kmečke vasi po vseh zahodnih in srednjih Alpah. Na primer: postavljanje mlajev, značilne maske o pustu, vlečenje ploha... Še v Švici naletimo v hribovitih predelih na oprtnik (pletен koš z naramnicami); na značilno breme sena, povezano z vrvjo; na gnojni koš na značilnem stojalu, s katerim so nosili gnoj na rovtve in laze; pa na znani kozolec, itd.

Vsi ti pojavi kličejo k nadaljnjemu raziskovanju in primerjavam, ki jih je doslej skoraj povsem ohromila panslovanska ideologija, usmerjevavši jih povsem na vzhod.

E. Röth: Sind wir Germanen? Das Ende eines Irrtums, Kassel 1967.

Fr. Bezljaj: Etimološki slovar slovenskega jezika I, Ljubljana 1976.

M. Murko: Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Süd-Slawen, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 35/1905 (Zbrano delo, Lj. 1962).

B. Schier: Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa, Göttingen 1966. Kozenn-Atlas 1972, 53 (Hundert-Jahr-Ausgabe).

STANKO JANEŽIČ

ŽGI ME, SONCE

*Žgi me, Sonce,
vsega me razžgi,*

da bom ti

*in bom s tvojim žarom
obšel vesolje*

*in ga razgrel
v polnost
božanske ljubezni.*

OB 25-LETNICI DRAGE

Draga — mala obmejna vasica ob robu tržaškega Krasa je dala ime študijskim dnevom, ki jih že 25 let nepretrgoma prireja Društvo slovenskih izobražencev (DSI) iz Trsta. Jubilejni študijski dnevi so potekali od 31. avgusta do 2. septembra 1990 v parku Marijanišča in Finžgarjevega doma na Opčinah. Potekali pa so v dvojnem znamenju: Draginega srebrnega jubileja in prisotnosti prve povojne demokratično izvoljene slovenske vlade. Da je bila ta Draga drugačna od prejšnjih, je bilo opaziti tudi navzven: prireditvi je namreč dala streho velika montažna hala, ki so jo organizatorji za to priložnost najeli.

Zasnova Drage '90

Osrednji dogodek vsakoletne Drage so seveda predavanja in okrogle mize. To pot so bili predavatelji tržaški esejist, publicist in alpinist Igor Škamperle, koroški diplomat Zdravko Inzko, župnik iz Ljubljane Janez Pogačnik, pa še udeleženci zaključne okrogle mize Spomenka Hribar iz Ljubljane, Ivo Jevnikar iz Trsta, Karel Smolle iz Celovca ter Janez Zorec iz Pariza. Ob robu običajnih predavanj so potekale še druge prireditve, ki sicer niso sodile v ožji sklop Drage, so pa zanje pomenile pomembno obogatitev in morda celo spodbudo za naslednja leta. Tako se je npr. sestel pripravljalni odbor Slovenskega svetovnega kongresa, prišlo je do srečanja slovenskih literarnih revij, sešli so se slovenski politični preganjanci, na sami slavnostni prireditvi pa je bil pomemben političen dogodek nastop predsednika slovenske vlade Peterleta ter predsednika deželnega odbora Furlanije-Juljske krajine Biasuttija.

Vsebina predavanj

Igor Škamperle je govoril na temo *Narodnost v postmoderni misli*. V modroslovno zastavljenem in etično zlahtnem

predavanju, kateremu je občinstvo zelo pozorno sledilo, se je zaustavil ob pojmu postmoderne in nakazal, kakšno je mesto naroda in narodnosti v njej. Narod kot prostor telesa in duha bo še naprej ostal celota, kateri se ne bomo odpovedali, saj gre preko njega veliko vrednot in dragocenosti, ki so del nas samih. Narod ni ideologija, narod so naša življenja, je zaključil predavatelj.

Naslov predavanja Zdravka Inzka se je glasil *Slovenija s perspektive širšega sveta*. V svojih izvajanjih je Inzko z zanosom podprl prizadevanja za narodno spravo, odločno je nastopil zoper poskuse enačenja partijskega in cerkvenega dogmatizma, zavzel se je za samostojno slovensko državo, ki ima po njegovem mnenju vse možnosti, da se razvije v materialno in duhovno bogato evropsko deželo, da bomo le poleg gospodarskih pospeševali tudi človeške odnose. V razpravo je med drugim posegel tudi predsednik slovenske skupščine France Bučar.

Nedeljsko jutranjo mašo je daroval tržaški škof Lorenzo Bellomi, ki je s tem še posebej povzdignil Dragin jubilej. Njegove besede med homilijo so bile še posebej zavezujoče, saj je govoril kot pastir krščanskega občestva, katerega izraz hoče biti tudi Draga. Le-tej je škof nakazal smer za njeno nadaljnjo pot v znamenju križa in v odkrivanju prave podobe Boga, ki je darujoča se ljubezen.

Janez Pogačnik, župnik v Ljubljani, je nato govoril na temo *Slovenska Cerkev pred novimi nalogami*. Najprej je pokazal težki položaj katoličanov pod bivšim režimom in dejal, da posledice preteklosti niso še zabrisane. Pot v bodočnost je po njegovem mnenju inkarnirano krščanstvo. Pozdravil je oživitev stranke krščanske demokracije, vendar je opozoril, da se ne smejo ponoviti napake iz preteklosti, in da se torej Cerkev nikoli ne bo identificirala s politično stranko. Predavatelj se je med drugim zavzel za dialog med

Predavatelji
 na Dragi 90
 (od leve):
 moderator
 Saša Martelanc,
 Spomenka Hribar,
 Ivo Jevnikar,
 Karel Smolle
 in Janez Zorec
 (foto Križmančič)

krščanstvom in pozitivnimi vidiki liberalizma, zavrnil pa je možnost kompromisov s totalitarno miselnostjo ter moralno razpuščenostjo.

Draga 1990 se je zaključila z okroglo mizo na temo *Po zlomu polstoletne diktature v nova slovenska obzorja*. Kljub različnim zornim kotom (matica, zamejstvo, izseljenstvo) so bili vsi štirje sodelujoči (Hribarjeva, Jevnikar, Smolle, Zorec) uglašeni na isto struno: pol stoletja realsocializma je vsem trem Slovenijam prizadejalo veliko škodo, danes je napočil čas, da storjene krivice poravnamo. Odgovornost za bodočnost Slovenije nosimo vsi, pot bodočnosti je pot sprave, dialoga in priznanja različnosti. V živahni debati je odmevalo tudi aktualno politično dogajanje, v celoti pa sta vzdušje in ton razgovora napovedovala drugačno slovensko bodočnost, sicer ne nujno ode-to samo v rožnate barve, a vendarle svetlejšo od dosedanje. V slovenska obzorja je vzletelo sporočilo novega upanja.

Slovesnost ob 25-letnici

Slavnostni govor je pripadal predsedniku Društva slovenskih izobražencev Sergiju Pahorju. Bil je to stvaren, zgoščen prikaz vloge, ki jo je svobodna tribuna Drage odigrala v 25 letih. Njegov obračun se je glasil: »Vztrajno smo krepili narodno identiteto, uveljavljali smo krščanske

vrednote, pospeševali smo kulturno in politično izmenjavo s Slovenci v svetu, z dobro voljo smo skušali vzpostaviti dialog med nasprotujočima si taboroma, dajali smo glas slovenskemu oporečništvu.«

Predsednik deželnega odbora Biasutti se je zaustavil ob sodelovanju med Furlanijo-Julijsko krajino in Slovenijo ter ob zaščiti slovenske manjšine v Italiji. S tem v zvezi je priznal hudo zamudo italijanske države pri izpolnjevanju svojih ustavno določenih obveznosti, obenem pa ponovil že znano omejevalno stališče, da zaščitni zakon najbrž ne bo povsem zadovoljil slovenskih pričakovanj.

Višek slovesnosti je bil nedvomno nastop predsednika slovenske vlade Lojzeta Peterleta. Potem ko je uvodoma priznal prispevek, ki ga je Draga v preteklih letih dala naporom za demokracijo in slovensko samostojnost, je zagotovil, da bo vlada, kateri sam predseduje, storila vse, kar je v njeni moči, v prid sprave, suverenosti slovenske države in povezovanja vseh Slovencev zunaj meja Republike Slovenije in njihovega zopetnega vključevanja v narodno občestvo. Obljubil je zavzetost za slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem in naglasil potrebo, naj ta zaščita odgovarja sodobnim evropskim standardom.

V imenu stranke Slovenske skupnosti je Drago pozdravil deželni svetovalec Bo-

jan Brezigar, v imenu Sveta slovenskih organizacij pa Marija Ferletič, ki je predsedniku Pahorju izročila tudi spominsko plaketo.

25 let Drage

V dosedanjih 25 letih je Draga prehodila dolgo pot od skromnih začetkov preko poskusov dialoga z nekdanjo slovensko oblastjo — potem ko je slednja uspeh te pobude onemogočila — kasnejše prelevitve v nekakšno resonančno škatlo slovenske opozicije, do uradnega priznanja s strani nove slovenske oblasti in vse slovenske demokratične javnosti. Danes lahko rečemo, da je bila Draga ena od tistih kulturnih in političnih intuicij, ki so obrodile obilen sad. Njeni pobudniki, med katerimi je še posebno izstopal prof. Jože Peterlin, so si omislili preprosto srečanje, na katerem bi si enkrat letno prijateljsko izmenjali mnenje o najaktualnejših vprašanjih slovenskega naroda v matični domovini, zamejstvu in širokem svetu. A ta zamisel je v 25 letih prerasla prvotni namen in pomembno prispevala k ponovni uveljavitvi demokracije in narodne zavesti na Slovenskem. Tudi slovenska politična emigracija se je s svojo številno udeležbo simbolično zahvalila Draginim prizadevanjem za dejansko ure-

sničitev enakopravnosti vseh Slovencev ne glede na prepričanje in pretekle politične izbire.

Draga je rasla tudi na zunaj. Začela se je pod skromo lopo v prostorih poletne kolonije v Dragi, se nadaljevala pod milim nebom v lepem parku Marijanišča na Opčinah, dokler ni pristala pod streho velike montažne hale, postavljene za to priložnost na igrišču. Z leti je raslo zanimanje zanjo. Udeležencev je bilo iz leta v leto več. Udeležba leta 1990 (okrog 1000 oseb) pa je krepko potolkla vse dosedanje. Kakor v nekakšno potrdilo besed, ki jih je o Dragi med jutranjo mašo izrekel prijatelj iz Ljubljane v posebni prošnji: »Ponižajte se pred Gospodom in vas bo povisal« (Jak 4, 10).

Kako pa naprej?

Kakšen je torej obračun jubilejne Drage 1990? Ena beseda je prevladovala med organizatorji (le-tem je priskočila na pomoč lepa skupina mladih Slovenskega kulturnega kluba) in udeleženci: nepopovljiva. Sovpadala je z izjemnimi okoliščinami, ki so ji dali izjemen pečat in pritegnili posebno pozornost. To, da nekdanji predavatelji in diskutanti nastopijo v Dragi v vlogi slovenskih ministrov in v drugih podobnih funkcijah, je za to pri-

Pogled na Drago 90: zasedal je Svetovni slovenski kongres

reditev nevedomno enkratno zadoščenje, tako da lahko njeni pobudniki s ponosom gledajo nanjo.

A prav zato visi nekako v zraku občutek, da je neki ciklus zaključen. Postavlja se vznemirljivo vprašanje; kako naprej? Nobenega dvoma ni, da z obravnavo nekaterih tem, ki so Dragi zadnja leta dajala ton in pritegovala vedno večje zanimanje, ni mogoče nadaljevati v nedogled. Poleg tega se je izkazalo, da je Draga postala skoraj masovna pobuda, ki poleg kulturnikov, politikov, javnih delavcev priteguje ljudi najrazličnejših zani-

manj, najbrž tudi mnoge radovedneže. Nemogoče se je iz te razsežnosti vrniti pod nekdanjo idilično lopo v izbrani družbi somišljenikov. Doseženo raven privlačnosti je treba vsekakor ohraniti, pri tem pa ostati zvesti dosedanji slovenski in krščanski zavezanosti.

Vse to postavlja Drago pred nove odgovornosti in pred zahtevnejše naloge. V dosedanjih 25 letih je z veliko mero občutljivosti v svoje antene ujemala znamenja časov. Prepričani smo, da bo to znala tudi v bodoče.

L. Š.

Šmarje pri Sežani

Podružna cerkev Matere božje v Šmarjah (župnija Sežana) je bila v minulih stoletjih poznana in obiskovana cerkev. Tu je bilo več cerkvenih shodov. Stare oznailne knjige spričujejo, da so se verniki sosednjih župnij v času hudih splošnih nadlog zatekali k Materi božji v Šmarjah.

Okoli nje je 38 m dolg in 20 m širok obzidan prostor, ki je bil do leta 1846 pokopališče. Cerkev je bila zgrajena leta 1505 v poznogotskem slogu, ki je še danes viden v glavnem vходу z letnico MZCCCCCLZY, v stranskem zazidanem vходу, v zazidanih oknih, v čelnem oboku pred prezbiterijem in v rebrastem svodu nad prezbiterijem. Po letnici 1638, ki je zapisana na zadnji strani velikega oltarja, lahko domnevamo, da je bila cerkev povišana in predelana in je takrat dobila sedanja pravokotna okna. Vsaj veliki marmornati oltar je gotovo iz tistega leta; verjetno je tudi slikarija na stropu na ladij od takrat. Cerkev so tudi pozneje popravljali. Leta 1668 je dobila zvonik, leta 1779 je bil zgrajen kor, 1823 nov pravokotni vhod iz prezbiterija v zakristijo, leta 1877 so bile poslikane stene.

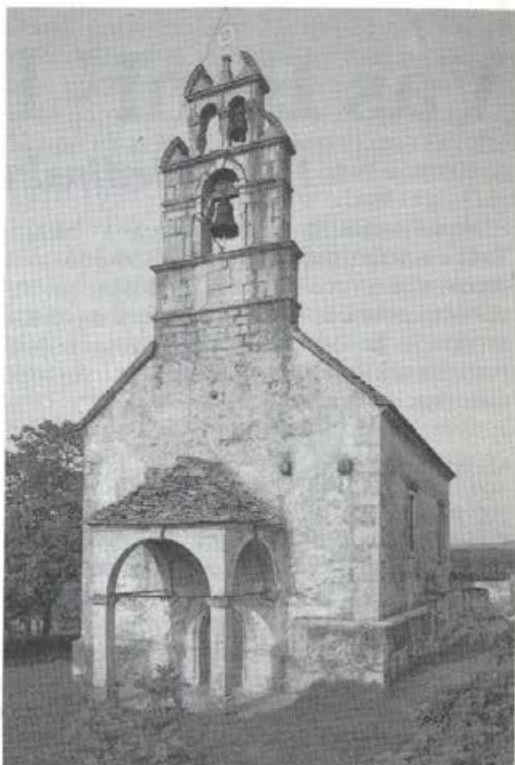
Cerkev je obrnjena pravilno od zahoda proti vzhodu in je znotraj dolga 20.85 m in široka 7.25. Širina prezbiterija je 5.25 m.

V zvoniku je do leta 1935 visel tudi veliki zvon, ki je bil pa počen. Ker ga niso

smeli preliti, je bil shranjen v sežanski župni cerkvi, sedaj pa visi v zvoniku v Šmarjah.

Ta zvon je bil vlit že leta 1505, vlit za cerkev, ki še ni bila dograjena.

Zraven cerkve je hišica s strmo dvokapno streho, ki je nastala v prvi polovici 16. stoletja. Gre za kaščo (?) ali za »samostan«, kakor je napisano v katastru.

Cerkev Marije Vnebovzete v Šmarjah pri Sežani

Predsednik Slovenske prosvete Marij Maver pozdravlja revijo zborov Pesem mladih ob njenem dvajsetletnem jubileju (fotomladika)

PAVEL VIDAU

Vas Bani - ljudsko Bane

Hišna, ledinska imena in še kaj

Naselje Bani, mala vasica v bližini Trsta na nadmorski višini 350-365 m v Bazovsko-nabrežinskem podolju, na severnem pobočju Banovskega hriba (na katerem je že od daleč viden televizijski pretvornik) je razmeroma novejšega datuma.

Nastajanje vasi

Na tem področju je bilo prvo naselje že v srednjem veku, imenovano Ligusel (1139). Ta in v glavnem vsi naslednji zgodovinski podatki so povzeti iz raziskave, ki jo je opravil prof. Samo Pahor in je bila objavljena v Primorskem dnevniku 13. nov. 1975. Potrebno pa je bilo še veliko stoletij, predno zasledimo imenskega ustanovitelja Banov — Matijo Bana, ki se pojavlja v dokumentih od 10. febr. 1619 dalje in je skupno z Lukom Hribom iz Vi-

pave leta 1647 edini družinski poglavar, ki živi v kraju Busel - Bešele. Od kod je prišel, ne vemo; domneva se, da je naslednik Pavla Bana, ki ga zasledimo že v drugi polovici 15. stol. na Proseku.

Poudariti je treba, da sta to naselje sestavljali dve družini. Na področju sedanje vojašnice, zgrajene leta 1933 (ta podatek je iz gradiva za Krajevni leksikon Slovencev v Italiji, ki ga je pripravil raziskovalni inštitut SLORI), je bilo tedaj posestvo, ki je pripadalo družini Ustja, nato Bidischinijem in končno Burgstallerju. To posestvo je naseljevala vedno le po ena družina spolovinarjev. Severno od tega posestva pa je bil dom družine Ban, ki je nato pokazala močan demografski razvoj. Številnim naslednikom Matije Bana se je 28. nov. 1682 pridružil še Gregor Jurčinovič z Opčin, ki se je poročil z Marijo Ban, 29. nov. 1721 pa Martin Vremec

z Opčin, ki se je poročil s Heleno Ban ter okoli leta 1745 še Lazar Čuk iz Trebč. V tej dobi je bila zgrajena za zasebne duhovne potrebe družine Ustja majhna cerkev. Posvečena je bila sv. Florijanu 4. maja 1735. Ta cerkvica je bila enkrat letno odprta tudi za vaščane in sicer za praznik njenega zavetnika. Cerkvico še sedaj oskrbujejo župniki openske fare. Podatke o cerkvici je posredovala Gabrijela Badalič; njeni predniki so bili dolgo v službi pri Burgstallerju.

Priimek Jurčinovič se je v dobi med 1722 in 1724 spremenil v Persinovič. Leta 1773, ko so prvič oštevilčevali hiše in domove, je bilo pri Banih 14 družin, od katerih je bilo 6 s priimkom Ban, 4 družine so nosile priimek Persinovič, 3 so bile Vremec in ena družina Čuk. Skupaj je v vasi bilo od 70 do 80 duš. Leta 1744 se je priselil k Banom Tomaž Možina iz Trebč, par let kasneje in sicer 1779 pa Cerkvenik. Leta 1784 je prišel iz Gropade Ivan Milkovič, leta 1790 pa z Opčin Matija Vidau. Tako se je vas povečala in v maju leta 1796 je štela že 99 prebivalcev. Še bi se dalo naštevati podatke o demografski rasti in upadanju prebivalstva, a omenil bi samo dve številki, in sicer največji demografski prirastek prebivalstva: leta 1951 je število naraslo na 308 ljudi, in zadnje podatke, ki govorijo (v času ko to pišemo), živi v vasi 219 ljudi.

Življenje v vasi

V prejšnjih časih so se Banovci v glavnem preživljali s poljedelstvom, rejo drobnice, živinorejo in iz teh dejavnosti so se razvila razna ledinska imena, kot so: Staje, Stajce, Dulanje griže, Bešéle, Bršinka, Stare in Nove ograde, Pared, Na gredinah, Zavod, Mandrija, Papred, Remjente, Trebnska griža, Dol, Žemerajke, Gladovca, G'c'vc in druga. Pomagali so si tudi s prodajanjem mleka in drugih domačih pridelkov. Iz raziskave, katero je okrog leta 1905 izvedla »Agronomska katedra« in po kateri povzema geometer Federico Mameli v svojem poročilu za tržaško občino 2. aprila 1958, je razvidno ob drugih podatkih, da so banovske mlekarnice vsakodnevno nosile v Trst okrog 180 litrov mleka. Iz Trsta so prina-

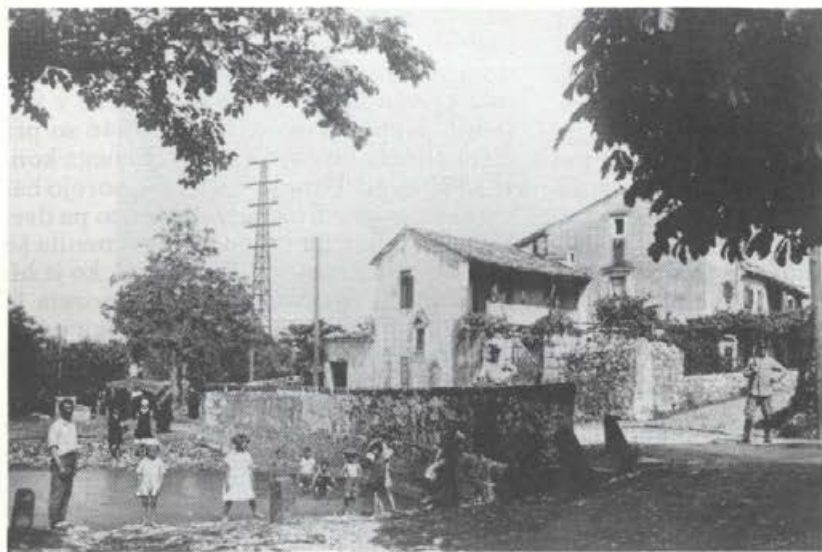
šale priboljške, ki so jih dobile pri tržaških družinah in seveda perilo, ki so ga doma prale za tržaško gospodo. Kot vidimo, je reja živine imela svojo težo v življenju prebivalcev vasi. Leta 1846 so pri Banih imeli 2 vola, 49 krav ter enega konja in 29 ovac. Danes pa se z živinorejo bavi samo še ena družina, z drobnico pa dve. Slika vasi se je popolnoma spremenila še posebno po drugi svetovni vojni, ko je bila zgrajena državna cesta. Živinoreja je naglo upadla, saj je ta prometnica odrezala vas od njenih pašnikov.

Na severni strani vasi, katero so imenovali Ugrace, pa je za časa Avstrije delovala ledenica; še danes je viden jarek, koder so prevažali z železnimi vagončki led in ga nato z vozovi odpeljali v Trst.

Društveno in prosvetno delovanje

Glede društvenega delovanja je vse do fašistične ukinitve obstajalo precej društev in sicer: Konsumno društvo, ki je bilo, kot izhaja iz dokumentacije zbrane v arhivu odseka Študijske knjižnice v Trstu, ustanovljeno 21. dec. 1905. Po 27 letih delovanja so člani odbora na izrednem občnem zboru 22. avg. 1932 sklenili, da ga razpuste, premoženje prodajo in izkupiček porazdelijo med člane. Pri Banih sta delovali tudi Godbeno društvo (1910-1927) in pevsko društvo Gaj (1911-1914); v časopisu Edinost zasledimo, da so v glavnem gojili petje in godbeno dejavnost. Prirejali so tudi razne druge večere, npr. veselico 21. jun. 1912, izlet 31. okt. 1912, dne 14. avg. 1913 pa ples. V letu 1924 je nastalo mladinsko društvo Gaj, ki se je že v samem začetku hotelo združiti z mladinskim društvom Višava iz Konkonela, ki je bilo ustanovljeno istega leta in so to skupno društvo poimenovali Grad. Ta združitev pa je bila kratkotrajna in kot izhaja iz zapisnika seje ZMD, 4. nov. 1924 se je spet razšlo. Vseeno je bilo mladinsko društvo Gaj do razpusta leta 1927 zelo aktivno z ustanovitvijo tamburaškega odseka (vodil ga je Ivan Lisjak, pomagali pa so mu še Jožef Zustik, Jožef Danev ter Mirko Guštin), nogometnega odseka ter hazene, ki pa se ni obnesla. Zapisniki sej dotodanjega društvenega delovanja v vasi so bili uničeni z

Kal na Stajah,
v ozadju
B'jatinova hiša
okr. leta 1932

vdorom fašistične tolpe v vas. Po vojni leta 1945 se je spet obnovilo društvo Gaj z zborom 51 pevcev, ki ga je vodil Maks Bereto, 12-člansko dramsko skupino in knjižnico, ki je imela na zalogi 49 knjig. To delovanje je vodil odbor, ki je bil sestavljen takole: predsednik Josip Malalan, podpredsednik Karla Ban, tajnik Alojz Gorup, blagajnik Pavel Malalan, dramski odsek je vodila Antonija Vidau, gospodar je bil Ferdinand Ban, za telesno kulturo pa je skrbel Stanko Renar.

Proti koncu delovanja leta 1948, kot izhaja iz enega mesečnih poročil, odposlanega Okrožni Slovenski Prosveti v Trstu, je stanovalo v vasi 217 ljudi, članov društva je bilo 93, pevcev 51, vsakih 15 dni pa je društvo izdajalo stenski časopis. Še veliko podatkov bi se dalo navesti, a dovolj bo, če rečemo, da je v tej kratki, komaj triletni dobi, bilo narejenega veliko za poživitev kulturne dediščine. Hitro in z navdušenjem so ljudje delali tista leta po koncu vojne in fašističnega preganjanja. A še hitreje je tudi to delovanje splahnelo po kominformu. Od tedaj lahko zasledimo le še kratkotrajna obdobja, ko je v vasi delovalo organizirano zborovsko petje. Koliko škode je bilo storjene slovenskemu človeku na tem koščku zemlje v tistem času, bo težko ugotoviti.

V zadnjem obdobju je v vasi najprej nastal Mladinski krožek Bani (1982) in nato

zadruga »Ban« (15. jan. 1985), ki nekako nadaljuje z delom prejšnjih društev, seveda v zelo spremenjeni obliki in ob pomankanju kvalitetne kulturne dejavnosti, ki bi bila potrebna, da bi se ljudje prebudili iz splošne apatičnosti.

Vas in revščina vojnega časa

V prvi svetovni vojni sta vladali velika revščina in lakota, zato je bil vsak kmetar skrbno obračan in hranjen. V tistih časih je bila navada skrivati denar v razne špranje in luknje v zidovih. Dogodilo se je celo, da je krava na poti do pašnika izvlekla iz špranje v zidu nogavico, v kateri so bili prihranki, ki so se v veselje otrok, ki so šli za kravami na pašo, raztresli po prašni cesti.

Po vojni, ko so se vračali moški domov, nekateri tudi iz ujetništva, so si pričeli postavljati nove domove ali obnavljati stare. O tem priča tudi zapis, ki mi ga je posredovala vnukinja pokojnega Ivana Husuja, Neva Husu, in katerega je našla v zidu med obnavljanjem stare hiše:

»Kakor jast gospodar Ivan Huso sem bil zajet od Rusov leta 1915 na 12. maja. Iz Rusije nas so spustili leta 1918. Potem tukaj smo bili pod Italijo. In začel sem delati to hišo leta 1922. Delal sem jo sam ker je bila velika revščina. Potem ko sem prišel tukaj stat sem bil v službi polski ču-

vaj. *Imel sem ženo in tri otroke. Spisano je bilo leta 1922 1. novembra.*»

Takšni so bili tisti težavni časi, a obenem polni upanja, katero se je nato spremenilo v tragedijo druge svetovne vojne, katere posledice so še danes vidne.

Družinska ali hišna imena

S priselitvijo drugih ljudi z različnimi priimki, kot tudi z nastajanjem posebne vaškega narečja, so se oblikovala razna hišna imena, od katerih so mnoga samo spremenjeni priimki ali imena, nekatera pa odražajo kako posebno značilnost v družini: ali njenega poglavarja, neko odliko ali posebno družinsko zanimivost ipd. Če si pogloblje ogledamo te vzdevke, lahko deloma spoznamo tudi vaško govorico ali narečje. Po tolikih letih je težko ugotoviti, kako so se razvila ta hišna imena. Za nekatera se še spominjajo starejši prebivalci, za druga pa so samo približne razlage.

Če pričnemo s hišnimi imeni, ki so se razvila iz priimkov ali osebnega imena, preoblikovanega v vaško narečno rodbinsko obliko, vidimo, da se je priimek Čuk npr. spremenil v Ču'k've, priimek Vremec v Vren'č've, za hišno ime Uoukne se domneva, da je bil prvotni gospodar te hiše po priimku Vouk; Križma'n've, tu je šlo

za spremenjeno ime Kristjan, tako se je imenoval namreč predhodnik v tej hiši; Drej'k've po prvotnem gospodarju Andreju.

Priimek Milkovič so spremenili v Mih'c've. Ta gospodar je bil potomec pastirjev pri Bedeschiniju. L'vri'n've so poimenovali po Lovretu. Vrab'č've po priimku Vrabec. Za Jurjeve se domneva, da je bil nekdo v družini, ki se je imenoval Jurij. Potem so bili v vasi še Špeharjeve - Špehar, Rešeč - Rešič, Sabot'č've - Sabotič, Malala'n've - Malalan. Bila je tudi Mjetka ses staj, ker je stanovala ob stajah z ovcami.

Potem so bila hišna imena, kot npr. pr Luavrete - Lovrenc, pr Marike - Marija, pr Kate - Katerina, pr Juštinke - Augusta.

Bila so tudi taka hišna imena, ki so izvirala iz dela, katerega je opravljala družina ali njen poglavar, kot tudi od nekaterih pomanjkljivosti ali hib. Od teh vzdevkov na primer imamo dva skoraj podobna in sicer s K'vačije in K'va'č've. Oba imata isti pomen, toda kot pravijo starejši vaščani, se je prva družina bavila s kovanjem vprežne živine, druga pa s kovanjem poljskega orodja in s priprego, ker so stanovali tam, kjer se je začel klanec v hrib.

Nato imamo Zedarjeve, ker so bili tu zidarji doma. Učarjeve, ti so imeli ovce in so stanovali v »du'l'njem brjaču«. Bila je

Skupina mladih iz Št. Jošta nad Horjulom je v Nabrežini na praznik župnijskega zavetnika prikazala »Slehernika« na župnijskem vrtu (1990)

tudi hiša od Pepelinke, tako so jo imenovali, ker je nabirala po vasi pepel in ga potem prodajala pericam.

Dobimo tudi Vrdja'n've, tu je bil doma vrdjan - čuvaj. Tudi Žepa'n've so bili in je pomenilo, da je bil župan tu doma. Ni manjkala niti hiša B'gati'n'veh. Ta domačija je imela ne samo lepa polja, ampak tudi drogerijo, kjer so prodajali petrolej in kot se spominjajo priletne ženske, tudi nekatere sladkarije za otroke. Čua't've, tu je bil doma krojač, ki je šepal, zato so poimenovali tako to domačijo. Z Vrta: imeli so velik in urejen vrt. S Prtuna: imeli so velika dvoriščna vrata. Zanimivo je, da je bila v tej hiši nekaj let nastanjena tudi finančna straža; lovila je razne tihotapce, ki so tihotapili sol, tobak in drugo blago iz Trsta.

Bila je tudi domačija, imenovana Speljan'č've, tako so jih pričeli imenovati, ker je gospodinja ostala še mlada vdova s kopicco otrok, ki so odraščali v revščini in vsakič, ko je preskrbela katerega izmed otrok z delom, če jo je kdo vprašal po otroku, je imela navado reči: »Vendar se je speljal iz domačega gnezda.«

Kdo bi si mislil, da so ljudje imeli tako fantazijo, da so hišo poimenovali tudi po uri budilki, ki so jo v tistih časih imenovali »žvrgolin«, zato so jih imenovali Žegoli'n've. Starejši vaščani se še spominjajo, kako so hodili poslušat to prvo budilko v vasi.

Beneča'n've, to hišo so posedovali priseljenci iz Istre, ki je v davnih časih bila pod beneško republiko; zato so jih imenovali s tem nadimkom. Pr Ljene: pravili so, da je bila gospodinja te hiše zelo lena pri opravljanju domačih opravil. Ruskečeve so imenovali po nekem predniku, ki je imel rdeče lase. Grbi'n've: govori se, da je bil njen lastnik majhne postave in zgrbljen. Gorjan'č've, za to hišno ime sta dve verziji: prva trdi, da se je njen gospodar priženil iz »guranjega« dela vasi, druga pa, da je za praznike bil oblečen v nekakšno gorjansko nošo z zametastimi hlačami do kolen in dolgimi nogavicami. Za Cikne sta dve razlagi: ena je ta, da so imeli cikaste krave, druga pa, da so bili pri tej hiši zelo trmasti in vztrajni, da so zmeraj cikali v nekaj ali na nekoga. Joz'l've: nekateri menijo, da je to hišno ime po Jože-

fu, ki so ga imenovali kar Jozla; od tod tudi Joz'l've.

Še živi spomini

Vaščani, ki so obujali spomine, so občasno pripovedovali tudi o raznih dogodkih iz preteklosti. Takega gradiva bi lahko bilo veliko, a naj navedem le spomin na neko družinsko tragedijo, ki se je pripetila pri Beneča'n'veh z Rešičevim sinom. Nekateri se spominjajo Rešiča kot napadalnega, razboritega človeka, ki je imel večkrat opravka s pravico. Drugi se ga res spominjajo kot vročekrvnega in nagle jeze, a tudi kot dobrega človeka, ki je bil večkrat tarča zasmehovanja otrok, ker je bil iz revne družine, ki ni imela v hiši niti ognjišča. Spominjajo se, da je bila v sredini kuhinje luknja v zemlji in v tej luknji so kurili, kadar so kuhali. Niso imeli niti postelje in so spali kar na tleh, kjer je bilo nekaj slame. Ko je umiral oče, pravijo, je imel pod glavo trdo grčavo poleno, pokrito s cunjjo.

»V takšnem okolju je zrastel ta mladenič, kateremu je življenjska usoda dodelila tako kruto smrt. Te in morda še druge okoliščine so privedle do tega, da je imel takšen značaj in da se je morda zameril kakemu veljaku v vasi,« tako pravijo nekatere priče.

Dejstvo je, da je bil po neki kratki zaporni kazni, kmalu poklican k Beneča'n'vem. Just Hrovatin, ki je bil tisti čas stražar ali policaj in pri katerem se je zglasil žandar Čurda, ga je šel iskat domov. Ko je Hrovatin pripeljal Rešičevega sina, mu je Čurda ukazal, naj gre ven, tako da je ostal sam z mladim Rešičem. Po kratkem prerekanju je v kuhinji odjeknil strel in mladi fant je obležal mrtev. Ko je Čurda prišel iz hiše, je v opravičilo za svoje dejanje dejal, da ga je Rešič hotel napasti. Po tem dogodku je bil Čurda premeščen v Istro, kjer se je izgubila za njim vsaka sled. Še sedaj se starejši ljudje živo spominjajo tega krutega dogodka, ki je pretresel celo vas, še zlasti otroke in njihovo domišljijo.

Čas zarje ali zatona

Druga zasedba teh krajev s strani Italije, prihod vojakov, ki so se namestili v

Pogled na
»gurnji brjač«
skozi »K'luznjo«
leta 1931

banski vojašnici, priseljevanje pretežno italijanskega prebivalstva in sklepanje mešanih zakonov je povzročilo upadanje slovenskih družin. Razveseljivo pa je, da tudi nekateri otroci iz mešanih zakonov obiskujejo slovensko šolo in se bogatijo s kulturo in spoznavanjem jezika obeh tu živečih narodov. Ta novi rod bo moral najti v sebi moč, da premosti ovire, nastale iz nerešenih problemov in tragičnih dogodkov dveh svetovnih vojn. Čas je že, da skupno ob spoštovanju različnih jezikov in kultur najdemo pot sožitja in premostitve ovir, ki zavirajo medčloveške odnose. Migracijski val iz Tretjega sveta vse močnejše pritiska na Evropo in s seboj prinaša etnične, rasne in druge probleme.

Zahodni svet, kulturno in duhovno izvotljen s svojo pridobitniško in potrošniško miselnostjo, ne bo vzdržal času, ki prihaja, če ne bo našel svojih korenin. V prihodnosti se obetajo velike napetosti, kot so že dejstvo v nekaterih predelih sveta. Samo kdor bo trdno zasidran na svojo preteklost z odprtim pogledom v prihodnost, bo vzdržal. Izobilje in bogastvo v tem delu sveta nista porok za ohranitev položaja, v katerem se nahajamo. Te misli se mi vsiljujejo, ko gledam današnjo mladino. Njihovo življenje je brezciljno drvenje iz kraja v kraj, nezmožno mirovanja in umirjenega razmišljanja, utopljeno v oglušujočo glasbo, ki razkrajja miselne povezave razuma. Od tod tudi toli-

ko ugaslih mladih življenj. Cesta, mami-la, alkohol.

Prijazni bralec se bo vprašal, kaj ima opraviti to razmišljanje z našo vasico; in vendar ima, ker čeravno majhna, razpotegnjena ob vznožju hriba se z neverjetno naglico v teh zadnjih desetletjih približuje spojitvi z Opččinami, vasjo, ki je že prerasla vaške mejnike in je vse bolj podobna prehodnemu tranzitnemu središču. Taka obmejna središča prinašajo s seboj sončne in senčne strani, katere je treba pravilno analizirati in izločiti, kar je preveč motno, da bomo mogli stopiti na pot duhovnega in kulturnega občečloveškega napredka in ne propadanja.

Ob zaključku se moram zahvaliti vsem, ki so mi pomagali odkrivati tančico preteklosti, nastanka hišnih imen kot tudi drugih vaških zanimivosti. Še posebno bi se rad zahvalil Mariji Ban, Gabrijeli Badalič, Bernardi Krevatin, Danici Milkovič in njenemu možu Jožefu (Pinotu) Krevatinu, Nataleju Budaiu ter Nevi Husu in svojim domačim, ki so mi s spominom in pripombami pomagali razvozlati in postaviti na pravo mesto delčke vaške preteklosti.

»Če vm buo kej p'magalo tu, kr sm napiso, Vm, jen tistem, ke še pridejo za name pr sp'zna'v'nje, kaj smo ble, k'ku smo ževele, jen kaj smo de'l'le u Ban'h, je vre duabro, de ni'sm zgebljavo ses tem pi's'njem samo cejt.«

OBNOVA BOŽJEPOTNE CERKVE SV. JOŽEFA V RICMANJAH

Nekaj pomembnih obletnic

Sosedje v okoliških vaseh se večkrat vprašujejo, kje najdejo v Ricmanjah toliko okroglih obletnic, da tako pogostoma slavijo ta ali oni praznik. Odgovoriti moramo, da je obletnic kar precej, ker je tudi naša zgodovina dokaj pestra in bogata, da si lahko privoščimo tudi nekaj praznovanj, čeprav jih na koncu doživljamo le bolj skromno in preprosto.

Letos bi na primer lahko slavili 720 let, odkar je bilo ime naše vasi prvič v neki javni listini omenjeno in zapisano. Gre za neko darovno listino ali pogodbo iz leta 1271, ki se hrani v kapiteljskem arhivu pri Sv. Justu v Trstu. Tej listini so sledile še mnoge druge v naslednjih stoletjih. Čez dve leti (1993) pa bo preteklo točno 300 let, odkar je papež Inocenc XII. potrdil Bratovščino sv. Jožefa in jo obdaril z odpustki (1693), ki je seveda že prej obstajala. Čez štiri leta (1995) pa bo natančno 350 let, odkar so posvetili glavni oltar nekdanje cerkve sv. Jurija (1645), iz katere se je pozneje razvilo sedanje svetišče sv. Jožefa (1749) po znanih dogodkih v zvezi z »lučjo sv. Jožefa«, zavoljo katere se je nekaj let pozneje zgradila nova cerkev (1771).

Še bi lahko našteali. Vendar bodi dovolj omemba še ene važne obletnice — 1788, ko so Ricmanje dobile svojega stalnega duhovnika in predstojnika novega svetišča. S tem dogodkom se je začela oblikovati skoraj samostojna cerkvena skupnost in redno dušno pastirstvo, čeprav je bilo do ustanovitve župnije treba čakati še dobro stoletje (1905).

Obnova cerkve in prva presenečenja

Ko smo na župnijskem svetu razpravljali o tem, kako naj bi ta pomemben dogodek za našo cerkveno skupnost primereno obhajali, smo bili vsi prisotni mne-

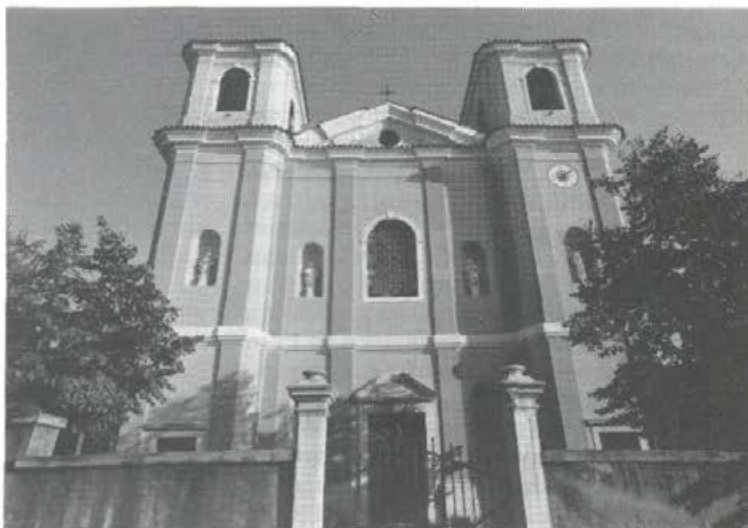
nja, naj se vsa naša pozornost usmeri v temeljito obnovo strehe na župnijski cerkvi, ki nam je povzročala že dolga desetletja velike skrbi. V ta namen smo tudi že prosili za večje posojilo, ki nam je bilo tudi obljubljeno.

Tako je prišlo sredi poletja leta 1988 do prvih obnovitvenih del in vse je kazalo, da se bodo srečno zaključila že pred zimo. Toda kmalu je prišlo do prvega presenečenja in prvih težav, ki so nas potem spremljale še v naslednje leto in čez. Nihče od nas si ni mogel namreč niti predstavljati, da so mogočni tramovi na strehi tako močno dotrajani, da bi jih bilo treba kar lepo število nadomestiti z novimi. Spomnili smo se na leto 1965, ko je sredi poletja zajel cerkev močan orkan, skoraj dobesedno dvignil streho in vso zgradbo pretresel. Popravilo strehe, ki je kmalu sledilo, ni moglo pač preprečiti vseh posledic neurja in odstraniti vseh nevarnosti za cerkveno zgradbo.

Kaj naj storimo? Predvsem smo se Bogu zahvalili, da ni prišlo do nesreče, ko bi lahko celotno ostrežje treščilo v notranjost cerkve in povzročilo nepredvidljive posledice tudi za ljudi, ki bi se takrat v cerkvi mudili. Treba pa je bilo tudi naglo ukrepati, kaj in kako storiti, da se cerkvena streha čimprej in temeljito obnovi. Sicer bi se morala cerkev iz varnostnih razlogov zapreti za nedoločen čas.

V vsej naglici smo tudi prosili za novo visoko posojilo, da bi bili kos novim zahtevnim nalogam. Gradbeni tehniki so medtem že začeli proučevati vse možnosti za naglo rešitev te zamotane zadeve. Seveda, na povsem nove tramove ni bilo mogoče misliti, ker tako velikih tramov najbrž nikjer ne delajo več, razen morda v inozemstvu. Končno so se tehniki zedinili, da je najcenejša rešitev v tem, da se dotrajani tramovi nadomestijo z novimi priključki v železobetonu.

Obnovljeno pročelje
cerkve sv. Jožefa

Ali bo to držalo? Že takrat je marsikdo podvomil v uspešnost in primernost take nagle rešitve, ki bi mogla obtežiti celotno ostrešje. V župniji smo se morali pač sprijazniti z zagotovili tehnikov, da imajo dovolj natančnih in preciznih aparatov, da lahko brezhibno nadzorujejo celoten postopek sanacijskega posega na cerkveni strehi in na celotni strukturi stavbe ter izključijo vsako nevarnost.

Delo je bilo vsekakor zahtevno, ker je bilo treba sproti ob posameznih tramovih, in takih je bilo kar 36, rušiti tudi določene površine zidov ter jih spet utrjevati, ko so vzdavali nove železobetonske priključke. V strahu smo vsak dan v notranjosti cerkve opazovali, če se kaj ne premika in če se ne pojavljajo nove razpoke, ker nekatere so že prej obstajale. In res je kmalu do tega prišlo. Podjetje nam je zagotavljalo, da bodo razpoke odpravljene in da bodo strop na koncu še popleškali. In res je bilo tako, ko so zidarski oder prenesli v notranjost cerkve, kakor je bilo v načrtu.

Izkoristili smo priliko tudi za to, da smo stara dotrajana cerkvena okna nadomestili z novimi. Kajti šele iz bližine je bilo jasno videti, da so vremenske neprilike zakrivilo večjo škodo tudi na visokih cerkvenih oknih. Vendar nas je iz te bližine čakalo še novo večje presenečenje, ko smo zagledali močne razpoke tudi na obsežnem okviru, ki je obkrožal veliko cerk-

veno fresko, in tudi na freski sami. Vsega tega ni bilo mogoče od spodaj dovolj jasno razpoznati zaradi obširne barvne površine celotne freske. Nekateri deli freske, dolgi tudi po več metrov, so grozotno in nevarno viseli in dajali občutek, da bi lahko v hipu padli v globino.

Spet nova nevarnost nepredvidljivih obsežnosti tudi za ljudi, ki prihajajo v sve-tišče.

Ali naj se velika freska obnovi in kako?

Nova težka vprašanja. Spet je bilo treba naglo ukrepati. Zunaj se je napovedovala pomlad. V cerkvi pa same skrbi, kaj in kako storiti, da se zagotovi varnost pa tudi sam obstoj celotne freske, ki po svojem obsegu na stropu je menda ena največjih na Tržaškem in sega kot cerkev sama v 18. stoletje. Predvsem je bilo treba poskrbeti za varnost, sicer bi morali cerkev za nedoločen čas zapreti. V tistih dneh smo se tudi v Ricmanjah pripravljali na ljudski misijon, ki je pri nas trajal kar en mesec z ozirom na to, da smo morali poskrbeti tudi za italijanske vernike. Bližal se je tudi praznik sv. Jožefa, ki je še vedno močno priljubljen in privablja v Ricmanje številne romarje in častilce tega našega zavetnika. Končno so bili pred nami velikonočni prazniki in še druga praznovanja, ki pridejo na vrsto v pom-

ladanskem času: prva obhajila, procesije, poroke itd.

Prosili smo torej podjetje za nov zidarSKI oder, ki bi obsegal tudi celotno cerkveno ladjo. S tem so se začela tudi posvetovanja, kaj storiti s celotno fresko. Na naše veliko začudenje so se kaj kmalu začela pojavljati različna mnenja. Nekatere so celo nagovarjala, naj se vsa freska kratkomalo odpravi in zbríše, češ saj ni končno tako velike umetniške vrednosti. In tudi stroškov ne bi bilo veliko za tako enostaven poseg. Tako je bilo mnenje celo Spomeniškega varstva v Trstu, oz. nekaterih njegovih funkcionarjev in tehnikov. Spet drugi so svetovali, naj se pripravijo primerni posnetki celotne slike in natančni odtisi, freska naj se uniči ter se na novo podlago prenesejo ti posnetki in odtisi. Seveda, nihče ni obljubljal kake finančne pomoči za nobeno varianto obnove.

Spet je morala župnija sama odločati. In odločila se je, da je treba starodavno fresko na vsak način ohraniti ter jo po možnosti obnoviti v prvotni obliki. Za tako odgovorno delo so bili potrebni restavratorji. Iskali smo jih tudi med našimi ljudmi, a nihče ni kazal poguma, da bi se dela odgovorno oprijel in ga privedel do konca. Končno se nam je posrečilo, da smo staknili v Trstu restavratorsko eki-

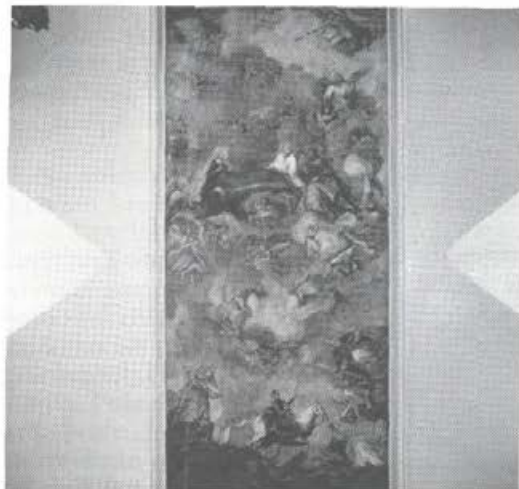
po, ki je jamčila, da je mogoče fresko ohraniti in obnoviti v prvotnem stanju.

Tej tržaški ekipi smo tudi zahtevno delo poverili in zaupali smo tudi v božjo pomoč in v varstvo sv. Jožefa, pa tudi v velikodušnost njegovih častilcev in dobrotnikov. Kmalu se je izkazalo, da smo restavratorje prav izbrali. Posluževali so se namreč nove tehnike, da so celotno površino freske utrdili in povezali med seboj razne dele s primerno žico. Vse so povezali tudi s podstrešjem, katero so zalili z neke vrste smolo, ki je prišla nekje iz tujine. Ko je bila tehnična plat izčrpana, so se lotili freske same. Odstranjevati so začeli tudi vso navlako, s katero je bila freska v teku dveh stoletij verjetno že nekajkrat nestrokovno izmaličena, da je skoraj izgubila svojo prvotno barvo in celo ponekod obliko. Zaman smo iskali ime umetnika, ki naj bi bil nek domačin z imenom Žerjal vsaj po podatkih, ki smo jih imeli po zadnji obnovi izpred 25 let. Tega sicer nismo našli; našli pa smo originalni zapis in podpis pravega umetnika, ko se je pod belo barvo, ki je zakrivala »knjigo« v rokah evangelista Janeza, pojavil »na odprti strani evangeljske knjige« daljši latinski napis, ki je pomenil pravo senzacijo in zadoščenje za restavratorico Ano Marijo Scatola, veliko presenečenje pa tudi za nas vse v župniji ter med pri-

Dvajseta revija
Pesem mladih
v Kulturnem domu
v Trstu:
skupna pesem
(foto Križmančič)

Del obnovljene cerkvene freske (18. stol.)

jatelji in kritiki. Restavratorsko delo se je nadaljevalo v tihem upanju, da bo še kaj novega prišlo na dan. Do novih odkritij sicer ni prišlo, vendar smo zadovoljni, da smo le doživeli nekaj novega.

Besedilo napisa in ime umetnika

Latinsko besedilo je torej sledeče: »Mensis augusti Pasqualis de Perriello

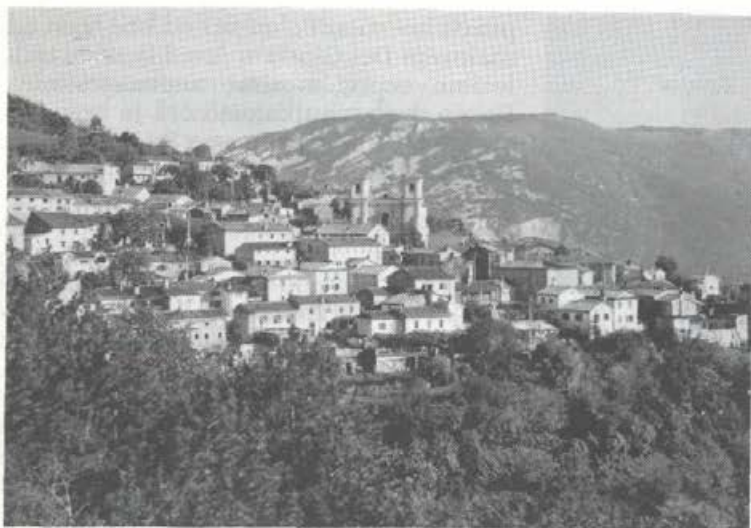
pinxit hoc sicuti clericus ed hoc fecit ad maiorem Dei Gloriam Anno Domini millesimo septingentesimo septuagesimo«. Razen dveh manjkajočih črk je besedilo slovnično pravilno in se v našem prevodu glasi takole: »Meseca avgusta Gospodovega leta 1770 je duhovnik Paskval de Perriello to poslikal in to storil v večjo čast božjo«.

S tem odkritjem avtorjevega imena se je načelo tudi vprašanje, kdo je bil v resnici ta mož, ki je bil za umetnostno zgodovino dosedaj povsem nepoznan. Upati je, da bo odslej veljala večja pozornost tudi med študenti na univerzi temu novemu imenu umetnika in njegovemu slogu. Vsaj tako je sklepati iz raznih obiskov naše cerkve s strani mladih in manj mladih.

Prvo pojasnilo je kmalu prišlo iz župnijskega arhiva v Ricmanjah, kjer se je pred kratkim odkril star rokopis iz leta 1760, ki vsebuje nekako pogodbo med omenjenim umetnikom in med celotno skupnostjo, zastopano po 15 hišnih gospodarjih iz Ricmanj, ki s prisego zagotavljajo duhovniku (kleriku iz Neaplja) Paskvalu de Perriello vso pomoč in dajo na razpolago in uživanje vse svoje imetje

Prezbiterij
z glavnim oltarjem
sv. Jožefa

Obnovljeno svetišče
v Ricmanjah

za ves čas, ko bo živel in delal v Ricmanjah. Čeprav iz same listine ni jasno, za katera dela gre, nam je odkritje na freski zgovoren dokaz, da je bil mož v Ricmanjah že desetletje prej, preden je bila freska dokončana. Verjetno so se dela zavlekla od načrtovanja vse do končne izvedbe. Morda je tudi tako razumeti ljudsko izročilo, ki pravi, da stare cerkve sv. Jurija niso takoj porušili, ampak jo ohranili skoraj do končne izgradnje nove cerkve, ki se je zaključila s posvetitvijo novega glavnega oltarja leta 1771. Morda so njegovo delo tudi vse dekoracije ob glavnem oltarju in zlasti freske in dekoracije, ki se morajo še odkriti ob glavnem vhodu v cerkev, ob nekdanjih oltarjih sv. križa in duš v vicah. Tudi to delo obnove nas čaka, če bo kdo priskočil na pomoč s finančnimi sredstvi. Sama župnija si ne bo mogla privoščiti teh dodatnih stroškov.

Še nekatere nove pridobitve v cerkvi

Radovednega bralca teh vrstic in romarja v Ricmanje bo morda zanimalo še to, da so se ob teh večjih obnovitvenih delih, ki so morda prva v takem obsegu, odkar je bila cerkev zgrajena, opravila še druga manjša dela, ki niso manj pomembna, da se nam svetišče predstavi danes tako kot je v vsej svoji pestrosti in lepoti.

Da bo slika popolna moramo omeniti, da je na cerkvenem pročelju obnovila ista restavratorska ekipa štiri kamnite kipe svetnikov, ki so prav tako razpadali zaradi vremenskih razmer in »smoga«. Sedaj stoje osveženi in beli ter močno oblikujejo celotno fasado. Škoda, da ne moremo postaviti podobnih kipov tudi v dve nižji vdolbini, kjer sta dotrajala dva lesena kipa, ki se pač ne dasta več obnoviti.

Večja pridobitev je vsekakor novo stekleno okno na pročelju nad glavnimi vrati. Na oknu so upodobljeni razni verski simboli, ki pripravljajo vernika na vstop v svetišče. Vetrato je načrtoval naš tržaški umetnik Edi Žerjal, izdelali pa so jo v znani steklarni v Muranu pri Benetkah. Škoda, da so simboli bolj vidni v notranjosti, vendar zakriti po orglah, ki onemogočajo, da bi jih lahko vsakdo videl od blizu ter užival nad njih dovršenostjo.

Omembe vredna so tudi obnovljena trojna zunanja cerkvena vrata. Še zlasti glavna vrata so bila temeljito obnovljena in se je pri tem delu odkrila letnica 1771, kar jasno priča, da so vrata izvirna iz dobe, ko je bila zgrajena sedanja cerkev. Žal so zmanjkala sredstva, da bi se obnovila tudi notranja vhodna cerkvena vrata.

Še veliko stvari kliče po nujni obnovi. Vendar je morda še najbolj nujno saniranje cerkvenega tlaka, da bi cerkev postala bolj zdrava in suha zlasti v zimskih mesecih, ko je v sedanjih okoliščinah služ-

ba božja skoraj nemogoča brez primerne-
ga ogrevanja. Bodoči rodovi bodo morali
poskrbeti tudi za to, da bo cerkev dostop-
na tudi v hladnem vremenu.

Ne vem, če je tukaj primerno, da od-
krivam bralcem Mohorjevega koledarja
naše številne obveznosti, ki sledijo komaj
dovršeni obnovi. Rekel bi samo to, da so
stroški naravnost astronomski ter vzbujajo
zaskrbljenost vsem, ki morajo misli-
ti, kako bo skromna župnija zmogla vse
poravnati, čeprav gre za dolgoročna po-
sujila. Poleg tega mora župnija obnavlja-
ti še podružno cerkev v Logu, ki je mnogo
starejša in močno razpada. Škoda bi bi-
lo, da zapravimo to staro cerkveno zgrad-
bo. Isto velja za staro župnišče, ki je sicer
last domače srenje in občine. Vendar nih-
če ga ne popravlja in je že dobro desetlet-
je neuporabno. Upati je, da bo sedanja
občinska uprava bolj dovezetna za obliko-
vanje in ovrednotenje okolja te starodav-
ne vasi v tržaškem Bregu. K temu priza-
devanju spada nedvomno tudi ureditev
starega župnišča in njegove bližnje
okolice.

Sklepna misel

Ob koncu tega zapisa bi se rad v ime-
nu celotne župnijske skupnosti zahvalil
vsem domačim in tujim častilcem sv. Jo-
žefa, ki že nekaj let vztrajno prispevajo za
naša popravila. Nekoč so se kot dobrot-
niki izkazali avstrijski cesarji in dvorja-
ni, razni cehi in bratovščine. Tisti časi so
minili. Nove razmere kličejo po novih lju-
deh in dobrotnikih, ki bi nadaljevali tam,
kjer so rodovi prednikov korenito pose-
gali v gradnjo in ohranitev svojih verskih
in kulturnih svetišč. Med taka spada še
danes božjepotna cerkev v Ricmanjah. Za-
to zasluži vso pozornost naše cerkvene in
narodne skupnosti.

Pred kratkim je bila dograjena nova av-
tocesta, ki prečka našo župnijo in jo deli
na dvoje. Poleg novega prometa in ropo-
ta prinaša tudi nekaj dobrega. Vsi udele-
ženci prometa morejo za hip pogledati v
ta biser naše tržaške okolice in se pripo-
ročiti sv. Jožefu, ki iz svojega svetišča, še
bolj pa iz božje bližine, bedi nad našim ze-

meljskim potovanjem in nad našo zadnjo
uro. Naj bi ta njegov spomenik med na-
mi svetil tudi vsem, ki se mu priporoča-
mo in nam prinašal novih moči za čase,
ki prihajajo.

BRUNA PERTOT

PLIMA

*Plivka plivka
mlada plima,
zalila je zelene
zalivčke
in spolzke
plitvine.
V nabrekle
globine
reže
bel ladijski
kljun.*

*Na rtu svetilnik:
najmanjši
na svetu,
razliva
vijolični čar
po gladini.*

*Zaspale so ribe
in školjke
v votlinah,
sklenili
delfini
blesteče plavuti.*

*Le iskalec
večnosti
mora še pluti
in pluti.
Zanj ni skalnih
zalivčkov,
zatišnih bregov.*

*On samo nazadnje
zapluje
za vselej
domov.*

Petsto let ob živosrebrnem studencu

Težko si predstavljamo naselje sedanjega Idrije, ko so kazalci na uri začeli seštevati čas, ki je ponesel ta kraj v širni svet Evrope in še naprej. Bilo je le nekaj ljudi, ki so živeli od zemlje in gozda. Vse naokrog sami gozdovi, po dolinah so tekli čisti potoki Belce, Idrijce, Zale in Nikove.

Nekega jutra, ko je sonce posijalo v idrijski kotel, so zažarele oči škafarju, ko mu je studenček izpod Kobalovih planin čez noč nasul v škač čudovito usedlino, ki se je kot pravljica lesketala v vodi. Kaj neki je to? Povedali so mu, da se je v tem jutru rodil nov dan, srebrni dan, zgodovinski dan, ki naznanja rojstvo zgodovine Idrije.

Srebrni zvoki in odmevi so se kot blisk širili po deželi Kranjski pa tja gor do Dunaja. Svetna gosposka je prisluhnila in začela krojiti življenje idrijskih knapov, ki so se zarili v nedrja zemlje in črpali to bogastvo. In pisalo se je leto 1490... Prihajali so slavni možje predstojniki rudnika, zdravniki, botaniki: Scopoli, Hacquet, Li-

pold. Na teh živosrebrnih tleh so zrastle kulturniki in znanstveniki Bebler, Belar, Bloudek, Cvek, Dežman, Freyer, Fajgel, Ivanka Ferjančič, Gostiša, Grilc, Lapajne, Mohorič, Pirc, Pirnat, Prelovec idr. Z njimi duhovniki Kavčič, Wolf in še 130 ostalih sobratov.

Oglejskega patriarha Grimanija v Vidmu so prosili, da bi imeli mašo kar v Idriji in ne pri Fari (Sp. Idrija). Po svojem zastopniku je 22. avgusta 1500 dovolil, da se lahko mašuje na kraju, kjer je škafar dvignil oči k nebu in vzkliknil: »O Bog, kaj je to?« Bog mu je odgovoril: »To bo tvoj vsakdanji kruh.«

In zidali so rudarji cerkev svete Trojice in sv. Barbare in v jami so zgodaj zjutraj molili pred oltarjem sv. Trojice: »Vsemogočni večni Bog! Zopet smo se z jamsko lučjo namenili k nevarnemu delu. Obvaruj nas nagle in nepredvidene smrti. Daj, da po srečno končanem delu iz globine zemlje, iz nevarnosti vode in ognja, vesele, zdravi na svetlobo dneva in k svojim domov pridemo.«

Vikar gospod Jurij in pomočnik gospod Erazem od Fare sta med prvimi tu maševala in delila kruh božje besede in življenja. Večkrat je bila trnova pot od Fare do Idrije, saj je poslednja postajala polnoletna. Toda osamosvojitve od Fare se je zavlekla kar v 250 let.

Sveti Ahacij je zastavonoša idrijskega rudnika, kulture, cerkvenih in svetnih

Prenovljena
pokopališka
cerkev
v Idriji

praznikov. Iz tega vrveža evropskih narodov je vzniknilo prvo slovensko gledališče in prva slovenska realka ter mogočna cerkev sv. Barbare in sv. Ahacija, ki je 300 let bila središče kulturnega in verskega poglobljanja. Radi bi tudi danes prisluhnili kleni in domači besedi kaplana Franca Saleškega Finžgarja ter globoki, prepričljivi besedi kaplana Janeza Gnidovca. Povojna revolucija je zbrisala cerkev s površja zemlje, nikakor pa ne iz src Idrijčanov.

Ob vsej tej tako bogati, razvejani, rekli bi edinstveni zgodovini, zakaj bi ne posegli tja v tisti dan lesketajočega jutra konec XV. stoletja in šli k prvi maši v kapelo, postavljeno v čast Sv. Duhu in Materi božji ter se zahvalili Bogu in dobrim ljudem, ki so svoje sposobnosti bogato delili med to preprosto in pošteno ljudstvo? Zato povemo vsem, da slavimo bogato poltisočletje.

Začeli smo z obnovo najstarejše in priljubljene cerkve sv. Trojice, ki sega v sam začetek rudnika. Idrija je dala ljubljanski škofiji dva škofa: Antona Kavčiča (1807-1814) in Antona Alojzija Wolfa (1824-1859). Slednjemu, velikemu mecenu našega naroda, smo postavili spominsko ploščo na rojstni hiši.

Odbor za praznovanje 500-letnice Idrije je poiskal in izbral primerne osebe iz raznih vrst dejavnosti v mestu. Uspel je razgibati mesto. Razni simpoziji, prireditve in predavanja so bile na visoki kulturni ravni. Na »starem placu« so odkrili spominske plošče kulturnim možem. Na pobudo Filatelističnega društva Idrija je »Jugomarka« izdala dve znamki, na katerih je upodobljeno mesto in rudnik po starih motivih. Izšel je posebni spominski poštni ovitek s spominskim žigom.

Vse to je šlo v promet 22. junija na god sv. Ahacija, torej na dan, ko so leta 1508 ponovno odkrili na »starem placu«! rudo. Gasilsko društvo je proslavljalo stoletnico obstoja. Tradicionalni čipkarski festival je privabil v Idrijo neverjetno veliko ljudi od blizu in daleč. Koncert pevskih zborov iz Idrije in pobratenega Aumetza je bil na obnovljenem dvorišču v gradu. Umetniški učinek je bil zelo dober zaradi lokacije in lepo obnovljenih fresk. Idrij-

Notranjost cerkve Žalostne Matere božje v Idriji

čani smo povabili goste in domače tudi v osrčje naših gozdov.

Izšla je vrsta literarnih del. Med temi so npr. *Idrijski razgledi*, ki bogatijo širšo javnost, *Prva slovenska realka* (Janez Kavčič), *Zgodovina idrijskega zdravstva* (dr. Jože Pfeifer), *Moje Ravne* (Viktor Prezelj), *Življenje pod Bevkovo Kojco* (Franc Hvala), *Duša imena* (dr. Jože Felc). Kratki film »*Sijaj v temi*« nas je prepričljivo vodil v življenje in delo rudarjev. Veliko zanimanja je vzbudila razstava idrijskih dokumentov »*Idrijski rudnik skozi stoletja*« na predvečer osrednje proslave 500-letnice. Bil je prisoten republiški minister za kulturo Andrej Capuder.

7. september 1990 je bil izbran kot osrednji dan proslave 500-letnice. Začel se je s posvetitvijo obnovljene cerkve Žalostne Matere božje. Posvetitev je opravil koprski škof Metod Piriš ob prisotnosti škofa dr. Janeza Jenka in člana predsedstva RS Ivana Omana. Obnovo cerkve je načrtoval arh. Jože Marinko, uspešni mladi arhitekt, ki je zgradil že tri cerkve. Njegova osnovna misel je bila: z barvo in luč-

jo predstaviti krščansko pojmovanje smrti in vero v večno življenje. Zanimivi so prosojni stebri, ki ustvarjajo nekak svetlobni prehod iz temine trpljenja in smrti v večno življenje. Isti dan zvečer je g. škof blagoslovil zgodovinsko kapelo sv. Janeza Nepomuka zraven gostišča »Nebesa«.

Nato je Idrija zaživela v deževnem večeru tudi v točki sporeda, ki je bila zelo obetavna: orkester Slovenske filharmonije in zbor Consortium musicum sta izvedla kantato skladatelja domačina (iz Ota-leža) Alda Kumarja »Na struni Merkurja«. Bili so prisotni med drugimi dr. Matjaž Kmecelj, član predsedstva RS Ciril Zlobec ter oba škofa. Gre za skladbo novejši smeri, ki prikazuje težaško delo idrijskega rudarja. Ta krstna predstava je bila zelo ekspresivna in lepo podana.

Naslednjega dne nas je obiskal predsednik IS RS g. Lojze Peterle, ki se je udeležil javne slavnostne seje Skupščine občine in skupščine Krajevne skupnosti Idrija s podelitvijo spominske listine o slovesni zavezi za varstvo mesta in ohranitev rudniške dediščine. Počastili so nas tudi prof. dr. Janez Milčinski ter ministra Vencelj in Rejc. Odkritje grafita akademskega slikarja Ivana Seljaka-Čopiča v izvedbi Nandeta Rupnika in posvetila vsem

rodovom idrijskih rudarjev je tudi lepo obeležje 500-letnice.

Na vrsti sta razstavi idrijskih slikarjev Fanči Gostiševe in Rudija Skočirja. Pa še kaj drugega...

Kako naj zaključim te misli in to predstavitev? Ugotavljam, da je zares vsa Idrija praznovala ter mnogi drugi ljubitelji kulturnih prireditev. Mi, ki praznujemo, le žanjemo tisto, kar so pred nami sejali. Toda požeta njiva ponovno kliče k setvi. Sejavec mora sejati dobro seme, da bo rodilo jutri in prineslo v novo tisočletje dobre in bogate sadove.

STANKO JANEŽIČ

OTROK

*Naj ti gledam v oči.
Naj ti božam lase.
Naj te vzamem v naročje.*

*Ostani skrivnost.
Ostani lepota.
Ostani ljubezen.*

*Bodi angel Luči
vsem ponižanim
in razžaljenim.*

Predsednik Lojze Peterle se je ob svojem obisku v Trstu 6. junija 1990 srečal s predstavniki Slovencev v Italiji; ob njem predsednica SSO Marija Ferletič

Vatovlje, Vatovec in staroselska zgodovina

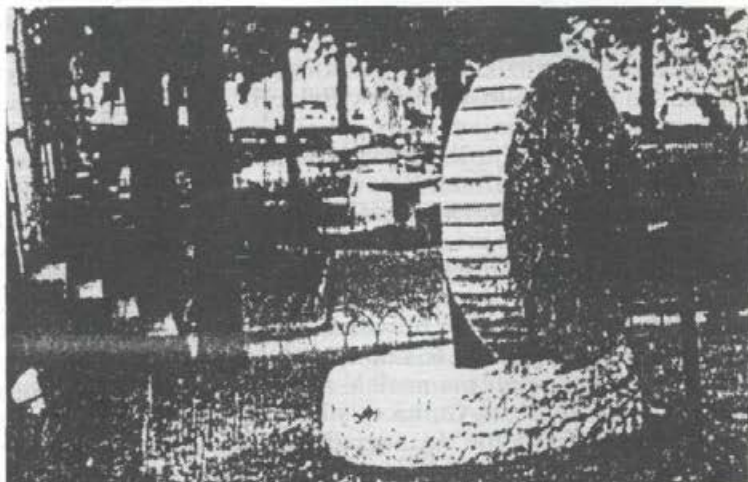
Nisem sam kriv, da sem potomec dveh slovenskih kmečkih rodov in da sem po svojih sinovih že pol stoletja sorodnik italijanske enako kmečke družine v severnih Apeninih. Zato mi je dano, da marsikaj opazujem in analiziram s kmečko pametjo. Na svoje začudenje sem odkril, da sta sosednji ljudstvi v sorodstvu; naši predniki, ki jim dandanes s popačenim imenom pravijo Veneti, so bili skupni kot še pretežnemu delu Evrope. Mene to prav nič ne moti. Ne ozirajte se ne na Beograd ne na Rim, sem se poskušal poglobiti v skupne »venetske« korenine, ki utegnejo pomeniti prispevek k ustvarjanju evropske skupnosti. Moja razmišljanja pa so trenutno še zelo krivoverska.

* * *

V jezikoslovju je znano, da se začetni zlog *va-* ali *ve-* pri ljudstvih, ki so prevzela vulgarnolatinski jezik, spremeni v *gua-* oziroma v *gue-*, vendar vselej pri besedah venetskega (slov.) ali germanskega izvora. Na ta pojav (kolikor je meni znano) nikoli ne naletimo zunaj venetskega ali (če kdo še hoče) keltskega prostora. Vzemi- mo kot primer *Varda*, v Sloveniji najmanj dvajsetkrat ponovljeno ime za strateško pomemben hrib ali vzpetino v tesni po-

menski povezavi s *stražo*. Čisto nič latinski in ne langobardski glagol *guardare* izvira iz te besede: pomen se je premaknil iz *stražiti* na *gledati*. Jezero *Garda* ima ime po zaslugi neke zelo pomembne varde. Na Vogrskem pri Novi Gorici je do prve svetovne vojne stal stolp *Stara varda*, ki je bržčas že od začetka tisočletja pripadal gradu grofov Thurn - Della Torre. V Srednji in Južni Italiji ter vzhodneje od nas na toponim *Varda* ne bomo naleteli, kajti tam ni ostalin venetskega ljudstva.

Kot primer za *va-* - *gua*, *ga-* naj omenim, da kmetje na Notranjskem še vedno *vardevajo* živino in da se je ta glagol z majhno spremembo v *guarnè* (- *guarnare) ter z istim pomenom ohranil v severnih Apeninih. Sklepiti smemo, da je venetski dvoustnično izgovarjani *v = w* v artikulaciji Romanov na začetku besede dobil v pomoč goltni glas *g*. Sicer pa tudi na Goriškem doma ne rečemo *vrabec*, marveč *grabec*: *Vrabčeva* ulica v Gorici je zdaj *Via Grabizio*. Isti glasovni zvok se je pri Romanih (nočem reči Latinih, ki jih je bilo izredno majhno število) uveljavil v pozneje prevzetih besedah germanskega izvora: *war*, *wehr* (Wehrmacht - forze armate, vojska) - *guerra*, *Walter* - *Gualtiero*,

Mlin za vatovle
(*Isatis tinctoria*)
iz 15. stol.
(Piobbico - Pesaro)

Wilhelm - Guglielmo, Welfen - Guelfi. Germanskih besed je v italijanščini zelo malo, pač pa jih mnogo venetskih oz. praslavenskih, ki jih latinščina ni poznala. Etim *vard-* je bil sprejet v romansko govornico že stoletja pred germanskimi vdori na Apenin.

Isti zakon velja uporabiti pri obrazložitvi nastanka in pomena še neke besede, ki kaže na skupni tj. venetski izvor in ki je ni zunaj venetskega območja. V italijanskih Markah in Romagni starejši ljudje še poznajo samostalnik *guato* ali *guado*, o katerem govori raziskovalec Delio Bischi v brošuri »Le macine del guado«, Pesaro, 1989. To je rastlina, ki jo strokovna literatura pozna kot *Isatis tinctoria*, nemško *Waid* ali *Färberwaid*, francosko *guède*, angleško *woad* in slovensko *silina* (toda v katerem narečju?). Gojili so jo za izdelovanje dragocenega sinjemodrega barvila, potrebnega pri barvanju tkanin in usnja, saj drugega ni bilo do uvoza indiga, ki je prevladal šele v XVII. stoletju. Kepe zmletega in fermentiranega pridelka so bile dragocen postranski zaslužek kmetov in trgovcev. Kot piše julija lani revija *National Geographic*, so veličastne gotske cerkve na jugu Francije bile zgrajene z zaslužkom, ki so ga imeli lyonski trgovci pri prekupčevanju s silino.

Fonetika italijanskega, francoskega, nemškega in angleškega jezika razločno kaže na skupni izvor, ki utegne biti domneva venetska oblika **vat*. V slovenščini bi takšno pričakovali, toda gosposki zapisovalci so utegnili samovoljno zabeležiti drugo ime, kot ga je imela že pozabljena rastlina med kmeti. Zelo verjetno bodi naši mlajši raziskovalci potrdili domnevo, da je toponim *Vatovlje* v Brkinih povezan s pridelovanjem »vata« = siline, kajti brkinska zemlja je zanj zelo ustrežna. Nemara tudi priimek *Vatovec* pomeni moža, ki se je ukvarjal s pridelavo in predelavo siline. Kot pri predelavi oljčnic so to rastlino mečkali s pokončnim mlinjskim kamnom, ki se je vrtel po vodoravnem. Pogonska sila pa je bil veter in ponekod živina. Mogoče se še kdo spominja takšnih kamnov tudi pri nas? V nemški Turingiji, okoli mesta Gotha so jih našli že na stotine. Ustrezna tla, razpoložljiva pogonska sila (veter), bližina krajev z

oljarsko tradicijo (pobni mlini) in trga (Trst) kažejo na možnost, da je moja domneva v zvezi z vatom in Vatovljami utemeljena.

Domnevni venetski ali indoevr. **vat* je bil v obeh romanskih jezikih podvržen naslednjim glasovnim spremembam: vulg. latinsko **vatu(m)*, ital. *guatu - guato, guado* in franc. *guède*. Germanski obliki *Waid* in *woad* sta ohranili dvoustnični *w* kot je v domnevnem originalu. K tej razlagi pa velja pripomniti še nekaj: ni izključeno, da sta prastari krajevni imeni *Bate* in *Batuje* sorodnega izvora, saj je znano, da na Banjščicah in na Cerkljanskem začetni *v-* in *b-* izgovarjajo enako, namreč kot dvoustnični *w-*. Tako bi se glasila *Vate* in *Vatuje* = **Vatov(1)je*. Kaj pa slovite *Vače* pri Moravčah? V tistih krajih ni zamenjave med *v* in *b*, zato bi se lahko **Vatje* ohranilo kot *Vače*.

Primeri **vat* in *guado* sta me napeljala še k neki domnevi v zvezi z izgovarjavo *va-* ali *ve-* kot *gua-* ali *gue-* in ki zadeva srednjeveško upravno razdelitev vezano na neke prastare slovenske običaje.

V Karantaniji so poznali besedo *pojezda*, ki je najverjetneje pomenila ozemlje, dosegljivo s konjem v enem dnevu. Vemo, da je ta beseda sčasoma prešla v pomen srečanja, na katerem so se vsaj dvakrat v letu pomenili o javnih koristih in težavah. S pomočjo konja so tudi v srednjem veku upravno obvladovali neko ozemlje, po naše *svet*. Kmečka družba ni poznala srezov in provinc. Fevdalna družba pa ni poznala sistema venetskih sosedenj (v italijanščini ohranjenih kot gozdne »comunanze«) in pojezd, ki jih je sicer prevzela, vendar je zanje vzela verjetno od Gotov ali Langobardov, germanske izraze. Pojezdo so poenostavili z izrazom »svet«, ki bi se pravilno moral uveljaviti kot *Welt*, vendar se ni. Zaradi sozvočnosti so germanski zavojevalci Retije in Severne Italije to besedo zamenjali s tisto, ki pomeni *gozd* = *Wald*, saj domačini že tako niso razumeli nobene od dveh. Švicarski *Walden, Obwalden, Nidwalden, Unterwalden* in jezero *Vierwaldstätter See* nimajo najmanjše pomenske zveze z gozdovi (*Wald*), marveč s prej omenjenim *Welt* v zamrlem pomenu pojezde oziroma današnjim *kantonom*. Tisti **welt - wald* pa

se odraža tudi v italijanski obliki *waldo - *gualdo*. Za novo upravno razdelitev ozemlja latinščina ni mogla imeti ustreznega izraza, italško prebivalstvo pa je prevzelo germansko *spakedranko* in jo prilagodilo svoji izgovarjavi. Tako imamo pri Urbinu vasico *Gualdo*, v Umbriji mesto *Gualdo Tadino* in še nekaj primerov po Apeninih. Ozemlje San Marina (kjer do IV. st. ni bilo nobenih Latincev) je bilo do minulega stoletja razdeljeno na deset »okrajev« z nazivom *gualderie*. Pa nobenih gozdov ni tam, da bi mogli govoriti o

pojmu *Wald*, *valderia - *gualderia*. Obrazložitev ni težka. Langobardski zavojevalci Italije so želeli postati Evropejci in so se potrudili postati pravna država. Zapisali so rimljanske zakone, napisali svoje in v pisni obliki priznali pravne običaje (glej »*professio iuris*«, pravno pripadnost), poznane kot »*ius gentium*«, ki so jih v VII. stoletju zbrali kot *Edictum Rothari*.

Tako so naši venetski predniki znova in znova vpleteni v splošno evropsko civilizacijo.

MARIJA MARKES

MONT-ROYAL IN BRAT ANDRÉ

Rojen je bil v prejšnjem stoletju ali bolj točno 9. avgusta 1845 v vasi St. Gregoire d'Iberville v bližini Montreala (Kanada). Že ob rojstvu je imel težave z želodcem. Zato so ga takoj krstili in mu dali ime Alfred. Ostal je pri življenju, bil sicer slabega zdravja in skozi vso življenjsko pot so ga spremljale težave vseh vrst. Dočakal je kljub temu visoko starost 92 let. V večnost ga je Bog poklical šele leta 1937.

V otroških letih je mati zelo pazila nanj. Ker ni mogel jesti tega, kar drugi, mu je pač dajala laže prebavljivo hrano. Ko so pa zvečer molili rožni venec, sta oba molila z istim molekom.

Ko mu je bilo komaj devet let, je izgubil očeta. Podrlo ga je drevo v gozdu. Odslej ni bilo lahko za mater. Delo in skrbi za deset otrok so jo kmalu izčrpale in zbolela je za tuberkulozo. Otroke je bilo treba oddati od hiše, le najmlajši Alfred je ostal doma in preselila sta se k materini sestri Mariji v bližnjo vas St. Cesaire. Dve leti je trajala borba z boleznijo in pri 43 letih je tudi mama morala zapustiti ta svet in otroke. Tako je Alfred ostal sam pri stricu in teti.

Za šibkega fantiča delo pri stricu ni bilo lahko: konji ga niso ubogali in pri delu ni imel uspeha. Nato se je učil za čevljarja, pa ni bilo nič iz tega, ker ni imel moči za tako delo. Kmalu je petnajstletnega Alfreda posvojil krajevni župan Ouimet. Po

Brat André

enem letu se je Alfred šel učiti za peka, nato za delavca aluminijastih predmetov in končno še za kovača. Toda zavrlo slabege zdravja je moral vsa ta dela opustiti, ker je vse bilo zanj pretežko.

Kmalu se je pridružil kanadskim delavcem, ki so odhajali v ZDA. Delal je v tovarni v Connecticutu. Zaradi šibkih pljuč je kaj kmalu moral zapustiti tovarniško delo in si poiskati delo na kmetiji, čeprav je manj zaslužil. V angleško govorečem svetu se je tako med leti 1863-1867 nau-

čil angleščine in ves čas svojega trdega dela zaupno molil k sv. Jožefu, zavetniku delavcev.

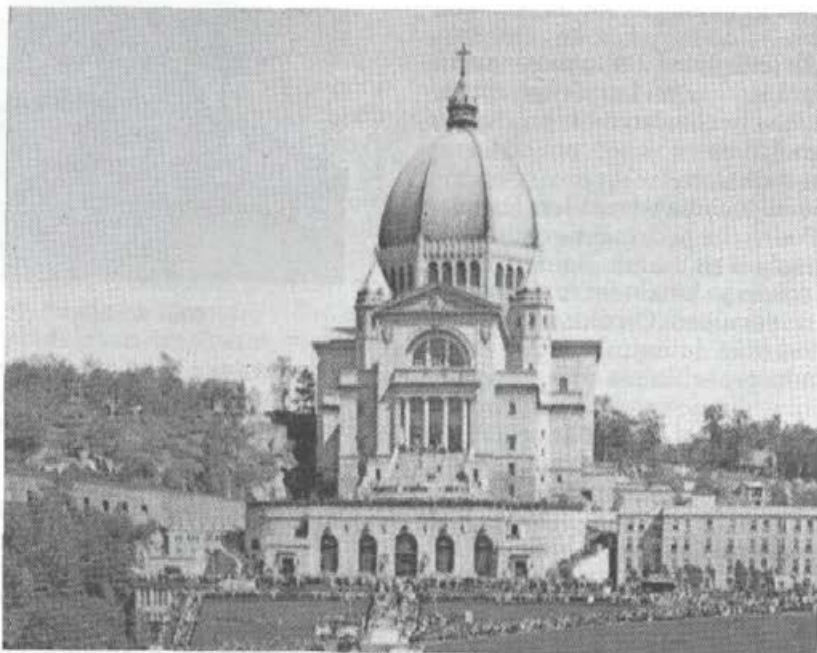
Ko se je vrnil v St. Gregoire, mu je župnik svetoval, naj gre v samostan. Alfred pa je videl težavo v tem, ker ni znal ne pisati ne brati. Župnik pa le ni odnehal, dal mu je pogum, češ da so v samostanih bratje, ki se posvečajo delu, ki ne zahteva ne branja ne pisanja, ampak molitev.

Po dveh letih oklevanja zaradi slabega zdravja in nepismenosti se je le odločil in vstopil v noviciat v Montrealu leta 1870, s priporočilom župnika Provencala: »Pošiljam vam svetnika.« Odslej je bilo njegovo ime brat André (Andrej). Opravljal je različna dela: bil je vratar in kot tak pometal, pral, pomival ter pomagal v bolniški sobi, kadar je bilo treba. Po enem letu noviciata so mu povedali, da najbrž ne bo nič z njegovim redovnim življenjem, ker da nima moči za delo. Tedanji montrealški škof Bourget je bil pa za to, da postane redovnik, in tudi pater Guy, ki je bil odgovoren za noviciat, se je potegnil zanj, rekoč, da bo pa molil, če ne bo mogel delati. Tako je brat Andrej postal redovnik

22. avgusta 1872. Zanimivo je tudi to, da je preživel vse, ki so bili navzoči pri njegovem sprejemu v redovno družbo Congregation Holy Cross (Kongregacija Sv. Križa).

Zanimivo je tudi to, da je imel v svoji sobi v kolegiju Notre Dame kip sv. Jožefa in sicer tako, da je bil obrnjen proti Mont-Royalu. Ko so ga vprašali, zakaj ima svetnika tako obrnjenega, je pojasnil: »Zato, ker ga bodo nekoč na poseben način častili na Mont-Royalu.« Kadar je zvedel za kakega bolnika, ga je obiskal, z njim molil in ga namazal z oljem svetilke, ki je gorela pred kipom sv. Jožefa v šolski kapeli.

Nekako po petih letih njegove vratar-ske službe se je razširilo prepričanje, da zdravi bolnike. V kolegij je začelo prihajati toliko bolnih ljudi, da so bili starši gojencev nejevoljni, ker so se bali za zdravje svojih otrok. Brat Andrej je pa bolnike namazal z oljem ali pa se jih dotaknil s svetinjico sv. Jožefa. Dostikrat so bolniki takoj ozdraveli. Prihajalo je več in več bolnikov in predstojniki so mu svetovali, naj bolni ljudje ne prihajajo več v kolegij, am-

Bazilika sv. Jožefa v Montrealu v Kanadi

Dr. Alojzij Ambrožič je 9. maja 1990 sprejel vodstvo torontske nadškofije v Kanadi; na sliki skupaj z ljubljanskim nadškofom Alojzijem Šuštarjem in slovenskimi duhovniki v Torontu (10. maja 1990)

pak v postajno poslopje nasproti kolegija. Ker pa je bila gneča pred poslopjem čedalje večja, so začele deževati pritožbe od vseh strani. Končno je montrealški nadškof odločil, naj pustijo ubogega brata pri miru, rekoč: »Če je božje delo, se bo nadaljevalo, če pa ni, bo prenehalo.« Brat Andrej pa je trdil, da ne zdravi on, ampak sv. Jožef.

Zanimivo je tudi, da predstojnikom ni uspelo dobiti kosa zemlje na Mont-Royalu. Brat Andrej pa tudi drugi bratje ter študentje so pa začeli puščati svetinjice na tistem zemljišču in leta 1896 so lastniki postali voljni odstopiti zemljo samostanskim očetom. Brat Andrej je kmalu predlagal predstojnikom, naj dovolijo na gori zgraditi kapelo, kjer bi lahko sprejemal bolnike. Predstojniki so prošnjo odbili, dovolili so pa, naj postavi kip sv. Jožefa v preprosto kapelico. Ljudje so prihajali k bratu Andreju in od miloščine se mu je nabralo kar 200 dolarjev in tako so mu predstojniki dovolili postaviti kapelo na pobočju hriba leta 1904.

Čez štiri leta je kapela že lahko sprejela do 200 ljudi. Brat Andrej se je preselil vanjo, jo oskrboval in ljudje so prihajali tja v velikem številu. Sprejemal je po 30-40 ljudi vsako uro in to po osem do de-

set ur na dan. Mnogi so ozdraveli, drugi so se pa le bolje počutili. Razne bergle in plošče z zahvalami govore o številnih ozdravljenjih. Samo leta 1916 je bilo 435 ozdravljenj, ki so registrirana.

Ko je brat Andrej imel že 77 let, je prejemal toliko pisem, da je potreboval kar štiri tajnike, da so odgovarjali nanja. Prišlo jih je do 80.000 na leto. Veliko noči ni imel niti časa za spanje. Mnogo je pa premolil, spal bolj malo, dostikrat le eno ali dve uri.

Njegova zamisel je bila zgraditi božjepotno cerkev na čast sv. Jožefu. Dve desetletji je molil v ta namen in rekel: »Sam ne bom dočakal dneva, ko bo božjepotna cerkev dograjena.« In tako je tudi bilo, kajti 6. januarja 1937 ga je Bog poklical k sebi v 92. letu starosti. Več kot milijon ljudi se je poslovilo od njega. Prišli so iz raznih krajev Kanade in iz ZDA.

Sedanji papež Janez Pavel II. ga je 23. maja 1982 prištel med blažene pred več kot 30.000 romarji, Mont-Royal pa ima veličastno baziliko v čast zavetniku Kanade sv. Jožefu, h kateremu je brat Andrej tako goreče in zaupno molil.

Kako in kdaj so zgradili to veličastno božjepotno cerkev, ki danes priključuje do tri milijone romarjev na leto? Začelo se je v

začetku tega stoletja. Leta 1904 so tam postavili leseno kapelico, kjer je brat Andrej molil in delal. To kapelico so premestili kar trikrat in vedno nekoliko povečali. Že leta 1910 so ji dodali zvonik; tako je imela obliko cerkve in povrh tega je brat Andrej imel tamkaj tudi svoje borno stanovanje. Sam papež Pij X. je leta 1909 blagoslovil za to cerkev kip sv. Jožefa in 9. avgusta ga je kronal sam kardinal Léger kot papeški legat. Pod kipom gori oljnata svetilka kot včasih.

Danes ima bazilika dve ladji, spodnjo in zgornjo. Do tisoč ljudi gre lahko v spodnji del, ki so ga gradili od leta 1915 do 1917. Zadnjih 20 let je brat Andrej premolil dolge ure v zadnji klopi na evangelijski strani v tem spodnjem delu. Leta 1924 so postavili temelje za sedanjo baziliko, ki je zgrajena v renesančnem slogu in leta 1955 je bila svečana otvoritev te božje poti. To je po velikosti sedma bazilika na svetu. Sprejme do 12.000 vernikov in je dolga 107 metrov.

Nekaj posebnega so orgle v tej baziliki: dve leti so jih izdelovali v Hamburgu v Nemčiji pri podjetju Rudolph von Becherat in celih sedem mesecev so jih postavljali v baziliki. Prišel jih je blago-

slovit v spomin padlim kanadskim vojakom v prvi in drugi svetovni vojni apostolski delegat kardinal Sebastiano Baggio. Tako bodo te orgle pele v božjo čast v imenu padlih žrtev. Imajo 5.811 piščali in najdaljša je visoka nekaj več kot 9 metrov. Te orgle so res nekaj edinstvenega.

Osmerokotna kupola se dviga 61 metrov nad streho. Samo kupola pri Sv. Petru v Rimu je večja od te. Nad kupolo pa razsvetljuje noči skoraj osem metrov visok aluminijast križ, znamenje odrešenja in prave življenjske poti.

Še nekaj besed o zvonovih. Jih je kar 61 in so tudi precej težki (čez 20 ton vsi skupaj). Najmanjši ima 4,5 kg, največji pa 997 kg. Najprej so bili ti zvončki in zvonovi namenjeni za Eiffelov stolp v Parizu in so delo francoskega podjetja Paccard. Takratni montrealški nadškof kardinal Léger jih je blagoslovil leta 1955. Danes se ubrano zvonjenje teh zvonov razlega preko Montreala v božjo čast in slavo.

Brat Andrej je zapustil Kanadčanom res lepo dediščino. Če bi ga danes ljudje posnemali, bi bil prav gotovo pripravljen pomagati kot je to delal vse življenje.

Prva laična misijonarka iz zamejstva Terezika Srebrnič (prva z leve) na poroki svojega brata Martina, znanega opernega pevca, v Gorici

Ob 60-letnici usmrtitve bazoviških junakov

V četrtek, 6. septembra 1990 je poteklo 60 let, odkar je na gmajni blizu Bazovice ugasnilo življenje Ferda Bidovca, Frana Marušiča, Zvonimira Miloša in Alojza Valenčiča. Sodba je bila izrečena 5. septembra ob 23. uri, po procesu, ki bi moral trajati od 1. do 10. septembra, a so ga sklenili že prej, ker je bil ta dan v Jugoslaviji državni praznik in so ga fašisti hoteli motiti in dražiti tamkajšnje javno mnenje.

S procesom je oblast hotela dokazati obstoj široke zarotniške organizacije, ki

Ferdo Bidovec

Zvonimir Miloš

Frane Marušič

Alojz Valenčič

naj bi rušila italijansko državo. Na zatožni klopi naj bi sedelo 87 oseb. Toda malo pred procesom je prišel ukaz, naj se sodi le 18 obtožencem. Oblast je za to priložnost mobilizirala 58. legijo fašistične milice v Trstu; iz Rima so poklicali policijo OVRA in številne policiste, miličnike, detektive, karabinjerje. Vojaštvo je bilo pripravljeno. V pristanišču je bilo zasidranih 9 enot vojne mornarice. Na meji z Jugoslavijo je bilo okoli 70.000 vojakov.

Retirali so nad 600 Slovencev in Hrvatov. Obtožnica je navajala 99 kaznivih de-

janj, najprej atentat na uredništvo fašističnega glasila »Il Popolo di Trieste« 10. februarja 1920, ko je peklenski stroj ubil enega urednika in ranil 3 uslužbenca, potem atentat na Svetilnik zmage, napade na šole v Zgoniku, na Katinari in drugod, na postajo fašistične milice na Pivki, na skladišče municije na Proseku.

Obtoženi so bili tudi zarote proti državi in varnosti, uničenja javnih in zasebnih prostorov, ropov, ubojev, izdajstva državnih tajnosti in dejanj, da bi priključili del italijanskega ozemlja tuji državi.

Po opravljenih formalnostih prvega dne procesa, je bil drugi dan namenjen branju dolgega zapisnika o zaslišanjih, izjavah, ocenah dogodkov, informacijah in raznih trditvah ter 40 strani dolge obtožnice. Iz prebranega materiala si poslušalec gotovo ni mogel ustvariti prave slike o delovanju obtožencev, toda iz tega je izhajalo, da je bila njihova usoda že prej določena.

Tuji tisk je pisal o obsodbi, še preden so bili obtoženci zaslišani. Beograjska Pravda navaja že 2. septembra imena tistih, ki bodo ustreljeni, kar se je čez štiri dni res zgodilo. Napad na dnevnik »Il Popolo di Trieste« je predstavljal glavno obtežilno točko. Toda ta list je že veliko let vodil strupeno gonjo proti Slovincem in Hrvatom, jih stalno žalil, poniževal in izzival.

Mladi ljudje, ki so pripravili atentat, tudi niso mogli pozabiti, da so fašisti večkrat napadli uredništvo Edinosti in ga zažgali, opustošili njeno tiskarno, napadli tiskarno Katoliškega tiskovnega društva, Goriško stražo, zažgali tiskarno Pučkega prijatelja, Narodni dom v Trstu, v Rojanu, Barkovljah, pri Sv. Ivanu. Ali so morda mogli pozabiti, koliko ljudi je bilo mučenih, ubitih, zaprtih, konfiniranih?

Ukinjene so bile vse slovenske in hrvaške šole. Zanimivo je vedeti, da je bilo 1918 na Tržaškem, Goriškem in v Istri kar 540 osnovnih šol s približno 80.000 učenci. Vsi učitelji, okoli 500, so bili pregnani ali prestavljeni v Južno Italijo. Uničeno je bilo cvetoče kulturno življenje. Samo na Goriškem in v delu Notranjske, ki je

bila priključena Italiji, je delovalo 260 prosvetnih društev. Ukinjenih je bilo nad 400 telovadnih društev. Ukinjen ves tisk v časopisni, revijalni ali knjižni obliki. Poitalijančena so bila osebna in krajevna imena. Zatrto je bilo gospodarstvo; prej je bila dežela prepletena z gosto mrežo gospodarskih ustanov, v glavnem na združnih temeljih. Zadruga so bile vključene v Zadrugni zvezi v Trstu, ki je štela 140 zadrug, med temi 86 kreditnih s 45.000 člani in oni v Gorici s 170 zadrugami, med temi 70 kreditnimi s 47.000 člani. Tako ravnanje je jasno kazalo, da je bil cilj fašistične oblasti zatrtje slovenskega in hrvaškega življa.

Mladi člani ilegalne organizacije Borba, ki so se uprli italijanski genocidni politiki, so spoznali, da nič ne pomagajo prošnje, pritožbe, priporočila, propaganda, zato so segli po sredstvih, ki so bila edina učinkovita.

Pomembno je vedeti, da je pri akcijah veljalo pravilo, da ne napadajo oseb in se izogibajo človeškim žrtvam. Slovenski borci niso mogli vzdržati proti mogočnemu državnemu aparatu, toda njihova pogumna dejanja so načela njegove temelje in po njihovi zaslugi je svet spoznal Slovence v Italiji in njih obupen boj za življenje. Fašistična oblast ni mogla dokazati, da so akcije slovenskih fantov sad jugoslovanskih političnih spletk in povezav s protifašističnimi krogi v tujini. Gibanje je nastalo samo od sebe kot odpor proti nevzdržnemu političnemu pritisku.

Prvi tržaški proces, na katerem so bili obsojeni bazoviški junaki, je eden glavnih mejnikov medvojne zgodovine primorskih Slovencev, znamenje njihovega odpora proti raznarodovalni politiki fašistične vlade.

Na obletnico usmrtitve bazoviških junakov smo poromali v Bazovico, ki je postala simbol trpečega, upornega naroda. Mislimo nanje, ki so žrtvovali svoja mlada življenja za svoj narod, da bi mogli njih svetli zgledi zbuditi v nas zavzetost za duhovne dobrine, med katere spada tudi narodnost, ki kljub stalnim spremembam miselnosti in stališč ostaja trajna vrednota.

Ob 70-letnici požiga Narodnega doma v Trstu (13. jul. 1990) se je zbrala velika množica tržaških Slovencev pred nekdanjim poslopjem (fotomladika)

P. ZLOBEC

Nekaj zanimivosti o koledarju

Že v davnih časih je človek opazil, da se letni časi ponavljajo in da se z njimi v naravi vse ciklično spreminja: doba pomladnega prebujanja in zimskega počitka, obdobje suše oziroma dežja, spremembe vetrov... Vsi ti primeri si sledijo iz leta v leto, a časovno ne preveč natančno in zato lahko služijo le kot približen meritelj časa. Človekova želja po večji točnosti je usmerila njegovo zanimanje na druge naravne pojave, kjer si spremembe sledijo veliko natančneje. Tako meritve časa predstavlja zaporedje dan-noč, vrtenje Lune okoli Zemlje ter pot Zemlje okoli Sonca. Vrtenje Zemlje okoli svoje osi utemeljuje dolžino dneva, lunine spremembe trajajo približno en mesec in iz tega izhaja tudi drugo ime za Luno — Mesec, pot Zemlje okoli Sonca pa določa trajanje leta. Dejstvo, da so različna ljudstva, ki so živela na vseh koncih sveta, že stoletja pred Kristusom poznala koledar, ki je temeljil na teh spremembah, pomeni, da je pojem časa nekaj, kar človeka pritegne že na prvi civilizacijski stopnji in da so za naravno merilo časa najbolj zaznavne astronomske spremembe.

Pri ponavljajočih se dogodkih je dolo-

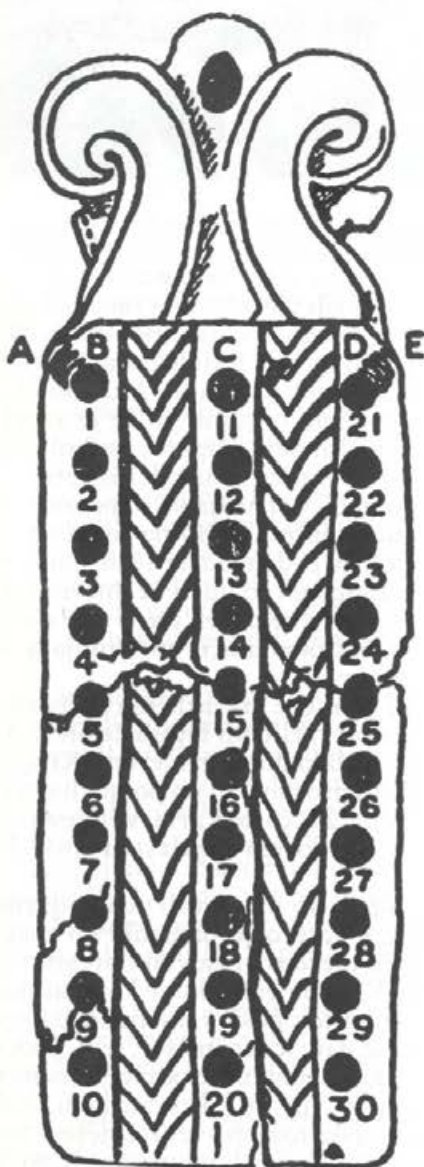
čitev začetka stvar dogovora. Tako se je pri nekaterih narodih dan začel ob zori. Tako navado so imeli Babilonci, Grki, Perzijci in morda tudi Rimljani. Pri drugih, na primer pri Judih, Arabcih in starih evropskih narodih pa se je začel ob sončnem zahodu. Hiparh, najbolj znani astronom antike, je uvedel začetek dneva opolnoči, kar velja še dandanes. Dan so antični narodi delili na različne dele, ponekod na 6, drugod na 12 ali tudi na 24 delov. Egipčani so imeli 12 dnevnih in 12 nočnih ur, to se pravi, da se je z dolžino dneva, oziroma noči, spreminjala tudi dolžina ur.

Tudi leto se je pri različnih ljudstvih začinjalo ob različnih letnih časih: v Atiki poleti, v Makedoniji pa jeseni. Kitajci so novo leto proslavljali ob pomladnem enakosončju. Za časa Karla Velikega se je leto v njegovem cesarstvu pričelo z Božičem.

Rimljani so imenovali »calendarium« knjigo, v katero so bančniki ob začetku vsakega meseca vpisovali obresti na posojila. V srednjem veku je koledar pomenil razdelitev časa v različno trajajoča obdobja: dan, teden, mesec, leto. Teden ni vezan na astronomske pojave, ima pa verski pomen, in to v krščanskem, judovskem in islamskem svetu. Dneve v tednu so že v starih časih poimenovali po Soncu, Luni in petih tedaj znanih planetih.

V astronomiji razlikujemo tropsko (sončno) ter zvezdno leto. V prvem primeru je tu presledek dveh sledečih si pomladanskih (ali jesenskih) enakonočij: ta doba traja 365 dni, 5 ur in 49 minut. Eno zvezdno leto pa mine, ko se Sonce povrne na isto točko na nebu in glede na položaj zvezd: to obdobje traja nekoliko dlje in sicer 365 dni, 6 ur in 9 minut. V civilnem koledarju pa mora seveda leto trajati celo število dni in torej 365 ali 366 dni.

Stari egipčanski koledar za 30-dnevne mesece

Poglejmo sedaj nekoliko v zgodovino, kako se je koledar izoblikoval pri različnih narodih. Najprej opazimo razlike med ljudstvi, ki so se bavila s poljedelstvom in onimi, ki so bili vajeni nomadskega življenja. Za poljedelce je bilo poznanje letnih časov bistvenega pomena za njih življenje in delo, zato so si izdelali koledar, ki je temeljil na opazovanju Sonca. Nomade in pastirje so bolj pritegnile lunine spremembe. Svoj čas so merili v mesecih, to je dobi, ki traja od enega mlaja do naslednjega in sicer 26 dni, 12 ur in 44 minut.

Leto ameriških Aztekov je trajalo 365 dni in je bilo razdeljeno na 18 delov, vsak od teh je trajal 20 dni. Tem so ob koncu leta dodali še 5 dni. Tudi stari Perzijci so dvanajstim mesecem po 30 dni prišteli še 5 dni. Za Kitajce je že 300 let pred Kristusom leto trajalo 365 dni in $1/4$. To časovno mero so že prej poznali stari Egipčani. Zanje je bila bistvene važnosti poplava Nila, kar se je po navadi začelo tri dni pred poletnim solsticijem. Drugo znamenje, ki je bilo pomembno in primernejše za merjenje časa, je bila vidljivost zvezde Sirij v jutrani zarji, kar se je dogajalo okoli 19. julija. Poznali so tri letne čase: začetek poplave, konec poplave in pomanjkanje vode. Mesecev je bilo 12 in vsak je štel 30 dni, dodali so le manjkajoče dni.

Leto Grkov je sestavljalo 12 luninih mesecev, torej 354 dni. V obdobje osmih let so vrinili še tri izredne mesece. Astronom Meton (leta 432 pred Kr.) je izboljšal koledar s tem, da je uvedel v ciklu 19 let 7 za en mesec daljših; enako pravilo je veljalo še prej pri Babiloncih. Grki so poznali le poletje in zimo, kasneje so jima dodali še pomlad in jesen.

Velja se zaustaviti pri rimskem koledarju, saj izvira iz tega tudi naš, ki se danes uporablja tako rekoč po vsem svetu. V začetku je **letu Rimljanov** verjetno trajalo 10 mesecev in december (kar pomeni deseti) je bil zadnji. Kasneje so za časa kralja Nume izvedli reformo tako, da so dodali še januar in februar. Leto se je še vedno začinjalo z marcem in je štel 354 dni, v kolikor je 6 mesecev trajalo 30 in drugih 6 mesecev 29 dni. Da bi čim bolje uskladili koledar z zaporedjem ena-

konočij, so vsako drugo leto dodali še mesec merkedonius, ki je štel 22 ali 23 dni. Leto je tako povprečno trajalo 365 dni in 1/4.

Julijanski koledar. V času Decemvirov (leta 450 pred Kr.) so letu dodali en dan in tako dejansko pokvarili koledarsko štetje. Red je prinesel odlok Julija Cezarja. Ta je v Egiptu srečal astronoma Sosigena, ki mu je objasn timer, da stari Egipčani z meritvami, ki so trajala več stoletij, spoznali, da tropsko leto traja 365 dni in 1/4. Julij Cezar je zato določil, naj navadno leto šteje 365 dni, vsako četrto

(prestopno) pa 366. Reformo so uvedli leta 46 pred Kr. z dodatkom 90 dni. Ker traja tropsko leto nekoliko manj kot 365,25 dni, se je po daljšem času nabralo nekaj zaostanka in v 16. stoletju je enakonočje padlo na 11. marec, medtem ko je Nicejski koncil določil 21. marec kot datum tega pojava.

Gregorijanski koledar. Papež Gregor XIII. je po posvetovanju z učenjakom L. Lillo in s pritrditvijo matematikov »celega sveta« zaukazal, naj se v vseh katoliških državah namesto 5. oktobra 1582 piše datum 15. oktober. Nekateri neka-

Dnevi		SUSEZ ali Marzjus.	Osvetlje	Premenetie na Luni Sonzu inu dnevu.	Vinska		
v Tędnu	po lonzu.				Novi	Stari	Polzi
Nedela	1	D 2. Albin, Shk.		mras			
Poned.	2	Simpliz, Pap.		vętr			
Tork	3	Kunegunda, D.					
Sreda	4	Kasimir		toplu	74	65	—
Zheter.	5	Fridrih		5 ob 7. U.	75	65	1
Pętik	6	Fridolin		svęzh.	76	66	1
Sabb.	7	Tomash Akvinfk.		lepu	77	67	1
					78	68	—
Nedela	8	D 3. Janes de Deo		inęg	79	69	—
Poned.	9	Franza, Rimfka udova			80	70	—
Tork	10	40 Marternikov		vętr	81	71	—
Sreda	11	Heraklius, M.		megla	82	72	—
Zheter.	12	Gregor, Papesh		desh	83	72	1
Pętik	13	Rosina, Div.		13 ob 10	84	73	1
Sabb.	14	Matilda, Krajl.		U. svęzh.	85	74	1
					86	75	—
Nedela	15	D 4. Longin, Soldat		vętr	87	76	—
Poned.	16	Heribert, Shk.		megla	88	77	—
Tork	17	Jedere, Div.		desh	89	78	—
Sreda	18	Edvard, Krajl			90	79	—
Zheter.	19	Joshet		Den je 12 Ur.	91	79	1
Pętik	20	Joahim		☉ je v ☿	92	80	1
Sabb.	21	Benedikt, Opp.		☉ ob 1. Ur sju.	93	81	1
					94	82	—
Nedela	22	D 5. rila Ned. Oktav.		desh	95	83	—
Poned.	23	Viktorian, M.		inęg	96	84	—
Tork	24	Gabriel, Arhang.		vętr	97	85	—
Sreda	25	Osmanenje Div. Marie		desh	98	86	—
Zheter.	26	Emanuel, M.		megla	99	86	1
Pętik	27	Shalost Div. Marie inu Rupert, Shk.		☾ 27. ob 3 U. popol.	100	87	1
Sabb.	28	Guntram, Krajl			101	88	1
					102	89	—
Nedela	29	D 6. Zvet. Ned. Zirit.		lepu	103	90	—
Poned.	30	Regul, Shk.			104	91	—
Tork	31	Amos, Prerok		Sonze	105	92	—
					106	93	—

toliške dežele so še dolgo vztrajale z julijanskim štetjem, tako je Rusija spremenila koledar šele leta 1918. Da bi se napaka popravila tudi v poznejših stoletjih, so določili, da so začetna leta stoletij prestopna, le če so deljiva s 400. Tako bo prestopno leto 2000, niso pa bila leta 1700, 1800 in 1900. Tudi ta reforma ne odgovarja popolnoma, sicer se pa napaka enega dne pojavi šele v tri tisoč letih.

Perzijec Omar Khayyām je leta 1079 v svoji državi uvedel pravilo, ki je predvidevalo 8 prestopnih let na cikel triindvajsetih, tako da je bil ta koledar še točnejši od današnjega.

Francoska revolucija je imenovala posebno komisijo, v kateri je sodeloval tudi znameniti matematik Lagrange. Ta je koledar spremenila tako, da je imena mesecev, ki so šteli po 30 dni, ponazarjala poljska opravila ob različnih dobah. Ob koncu leta je bilo 5 ali 6 prazničnih dni. Tedna niso uvedli. Prvo leto se je začelo 22. septembra 1792, ko so ustanovili republiko. Ta koledar so v Franciji ukinili 1. januarja 1806.

Oglejmo si nadalje setavo nekaterih koledarjev, ki so še dandanes v rabi predvsem v verskem življenju različnih veroizpovedi.

Koptski koledar temelji na julijanskem. Kot začetek štetja velja 29. avgust leta 284, ko je vladal Dioklecijan. Mesecev je 12 in vsak ima po 30 dni, tem dodajo letno 5 oziroma 6 dni (vsako četrto leto). Prestopno leto je povezano z evangelistom Luko, ostala tri pa z Janezom, Matejem in Markom.

Judovski koledar ima v obdobju devetnajstih let 12 let z 12 meseci (torej 353 ali 355 dni) in 7 let s 13 meseci (torej najmanj 383 in največ 385 dni). Začetek tega koledarja je 7. oktober leta 3761 pred Kr., ki ga Judje imajo za dan stvarjenja.

V islamskih deželah je koledar nekoč štel 12 luninih mesecev in tem so dodali nekaj dni, da se ne bi preveč oddaljili od ponavljajočih se astronomskih fenomenov. Mohamedu se je zdelo, da dodatni dnevi razbijajo harmonijo in se je tej navadi uprl. Zato sestavlja sedaj 12 luninih mesecev eno »lunino« leto, tj. 354 dni, 8 ur in 48 minut. V civilni praksi je leto dolgo 354 dni, v obdobju tridesetih let je še

11 za en dan daljših let. 33 muslimanskih let šteje približno kot naših 32. Iz tega izhaja, da si muslimanski meseci sledijo v katerem koli letnem času. Začetek njih štetja je 19. julij leta 622, ko je Mohamed šel v izgnanstvo (po arabsko higrab) iz Meke v Medino. Dan se začanja ob sončnem zahodu.

Ob koncu tega bežnega pregleda pogledimo še, kako izgleda tradicionalni **kitajski koledar**. Leto šteje 12 mesecev, ki imajo 29 ali 30 dni in prvi dan v mesecu sovпада z novo luno. Začetek leta praznujejo Kitajci v obdobju med 21. januarjem in 20. februarjem. Leto ima večinoma 354 ali 355 dni; v dobi devetnajstih let je še sedem takih, ki vsebujejo 13 mesecev, to je 383 ali 384 dni.

Zaključim z opombo, da so imena mesecev, ki jih uporabljamo, predkrščanskega izvora in nimajo nobenega opravka s spremembami v naravi. Čudno se mi zdi, da se niso ohranila stara slovenska imena kot srpan, vinotok, listopad...

BRUNA PERTOT

JUG

*Eol z zatohlim
dihom
upogiba mlade
tamariske.*

*Šejtan pod
morjem
kreše žarke
bliske.
Razbičal bo
vodovje,
premešal
s strašno
roko
ga do dna.
Nocoj
bo bolje
prižgati oljnato
svetilko
in moliti,
da se ta noč
konča.*

Langobardi v Furlaniji

Razstava v Čedadu in Passarianu

Po izročilu, ki je še danes živo v Furlaniji zlasti v Čedadu, je langobardski kralj Alboin z vrha Matajurja opazoval prostrano in bogato Furlanijo in ne daleč še morje s številnimi otoki in lagunami med Gradžem in Maranom. Videl je veliko razliko med ozemljem, ki ga je zapustil in tem, ki je bilo pred njim.

Langobardi so zapustili hladno Panonijo, on in njegovo ljudstvo — možje dolgih brad — kjer so bivali kar dvainštirideset let. Bilo je to izzivalno vabilo za kogarkoli in Langobardi so se odzvali, postali zavojevalci, osvojitelji novih pokrajin. V Furlanijo so vstopili po dolini Nadiže. Tako mislijo nekateri razlagalci poročil Pavla

Diakona, pokončali so kulturo, ki so jo tu našli in ustvarili novo. Za Furlanijo je to pomenilo leto številka ena.

Toda pustimo ljudsko izročilo in dajmo besedo langobardskemu zgodovinarju Pavlu Diakonu, Langobardu, rojenemu v VIII. stoletju; šolal se je v Paviji, postal benediktinec v samostanu Montecassino v Beneventskem vojvodstvu, kjer je tudi umrl menda leta 799.

Najpomembnejše Pavlovo zgodovinsko delo je: Zgodovina Langobardov. Tam nam v II. knjigi od 6. poglavja dalje poroča naslednje: »... Ko pa je Alboin hotel z Langobardi iti proti Italiji, je še prosil pomoči svoje stare prijatelje Sase, da bi za-

Detajl oltarja vojvode Rathisa:
Kristus z dvema angeloma

sedel prostrano Italijo s čim večjo množico vojakov. Prišlo je k njemu, kakor je želel, več kot 20.000 saških mož z ženami in otroki, da bi šli z njim v Italijo. Ko sta Klotar in Sigisbert, kralja Frankov, slišala za to, sta tja presadila Suebe in druga plemena v kraje, ki so jih zapustili Sasi.

Zdaj je Alboin prepustil lastno ozemlje, namreč Panonijo, svojim prijateljem Hunom, vendar s pogojem, da ga bodo, če bi se bili kdaj Langobardi prisiljeni vrniti, dobili nazaj. Langobardi so torej zapustili Panonijo in hiteli z ženami in otroki in vsemi premočninami proti Italiji, da bi jo zasedli. Živeli pa so v Panoniji 42 let. Od tam so odšli v mesecu aprilu, v prvi indikciji, drugi dan po veliki noči, katere praznovanje je bilo v tistem letu preračunano za prvi april, ko je preteklo že 568 let po Gospodovem utelešenju. V Panonijo pa so prišli z Moravske, tja pa so se pomaknili iz Germanije, kjer so bivali ob Labi, še preje pa so bivali še više na severu v skandinavskih deželah.

Ko je torej kralj Alboin prišel z vsemi svojimi vojščaki in množico vsakovrstnega ljudstva do skrajne meje Italije, se je vzel na goro, ki se tam dviga, in si ogledal del Italije, kolikor je odondod mogel videti. Zato se ta gora, kakor pravijo, od tlej imenuje Kraljeva gora. Na tej gori ba je živijo divji bizoni. Nič čudnega, kajti Panonija, ki je bogata teh živali, se razprostira do tja. Tudi mi je nek resnicoljuben starec pripovedoval, da je videl tolikšno kožo takega tura, ki je bil na tisti gori ubit, da bi po njegovi besedi na njej lahko ležalo petnajst ljudi drug zraven drugega...»

Ta, ki je slišal ali prebral ta opis, edinega zgodovinarja tistih dni, želi še danes prehoditi vsaj v duhu to pot. Bilo je to v letu 568 po Kr. meseca aprila »drugega dne po Veliki noči«, ko se je Langobard kralj Alboin z vojniki, možmi in ženami (pravijo, da gre za 400 do 500 tisoč ljudi), potem ko so zapustili Panonijo, napotil proti Italiji z namenom, da je zasede in ustanovi novo kraljestvo. Kateri alpski prelaz je prešel kralj Alboin in njegovi? Langobardski zgodovinar Pavel Diakon poroča o odprtem in lahkem alpskem prelazu, nad katerim se dviga visoka gora, Kraljeva gora, od koder pogled zajema

vso nizko Furlansko ravnino do Jadranskega morja. Morda je ta prelaz Preval, visok 577 metrov in je najnižji v celotni alpski verigi. To naj bi bil Nanos. Toda preden se je Alboin odločil za pot čez Preval, je imel svoje razloge. Gotovo ni mogel čez prelaz Predil, po dolini Koritnice, Soče in Idrijce, ki predstavlja še danes določene težave, nadaljeval pa naj bi po dolini Nadiže proti Furlaniji in se med potjo povzpel na Matajur, ki naj bi od tedaj postal Kraljeva gora. Alboin se je torej po vsej verjetnosti z vojsko, ljudstvom in opremo podal na pot po že stari rimski cesti, ki je vezala Oglej, skozi Vipavsko dolino, preko Emone, Celeje, Petovie s Panonio. Tako je prišel do Ajdovščine, kjer je bila že od nekdanj rimski vojaška postojanka, ki je čuvala cesto in dolino. Nadaljevala pa se je proti Soči in Gorici, kjer je že bilo prvo naselje 21 km pred Oglejem. Ko so Langobardi prišli do Soče, so opustili neposredni pohod proti Ogleju in krenili proti Čedadu (Forum Julii). Izbiro ni bila slučajna. Očitno je bil Čedad varnejši za tistega, ki je iskal stalno bivališče, saj bi zasedba Ogleja postavila Langobarde k obali in v neposredno nevarnost bizantinskega napada.

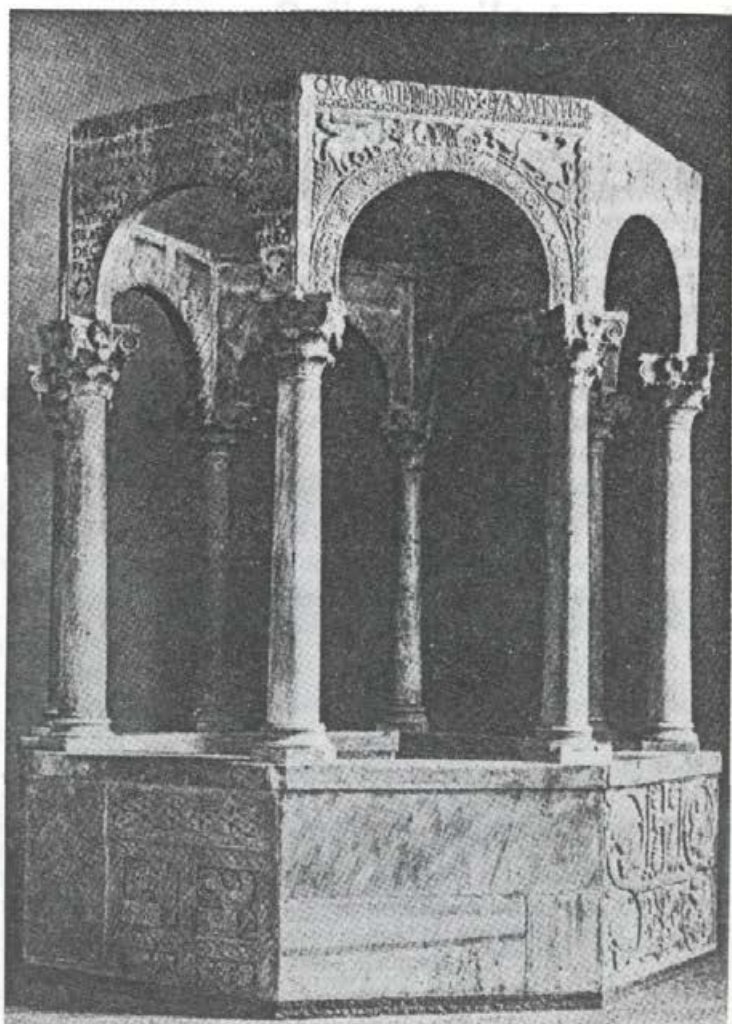
Oglejski škof Pavlin ni vedel za Alboinovo odločitev in se je iz previdnosti umaknil v Gradež. Še danes se dozdeva pot od Soče proti Krminu, Rožacu, Spesi in Gaglianu do Čedada najprimernejša. Nadižo so Langobardi prešli pri San Giorgiu, kjer je bila primerna plitvina. Pavel Diakon poroča, da je Alboin zasedel Čedad brez težav in oboroženega odpora. To pomeni, da je prebivalstvo naglo zapustilo mesto in se zateklo na bližnje hribe, ali pa je odprlo mestna vrata, zaupajoč v usmiljenje in prizanesljivost okupatorja. Niso pa niti najmanj slutili, da se s tem odpira novo veliko zgodovinsko poglavje za njihovo mesto. Dejansko se je usoda Čedada vezala na usodo in zgodovino langobardskega vojvodstva. Prvo stoletje novega gospodarja, okoli 600 let po Kr. je stoletje bojov, zarot in politične nestalnosti, zlasti še zaradi vpadov Avarov in Slovencev. Naslednje stoletje pa je obdobje gospodarskega, političnega in kulturnega razcveta furlanskega vojvodstva. Po zasedbi Furlanije so Langobardi zasedli

še Pavijo, Milan in tudi po polotoku do Beneventa. Rathisova (744 - 749) doba in doba njegovega brata Astolfa (749 - 756) pomeni vrh umetniškega in kulturnega razcvita furlanskega vojvodstva, ki je v Čedadu imelo svoje središče in dostojno prestolnico, kraj srečanja umetnikov in književnikov.

Mesto Čedad se je v času vojvode Anzelma in ob duhovnem vodstvu patriarha Kalista (730 - 756) odelo s čudovitimi umetniškimi deli, ki jih hrani mestni muzej in štejejo med najimenitnejša umetniška dela VIII. stoletja. To so zlasti langobardsko svetišče s svojimi okraski, osmerokotna Kalistova krstilnica, ki jo hrani čedajska stolnica in oltar vojvode Rathi-

sa. Izdelan je iz istrskega kamna s štiri- mi okrasnimi reliefi: blagoslavljajoči Kristus z dvema angeloma, ki drži zvitek evangelijev: na levi je izklesano »Obiskovanje« na desni pa »poklon« svetih Treh kraljev, ki darujejo božjemu Detetu. Na zadnji strani pa je prostor za relikvije in na levi Obiskovanje Marije Device.

Okoli leta 600 si Italijo delijo Langobardi in Bizantinci. Langobardija je zajemala: Furlanijo, Benečijo, Lombardijo, Piemont, del Emilije in Toskane in vojvodstvi Spoleto in Benevent. Bizantinci pa so imeli Romanijo, ki je obsegala: Istro, gradeško obalo do Oderza, Beneške lagune, Romagno, Polesine, Pentapolis, vojvod-

Osmerokotna
Kalistova
krstilnica

stvo Perugie, Rim, Neapelj, Kalabrijo, Puglio in otoke.

Na vsem tem prostranem ozemlju so Langobardi zapustili svoje sledove. Številne obrtne delavnice so kovale zlate okraske, nakit in denar, drugi obrtniki so izdelovali svoje izdelke, ki so zdaj zbrani na razstavi v Čedadu in v palači Manin pri Passarianu in so na voljo vsem obiskovalcem. Močno je zastopano orožje, ki so ga našli v grobovih. V Pavii je kralj Rothari leta 643 izdal najstarejše langobardsko

pravo. V skupno korist vsega langobardskega ljudstva. Iz leta 750 pa so nam znani Aistulfovi zakoni, ki so delili Langobarde po posestniški lastnini. Po 200 letih je Langobarde nova domovina asimilirala. Po letu 774 ni bilo mogoče več ločiti med prebivalci langobardske Italije in »pravimi« Rimljani. Leta 776 je frankovski kralj Karel Veliki vdrl z vojsko v Italijo in ne daleč od Brente sta se vojski srečali, Langobardi so podlegli Frankom, ki so zagospodovali nad njimi.

A.B.

Skupna Gorica — stvarnost ali utopija?

Politične spremembe na Vzhodu so že prinesle veliko novosti. Tako tudi v bližnji Sloveniji, kjer od pomladi 1990 dalje po prvih svobodnih volitvah v povojnem času lahko iz dneva v dan sledimo zanimivim in upa polnim spremembam. Posebej na našem primorskem obmejnem področju še bolj živo čutimo vsak glas, ki gre v to smer. Že vsa povojna leta je z državno mejo prišlo do umetne delitve nekdanje enotne Gorice. Nova Gorica je sicer v dobrih štiridesetih letih le dosegla določeno identiteto in v tem času s svojim simbolom — vrtnico — postala pravi sobesednik Gorice. Upravni, kulturni, gospodarski in drugi stiki med obema občinama so postali že prava tradicija in lahko bi rekli, da so zdaleč presegli kaka pobratena mesta. Zato lahko mirno zatrdimo, da se je tu že dalj časa ustvarilo neko posebno sožitje in sodelovanje, ki skoraj nima sličnega primera.

V podobnem primeru lahko torej zapademo idejo o skupnem mestu, ki od pozne pomladi 1990 beli glavo raznim bolj ali manj dobromislečim dejavnikom. Ideja je prišla na dan po prvem obisku novega župana iz Nove Gorice Sergija Pelhana na goriški občini. Pisec teh vrstic je bil takrat še kot goriški odbornik prisoten pri razgovorih S. Pelhana z goriškim županom. Sergij Pelhan je na tem prvem uradnem srečanju z dr. Scaranom in goriškim odborom iznesel to novo in v ne-

kem smislu nepričakovano, revolucionarno zamisel. Izrekel se je za kar se da skupno podobo obeh mest, za določene skupne službe zlasti tehnično-socialnega značaja (bolnišnice, cestne in vodovodne usluge, klavnice itd.), ki naj bi kar se da tesno povezale obe mesti. Zamisli novogoriškega župana so seveda zanimive in vredne premisleka; kot je bilo pri takem predlogu pričakovati, pa so naletele na različne razlage, komentarje in kritike.

Tisk na obeh straneh meje se je v vseh teh mesecih na veliko razpihnil ob tem vprašanju. Nekateri so pisali neposredno o nekaki eni Gorici, o dejanski združitvi obeh mest v eno. Pojavljale so se določene skrbi — prav tako na obeh straneh. Na tej strani meje predvsem v raznih italijanskih nacionalističnih krogih, ki so se zbili za »italijanstvo« Gorice. Poslali so celo spomenico predsedniku republike, s katero so opozorili na »nevarnosti« podobne zamisli. Na drugi strani pa so se slišali tudi nasprotni glasovi s slovenske strani, zlasti onstran državne meje, ko so se razni zbili morebitnega popuščanja Italijanom in s tem možne utopitve velike slovenske manjšine (iz obeh Goric) v italijansko tako ali drugače prevladujočo večino.

O teh vprašanjih se je večkrat oglasil tudi vsedržavni tisk. Sam sem v mesecu juliju v milanskem dnevniku *Il Giornale* (v odgovor nekemu nepoučenemu ali bolj tendencioznemu italijanskemu bralcu) med drugim zapisal (potem ko sem podčrtal, da gre pri tem ne za združitvev, ampak za neko širšo enotnost obeh mest) naslednje vrstice: »Gotovo bo bližnja bodoč-

nost povedala, kako bo lahko priti do novih političnih razsežnosti goriškega področja, kar danes gotovo še ni uresničljivo. Prav gotovo bo vse to možno v novi evropski perspektivi, h kateri prav Republika Slovenija teži s pogumom in odločnostjo...«

V istem dopisu tudi podpisani odločno zavrača nekatera natolcevanja prej omenjenega bralca o domnevni (ne)vlogi Nove Gorice, tudi s primernim opozorilom na dejansko obmejno politiko naših krajev. Na koncu pa sem podčrtal bližnjo zgodovinsko obletnico Gorice, ko bo leta 2001 slavila svojo tisočletnico (leta 1001 je namreč cesar Oton III. v posebnem dokumentu prvič uradno omenil mesto, ki se v slovenskem jeziku imenuje Gorica). In prav to bosta Gorica (ne stara!) in Nova Gorica verjetno skupaj praznovali!

Kaj lahko rečemo ob vsem tem? Kakšne zaključke lahko potegnemo posebej kot goriški Slovenci? Nedvomno je načelno podobna zamisel o skupnem in globljem sodelovanju obeh Goric zanimiva in pozitivna. Na vsak način pa je pri vsem tem treba imeti precejšnjo dozo političnega realizma. Gotovo ni pametno misliti, da bo tu prišlo do dejanskega zedinjenja obeh Goric (kot danes recimo Berlina, kar pa ni isto). Še posebej različna narodnostna podoba obeh mest narekuje potrebno previdnost in stvarno oceno. V današnjem okviru bi še zlasti goriški Slo-

venci ne imeli od takega združenja dejansko nobene koristi, saj bi skupno z novogoriškimi vedno ostali — manjšina. To pa ni in ne sme biti želja oz. cilj nikogar, niti kake občinske uprave.

Dosedanje dolgoletno sodelovanje med Gorico in Novo Gorico je seveda treba vedno bolj krepiti in vsebinsko poglobiti. Le tako bo na tej državni meji ob Soči in pod Sveto goro prišlo do kvalitetnih premikov in to tisti Evropi narodov naproti, ki jo vsi pričakujemo in želimo!

STANKO JANEŽIČ

JUNIJ

*Seno
pokosili smo —
trudno telo
opaja vonj.*

*Žalost kopni
med žuželke, cvrčanje,
čiv-čiv,
svetlobe in senc valovanje.*

*Hvalim Boga,
da sem živ,
Ptič sem: čiv-čiv —
in otrok: moje so sanje.*

Moški zbor
Štmaver
pod vodstvom
G. Devetaka
na koncertu
Marijinih pesmi
v Štandrežu

UPRAVNE VOLITVE 6. MAJA 1990 IN SLOVENCİ

6. in 7. maja 1990 so bile v Italiji upravne volitve rednega roka. Zajele so vse tiste občine, pokrajine in dežele, v katerih se je normalno iztekel petletni mandat. Tako so se tudi v naši deželi Furlaniji-Julijski krajini na majskih volitvah obnovili skoro vsi občinski sveti ter pokrajinska sveta v Vidmu in Pordenonu. Tržaškemu in goriškemu pokrajinskemu svetu pa bo potekel mandat šele 1993, prav tako tržaškemu občinskemu svetu.

Nas Slovence seveda najbolj zanima, kako so se iztekle volitve v tistih občinah na Tržaškem in Goriškem, kjer samostojno nastopa edina slovenska stranka, tj. Slovenska skupnost (SSk), na listah vsedravnih italijanskih strank pa slovenski kandidati, ki v volilnem boju zagovarjajo tudi potrebo po zaščiti slovenske manjšine. Na Tržaškem so to pot bile občine Devin-Nabrežina, Dolina, Zgonik in Repentabor, na Goriškem pa Sovodnje, Doberdob in Števerjan ter Gorica.

Problem zase so občine v Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini, v katerih v večjem ali manjšem številu živi slovensko prebivalstvo, ki je v zadnjih desetletjih razvilo sicer živahno dejavnost na kulturnem in prosvetnem področju, v političnem oziru pa ni organizirano kot posebna skupina v okviru vsedravnih strank, za katere običajno volijo, in niti v okviru SSk. Največjo stopnjo avtonomije so v tem pogledu dosegle tako imenovane domačinske stranke, ki so se uveljavile v nekaterih manjših občinah. V ostalem so beneški rojaki kandidirali na listah vladnih in opozicijskih strank in bili tam tudi izvoljeni, vendar se razen redkih primerov nimajo za predstavnike slovenske narodne skupnosti, temveč zgolj krajevnega prebivalstva, pa čeprav je le-to v večini slovensko po izvoru, jeziku in običajih.

Zato se bo ta naš prikaz majskih upravnih volitev osredotočil na občine na Tržaškem in Goriškem, kjer Slovenci tradicio-

nalno nastopajo tudi samostojno na volitvah in ne le v okviru vsedravnih strank.

NEKAJ O VOLILNIH SISTEMIH

Praden podamo prikaz in ocene volilnih izidov, se nam zdi umestno pojasniti, po kakšnem ključu oz. pravilih stranke izvolijo svoje predstavnike v upravna telesa krajevnih ustanov. Imamo namreč večinski in proporcionalni volilni sistem. V občinah z manj kot pet tisoč prebivalci se občinski svetovalci volijo po tako imenovanem večinskem sistemu, po katerem štiri petine predstavnikov pripade najmočnejši listi, ostala petina predstavnikov pa pripade drugi najmočnejši stranki po številu prejetih glasov. Vse ostale stranke ne dobijo tako nobenega mandata. Po tem večinskem sistemu so se pri nas konkretno volili občinski sveti v Zgoniku in Repentabru na Tržaškem ter v Doberdolu, Sovodnjah in Števerjanu na Goriškem.

V občinah z nad pet tisoč prebivalci, pa je v veljavi proporcionalni sistem, po katerem vsaka stranka oziroma lista izvoli svoje predstavnike sorazmerno s prejetimi glasovi. Po tem ključu so se volili občinski sveti v Devinu-Nabrežini in seveda v Gorici.

SAMOSTOJEN NASTOP SLOVENSKE SKUPNOSTI

Na Tržaškem in Goriškem v vsem pokojnem obdobju demokratično opredeljeni Slovenci nastopajo samostojno z lastnimi listami in programi. Te samostojne nastope je v prvi povojni dobi organizirala Slovenska demokratska zveza (SDZ), od leta 1965 na Tržaškem in od leta 1975 na Goriškem pa Slovenska skupnost (SSk). Tradicionalni znak tega samostojnega nastopanja je lipova vejica, s katero so nastopali že Slovenci in Hrvati pod Italijo po prvi svetovni vojni, in sicer vse tja do

Občina Gorica

STRANKE	OBČINSKE 1990			OBČINSKE 1985			DEŽELNE 1988	
	Glasovi	%	Sedeži	Glasovi	%	Sedeži	Glasovi	%
PSDI	1.921	6,7	3	2.646	8,8	4	1.435	5,0
PSI	3.764	13,1	5	2.405	8,0	3	3.585	12,6
MSI	2.707	9,4	4	2.393	8,0	3	2.736	9,6
ZELENI golobica ⁽¹⁾	1.542	5,4	2	1.089	3,6	1	—	—
MF	254	0,9	—	205	0,7	—	284	1,0
LpT - All. V. ⁽²⁾	167	0,6	—	—	—	—	119	0,4
ZELENI sonce ⁽¹⁾	913	3,2	1	—	—	—	1.800	6,3
DP	160	0,6	—	—	—	—	272	1,0
PLI	748	2,6	1	957	3,2	1	565	2,0
KD	10.674	37,3	16	12.427	41,5	18	11.368	39,9
SSk	1.416	4,9	2	1.437	4,8	2	1.536	5,4
PRI	1.280	4,5	2	1.641	5,5	2	731	2,6
KPI	3.095	10,8	4	4.395	14,7	6	3.308	11,6
DRUGI	—	—	—	380	1,3	—	762	2,7
SKUPNO ⁽³⁾	28.641	100	40	29.975	—	40	28.501	—

leta 1926, ko so bile zadnje demokratične volitve.

Za samostojno pot tudi na političnem področju se je pomemben del Slovencev odločil na temelju načelne izbire in konkretnih zgodovinskih izkušenj. Gre namreč za spoznanje, da vsaka skupnost najboljše pozna in lahko štiti svoje potrebe,

in to neodvisno od interesov vsedržavnih strank. Res je, da se nekatere takšne stranke zavzemajo tudi za zaščito Slovencev, toda le v okviru svojega splošnega programa in v tolikšni meri, da to zavzemanje ne škoduje drugim strankarskim interesom.

Takšno politično razprševanje Sloven-

Dr. Janez Dular, minister za Slovence po svetu, na obisku v Trstu (fotomladika)

cev objektivno nasprotuje, da bi manjšina enotno in učinkovito nastopala kot stvaren subjekt pri zahtevah po zaščiti svojega obstoja in razvoja na vseh družbenih področjih. Posledica takšnega stanja je, da nas italijanska oblast ne upošteva kot močnega sogovornika pri oblikovanju manjšinske zaščite, in to 45 let po končani vojni in zmagi demokracije nad fašizmom in nacizmom.

To stanje se odraža tudi v kvaliteti in

kvantiteti izvoljenih predstavnikov, zlasti na višjih ravneh. Poleg tega je izvolitev naših predstavnikov v parlament, deželni svet in tudi že v pokrajinske svete vedno bolj negotova in silno tvegana. Še najbolj zadovoljiva volilna moč Slovencev se odraža na ravni občin. V nekaterih teh krajevnih ustanov Slovenci še uspemo izvoliti večino slovenskih svetovalcev, ki se za takšne tudi štejejo ne glede na listo ali stranko, ki mu je omogočila izvolitev.

PREGLED VOLILNIH IZIDOV V POSAMEZNIH OBČINAH

Občina Dolina

STRANKE	OBČINSKE 1990			OBČINSKE 1985			Pokrajinske 1988
	Glasovi	Sedeži	Odst.	Glasovi	Sedeži	Odst.	
PLI	44	—	1	14	—	0,3	37
MSI	115	—	2,6	89	—	2	129
SSk	611	3	14	600	3	13,8	618
KD	866	4	19,9	664	3	15,9	562
KPI	1.633	8	37,5	2.032	11	46,8	1.655
ZELENA LISTA	260	1	6	—	—	—	—
PSI	780	4	17,9	⁽¹⁾ 642	3	15,9	⁽²⁾ 594
PRI	46	—	1,1	59	—	1,3	31

Vrtni red strank je isti kot na glasovnici — (1) Občinske volitve 1985: PSDI 137 (3,1 %); (2) pokrajinske volitve 1988: PSDI 56.

Občina Zgonik. Napredna lista 744 glasov in 12 sedežev (leta 1985 713 glasov); Slovenska skupnost 234 glasov in 3 sedeži (leta 1985 236 glasov).

Občina Repentabor. Napredna lista 268 glasov in 12 sedežev (leta 1985 251 glasov); Slovenska skupnost 166 glasov in 3 sedeži (leta 1985 145 glasov).

Občina Devin-Nabrežina

STRANKE	OBČINSKE 1990			OBČINSKE 1985			Pokrajinske 1988
	Glasovi	Sedeži	Odst.	Glasovi	Sedeži	Odst.	
ZELENA LISTA	306	1	5,1	—	—	—	—
PLI	179	—	3	114	—	1,9	92
KD	1.517	6	25	1.371	5	23,3	1.367
SSk	1.165	4	19,2	915	3	15,5	917
PSI	1.037	4	17,1	^{(1) (2)} 816	3	13,8	⁽³⁾ 710
MSI	356	1	5,9	355	1	6	456
PRI	224	—	3,7	240	—	4	151
KPI	1.051	4	17,3	1.456	6	24,7	1.305
LpT	222	—	3,7	273	1	4,6	233

Vrtni red strank je isti kot na glasovnici — (1) Občinske 1985: PSDI 272 (4,6) in en mandat. Svetovalec Cerfo je nato prestopil k Zeleni marjetici; (2) Svetovalec Tuta se je proglasil za neodvisnega. (3) Pokrajinske 1985: PSDI 103.

Občina Števerjan. Lista Občinske enotnosti 280 glasov in 12 sedežev (leta 1985 296 glasov); Slovenska skupnost 259 glasov in 3 sedeži (leta 1986 233 glasov).

Občina Sovodnje. Lista Občinske enotnosti 639 glasov in 12 sedežev (leta 1985 567 glasov); Slovenska skupnost 397 glasov in 3 sedeži (leta 1985 410 glasov).

Občina Doberdob. Lista Občinske enotnosti 425 glasov in 12 sedežev (leta 1985 528 glasov); Slovenska skupnost 301 glasov in 3 sedeži (leta 1985 273 glasov).

SKLEPNE MISLI

Glavna značilnost lanskih upravnih volitev je splošno nazadovanje komunistov, ki so recimo v Nabrežini izgubili dva svetovalca, tri svetovalce v Dolini in dva v Gorici. SSK je povsod ohranila svoje zastopstvo, v Nabrežini pa celo povečala število svetovalcev od tri na štiri. Sploh je SSK v tej občini dosegla svoj doslej najboljši volilni uspeh, a kljub temu ji ni uspelo ohraniti županskega mesta, ki je prvič po vojni pripadlo svetovalcu italijanske narodnosti Dariu Locchiju (DC). Za podžupana je bil imenovan dosedanji župan Bojan Brezigar.

Na Goriškem je SSK znatno povečala glasove v Doberdobi in delno tudi v Števerjanu, kjer ji je zmanjkalo le 21 glasov za ponoven prevzem občinske uprave.

Svetovalci SSK so tako v vseh treh okoliških občinah ostali kot manjšina v opoziciji. Drugače pa je v goriški občini, kjer SSK ponovno sodeluje v upravi. Njena nova občinska svetovalca sta dr. Bernard Špacapan in Marjan Breščak, ki sta nasledila prof. Andreju Bratužu in dr. Damjanu Paulinu. V goriški občinski svet sta bila na listi KPI izvoljena Slovenca prof. Ivan Bratina in Igor Komel. Socialisti niso izvolili nobenega Slovenca.

Na Tržaškem so manjšinski svetovalci SSK ostali v opoziciji v Zgoniku in Repentabru, neposredno soudeleženi v upravi pa so, kot že povedano v Nabrežini in prvič po vojni tudi v Dolini. V tej občini je KPI izgubila svoj povojni monopol, kar je omogočilo sestavo tristrankarske koalicije (SSK, PSI, KPI). Socialist Marino Pečenik je tako nasledil dolgoletnemu županu Švabu iz vrst KPI. Predstavniki SSK v odboru je prof. Aldo Stefančič, ki delno opravlja tudi funkcijo podžupana in vodi odborništvo za kulturo in šport.

Končno še nekaj podatkov o narodnostni sestavi tako imenovanih »slovenskih« okoliških občin na Tržaškem. Od 20 občinskih svetovalcev v Nabrežini jih je slovenske narodnosti le 6, v Dolini 15. V nabrežinski občini je slovensko prebivalstvo že davno v manjšini (okrog 35%), v Dolini je razmerje med Slovenci in Italijani 70% proti 30%.

Slovesno odprtje
openske Hranilnice
in Posojilnice
na Opčinah 1989
(foto Križmančič)

Slovenija, kakšna prihodnost?

Kaj bo s Slovenijo? Bo federativna, konfederativna ali neodvisna republika? Se bo izkopala iz hude gospodarske krize, ki jo pesti? Bo mlada slovenska demokracija zmogla dodobra zakoreniniti sadike političnega pluralizma, ki so s pomladjo 1990 prinesle veliko novost v slovensko družbo?

To so vprašanja, ki si jih postavljamo in ki jim ne vemo odgovora. Prav minulo leto nam je z dogodki v Evropi in sami Sloveniji dokazalo, da je v družbeno-političnih premikih vsakršno prerokovanje lahko prenačljeno. In vendar nam dosedanja razplet in odločnost nove slovenske oblasti pri uveljavljanju suverenosti Slovenije dovoljujeta optimistično gledanje v prihodnost.

Slovenska politika si je za glavni cilj postavila suverenost. Že konec septembra 1989 je ustavna komisija slovenskega parlamenta dala v razpravo vrsto ustavnih amandmajev, ki naj bi utrdili slovensko samostojnost na finančnem in vojaškem

področju. Pred sprejetjem teh ustavnih dopolnil so jugoslovanske centralistične oblasti ostro napadle Slovenijo, a priznati je treba, da sta tedanja slovenska vlada in javnost odločno zagovarjali interese Slovenije. Preprečili sta že napovedani velikosrbski miting v Ljubljani in s tem odločno stopili na novo pot.

Ta nova politična pot v Sloveniji je dobila svojo dokončno potrditev v demokratičnih, več strankarskih volitvah, ki so bile v Sloveniji 8. in 22. aprila 1990. Na njih so zmagale opozicijske protikomunistične stranke, združene v koaliciji šestih strank DEMOS. V parlamentu so dosegle 57 odstotno večino, bivša komunistična partija z imenom ZKS-Stranka demokratične prenov, SZDL-Socialistična stranka in ZSMS-Liberalna stranka pa so stopile v opozicijo.

Nova vlada, ki jo vodi krščanski demokrat Lojze Peterle, skuša utrditi demokracijo, rešiti gospodarstvo, uveljaviti slovensko suverenost in to kljub nelahkemu notranjemu jugoslovanskemu političnemu stanju ter pomislekom tujih držav, začevši z ZDA, ki si želijo enotno Jugoslavijo, ne razpeto! Slovenski parlament je poleti 1990 soglasno sprejel deklaracijo o suverenosti slovenske države, ob koncu septembra pa še vrsto ustavnih dopolnil, ki z zakonom uveljavljajo neodvisnost na področju teritorialne obram-

Slovenski minister za kulturo dr. Andrej Capuder je obiskal slovenske ustanove v Trstu (11. jun. 1990); na sliki: v slovenskem gledališču so ga sprejeli člani izvršnega odbora.

be, gospodarskih vprašanj in siceršnjega pravnega sistema.

Republika Slovenija, v predsedstvu katere sta dva člana DEMOSA, dva pripadnika Stranke demokratične prenovne in en pripadnik socialistne stranke, predseduje pa ji Milan Kučan, predlaga Jugoslavi-

ji preureditev v konfederacijo. Če ta predlog ne bi prodrl, bo šla Slovenija samostojno pot.

Politični razvoj prihodnjih mesecev bo za slovenski narod usodnega zgodovinskega pomena. Vse kaže, da se uresničuje dolgoletna želja po neodvisni Sloveniji.

ROBERT PETAROS

SLOVENSKO NAREČJESLOVJE

Ob stoletnici Frana Ramovša

Septembra 1990 je minilo sto let, odkar se je v Ljubljani rodil jezikoslovec Fran Ramovš (14.9.1890 - 16.9.1952), najmočnejša postava v slovenskem narečjeslovju (1), ki je z velikim znanjem in poslušom za jezikovne probleme skoraj v celoti zarisal narečno podobo slovenskega ozemlja, saj je to v tem pogledu brez dvoma najbolj razčlenjeno med vsemi slovanskimi jeziki. Po raziskavah in kasnejših klasifikacijah se deli na več kot 40 narečij in izrazitejših govorov. Ti so porazdeljeni na sedem zaokroženih dialektičnih območij, izmed katerih se vsako deli na več narečnih skupin. Ta območja so: koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska in panonska.

V tem pogledu je slovenski jezik eden najzanimivejših slovanskih jezikov. Odgovor na vprašanje, zakaj je prišlo do takšnega razvoja ni lahek. Usmerjali in določali so ga mnogi notranji in zunanji dejavniki. Jezikoslovci pravijo, da je eden najpomembnejših bila že sama naselitev slovenske zemlje, verjetno z več strani in najbrž tudi z različnimi slovanskimi plemenimi. Zgodovinarji menijo, da je naselitev potekala takole:

Alpski Slovani so poselili obsežno ozemlje v šestih različnih naseljitvenih tokovih, ki jih v glavnem veže skupna smer od vzhoda proti zahodu.

Prva naseljitvena smer je **dolenjsko kraški tok**, ki je zajel Dolenjsko gričevje med Savo in Krko, Gorjanci in Kumom, Grosupeljsko kotlino, Ribniško dolino, vrhniško okolico, pri Postojni pa se je nadalje-

val do Vipavske doline in Goriških Brd, na jugu, do Tržaškega Krasa.

Druga naseljitvena smer je **posavsko-gorenjsko-obsoški tok**, ki je poselil gričevje med Savo na jugu, Halozami in Koniško goro na severu do Celjske kotline, celjsko okolico in Savinjsko dolino ter hriboviti del do Mislinje. Od tod pa je ob robovih Gorenjske ravnine vodil slovenske priseljence pod Kamniškimi planinami in Karavankami na eni in pod skupino gričevja okrog Šmarne gore na drugi strani. Preko Škofjeloškega hribovja so prišli alpski Slovani iz Ljubljanske kotline v dolino Bače in Idrijce, od tod pa v dolino ob zgornji Soči in v goriško gričevje.

Tretji, **koroški tok**, je naselil predvsem južne predele današnje Koroške, zlasti Podjuno in Gosposvetsko polje, okolico Beljaka, segel do Spittala in Lienza in obljubil gričevje nad Vrbskim jezerom. Od teh središč so se manjši tokovi usmerili v različne smeri (ob reki Glini, koroški Krki, Zilji in Beli).

Obmurski tok je naselil dolino zgornje Mure in zgornje Anize do Salzburga.

Tako imenovani **panonski tok** je v prvih časih poselil predvsem gričevje ob srednji Dravi, srednji Muri in zgornji Rabi, kasneje pa so alpski Slovani poselili tudi panonsko ravnino med današnjo Gradiščansko in Blatnim jezerom.

Obdonavski tok pa je zajel ozemlje med Donavo in Alpami, danes imenovano Spodnja Avstrija (2).

Prav tako so bili pomembni dejavniki tudi zemljepisne razmere, v prvi vrsti različna oblikovitost tal dotlej z alpskimi Slovani naseljenega ozemlja, visoka gorovja, prometne poti in smeri, znane in utrjene že v praslovanski dobi, zgodnja upravna, cerkvena in politična razdelitev slovenske zemlje in njen zgodovinski razvoj. Vse to je pospeševalo in po svoje oblikovalo narečno členitev slovenskega ozemlja in po svoje drobilo moč pretežno enotni slovenski (alpsko slovenski) jezik v narečne skupine, narečja in govore.

Od 10. stoletja dalje pa je slovenska zemlja postajala področje novih naselitev, pri katerih so bili deloma udeleženi tudi neslovnski kolonisti, predvsem Nemci. Sredi etnično strnjene slovenske prebivalstva so nastajali nekaki otoki tuje-rodcev, ki so se sicer v stoletjih asimilirali, a so v slovenskih govorih tistih krajev pustili še danes zaznavne sledove glasoslovne in besedne posebnosti (3).

Stalni in še danes živi pospeševalec slovenske narečne členitve pa je sosodstvo slovenskega jezika z neslovnskim jeziki oziroma narečji: nemškimi, furlanskimi, italijanskimi in madžarskim (koroška, primorska in prekmurska narečja).

Na narečno delitev pa je najbrž vplivala tudi asimilacija predslovanskega prebivalstva, romaniziranih Keltov in Ilirov.

Vsa ta in podobna vprašanja so se porajala mlademu slovenskemu slavistu, ko je na Dunaju študiral in se pripravljala na zaključne diplomske izpite (1911-1914). Čeprav je izhajal iz znane, tako imenovane dunajske »mladogramatične« lingvistične šole (4), je kaj kmalu začel iskati novih poti, saj mu njeni pogledi na jezik in njene metode kmalu niso več zadoščale.

Ob ustanovitvi slovenske univerze (1919), za nastanek katere si je močno prizadeval, je bil med prvimi imenovan za rednega profesorja slovenskega jezika in tu predaval historično slovnico slovenskega jezika, akcentologijo, splošno fonetiko, praslovanščino in primerjalno indoevropsko jezikoslovje.

Njegov odnos do jezika ni bil tradicionalno purističen. Zavedal se je, da pismenega jezika ne uporabljamo samo za estetično izražanje v leposlovju, marveč za

vse potrebe silno razvejanega javnega in zasebnega življenja. Zaradi tega tudi do novih besednih tvorb ni zavzemal preostrega stališča. Nasprotoval pa je tistim »barbarizmom« vseh vrst, ki so v nasprotju z duhom slovenskega jezika, kakor se je razvil v svoji večstoletni tradiciji. Ta načela izrazito izstopajo v vseh izdajah Slovenskega pravopisa (1935, šolski izdaji iz let 1937 in 1938, predvsem pa v pomembni izdaji iz leta 1950). Pri vseh »Pravopisih« je imel Fr. Ramovš vlogo organizatorja, urednika in vodnika. Odločal je zlasti o vsem tistem, kar se je nanašalo na izreko knjižnega ali zbornega jezika. Izredno pozornost je v svojem delu posvečal razvoju slovenskega konzonantizma in rekonstrukciji jezika, ki so ga govorili alpski Slovani ob prihodu v novo domovino, razvoju slovenskega vokalizma od prajezika, mimo prvih zapiskov, Trubarjevega in Dalmatinovega jezika, do kasnejšega bujnega razvoja v preteklem stoletju do današnjega dne.

Velika je bila tudi njegova skrb za slovensko univerzo in SAZU (Slovensko akademijo znanosti in umetnosti), in že tedaj, ko je v zvezi s tem doživljal najrazličnejše oblike nasprotovanj, je ugotovil: »Ljubljana se kot center kulture s plemensko mržnjo zapostavlja.« Več let je bil glavni tajnik AZU (Akademija znanosti in umetnosti) (o SAZU se ni smelo govoriti), pozneje pa tudi njen predsednik. Vodil je Inštitut za slovenski jezik in terminološko komisijo.

Poleg rednega predavateljskega dela na univerzi in sodelovanja na (S)AZU pa si je izpisoval vsa dotlej znana slovenska besedila do 19. stoletja za kasnejše spise iz historične gramatike slovenskega jezika, zlasti pa poglavja iz glasoslovja in oblikoslovja. Vzporedno s tem je o počitnicah potoval po Sloveniji in si zapisoval slovenska narečja in govore in tako dobil celoten pregled nad razvojem slovenskega jezika. Leta 1928 je tiskal *Karakteristika slovenskega narečja v Reziji*, a že dve leti kasneje je izšla *Dialektološka karta slovenskega jezika*, v kateri je slovenskim narečjem dal njihovo (pozneje skoraj nič več spremenjeno) podobo (5).

V knjigi *Dialekti* (Historična gramatika VII, 1935) je natančno opisal posame-

zna slovenska narečja, njih skupine in govore ter dodal podrobno karto. Kratak opis slovenskih narečij s kartico je tudi v *Kratki zgodovini slovenskega jezika 1*. Ob tem delu pa se mu je porodila zamisel o *Slovenskem lingvističnem atlasu*, za katerega je sestavil več kot 850 vprašanj (6).

Na podlagi tega vprašalnika je potem takoj po prvih povojnih letih začel z delom na terenu prof. Tine Logar (rodil se je v Horjulu leta 1916), ki je nato s svojimi spisi (nad 200 po številu) obveščal slovenistični svet o posebno zanimivih najdbah, ki so tu pa tam zavoljo podrobne raziskovalne mreže kot posledice spremenjenih državnih meja in političnih razmer po drugi svetovni vojni v zemljepisnem pogledu spremenile oziroma dopolnile Ramovševo podobo in deloma doseženo klasifikacijo slovenskih narečij.

Načrtno in sistematično delo mu je omogočilo, da je lahko stopil iz sence Ramovševe znanstvene avtoritete in da si je utrl lastno jezikovno pot, pri čemer ni omalovaževal pred njim ali ob njem opravljenega dela in doseženih rezultatov (7).

Z novim gradivom in izsledki je dopolnil mrežo »zapisanih« krajev slovenskih narečij — danes pozna slovensko narečjeslovje nad 400 krajevnih govorov — tako doma kot v zamejstvu, posebno pri nas v Italiji, kjer dolgo, predolgo časa ni bilo mogoče niti strokovnjakom na nekatera področja brez posebnega dovoljenja. S tem je postavil trajen spomin svoje neutrudne ljubezni in vneme za nadaljnji razvoj slovenskega jezikoslovja.

Tretji velikan slovenskega jezikoslovja v povojnem obdobju pa je bil Jakob Rigler (1929-1985), saj je v svojem delu *Južnotranjski govori* (1963) ter v razpravah *Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu* ter v *Pripombah* k temu delu (1967) na široko prikazal nastajanje slovenskih narečnih enot, kar je močno vplivalo tudi na preoblikovanje Ramovševga dialektičnega zemljevida. To nam nazorno kaže *Karta slovenskih narečij* iz leta 1963 (8). Tudi v Riglerjevem delu *Začetki slovenskega knjižnega jezika* je opaziti viden narečjesloven pristop k obravnavanju tega kočljivega problema.

Fran Ramovš

Pomembnejši narečjeslovec medvojnega in povojnega obdobja je tudi Rudolf Kolarič (Ilovci v Slovenskih goricah 1899, Ljubljana 1975), ki je v svojih spisih v glavnem raziskoval narečja panonske dialektične skupine. Napisal je tudi veliko poljudnoznanstvenih poročil s področja slovenskega jezikoslovja. Zanimivi so tudi njegovi sestavki o znanih slavistih in jezikoslovcih, pomembni so njegovi spisi o slovenistiki na splošno, njegovi šolski in jezikovni učbeniki, pri katerih je sodeloval.

Samosvojo, strogo strukturalistično pot pa je v slovenskem narečjeslovju ubral jezikoslovec in slovničar Jože Toporišič (Mostec pri Brežicah 1926), ki se sicer izrecno ne ukvarja z dialektologijo, pa v svojih razpravah in jezikovnih spisih podrobno posega tudi v to področje. Raziskuje slovenski jezik, zlasti sodobni knjižni jezik, s formalno strukturalnega in stilističnega stališča, zgodovino knjižnega jezika, zgodovino slovenskega jezikoslovja in je dialektolog svojega narečja.

NEBESA POD TRIGLAVOM

*Očak Triglav veselo pogleduje
v dolinski svet in se lepotam čudi:
Le kdo to zemljo v biser oblikuje?
In kdo jo varuje ob uri hudi?
Nad rajem tem sam božji angel čuje,
stoletja že mu svoje varstvo nudi.
Slovenska zemlja žlahтна je, prelepa,
z ljubeznijo naš rod se je oklepa.*

*Bili so časi, ko je plaz nasilja
pustošil svet, moril, vrednote gazil,
podiral meje kar vsevprek, brez cilja,
nebesa pod Triglavom je oplazil,
prostost in mir pregnal iz njih okrilja,
zaupanje med brati iznakazil.
Zaril se strah je v srca in domove
in vtisnil vanje suženjstva okove.*

*Potihnil vojni hrup je. In viharji
pustili za seboj so razvaline.
Sprejeli žezlo novi so krmarji —
a kdo za narode brez domovine?
Odšli so, sanj in upov kladivarji,
moči izpila so jim tla tujine.
Po domu večno živo hrepenenje
sladi jim kruh grenak in z njim trpljenje.*

*Ko zdaj očak Triglav začuden gleda
v dolinski svet, blesti nad njim se zarja
in sije v solze žalnega obreda,
ko vabi k odpuščanju glas z oltarja.
Otrok — v spomin na deda in praded —
o strašnih dneh se z očkom pogovarja.
Bilo je, res... A zdaj je mir... In sprava...
Med brati stisk roké dolg poravnava.*

*Prenova domovine — sanje zlate,
ki v dušah so kot živi ogenj tlele,
bo s čutom strpnosti združila brate,
duha povzdignila v višine smeje.
Naš narod hrani silnice bogate —
s pogumnim delom bodo v klas zorele.
Budi se upanje in prošnja blaga:
Naj Bog Slovincem v novi čas pomaga!*

Iz Ramovševega seminarja je izšel tudi France Jesenovec, ki je opisal svoje rodno **škofjeloško narečje** (Loški razgledi 1969). Za naše področje pa je pomembna razprava Lina legiše *Kos kraškega narečja* (Razgledi, Trst 1951). Tudi Ivan Tominec se je zanimal za jezikozlovna vprašanja, zlasti za glasoslovje, oblikoslovje in besedišče črnovrškega narečja in izdal znameniti prvi večji slovar *Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar* (1964).

Tudi danes se več strokovnjakov ukvarja z narečjeslovjem. Omenimo le sodelavki T. Logarja, ki sta tudi izšli iz njegove tako imenovane ljubljanske šole. To sta prof. Martina Orožen, ki je tudi Logarjeva naslednica na zgodovinski stolici slovenskega jezika univerze v Ljubljani, in ki je popisala več govorov za SLA. Tudi prof. Zinka Zorko se podaja v to smer, raziskuje v glavnem štajerske govore, kar dokazujejo njena dosedanja dela s tega področja. Je Logarjeva naslednica na stolici za dialektologijo na ljubljanski univerzi.

Ta prikaz ne bi bil popoln, celo krivični bi bili, ko ne bi, sicer na kratko, omenili tistih, ki so se s slovenskimi narečji in s problematiko slovenske dialektologije ukvarjali že pred Ramovševim metodičnim zbirateljskim delom. Že Trubar ima precej natančne poglede na slovenska narečja, saj so mu bile razlike med temeljnimi narečji zelo jasne; dobro je razlikoval med gorenjščino, dolenjščino, koroščino, štajersščino, panonsščino in primorščino (9). Tudi sestavljalci slovenskih slovníc, ki so izhajale od 17. do 19. stoletja so upoštevali in navajali besedila v narečjih (10). To pa niso seveda prava narečjeslovná dela, saj narečja niso bila pri tem zajeta v svoji celoti, marveč so pisci obravnavali le posamezne narečne značilnosti, in to večinoma tedaj, ko jih je bilo treba spraviti v sklad s knjižnim jezikom.

Prvi, ki se je v pravem pomenu besede začel ukvarjati s slovenskimi narečji je pravzaprav Rus Izmail Ivanovič Sreznjevski, ki je v »Žurnalu Ministerstva narodnago prosvetčenija« leta 1841 objavil svojo razpravo z naslovom *O slavjanskih narečjih*.

Kot zapisovalci nastopajo v tem obdobju, da omenimo le nekatere: Urban Jar-

nik, Stanko Vraz, Fran Miklošič, Matija Valjavec in drugi. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa je zanimanje za raziskovanje slovenskih narečij prevzel Poljak Jan Baudouin de Courtenay, ki je kot štipendist ruskega ministrstva za prosveto začel proučevati narečne razmere v Režiji in Slovenski Benečiji, deloma na Goriškem, okrog Bohinja in Zgornjesavske doline. Njegove objave so za tisti čas presegle vse, kar je bilo dotlej napisanega o slovenskih narečjih sploh. Z njim oziroma s tem obdobjem so povezani o. Stanislav Škrabec, Vatroslav Oblak, Karel Štrekelj, Anton Klodič, Simon Valente in Fran Levec. Kasneje — do Ramovševega nastopa — so se uveljavili Fran Ilešič, Josip Tomižek, Ivan Grafenauer, Anton Breznik in drugi, tudi tuje narodnosti, ki jih ni bilo prav malo, a vsi so opravili pomembno raziskovalno delo na področju slovenske dialektologije.

OPOMBE

- 1) J. Toporišič, *Portreti, razgledi, presoje*. Obzorja. Maribor 1987. Str. 240.
- 2) B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda I*. DZS. Ljubljana 1964. Str. 290 in nasld.
- 3) Prim.: T. Logar, *Slovenska narečja*. MK. Ljubljana 1982. Uvod.
- 4) Glej: SBL III. Str. 22.
- 5) Prim.: J. Toporišič, o.d., str. 243.
- 6) Glej: SBL III. *Ramovš in slovenski jezik*. Str. 23.
- 7) Prim.: *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja*. Tinetu Logarju ob 70-letnici. SAZU. Ljubljana 1989. Str. 9.
- 8) T. Logar - J. Rigler, *Karta slovenskih narečij*. Univerzum. Ljubljana 1983.
- 9) Prim.: Fr. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*. Ljubljana 1935. Str. XI.
- 10) Prim. slovenske slovnice do Kopitarjeve *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Ljubljana 1808.

LOJZKA BRATUŽ

Narte Velikonja ob stoletnici rojstva

Leta 1991 bo poteklo sto let, odkar se je v Dolu pri Otlici na Vipavskem rodil pisatelj in kulturni delavec Narte Velikonja. Človeška in pisateljska usoda tega po krivici predolgo pozabljenega rojaka je pretresljiva.

Njegova življenjska pot je bila v mladih letih podobna poti tolikih primorskih dijakov, ki so po končani gimnaziji v Gorici nadaljevali študij na dunajski ali kateri drugi univerzi. Med študijem prava na Dunaju je Velikonja deloval v visokošolskih društvih, gojil stike s slovenskimi izobraženci in pošiljal leposlovne prispevke v znane slovenske revije.

Ob koncu prve svetovne vojne se ja nastanil v Ljubljani in tu služboval kot pravni izvedenec v raznih državnih uradih. Kmalu se je poročil z Ivanko Jeglič, nečakinjo ljubljanskega nadškofa. Rodilo se jima je trinajst otrok.

Velikonja je bil vseskozi zelo delaven v katoliških organizacijah, sodeloval je v raznih društvih, tudi dobredelnih in pisal za skoraj vsa katoliško usmerjena gla-

sila. V leposlovju se je posvečal večidel prozi. Iz prvega obdobja velja omeniti novele iz življenja otrok in mladostnikov, ki so izšle pozneje v izboru z naslovom *Otroci*. Pisatelja so navdihovali motivi iz primorskega in zlasti vipavskega sveta. V tem času je nastalo nekaj črtic iz vojne- ga časa ali iz prvih let italijanske oblasti in fašističnega nasilja. V Gorici sta v tridesetih letih izšli zgodba *Sirote* o usodi otrok, prepuščenih človeški brezsrčnosti, in ljudska povest *Višarska polena*, ki ne sodita med Velikonjeva najboljša dela. V njegovem obsežnem opusu izstopajo nekatere psihološke črtice in novele, kakršna je npr. *Pomlad*, ki pripoveduje o bednem življenju ljudi v hiralnici. V takih zgodbah prihataja najbolj do izraza pisateljeva pripovedna moč in psihološka pronicljivost. Velikonjevo pripovedništvo je zakoreninjeno v sodobnost in nosi nepogrešljiv pečat krščanske etike.

Leto 1933 je bilo v Velikonjevem življenju prelomno. Preobremenjenost v službi, pri prosvetnem delu in pisanju je

hudo načela njegovo zdravje. Zadelo ga je kap, ga za daljšo dobo priklenila na posteljo ter mu pustila ohromelost desne roke in noge. Od bolezni si je toliko opomogel, da je lahko spet sprejel službo. K temu sta ga silili neomajna volja in skrb za številno družino. Pisateljjevanja ni nikoli opustil.

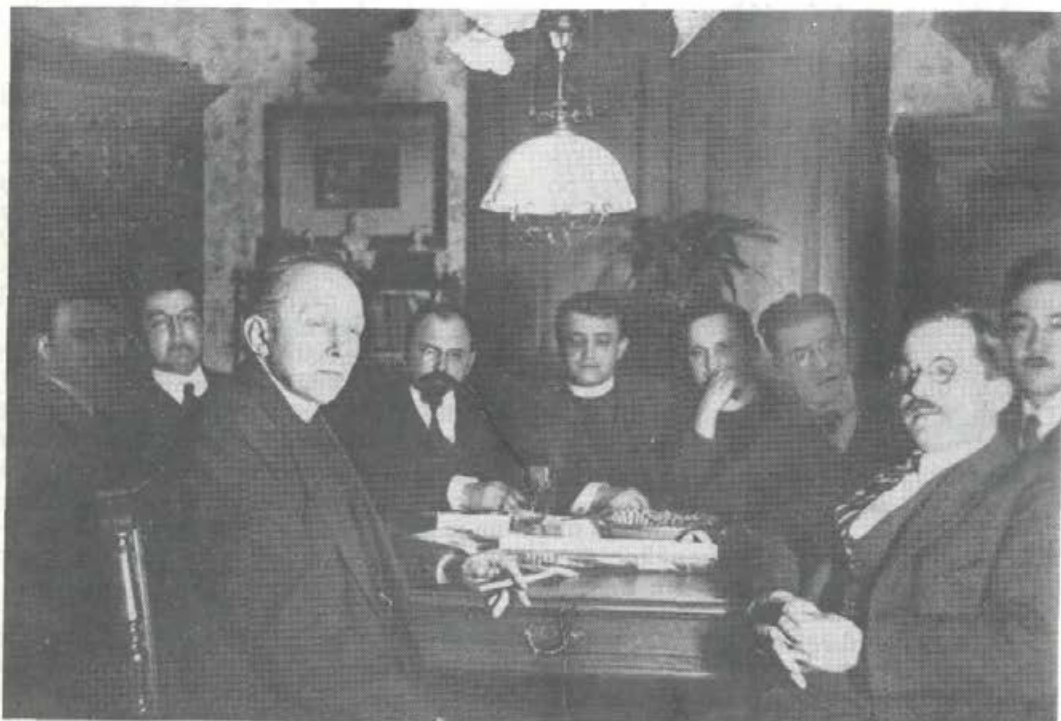
Iz tega obdobja so črtice s spomini na zagrebško kliniko, kjer se je zdravil, kmečke zgodbe in mladinske pripovedi, uokvirjene v rodne kraje, daljša povest *Besede* in še vrsta spisov in anekdot.

Na začetku štiridesetih let je z idejno političnimi članki odločno nastopal proti OF. Sodobno politično dogajanje odseva tudi v tedanjih leposlovnih spisih, tako npr. v njegovi zadnji noveli *Zanke*.

Po končani vojni se pisatelj ni pridružil številnim prijateljem, ki so zapustili domovino. Zelo verjetno je k tej odločitvi pripomoglo tudi njegovo zdravstveno stanje. Dne 10. maja 1945 je praznoval srebrno poroko, naslednji dan pa so ga aretirali. Na junijskem procesu proti

»vojnim zločincem in izdajalcem« je bil obtožen, da je »kot odločen idejni nasprotnik in sovražnik narodnoosvobodilnega gibanja vršil proti temu gibanju ustno agitacijo in pismeno propagando« ter je bil kot književnik, politik in uradnik »v okupatorjevi službi in eden izmed vidnejših idejnih voditeljev slovenskega fašizma«. V obtožnici sta bili med drugim navedeni novela *Zanke* in brošura *Malikovanje zločina*, ki je izšla leta 1944 in v kateri je Velikonja objavil del svojih radijskih govorov. Ob procesu je Slovenski poročevalec iz te brošure kot primer samoobsodbe navedel sklepni del Velikonjeve izjave, v katerem je med drugim rečeno: »Zame bi bilo najhujše, če bi moral na svoje oči gledati, da so na oblasti tisti, ki so priklicali na naš narod takšno nesrečo, ki je ne bodo mogla popraviti tri pokolenja. Zaradi tega si sami obrazložite, odkod meni ta fanatičnost. Ne maram doživeti tega komunističnega raja. (...) Med menoj in njimi je samo smrt.«

Velikonja je bil z ostalimi obtoženci ob-

Sodelavci Mladike: (z leve proti desni) dr. Fr. Koblar, dr. Lojze Remec, Fran Sal. Finžgar, dr. Joža Lovencič, Peter Butkovič-Domen, France Zabret, Tine Debeljak, Narte Velikonja, dr. Fr. Stelc

sojen na smrt in 25. junija neznano kje ustreljen. Tatjana Možina Božič je v svoji diplomski nalogi (Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani 1990) ugotovila, da je bila Velikonjeva smrt neokusno zrežirana groteska in da »vendar ostaja dejstvo, da je izvršena smrtna obsodba zaradi nasprotnega idejnega delovanja nad invalidnim človekom dvojna kršitev mednarodnega prava«. V letu zgodovinskih sprememb, natanko 45 let po Velikonjevi smrti, je ljubljansko Delo dne 28. junija 1990 objavilo članek z naslovom *Narte Velikonja (1861-1945)*, v katerem je Alenka Puhar napisala, da je bil po tej obsodbi pisatelj izbrisan iz slovenskega občestva in spomina. »Njegove knjige so bile izločene iz

knjižnic, ime je bilo prepovedano omenjati, ponatisa ni bilo nikdar več nobenega.« Velikonja je torej izginil kot človek in kot pisatelj.

Spomin nanj se je ohranil samo daleč od domovine, v Argentini, predvsem po zaslugi njegovega prijatelja Tineta Debeljaka in sina Jožeta Velikonje. Ob 10-letnici pisateljeve smrti je Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu izdala izbor Velikonjeve proze z naslovom *Ljudje*, pozneje pa še druge z naslovom *Zanke*. Spomnili so se ga tudi v člankih in na spominskih večerih.

Pri nas v zamejstvu ni bilo prepovedi, lahko bi bili ob tej ali oni obletnici počastili njegov spomin, a smo žal kljub svobodi nanj pozabili.

ANGEL KOSMAČ

Msgr. dr. Božo Milanović

Ob 100-letnici rojstva

Na splošno velja, da ljudje kmalu pozabimo na svoje pokojne, razen če nam niso bili ožji sorodniki ali prijatelji. Tudi z odnosi do pokojnih duhovnikov ni veliko drugače, čeprav so bili nekateri močno zaslužni za narod in za Cerkev.

Vse drugače se godi z istrskim duhovnikom Božom Milanovićem, ki je umrl v visoki starosti leta 1980 v Pazinu, katerega slava pa še narašča in se krepi ne le v rodni Istri, ampak tudi v sami notranjosti Hrvaške.

O tem priča proslava 100-letnice njegovega rojstva (1890-1990), ki je zajela vso Istro in dala njegovim sorojakom priložnost, da mu zapojejo pesem hvaležnosti kot svojemu duhovnemu voditelju in narodnemu buditelju, kakor se to ni zgodilo od časov škofa Dobrile. Temu razpoloženju se je pridružila še notranja Hrvaška, ki ga je kar na novo odkrila ter sprejela med svoje najzaslužnejše sinove.

Vsaj tako so izzvenele slovesnosti v Zagrebu in Pazinu ob proslavi stote obletnice njegovega rojstva, ki so se zvrstile v oktobru 1990. Pokroviteljstvo nad proslavami je sprejel sam Hrvaški parlament ali

Božo Milanović

Sabor v Zagrebu. Pokroviteljstvo nad dvojnimi simpozijem v Zagrebu in Pazinu pa je prevzela Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu. Med organizatorji proslav in simpozija pa je cela vrsta kulturnih in znanstvenih zavodov v Istri od Reke do Pulja. Prav tako je bila v častnem in delovnem odboru zastopana cela vrsta visokih osebnosti in akademikov iz Zagreba do preproste nečakinje pok. Milanovića, ki mu je bila že v življenju kakor desna roka pri marsikaterem delu, ki bi ga sicer bolj težko sam opravil.

JUBILEJNE PROSLAVE

Priznati je treba, da je bil program vsestransko bogato zasnovan in do potankosti mojstrsko izveden. Vse se je začelo v glavnem mestu Hrvaške Republike v palači Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v četrtek, 11. oktobra 1990, ob prisotnosti visokih cerkvenih in državnih osebnosti. Po uvodnih pozdravih in glasbeni medigri se je razvil prvi del znanstvenega simpozija, ki je imel kot temo izredno osebnost in delo Boža Milanovića za zgodovino hrvaškega naroda in Cerkev. Sodelovali so nekateri profesorji z Univerze in Teološke fakultete v Zagrebu.

Naslednjega dne se je proslava prenesla v Istro in sicer v rojstni kraj Boža Milanovića, Kringo, kjer je v letih po prvi svetovni vojni bil nekaj časa tudi župnik, dokler si ni moral, zaradi težav s fašisti, poiskati zavetje v Trstu (1922). V tej istrski vasi je bila najprej maša zadušnica, ki jo je daroval krajevni škof Bogetić ob asistenci nadškofa v pokoju Josipa Pavličića in pokojnikovega nečaka Boža Milanovića.

V prepolni cerkvi, ki je bila za to priložnost primerno obnovljena in okrašena, je prepeval domači cerkveni zbor poleg zbora istrskih duhovnikov. Do izraza je prišlo tudi ljudsko petje. Sploh se je domače prebivalstvo dobro odzvalo in sodelovalo, kar priča, da so domačini ponosni na svojega slavnega rojaka.

Sledilo je na trgu pred župniščem odkritje plošče, ki bo trajno oznanjala, da je tukaj živel in delal, pa tudi trpel za svoj narod Božo Milanović, vse dokler ga ni tržaški škof poklical v Trst. Tudi tu so se zvrstili razni pozdravi od domačega župnika in župana vse do bolj preprostih ljudi. Razvila se je tudi nadvse prisrčna akademija, pri kateri so sodelovali priznani igralci in še posebno šola osemletka iz bližnjega Tinjana, kamor zahajajo v šolo tudi otroci iz Kringe. Kulturno-umetniškemu programu na prostem, pod istrsko ladonjo, ki je nekak narodni simbol, kot je pri Slovencih lipa, je sledilo družabno srečanje ob domači kapljici in drugih dobrotah. Seveda ni mogla manjkati domača istrska glasba, ki je spet posebnost

zase, s starimi glasbili, ki so bila nekoč v navadi (roženica).

Komaj se je ta vaška proslava zaključila, skoraj že v mraku, so se morali gostje že odpeljati v Pazin, kjer so v večernih urah v Spominskem domu odprli bogato razstavo »O življenju in delu Boža Milanovića«. Priložnostno besedo sta imela minister za prosveto in kulturo iz Zagreba akad. Vladka Pavletić. V razstavi je izražena vsa življenjska pot in delo Boža Milanovića, posredno pa tudi vsa polpretekla zgodovina istrskega ljudstva in njena knjižna in novinarska dediščina. Tudi Trst je dobro zastopan, saj je v njem preživel Milanović preko četrto stoletja. Vse to je prišlo do izraza še posebno na slavnostni akademiji, ki se je razvila v veliki mestni dvorani. Izvedba je bila na visoki umetniški ravni ob sodelovanju akterjev in solistov, predvsem pa številnega mestnega pevskega zbora in tudi zbora duhovnikov. Kot krono vsega smo gledali dokumentarni film z naslovom »Duhovnik za narod - Božo Milanović«.

SLAVNOSTNI SIMPOZIJ

Proslava je dosegla svoj višek v soboto, 13. oktobra. Že zgodaj jutraj se je v istem »Spomen domu« v Pazinu nadaljeval simpozij, ki se je začel že v Zagrebu. Po uvodnih besedah in pozdravih številnih predstavnikov oblasti in kulturnih ustanov se je zvrstilo kar 17 referatov, ki so morali biti za to priložnost primerno skrajšani, ter bodo v celoti našli mesto v Zborniku, ki je v pripravi.

Vsi predavatelji so slikali Milanovića kot izjemno osebnost, ki je doprinesel neprecenljiv delež k verski in narodni kulturi hrvaškega ljudstva v Istri. Pogosto ma se je ponavljala beseda, da je bil Božo Milanović v tem 20. stoletju to, kar je bil v prejšnjem stoletju škof Dobrila. Veliko se je učil tudi od škofa Mahničā. Zlasti ima velike zasluge, da je bil vrnjen Cerkvi dijaški konvikt v Pazinu, ki je v letih po drugi svetovni vojni služil kot semenišče. Iz njega je izšlo poleg številnih duhovnikov skoraj 1.500 hrvaških in slovenskih izobražencev, ki so obogatili Cerkev in narod v njegovih najbolj usodnih letih. Bogata je bila tudi Milanovićeveva pisateljska in novinarska bera od Pučkega

prijatelja, ki je začel izhajati v Trstu, pa vse do Gore srca, ki je bil v povojnih letih edini verski list na Hrvaškem.

MILANOVIĆ V TRSTU

Milanović je med svojim bivanjem v Trstu, v obdobju med obema vojnama, krepko posegal tudi v politično življenje. Še posebno v času, ko je še delovalo politično društvo Edinost, ki mu je bil nekaj časa podpredsednik ravno v zvezi z delovanjem tega društva v korist istrskih Hrvatov. Iz Trsta je tudi podpiral istrske dijake in bogoslovce. Sodeloval je zlasti z dr. Besednjakom in Virgilom Ščekom pa tudi z rojanskim kaplanom Andrejem Gabrovškom in kasneje z g. Petrom Šorlijem. Končno je skupaj z Andrejem Gabrovškom in Ivanom Bidovcem moral v konfinacijo v Bergamo med drugo svetovno vojno.

Poleg Pučkega prijatelja, katerega je po vseh mogočih poteh pošiljal v Istro, je v Trstu zagledalo luč nekaj izdaj Dobrirovega molitvenika »Oče, budi volja tvoja«, ki je bil prav tako namenjen rojakom v

Istri. Sicer je Božo Milanović deloval med slovenskimi verniki najprej pri Sv. Ivanu v Trstu, nato pa še pri Novem Sv. Antonu. Ker je bila v Trstu med obema vojnama le pečica slovenskih duhovnikov, je bila njegova prisotnost zelo dragocena in starejši ljudje se ga verjetno še danes spominjajo.

Škoda, da se naši ljudje niso udeležili zadnjih slovesnosti ob 100-letnici njegovega rojstva v Istri, razen redkih laikov in duhovnikov. Zastopana je bila Akademija znanosti in umetnosti iz Ljubljane kakor tudi koprška škofija po svojem generalnem vikarju R. Podberšiču in uredniku Ognjišča Fr. Boletu.

MILANOVIĆ IN POVOJNE RAZMERE

Novo povojne razmere so Milanovića spet pripeljale v domačo Istro. Moral je stopiti v stik tudi z novimi oblastniki, od katerih je dobil nekaj priznanj. Med najpomembnejše spada brez dvoma že omenjeno semenišče v Pazinu prav v času, ko so bila skoraj vsa druga semenišča onemogočena. Podobno tudi verski list Gore srca.

Vendar so bila prva povojna leta zaznamovana s krepkim delom za dokončno razmejitevno državno mejo, in je bila Istra dodeljena Hrvaški republiki in s tem Jugoslaviji. Milanović ima pri tem velike zasluge. Saj je bil nekaj mesecev prisoten tudi na mirovni konferenci v Parizu, da je prepričeval zaveznike o umestnosti sedanjih državnih meja. Na vprašanje, kako je razumeti njegovo zavzetost za komunistično Jugoslavijo pred pretežno katoliško Italijo, je njegov odgovor bil vedno isti: Režimi trajajo le nekaj časa, narod pa ostane. Poznejši razvoj v Jugoslaviji in drugod po vzhodni Evropi je dal Milanoviću prav.

VIŠEK PROSLAV

Sicer s simpozijem v Pazinu še ni bilo konec praznovanja. Sobotni popoldan je bil zaznamovan še z odkritjem spomenika Božu Milanoviću v samem Parku velikanov v Pazinu. Gre za doprorni kip, ob katerem je bil kratek kulturno-umetniški program. Ni mogel manjkati tudi obisk pokopališča v Pazinu, kjer že deset let po-

---

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

LJUBEZEN

*Pesem
iz globin človeka,*

*preko dneva in noči,
časovnih mer in daljav,
do skrajnih mej
vesolja in sveta,*

*upor in krik
teminam vseh srca
in vezem sovraštva,
nesvobode in krivic,*

*do obzorij
prerojenja in lepote,
večnih radosti
novega Človeka.*

čiva ta veliki dobrotnik Istre pod sedaj obnovljenim spomenikom.

Vse se je zaključilo s slovesno mašo za dušnico na velikem prostoru pred župnijsko cerkvijo v Pazinu, ki jo je daroval zagrebški kardinal Franjo Kuharić, ki je med mašo tudi govoril o liku pok. Milanovića. Sledil je še govor predsednika Sa-

bora Hrvaške republike dr. Žarka Domljana. Nato še kulturno-zabavni program na prostem, ki je pritegnil v Pazin veliko mladih, ki o Milanoviću še niso veliko slišali in vedeli. Mnogi so izjavili, da šele zdaj odkrivajo tega velikana duha in srca, ki je tako odločilno posegel v dušo in zgodovino istrskega ljudstva.

L.P.

Trije zborovski jubileji v Mačkoljah

V mali vasi Mačkolje pri Dolini v tržaškem Bregu so se v teku zadnjega leta vršili trije slavnostni večeri ob praznovanju treh okroglih obletnic. Najprej je praznoval 40-letnico življenja mešani cerkveni pevski zbor, ki je istočasno tudi zbor PD Mačkolje; potem je slavil 20 let življenja otroški pevski zbor Slovenski šopek; končno je dopolnil v tem času 10 let še dekliški zbor Slovenski šopek.

Mešani pevski zbor PD Mačkolje je pred štiridesetimi leti zaživel kot cerkveni pevski zbor. Da je nastal iz prejšnjega ženskega ob vstopu moških glasov in da se je to zgodilo ob prihodu tedanjega novomašnika Dušana Jakomina (1949), stoji že zapisano v Koledarju GMD za leto 1980. Še več beležita o zgodovini tega zbo-

ra brošuri »30-letnica PD Mačkolje« (dec. 1982) in »Slovensko cerkveno petje na Tržaškem« (dec. 1983). Dodati velja vsaj še to, da ta zbor zvesto opravlja svojo nalogo, svojo dvojno nalogo cerkvenega in prosvetnega ansambla nepretrgano že vseh štirideset let. Ves čas z velikim pogumom premaguje občasne težave, vesel se vsakega še tako majhnega uspeha, občasno menjuje svoje člane in se je zlasti v zadnjem petletju močno pomladil. Sedanji zborovodja je Nace Duh, ki se vozi na vaje v Mačkolje iz oddaljene Planine onkraj Postojne. Z njim je zbor v zadnjih letih naštudiral vrsto lepih novih umetnih in tudi nekaj posrečeno prirejenih narodnih pesmi, a tudi nekaj cerkvenih. Zbor PD Mačkolje nastopa redno na

Jubilejni koncert
PD »Mačkolje«
v srenjski hiši
vodi Nace Duh
(10. decembra 1989)

revijah zborov v organizaciji ZCPZ in Primorska poje. Predlanskim se je udeležil festivala zborov v Šentvidu na Dolenjskem, lani pa revije cerkvenih pevskih zborov na Bledu.

Otroški pevski zbor Slovenski šopek stopa letos v tretje desetletje življenja in dela. Pristrčna je bila njegova predstavitev občinstvu ob praznovanju 20-letnice v srenjski hiši v Mačkoljah 4. marca 1990. Pester in pristrčni program so tedaj požlahtnila s svojim nastopom še dekleta, ki so zrasla v tem pevskem ansamblu. S svojo »himno« *Slovenska zemlja* (Fr. Venturini) je mačkoljanska pevška mladina še enkrat ogrela v vseh prisotnih vaščanih in prijateljih ljubezen do narodnega petja in veselje do petja. Istega dne so naši mladi pevci predstavili javnosti še lično priložnostno brošuro z naslovom »Otroški pevski zbor Slovenski šopek«, ki nudi bralcem natančne podatke o dvajsetletnem delovanju te pevske skupinice. Ob pogledu na današnje razmere se pa oglašaja naša skupna velika skrb: ali bomo preživeli? Samo večje število rojstev nas bo ohranilo. Ob tej misli naj veljajo otroškemu zboru ob njegovi 20-letnici iskrena voščila za življenje, rast in uspešno delo v naslednjem desetletju in še naprej.

Dekliški pevski zbor Slovenski šopek. Drugačno ime bi ne pristojalo tej dekliški skupini, ki je naravno nadaljevanje istoimenskega otroškega zbora. Deset let življenja, a toliko petja, toliko nastopov, toliko lepih spominov za ta ansambel! Zaživel je z namenom, da poje, da goji lepo slovensko petje in razveseljuje z njim naše ljudi. A pomembno je tudi to, da je ta skupina deklet preživela svoja mlada leta v skupnosti, ne brez družabnosti, k čemur sili današnji mladi rod. Če ne sili, ga pa razmere potrošništva odtegnejo od sreče življenja v zdravi in veseli družbi sovrstnikov. Dekleta naše vasi, ki vztrajajo že več časa, nekatere celo vseh deset let v tem pevskem ansamblu, bodo ponesla v svoje življenje prav gotovo vse polno lepih spominov na prijetna doživetja pri pevskih vajah, ob nastopih, na izletih... Slovensko pesem bodo ponesle v nove družine. Tak je bil namen desetletnega dela, tako bodi voščilo, ko si ansambel želi nadaljnega delovanja. DPZ Slovenski šopek želi proslaviti svojo desetletnico (1980-1990) z nastopom na celovečernem koncertu na odru srenjske hiše v Mačkoljah. Vaška skupnost jim pa ob tej priložnosti kliče: Bog vas živi, draga naša dekleta! Še nadalje nas razveseljujte s svojimi svežimi glasovi in s slovensko pesmijo!

Dimitri Novak, bivši član Slovenskega šopka, ponosno kaže lepo in dobro torto, dar staršev, ob jubilejnim koncertu (maj 1990)

Jubilej mešanega cerkvenega pevskega zbora v Rojanu

Božje češčenje poleg molitve skoraj vedno spremlja pesem. Če je molitev predvsem izpoved razuma, je pobožna pesem mnogo več: povezuje razum, srce in čustva. Na tem spoznanju je nastal pregovor: Kdor pobožno poje, dvakrat moli.

Začetki cerkvenega petja v Rojanu

Župnija v Rojanu je bila ustanovljena leta 1862, ko je bila posvečena nova župnijska cerkev v čast sv. Mohorju in Fortunatu. Skoraj do konca 19. stoletja je bila župnija čisto slovenska. Ne moremo si predstavljati, da bi bile nedeljske maše brez petja.

Za cerkveno petje pa je prelomnega pomena ustanovitev dekliške Marijine družbe leta 1904, delo takratnega slovenskega kaplana v Rojanu dr. Jakoba Ukmarja. V kroniki Marijine družbe je zapisano, da je takoj začel skrbeti za zboljšanje cerkvenega petja. Sam je vadil družbenice. Nastal je številen dekliški zbor, ki ga je močno izpopolnil drugi naslednik dr. Ukmarja v Rojanu Jožef Križman, strokovnjak za glasbo. Pevski repertoar dekliškega zbora Marijine družbe je postal izredno bogat. Zbor ni pel le pri nedeljskih mašah, ampak tudi pri vseh slovesnostih med tednom. V zboru je bila redna kontrola udeležbe pri vajah in prisotnosti na koru.

Nastanek mešanega pevskega zbora

Prehod na mešani pevski zbor je nastal po zadnji vojni. Dne 3. junija 1945 je bila v Rojanu vpeljana poleg nedeljske maše ob sedmi uri tudi maša ob devetih. Tedenjki slovenski kaplan, sedaj že pokojni, Jože Gregor CM je določil, da pri deveti maši pojejo otroci Marijinega vrtca. Ti pevč-

ki pa so doraščali, zato je imel dr. Angel Kosmač ob svojem prihodu v Rojan možnost, da je ustanovil mešani zbor, ki naj poje pri deveti maši. To je bilo leta 1950.

Ob novem letu 1951 je v oznanilno knjigo zapisal priznanje in vabilo: »Izrazim svoje priznanje in hvaležnost g. organistu, pevkam in pevcem. Moči so še skromne. Zato vabim vse, ki imajo glas in veselje do petja, da se pridružijo: Bogu v čast in v korist narodu. Pevske vaje so vsako soboto ob osmi uri zvečer.«

Zato praznuje mešani zbor v tem letu (1990) 40-letnico neprekinjenega delovanja. Zbor poje prav vsako nedeljo pri deveti maši. Odkar je škof določil leta 1965, da se iz naše cerkve prenaša po radiu nedeljska maša, si zbor ni privoščil niti enega celodnevnega nedeljskega izleta. Morebitni izleti so bili po maši, romanja pa med tednom. Zbor ima redne tedenske vaje s kratkim presledkom sredi poletja.

Zbor so v tej dolgi dobi vadili in vodili različni pevovodje. Prvi je bil že pokojni Benedikt Trampuž iz Komna. Za njim je vodila zbor Anica Klakočer, a le malo časa, ker je z družino odpotovala v Avstralijo. Potem je prišla na pomoč učiteljica Bianca Frandolič, dokler se ni preselila v Barkovlje, kjer sta si z možem Mirkom postavila lep dom. Prijetnost novega doma je uživala samo nekaj let. Zavratna bolezen ji je pretrgala življenje. Končno je sprejel skrb za zbor dr. Humbert Mamolo, ki ga požrtvovalno vadi in vodi še vedno. Zbor šteje trenutno 30 članov. Število se menjava, saj je v dolgi dobi pri zboru sodelovalo krajši ali daljši čas še vsaj 60 drugih pevk in pevcev. Nekaj let je nedeljsko petje spremljala z orglami prof. Marica Zupančič, zadnji čas pa večkrat študent glasbe Štefan Bembi.

Rojanski cerkveni pevski zbor ob svoji 40-letnici (3. jun. 1990)

Proslava štiridesetletnice

Praznovanje 40-letnice je bilo v nedeljo 3. junija 1990 popoldne z nastopom v cerkvi. Zbor je jubilej proslavil na izviren način, ki je v skladu z značajem zborovega delovanja, s tem, da je na koncertu podal 21 pesmi, ki so napisane za razne dobe cerkvenega leta. Pesmi so bile zbrane pod naslovom »S pesmijo skozi cerkveno leto«. Dirigiral je dr. Humbert Mamolo ob orgelski spremljavi Štefana Bembija. Posamezne pesmi je napovedovala gospa Tanja Prinčič Mamolo. Nastop zbora je privabil zadovoljivo število poslušalcev. Prisoten je bil tudi ustanovitelj zbora dr. Angel Kosmač.

Dr. Zorko Harej, predsednik Zveze cerkvenih pevskega zborov (ZCPZ) v Trstu, je v Katoliški glas zapisal: »Zboru gre dolžna zahvala za dragoceno delo, ki ga opravlja za rojansko in vso našo narodno skupnost na Tržaškem in po vsej Primorski. V imenu Zveze cerkvenih pevskega zborov, v okviru katere deluje zbor, in v

svojem, izrekam iskrene čestitke in želje, da bi zbor vztrajal pri tako pomembnem duhovnem in kulturnem poslanstvu.«

STANKO JANEŽIČ

V TIHI BRIDKOSTI

*V tih bridkosti
joče srce -
samo.*

*Mrzla je zemlja,
temno nebo,
zgubljena je pot
do srca.*

*In če si blizu,
o Bog,
dvigni zastor,
razkrij svoj rešnji obraz,
ah, usmili se me!*

V ZADNJEM LETU SO ODŠLI

Pisatelj Danilo Lokar

Dne 21. julija 1989 je umrl v Ljubljani starosta slovenskih pisateljev Danilo Lokar, ki se je rodil 9. maja 1892 v Ajdovščini. O njem je napisal obširno razpravo M. Breclj v KolGMD 1973, dr. Kazimira Blažič pa članek v PSBL II, 300-03, in doktorsko tezo v Vidmu 1974-75 pod naslovom Človek in zemlja v delih Danila Lokarja. Zato se bom omejil na nekaj važnejših podatkov in dopolnil.

Po osnovni šoli v Ajdovščini je maturiral 1910 na realki v Gorici in se vpisal na romanistiko na Dunaju, leto pozneje pa se je prepisal na medicino in 1917 doktoriral. Po krajši službi v vojaški bolnišnici in v Villanova dello Judrio se je vrnil v rodno Ajdovščino in z manjšimi presledki tukaj opravljal zdravniško službo do 1951, ko se je umaknil v pokoj in se ves posvetil pisateljevanju.

Čeprav je začel pisati že na realki in je tudi urejal dijaški list Pobratimija, se je v javnosti oglašal zelo poredko. Do prve samostojne knjige je prišel šele 1956, ko mu je bilo 64 let. Potem pa se je sprostil in napisal 20 knjig, skoraj samih novel in črtic. Knjige so naslednje: *Podoba dečka*, 1956 (opisuje svojo mladost, posebno dijaška leta v Gorici); *Sodni dan na vasi*, 1958 (Prešernova nagrada); *Hudomušni Eros*, 1960; *Leto osemnajsto*, 1960 (nadaljuje svoje življenje do zrelosti); *Zakopani kip*, 1961; *Dva obraza dneva* 1962; *Z glavo skozi zid*, 1963; *Srnjaček*, 1964 (mladinska proza); *Dva umetnika*, 1965; *Bela cesta*, 1968; *Silvan*, 1970 (nagrada Cankarjeve založbe); *Božična gos*, 1971; *Zagata ni zagata*, 1975 (vsebuje tudi Brecljevo bibliografijo Lokarjevih del); *Zehajoči angel*, 1976; *Timove igre*, 1977; *Cankarju na rob*, 1978 (o Cankarjevem doumevanju umetnika in njegovi problematiki, ki pa se tiče tudi Lokarja); *Dom je jezik*, 1979 (izbrane novele pri CZ); *Rodovi*, 1980; *Burja pred tišino*, 1982 (izbrane novele za pi-

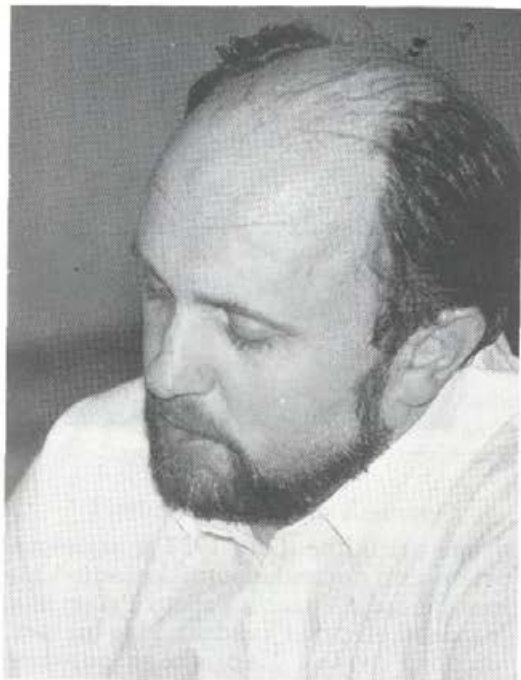
Danilo Lokar

sateljevo 90-letnico pri DZS in Lipi v Koprju; v knjigi je nova Brecljeva Bibliografija in Kronološki pregled Lokarjevega življenja in dela); *Samogovorniki*, 1984 (vse novele razen ene je napisal v 90. letu življenja, kar je enkratno, neponovljivo je tudi pretresljivo spraševanje o poslednjem).

Lokar je izrazit primorski pisatelj, saj je prenesel v svoje novele vrsto izsekov iz vipavskega, goriškega in kraškega sveta, ki so nepozabni, vendar danes že odmaknjeni. Kakor kraje je natančno opisoval domače ljudi od dedov do sodobnosti, važni so goriški kulturni delavci in umetniki, s katerimi se je družil. Zanimajo ga mali ljudje in njihov notranji svet, iz katerega lušči njihove svojevrstnosti, ki sprožajo zgodbo ali vplivajo na druge ljudi.

Pesnik in književnik Vili Stegu

Na Premu so 28. sept. 1989 pokopali izseljenskega duhovnika, pesnika in književnika Vilija Steguja, ki se je rodil na Premu 29. nov. 1943. Po maturi v Postojni 1963 se je vpisal v ljubljansko bogoslovje in bil 29. jun. 1969 posvečen v duhovnika v Logu pri Vipavi. Tri leta je bil kaplan v Solkanu, dve leti župni upravitelj na Vojskem nad Idrijo, od sept. 1975

Vili Stegù

do smrti izseljenski duhovnik v Ingolstadtu za Slovence na severnem Bavarskem.

Pesmi je začel pisati v zadnjih letih gimnazije, predvsem pa v bogoslovju in jih objavljaval v bogoslovnem glasilu *Brazda*. Leta 1967 je bil med ustanovitelji *Pogovorov*, tu je objavljaval poezijo in drugo. Dve leti pozneje je bil eden izmed treh ustanoviteljev revije »2000«, v kateri je do smrti sodeloval s pesmimi, eseji in prevodi. V tej reviji je 1985 pripravil izbor in prevod del Simone Weil. Istega leta je poslal na natečaj tržaške Mladike cikel 8 pesmi in prejel nagrado, pesmi pa so bile objavljene v Mladiki 1985, 128-29. V njih se prepletajo motivi od kraške pokrajine do moderne splošno človeške tesnobe ter misli na smrt. Jezik je kultiviran, primere sveže.

Glasbenik Ivan Ernest Švara

V lepi starosti 91 let življenja je umrl 30. nov. 1989 v Ljubljani Ivan Ernest Švara, pevovodja, glasbenik in začetnik slovenske zabavne glasbe. Rodil se je v znani Švarovi družini v Ricmanjah, ki je dala pet bratov glasbenikov in pevovodij, iz-

med katerih se je Danilo povzpел v sam vrh slovenskih skladateljev. Ernest se je rodil 27. dec. 1897, dovršil štiri leta realke v Trstu, nato učiteljsče v Gorici z maturo v Ljubljani 1917. Že z 10 leti se je začel ukvarjati z glasbo, kot učiteljsčnik v Gorici pa si je z orgljanjem na Placuti že nekaj prislužil. Po vojni je dobil službo v Predloki (Črni Kal), ob sobotah in nedeljah pa je vodil pevce Bralnega in pevskega društva Slavec v Ricmanjah. Po dveh letih so ga prestavili v Boršt pri Trstu. Ker je preveč narodno delal, ga je oblast 1923 odpustila iz službe.

Švara se je preselil v Slovenijo, nadaljeval s poučevanjem in razvil svoje glasbene sposobnosti. Ko je bil 12 let pri Devici Mariji v Polju, predmestju Ljubljane, je vodil vrsto let mešani in moški zbor, tamburaški orkester ter salonski orkester Odeon. S tem orkestrom se je rodila slovenska zabavna glasba in je deloval 40 let. Zanj je zložil vrsto skladb ljudskega značaja ter priredil razne pesmi in skladbe. Glasbeno se je izpopolnil na Glasbeni šoli v Ljubljani.

Med vojno so ga zaprli Italijani v Regino Coeli v Rimu, potem pa internirali do

Ernest Švara

padca fašizma. Po vojni je učil v Sloveniji do upokojitve 1955, nadaljeval pa je z glasbenim delom. V Brezovici pri Ljubljani je ustanovil mešani pevski zbor, ga vodil sedem let in z njim nastopal po vsej Sloveniji in na TV. Od 1960 do 1972, ko je bil operiran, je služboval kot glasbeni pedagog v Sentvidu nad Ljubljano, v Ljubljani, Jaršah in v Šmartnem pod Šmarno goro; povsod je vodil tudi mladinski pevski zbor. Istočasno je vodil mešane pevske zборе na Igu, v Borovnici in v Grosupljem. Značilno je, da je mogel v razmeroma visoki starosti delati in toliko krajih, tako oddaljenih od Ljubljane, kjer je živel. Glasba je bila njegovo življenje, pomlajala ga je in mu dajala moči in zagona.

Švara je od dijaških let precej pisal v tržaške liste Edinost, Novice, Čuka na pal'ci, po zadnji vojni v ljubljanske dnevnike in revije, v Trstu v Primorski dnevnik. Sodeloval je tudi v italijanski glasbeni reviji *I magnifici delle sette note*.

Kot človek je bil dober, živahen, dovtipen in pravi »gospod«.

Arhitekt Franjo Kosovel

Dne 1. febr. 1990 je umrl v Trstu arhitekt in prof. Franjo Kosovel, ki se je rodil tukaj 21. marca 1906. Oče in mati sta bila doma iz vipavskih Črnič. Obiskoval je Ciril-Methodovo šolo pri Sv. Jakobu, osnovno in meščansko, in opravil zrelostni izpit v Postojni. Vpisal se je na realko v Ljubljani in po prvem razredu prestopil na oddelek za stavbarstvo Višje srednje tehnične šole, kjer je diplomiral. Po vojaškem roku je odšel v Milan in se zaposlil pri arh. Borisu Blitznakofu, kjer je risal-načrtoval notranjo opremo, predvsem pohištvo v baročnem in renesančnem slogu. Ko je Blitznakof 1931 študij zaprl, se je Kosovel vrnil v Trst in dobil delo v študiju za arhitekturo in dekoracijo STUARD, katerega lastnik je bil arh. Pulitzer. Tu je sodeloval pri opremljanju notranjih prostorov velikih potniških ladij družb Lloyd in Cosulich ter genovske Italije. Tako je izdelal veliko stopenišče na ladji Conte di Savoia ter oblikoval prostore II. razr.: dnevno sobo, bar, kadalnico, prostor za pisanje, verando in

Franjo Kosovel

druge pritikline. Leta 1937 je sodeloval pri opremlenju norveške potniške ladje Vega in vojne ladje Vittorio Veneto. Pri tej ladji je izdelal oficirski kvadrat, ki je bil mednarodni višek ladijskega opremljanja.

Ko je odšel arh. Pulitzer 1939 v ZDA, so Kosovel, njegov svak Lah in arh. Henrik Ukmar prevzeli STUARD in nadaljevali z delom. Opremili so jahto Galeb za jugoslovansko kraljevo družino in častniške prostore na oklopnici Roma. Poleg tega so načrtovali hiše in vile. S svakom Lahom sta pripravljala načrt za novo rudarsko naselje Rašo pri Labinu. Marca 1944 so Kosovela zaprli zaradi sodelovanja z OF in ga poslali v Linz na delo. V Trst se je vrnil julija 1945.

Po vojni je delal Kosovel pri gospodarskem odseku PNOO. Sodeloval je v odboru za proslavitev bazoviških žrtev, izoblikoval spomenik, spremljal izvedbo in postavitev na bazoviški gmajni (sept. 1945). Izdelal je spomenike padlim borcem v Sv. Križu, na Padričah, v Gropadi, na Žagi pri Bovcu idr. Gradil in opremljal je hiše, oblikoval nagrobne spomenike-grobnice, prostore javnih ustanov idr. Opremljal je tudi knjige.

Od 1954 do upokojitve 1974 je poučeval risanje na slovenskih srednjih šolah: Sv. Jakob, Sv. Ivan, Nabrežina (od 1956-61 pov. ravnatelj), na Opčinah, na Proseku, v Dolini in Rojanu. Z dijaki je sodeloval z risbami v dijaških Literarnih vajah.

V mladih letih je bil član društva Pro-

sveta pri Sv. Jakobu in dijaškega društva Nicolò Tommaseo. Po vojni je bil tri leta prvi predsednik PD Ivan Cankar pri Sv. Jakobu. Predaval je na Radiu Trst A, pisal v Prosvetni vestnik, predvsem pa je bil navezan na Narodno in študijsko knjižnico v Trstu, ki jo je pomagal ustanoviti, jo opremil in bil skoraj do smrti v njenem odboru.

Dne 3. okt. 1987 mu je Tržaška pokrajina podelila posebno priznanje (plaketo) za dolgoletno sodelovanje in načrtovanje opreme ladij.

Kot človek je bil izredno dober in uslužen, vedno lepo oblečen in z umetniškim metuljčkom — pravi angleški gentleman.

Pianistka Karmela Kosovel

V noči med 9. in 10. marcem 1990 je umrla v Steinachu na Tirolskem Karmela Kosovel, zadnja izmed sester pesnika Srečka Kosovela. Rodila se je 26. sept. 1898 v Sežani, osnovno šolo je obiskovala v Sežani, Pliskovici, Tomaju in pri Šolskih sestrah v Mariboru, dekliški licej pa je opravila v Ljubljani 1916. Istočasno je študirala glasbo na šoli Glasbene matice v Ljubljani in potem na Konservatoriju v Trstu. Febr. 1923 je odšla v München na Glasbeno akademijo in jo dovršila 1928 z mojstrsko diplomom. Razvila se je v odlično pianistko in globoko umetnico.

Od 1928-30 je poučevala na Konservatoriju v Ljubljani in prirejala samostojne koncerte. Nato je odšla na Dunaj in se

Karmela Kosovel

1933 poročila z akademskim slikarjem in prof. risanja Alfonzom Graberjem. Tudi tu je nastopala kot mojstrska igralka. Gojila je predvsem komorno glasbo. Malo pred koncem vojne sta z možem izgubila na Dunaju stanovanje in skoraj vse imetje, zato sta se preselila v možev rojstni kraj Steinach am Brenner (Tirolska), kjer je živela do smrti. Ker je ostala po smrti Tončke zadnja Kosovelovih otrok, je hotela Kosovelovo domačijo v Tomaju spremeniti v spominsko hišo. Vse življenje je bila srčno navezana na Tomaj in se je pogosto vračala domov.

V Münchnu se je seznanila s slikarjem Avgustom Černigojem in med njima je vzkliła ljubezen, toda domači so tako nasprotovali njeni izbiri, da sta se razšla. Pač pa je brata Srečka povezala s Černigojem in z njegovim strukturalizmom, kar je očitno tudi v Srečkovih pesmih. Karmela je bila z bratom zelo povezana, nameravala je prirejati literarne večere, na katerih bi Srečko bral svoje pesmi, ona pa bi jih spremljala s klavijsko glasbo. Srečkova prezgodnja smrt je preprečila načrte.

Karmelinega pogreba se je udeležila tudi uradna delegacija iz Sežane in ji položila na krsto slovenski šopek.

Pesnik in prevajalec Bogomil Fatur

V Ljubljani je umrl 22. avg. 1990 pesnik, prevajalec in esejist Bogomil Fatur, doma s Prema na Notranjskem, kjer se je rodil 28. okt. 1914. Fašizem je pregnal njegovo družino v Ljubljano, kjer je Fatur dokončal gimnazijo in slavistiko, v umetnostni zgodovini se je izpopolnil v Firencah, v svetovni književnosti v Pragi. Nato je bil prof. na Klasični gimnaziji v Ljubljani, po vojni na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani do 1954, končno do upokojitve v Zavodu za raziskavo materiala in konstrukcij in pri Gradbenem Vestniku.

Pesniti je začel zgodaj in že 1933 je prišel v Dom in svet ter v Sodobnost. V prvih pesmih je razkrival mladostni zanos, ljubezenski nemir, uživanje pomladne in zemeljske lepote, po tedanji modi je pel tudi socialne pesmi in se boril za »ponižane in razžaljene«. Med vojno je zlagal elegične, bojevitne in uporne pesmi, po vojni

Bogomil Fatur

pa je slikal tedanjo slovensko stvarnost. V njegovem ustvarjanju so veliki presledki, saj je izšla prva pesniška zbirka šele 1947 pod naslovom *Knjiga lirike*, sledile so ji *Pesniški list*, 1973, istega leta *Teme in variacije*, leto pozneje pa še dve knjigi: *Beli galeb* in *Minuta tišine*. Za to je dobil nagrado iz Prešernovega sklada.

Minuta tišine je kritični izbor vsega Faturjevega ustvarjanja, pesnik jo je sam pripravil za svojo 60-letnico. Vanjo je vzel pesmi iz vseh zbirk, kakih 30 pa je novih.

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

NA MRTVIH DAN

*Prisluhni,
zvon zvoni
za vse pokojne,
ki ležè
po poljih in globelih,
smrtni sen
je objel
še nepoznane,
ki v tujini spè
na božjih njivah,
ob cerkvi in razpelu,
ali pa brez teh,
v temi in pozabi
za človeške dni.
Gospod, daj jim večni mir
in sveti sij luči.*

Tako so v zbirki pesmi mladostne radoživosti in zagledanosti v lepoto življenja, priložnostne pesmi Prešernu, Župančiču in Kosovelu, pesmi žrtvam, talcem in padlim v zadnji vojni, erotične in razpoloženske pesmi, pokrajinski pejzaži, odmevi povojnih časov in njegovih problemov. Ljubil je ustaljeno obliko, zato je toliko sonetov, zato je tako cenil ritem in rimo, skrbel za pesniški jezik, ustvarjal nove primere in figure, zajete predvsem iz narave.

Fatur je veliko prevajal iz francoščine, nemščine, italijanščine, češčine in srbohrvaščine in njegov seznam prevodov šteje nad 80 naslovov. Med temi izstopajo De Gollovi Vojni spomini v dveh knjigah, Burckhardtova Renesanačna kultura v Italiji, ki je izšla trikrat, vrsta življenjepisov slavnih mož, a tudi vrsta lahkih, ljubezensko-pustolovskih romanov, samo za Lipo v Kopru 26 romanov, izmed katerih obsegajo nekateri po več zvezkov. Rekord ima Heinz Günther, bolj poznan pod psevdonimom Konsalik. Fatur je prevedel za Lipo sedem njegovih obsežnih romanov.

Ko esejist in kritik je izdal knjigo esejev *Osebnosti - dela - ideje* (od Shakespeara do B. Shawa, 1967).

Kot človek je bil skromen, ni se rinil v ospredje, zato je bil tudi kot pesnik v javnosti manj znan. Nekaj njegovih pesmi so prevedli v tuje jezike, v italijanščino v knjigah *Liriche slovene moderne*, 1938, in *Semperverde e rosmarino*, 1951. S Trstom je bil povezan tako, da je sodeloval v tržaški reviji *Razgledi*, 1951-1953, in da so mu izdali izbor pesmi v *Pesniškem listu*, 1973.

Izčrpen življenjepis je izšel v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu*, I. knjiga, 347-48.

Kot je tiho živel, je nekako po prstih odšel tudi v večnost: po njegovi želji so ga upepelili in pokopali v družinskem krogu. Zgodilo se je, kakor je zapel v Serejadi leta 1947:

*»Nekoč v poljano ležem bled,
za mano sleherna ugasne sled,
in moje srcè pozábljeno,
neizljubljeno, neporábljeno
skopni kot svež pretrgan cvet.«*

ZORA PIŠČANC

Z Zoro Piščanc sem se pobljže seznanil leta 1944, ko sem prišel v goriško stolnico za vikarja. Z družino je stanovala v Mazzinijevi ulici. Bila pa je že bolna in sem ji ob prvih petkih nosil sv. obhajilo. Toda zdaleč nisem slutil, da se v njej skriva talent pisateljice. Ta talent je ležal skrit in se je pojavil v Vijolici.

Tedanji voditelj goriške Marijine družbe je namreč v januarju 1945 začel izdati notranje glasilo za družbenice z imenom »Vijolica«. Ker je družbenico Zoro bolje poznal kot jaz, ji je takoj poveril urejanje tega družbenega glasila in urejala ga je vsaj 15 let. Vijolica je izhajala kot tipkopis po možnosti enkrat na mesec na šestih ali tudi na več straneh, do 30. Nekatere številke sličijo reviji tako po številu strani, kot po zanimivi vsebini, saj so v njej vsebinsko globoki uvodni članki, kot tudi pesmice, poročila in zlasti črtice Zore Piščančeve.

Že v prvi številki je napisala uvod »Zakaj sem VIJOLICA in kaj hočem«. Sprva je Zora prispevala zlasti uvodnike, ki so spremljali liturgično leto; podpisovala se je Zora in tudi Marijanka. Včasih je prispevala tudi kako pesmico. Prvo njeno črtico zasledimo v decembrski številki 1945 z naslovom »Mir ljudem na zemlji«. V naslednjem letu 1946 v majski številki je že njena daljša črtica »Ozdravljenje«. Vzeta je iz njenega življenja, saj je bila še vedno bolna in priklenjena na posteljo. Govori o mali Alenki, ki je poromala na Sv. Goro, da prosi za zdravje mami, in je bila uslišana.

Tudi Zora si je želela zdravja, zato se je odšla zdravit poleti 1946 na beneški Lido. Na Vijolico pa ni pozabila in ves čas bivanja na Lidu (poldrugo leto) je zvesto sodelovala s svojimi črticami v lističu, samo da se sedaj njena pozornost obrne na življenje na Lidu, na bolnike. Tako črtica »Zdrava Marija, milosti polna«, »Kratek film iz bolnice« in druge.

Zora Piščanc

Sploh je z Lida veliko pisala in objavljala v Vijolici. Ko se je od tam vrnila, je nadaljevala z urejanjem Vijolice in sodelovanjem pri njej. Tako piše Vijolica v januarški številki 1949: »Naša glavna sotrudnica gdč. Zorka Piščančeva bi se gotovo ne lotila tako pridno pisati, ako ji ne bi dajala "Vijolica" toliko prilike, da se v pisanju vadi ob rokah ljudi, ki so imeli priliko, da so kaj več študirali.«

To gotovo drži. Vijolica je bila prvo glasilo, v katerem je Zora mogla mirno pisati za družbenice, ki ji niso jemale poguma s kako prehitro kritiko, saj je šlo za Zorine prvence, za prvo šolo ob pomoči voditelja dr. M. Brumata.

Od Vijolice je Zora prešla k našim časopisom. Že leta 1944 je na bolniški postelji napisala in objavila v »Goriškem listu«, ki so ga izdajali slovenski domobranci, črtico »Štirinajstim v spomin«. Prva se je spomnila brata Ladota in drugih 13 žrtev, ki so jih na Svečnico 1944 obsodili na smrt ter jih naslednji dan ustrelili in vrgli v brezno nekje nad Cerknim. Pozneje je njen brat Lado ostal neizbrisan v njenem spominu in srcu. Njegovo fotografijo je vedno imela na mizi na upravi Katoliškega glasa, kjer je bila zaposlena od leta 1952. Izdala je zbirko njegovih pesmi »Zelena pomlad« in ji napisala uvod. Brata se spominja kasneje v povesti »Dom v tujini«, v »Andrejki« in končno v svoji zadnji povesti »Pesnik

zelene pomladi«, ki je v celoti posvečena Ladotu, saj obsega njegov dnevnik do zadnjih dni njegovega življenja. Izšla je pri GMD leta 1988.

Za rehabilitacijo brata Ladota se je borila brez prestanka na vseh ravneh, v črticah, povestih, v zasebnih pismih. Spominjam se, kako mi je prebrala pismo nekomu, ki je v tržaškem slovenskem dnevniku napisal članek o Ladotu in njegovi skupini kot o »izdajalcih«. Še huje jo je prizadelo, kako pisatelj Tone Svetina piše o njenem bratu in drugih štirinajstih v svojem romanu »Ukana«. Upodobil ga je v osebi kaplana Piškurja. Tega res ni mogla prenesti, saj ne najdemo v slovenskem slovstvu duhovnika, ki bi o njem tako nizkotno pisali kot je upodobljen kaplan Piškur v tej knjigi. Pisatelju je napisala ogorčeno protestno pismo. Vse kaže, da ga je streznilo. Tako vsaj so mi pripovedovali nekateri njegovi in moji znanci. O tem priča tudi Boris Pahor, ki v svojih zapiskih pravi tudi takole: »Ob moji omembi usode Lada Piščanca je Živka pripomnila, da postaja moje omenjanje pogovorov s Svetino v dnevniških zapiskih dolgočasno, jaz pa sem se seveda takemu mnenju uprl. Saj gre vendar za mladega pesnika, ki je bil po krivem likvidiran skupaj s sobratom Slugo in drugimi vaščani, zato moji ugovori Svetinovemu pisanju vsakikrat, ko avtorja

srečam, upravičeno najdejo odziv v mojih zapiskih.«

Potem piše, da je bil sprva zadržan glede Ladotove krivde.

»In to je bilo res. Moja zadržanost pa je bila utemeljena, ker nisem imel veljavnega kriterija, na podlagi katerega bi lahko sodil, kaj je bilo v resnici z njegovim izdajstvom. Bevk mi je rekel, da so vse poti vodile v tisto smer, to je bilo vse, kar sem vedel. Tisti trenutek pa, ko je prišlo na dan ime pravega izdajalca partijske šole v Cerknem, sem porabil vsako priložnost, ki se mi je ponudila, da sem zahteval preklic krivične obsodbe. Tako nisem prijel samo Svetine, ampak sem v Zalivu tudi Bojana Štiha poprašal, naj spregovori o Piščančevi usodi« (Zaliv, 1988, str. 258).

(Mimogrede: Čudim se Borisu Pahorju, da je bil »zadržan« glede obsodbe zoper Ladota Piščanca, ko sta se vendar osebno poznala in ko je vedel, da je vsa slovenska primorska duhovščina s srcem bila za svobodo, s pametjo pa ni mogla podpirati OF, ker je videla v njej diktaturo partije. - K.H.)

Drugi sklop Zorinih povesti je vezan na njeno zasebno doživetje: na njeno mladost v »hišici na bregu«, namreč nad Barkovljami, kjer se je rodila 12. septembra 1912, na hišico, ki so jo morali zapustiti, ko je bil oče prestavljen kot poštni uradnik v Pizo; pa na morje, ki ji je ostalo za-

Afriški škof Yao
na obisku pri nabrežinski
župnijski skupnosti

pisano na dnu srca in spominov (»Na obalah morja«).

Med ta doživetja spada tudi njena manj znana povest »Most čez ocean«. V njej je obdelala spomine na nekatere osebe-begunce po končani vojni 1945, pa na svoja doživetja ob obisku ZDA, ko je s štandreško igralsko skupino in števerjanskim ansamblom Lojzeta Hledeta bila pri Slovencih v tej državi. Škoda, da ta knjiga ni prišla med ljudi kot ostale njene povesti, ki so izšle pri GMD.

Zadnja zvrst njenih spisov so zgodovinske povesti. In to sta »Pastirica Urška« (1979) ter »Blagovestnika Slovanov« (1984). Pastirica Urška je povest o Urški

Ferligojevi in njenih prikazovanih Mame božje na Sv. Gori. Na podlagi ustnega izročila je ustvarila dobro ljudsko povest, ki je izšla tudi pri Ognjišču. »Blagovestnika Slovanov« je prav tako zgodovinska povest o sv. bratih Cirilu in Metodu. Zanj se je vestno pripravila z branjem zgodovinskih dokumentov o svetih bratih.

Nekatere njene povesti so bile ponatisnjene v Duhovnem življenju v Argentini in v Ognjišču v Kopru. Povsod so jih ljudje radi brali, posebno ženski svet, ki še vedno več bere kot moški. Ni dvoma, da smo z Zoro Piščančevno, ki je umrla v Gorici 23. novembra 1989, izgubili nadarjeno ljudsko pisateljico.

J.M.

Biseromašnik Ivan Budin

V četrtek, 11. januarja 1990 zjutraj je na Mirenskem Gradu pri Gorici umrl starosta slovenskih duhovnikov g. Ivan Budin. Predlanskim je obhajal biserno mašo. Rodil se je na Božič 1904 v Mirnu, v duhovnika pa je bil posvečen 23. junija 1929 v Gorici.

Pokojnikova življenjska pot je bila zelo razgibana. Po osnovni šoli v domači vasi je zavoljo prve svetovne vojne moral z družino v begunstvo na Rečico ob Savinji, od tu pa na gimnazijo v Šentvid nad Ljubljano, bogoslovje pa je študiral v Gorici. Z duhovniškim delom je začel v Idriji. Tu se je zameril fašistom in je zato moral v tržaško škofijo. Od 1932 do 1935 je bil kaplan v Hrenovicah, naslednji dve leti župnik v Suhorju, od koder je soupravljal tudi župnijo Vreme. Iz Brkinov je odšel deset let župnikovat v Kubed v Istro. V teh krajih je preživljal hude čase druge svetovne vojne in bil večkrat v nevarnosti najprej zaradi fašistov in Nemcev, potem pa zaradi partizanov. Leta 1942 je prebil 42 dni v zaporu v Pulju. Po posredovanju škofa Santina je bil rešen pred konfinacijo in drugimi obsodbami.

Ivan Budin kot zlatomašnik med bratoma Antonom in Venčkom

Pustil je Kubed in prišel v Dutovlje na Kras. Tu je bil župnik 14 let, soupravljal je tudi Skopo in Koprivo. Leta 1966 se je kot župnik preselil v Podnanos. Štiri leta je tu preživel, nato pa je pet let bil za župnika v Biljah. Ko ni mogel več opravljati vseh dušnopastirskih dolžnosti, se je leta 1975 umaknil v zatišje Mirenskega Gradu. Toda tu ni miroval, temveč velikodušno pomagal po raznih župnijah na Goriškem in v zamejstvu. Biseromašnik Ivan

Budin je do konca svojega življenja ohranil mladostno svežost in navdušenje. Bil je vedno zvest duhovnik, zaveden Slovenec in dober človek.

Njegovo priljubljenost so potrdili vsi, ki so se zbrali ob pogrebni maši 13. januarja; somaševanje je vodil koprski škof Metod Pirih skupaj z 80 duhovniki; mirenski pevci so mu peli v slovo ves čas po-

greba; od pokojnika so se poslovili in mu izrazili zahvalo tudi predstavniki njegovih nekdanjih župnij kot tudi mirenske župnije in goriškega pastoralnega področja.

Zadnja pot biseromašnika Ivana Budina je bila tudi zahvala Bogu za zvestega in požrtvovalnega duhovnika ter prošnja za nove duhovne poklice.

R.B.

Prelat dr. Janez Hornböck

Lani je Koroška poleg vidnih uspehov doživela tudi globoko žalost. Samo štiri mesece pred 80. rojstnim dnevom so v fari Podgorje (Maria Elend), priljubljeni Marijini božji poti, pokopali msgr. dr. Janeza Hornböcka, najbolj zaslužnega povojnega Slovenca-duhovnika na Koroškem, znanega po vsem svetu predvsem kot dolgoletnega ravnatelja Mohorjeve družbe v Celovcu.

Pokojni ni bil samo vodilna osebnost med duhovniki krške škofije (v letih 1971/72 je tudi sooblikoval škofijsko sinodo), temveč je pomagal »postaviti na noge« mnoge slovenske organizacije oziroma skupnosti (Dušnopastirski urad - kateriga tajnik je tri leta bil, provinco šolskih sester, dijaške domove). Na »naslove«, ki so mu upravičeno pripadali (msgr., prelat, duhovni svetnik, častni stolni kapitularni) ni veliko dal; pristopen je bil za vsakogar, ki je potreboval njegovo pomoč. Podgorski farani — nemško in slovensko govoreči —, med katerimi je deloval skoraj 45 let, so ga zelo spoštovali, še več — ljubili.

Rodil se je 14. junija 1910 v Št. Janžu v Rožu. Po maturi se je odločil za študij teologije, ki ga je z doktoratom zaključil v Innsbrucku, kjer je bil leta 1938 tudi posvečen. Prvo službeno mesto je dobil v Železni kapli, že naslednje leto pa je bil imenovan za upravitelja v Podgorjah. Tam bi najbrž tudi ostal, če ga ne bi nacisti do leta 1945 pregnali v Wolfsberg.

Dr. Janez Hornböck

Poleg svoje ljubljene fare je bil 28 let tudi dekan rožeške dekanije. Čeprav majhen po postavi, je bil velik po duhu, še večji pa po dejanjih. Nikoli ni napadal, vedno in povsod je iskal dialog, saj je bil dosledno preudaren in to so vsi pri njem tudi cenili.

Mohorjeva družba, ki jo je njegov sošolec dekan Srienec imenoval prelatova nevesta, pa je bila njegovo življenjsko delo. Pod njegovim vodstvom je postala versko, kulturno in politično središče katoliško usmerjenih koroških Slovencev. In ne samo to! Gospod prelat je s pomočjo celovške Mohorjeve povezoval Slovence po vsem svetu.

Dve leti pred smrtjo mu je bila podeljena 9. Tischlerjeva nagrada.

Po težki bolezni — čeprav je do zadnjih moči deloval v fari — je 13. februarja 1990 umrl. Dva dni zatem so se v kape-li Slomškovega doma od njega poslovili

sodelavci in gojenci dijaških domov. Po tem je še dva dni počival v podgorski cerkvi, predno je bil 17. februarja položen v duhovniški grob za pokopališkim križem. Istega dne dopoldne je Mohorjeva sklicala žalno sejo, katere so se udeležile vidne cerkvene, kulturne in politične osebnosti. Govore so imeli: dr. Koren v imenu Mohorjeve, dr. Grilc za NSKS, mag. Hočevar v imenu dijaških domov, dr. Inzko za predsedstvo škofijskega sveta, Lado Lenček v imenu Slov. kulturne akcije iz Argentine in Miha Antonič za Slovenske zadruge.

Pogrebno mašo v podgorski cerkvi je

vodil krški škof dr. Egon Kapellari, za njim pa se je spet zvrstilo veliko število govornikov, pel pa je domači cerkveni zbor.

Sožalna pisma so med drugim poslali ljubljanski nadškof, sedanji in prejšnji avstrijski predsednik ter več posameznikov in organizacij.

Celovška Mohorjeva deluje v prelato-vem duhu naprej, farani so dobili novega dušnega pastirja, vsi pa — čeprav morda ne priznajo — zelo pogrešajo očetovsko roko in srce pokojnika. Naj mu bo Bog obilen plačnik!

M. ŠAH

FRANK J. LAUSCHE

zaveden Slovenec - ameriški senator

1895 - 1990

Življenjski podatki pokojnega senatorja Franka J. Lauscheta so podrobno, a še vedno le zgoščeno napisani v knjigi »Ohio's Lincoln, Frank J. Lausche« ki jo je pripravil prof. Edi Gobetz ob senatorjevi 90 letnici. Pokojnik je bil rojen 14. nov. 1895 v Clevelandu, kjer je v slovenski fari obiskoval ljudsko šolo. Že kot otrok se je moral spoprijeti s trdim delom, zlasti po prezgodnji očetovi smrti, ko je imel mali Frank šele 12 let.

Prvi zaslužek je imel kot mestni uslužbenec v Clevelandu, ko je prižigal mestne plinske luči po ulicah. Da bi več zaslužil, se je posvetil poklicnemu športu, a le za kratko dobo. V prvi svetovni vojni je bil v vojski in dosegel stopnjo poročnika, se nato posvetil študiju prava, in bil med najboljšimi kandidati. Pravo ga je veselilo in je bil šest let tudi profesor na pravni šoli v Clevelandu.

Toda Lauschetov svet je bila politika. Še mlad se je odločil, preizkusil svojo moč in sposobnost na volitvah, kjer se je ponovno in ponovno izkazal uspešnega, kot nekdo, ki mu ljudje zaupajo. Najprej

kot sodnik leta 1941 in nato leta 1943 kot kandidat za župana mesta Cleveland. Proti vsem pričakovanjem, tudi lastnemu, je bil leta 1944 izvoljen za guvernerja drža-

Senator Frank Lausche

ve Ohio. Ko je dve leti nato ponovno kandidiral, je bil na volitvah poražen, zmagal pa je leta 1948 in nato še trikrat zaporedoma, dokler se ni leta 1956 odločil, da si osvoji mesto zveznega senatorja države Ohio. Bil je izvoljen s precejšnjo večino, ki jo je še dvignil na volitvah leta 1962. Umrl je 21. aprila 1990.

Toda skopi življenjski podatki le malo povedo o življenju in delu pokojnika. Le malo je Slovencev, ki ne bi poznali njegovega imena in dela. Kot Slovenec si je zelo prizadeval za napredek in uspeh slovenske podjetnosti, zlasti je bil uspešen kot župan, uspešen kot guverner in tudi kot senator. Bil je demokrat, a povsem neodvisen. Kot javni delavec je bil prepričan, da mora služiti ljudstvu. Dogodke in dejanja je presojal po svoji uvidevnosti in ni dovolil, da bi ga pripadnost stranki ali naklonjenost volilcev prepričala, da bi spreminjal smer svojih odločitev. Odločitve mu je narekovalo njegovo prepričanje in njegova predanost načelom v vsem, tudi v politiki.

Vedno je znal presoditi pravilnost in primernost časa in vskladiti svoje korake čim bolj času primerno, po dobro preišljenih načrtih. Pokojnemu senatorju Lauschetu je bila zelo pri srcu Slovenija, čeprav je ni nikdar obiskal, a mu ni bila tuja. Obisk Slovenije je odklanjal, ker je odklanjal povojni politični režim in sre-

čanja z njegovimi predstavniki. Rad bi bil videl svobodno Slovenijo.

Za slovenstvo in slovenske ustanove v ZDA je senator Lausche dosegel:

1. Ustanovitev ameriškega informacijskega središča v Ljubljani;
2. Slovenske oddaje Glasa Amerike;
3. Intervencije v prid slovenske Koroške;
4. Intervencije pri Amnesty International in pri ameriški vladi v korist slovenskim jetnikom vesti;
5. Posebno zakonodajo za vselitev slovenskih beguncev v ZDA;
6. Seznanjal je ameriški kongres s Slovenci in s slovenskimi problemi;
7. Interveniral je pri ameriških oblasteh v korist slovenskih naseljencev;
8. Dosegel je podporo za slovensko kulturo in umetnost;
9. Dosegel gmotno pomoč »Ameriški domovini«, slovenskim faram in organizacijam;
10. Prisostvoval in govoril je na številnih slovenskih prireditvah v ZDA;
11. Poskrbel računalniško opremo farni šoli Sv. Vida;
12. Dosegel izdajo Baragove znamke.

Starši so mu vcepili močno slovensko zavest. To pa je vzljubil po svojem najzvestejšem prijatelju Ivanu Zormanu, pe-

Anka Černic vodi Števerjanska dekleta na koncertu ZCPZ v Štandrežu

sniku in borcu za slovensko besedo. In to ljubezen je pokojni senator še stopnjeval. Sam prevedel Prešernovo »Nezakonsko mater«, ki jo je na sodišču tudi deklamiral v prid nezakonske matere. In porota se je brez oklevanja izrekla v prid nezakonski materi, ki jo je senator pred sodiščem predstavljal kot odvetnik. Pa tudi na slovensko pesem se je rad spominjal, saj mu je bila vir svetlobe in solza, ko se je spominjal pesmi, ki jih je nekoč poslušal na kolenih svoje matere.

Pokojnega senatorja so položili na

mrtvaški oder v Slovenskem narodnem domu na St. Clair aveniji v Clevelandu, kjer so se od njega poslovili številni Slovenci. Najbolj ganljivo je bilo slovo šolskih otrok slovenske fare sv. Vida. Od pokojnika so se poslovili guverner države Ohio, bivši guverner, predstavniki slovenske družbe, domači škof Pile in osebni prijatelj pokojnika, škof Pevec. Na grobu pa so mu vsi navzoči zapeli: »Bog blagoslovi Ameriko! V grob so ga položili oblečenega v obleko malteškega viteza, katerega član je bil.

MARTIN JEVNIKAR

Inž. BORIS SANCIN

V Trstu je 12. oktobra 1989 umrl inž. Boris Sancin, ekonomist, družbeni delavec in eden zadnjih stebrov povojne Slovenske demokratske zveze in njenega glasila Demokracija. Po rodu je bil Tržačan in se je rodil 1. junija 1912 v Škednju v eni izmed številnih družin Sancinovih. Njegov oče Franc je bil učitelj in gospodarstvenik, toda 1920 se je z družino preselil na Zgoš pri Begunjah na Gorenjskem, kjer je odprl pletilnico, 1930 pa v Ljubljani luščilnico riža. Tako je hodil Boris v osnovno šolo v Škednju, Begunjah in Radovljici, maturiral pa je 1930 na realki v Ljubljani. Diplomiral je 1936 za inž. ekonomije v Zagrebu, doktoriral pa 1956 na Ekonomski fakulteti v Trstu.

Po študiju in vojaškem roku se je Sancin zaposlil v očetovi luščilnici riža kot prokurator. Imel je zagotovljeno bodočnost in družbeni ugled, z očetom sta luščilnico tako razširila s podružnico v Beogradu, da je oskrbovala dobro polovico jugoslovanske potrošnje. Toda izbruhnila je vojna, Sancin je bil mobiliziran in že prvi dan padel v nemško vojno ujetništvo. Novembra istega leta so ga Nemci izročili Italijanom in ti so ga držali v taborišču do kapitulacije. Vrnil se je v Ljubljano in nadaljeval z delom. Največ se je zadrževal v Lombardiji, da je skrbel za redno dobavo riža. Na zadnjem potovanju febr. 1945 je bil težko ranjen ob angle-

Inž. Boris Sancin

škem letalskem napadu na vlak pri Proseku. Sredi maja 1945 so ga v Ljubljani zaprli kot pripadnika mladinskega liberalnega gibanja, v resnici pa zato, da so lahko zaplenili njegov delež pri dnevniku Jutro in knjigarni Tiskovna zadruga. Tedaj so tudi nacionalizirali rižarno, stroje pa razstavili in odpeljali v Makedonijo. Na procesu proti lastnikom katoliškega in liberalnega tiska 3. avg. 1945 je bil obsojen na izgubo narodne časti za dve leti, na zaplembo deležev v podjetjih, potem pa še na izgubo državljanskih in političnih pravic. Sredi sept. istega leta so ga izpustili in mesec dni pozneje je prišel v Trst. Tu je v letih 1947-51 poučeval na Trgovskem tehničnem zavodu Ž. Zoisa, maja 1951 je prevzel službo urednika govorjenega sporeda na tedanjem Radiu

Trst II in bil nato od 1960 do upokojitve jan. 1973 šef celotnega programskega odseka.

Sancin je bil družbeno delaven že v dijaških letih, član najrazličnejših mladinskih društev in ustanov liberalne stranke. Vendar se je bolj kot s politiko ukvarjal z gospodarskimi in idejnimi vprašanji. Od 1933 je bil zelo aktiven v Omladini Narodne Odbrane, ki si je zamišljala širokoupravno in ne centralistično urejeno Jugoslavijo, s socialnimi reformami in novimi ljudmi. To svojo vero je izpovedal 1933 v knjižici *Kdo smo? Kaj hočemo? Leta 1940* pa je pojasnil svoje gospodarske načrte v razpravi *Politična, gospodarska in socialna načela*.

V Trstu se je takoj pridružil Slovenski demokratski zvezi in bil član njenega ožjega vodstva in ves čas njenega obstoja sodeloval v odborih in akcijah, v katerih se je SDZ povezovala z drugimi političnimi

skupinami. Ker v začetku ni imel urejenega italijanskega državljanstva, pozneje pa je hotel ostati kot radijski funkcionar nevtralen, se politično javno ni izpostavljalo, ampak je delal v notranjih odborih SDZ. Tako je sodeloval v vseh številkah Demokracije in že okt. in nov. 1947 opisal svoje poglede na medvojna dogajanja v Sloveniji v razmišljanjih *Leta preizkušnje*. Več let je bil v odboru Slovenske prosvetne matice, od 1977 do smrti pa zelo aktiven v odboru Slovenskega dobrodelnega društva.

Veliko je pisal že v Ljubljani, nato v Trstu, predaval na Radiu, v društvih, 1972 v Dragi *O idejnem pluralizmu*, objavil brošuro *Kaj nam prinaša komunizem?* (Trst 1951), uredil in dopolnil *Vodnik po planinski poti SPD Trst* (1975). Več let je sodeloval pri PSBL.

Boris Sancin je bil velik Slovenec, načelen in pokončen mož, zelo razgledan, družaben in dober človek.

MARTIN JEVIKAR

DRAMATIK JOSIP TAVČAR

Dne 27. nov. 1989 je nepričakovano umrl v tržaški bolnišnici Josip Tavčar, profesor, dramatik, kritik, esejist in publicist. Po rodu je bil Kraševac, rodil se je namreč 31. julija 1920 v Dutovljah, toda že po šestih mesecih so se starši preselili v Trst, zato je dovršil tukaj vse šole v italijanščini in se po maturi 1939 na Znanstvenem liceju G. Oberdan vpisal v Benetkah na germanistiko (nem. in angl.), poslušal je tudi predavanja iz slovenščine prof. A. Budala, doktoriral pa je na univerzi v Neaplju 1947, ker mu je študije pretrgala vojna. Kot oficir je služil v Cosenzi do razpada italijanske vojske 8. sept. 1943, nato se je z angleškimi in Badoglijevimi vojaki udeležil bitke pri Monte Cassinu in prodiranja proti severu. Julija 1945 se je vrnil domov ter začel sept. poučevati na novoustanovljeni slovenski gimnaziji v Kopru, nato dve leti slovenščino na italijanskem klasičnem liceju prav tam.

Leta 1948 se je Tavčar vrnil v Trst in se vključil v slovensko kulturno življenje. Najprej je učil angleščino na Nižji srednji šoli (zdaj Ivana Cankarja), potem na liceju Fr. Prešerna, od 1956 do upokojitve 1988 na Trgovskem tehničnem zavodu Ž. Zoisa. Istočasno je delal pri SSG Trst: od 1960 do 1969 je bil umetniški vodja in dramaturg, od 1969 do 1981 predsednik upravnega sveta. Vsa tržaška leta je bil zunanji sodelavec Radia Trst A. Od ustanovitve 1979 do smrti je bil predsednik Slovenskega deželnega zavoda za poklicno izobraževanje. Ves čas je bil tudi pisatelj in kritik. Vsako to področje bi zahtevalo celega človeka, toda Tavčar je s svojo nadarjenostjo in mirnim značajem znal svoj čas tako razporediti, da se je lahko razdajal povsod.

Pisati je začel že v gimnaziji in ob maturi napisal satirično dramsko delo, ki je dobilo nagrado in doživelo uprizoritev, nagrajeno radijsko igro in filmski scena-

rij, ki je izšel v tisku. Po prihodu iz Koprca se je posvetil samo slovenskemu pisanju. Priobčil je nekaj novel, 1957 pa se je posvetil dramatik, kjer je dosegel največji uspeh in ugled. Napisal je 10 daljših iger, izmed katerih mu jih je uprizorilo 9 SSG Trst, da je postal »hišni dramatik« tega gledališča, igrali pa so jih tudi drugi odri. Največji uspeh je dosegla prva drama *Prihodnja nedelja* (1957), ki je tudi najbolj slovenska po tematiki. V središču je slovenski učitelj, ki so ga vse življenje preganjali, po vojni pa je prišel z družino v Trst in od nedelje do nedelje upa, da bo dobil nogometno stavo, z njo denar, ugled in urejeno življenje. Med tem čakanjem se mu razbije družina: hči se poroči v Ljubljano, sin odide v Avstralijo, toda mož neustrašeno čaka na »prihodnjo nedeljo«.

Drama ni odtis slovenskih zamejskih razmer, Tavčar ni hotel oblikovati slovenskih in zamejskih problemov, ampak življenje v celoti, ki je povsod več ali manj enako ali podobno. Povsod doživlja človek stiske in težave, ki jih še povečuje pohlep po večjem gmotnem udobju, po spremembah, po razbitju monotonega življenja; na razpolago ima človek vse tehnične pridobitve, notranje pa je prazen in brez idealov. Tavčarjevi junaki bi radi iz teh razmer pobegnili, a so preslabotni, zato so na koncu še bolj osamljeni in ganljivi. Pisatelj jim ne pomaga, ampak gleda nanje z nasmehom, ironijo, vendar so njegove igre »trpko, bridko in neponarejeno zrcalo življenja« (J. Pogačnik). Vdelal pa je tudi sodobne svetovne zablode in napake, kot so: medvojno verižništvo, pevci kričači, skupinska erotika, želja po potovanjih v eksotične dežele, dijaški nemiri, ugrabitve premožnih ljudi itd.

Sledile so farse, komedije, fantazije: *Pekel je vendar pekeli* in *Nicky - zlati deček* (1959), *Zeh pred smrtjo* (1960), *V Honolulu* (1963), *Mrtvi kanarček* (1966), *Red mora biti* (1969), *Luna v megli* (1972) in *Igorju ugaja Bach* (1976). Tri izmed njih so izšle v knjigi *Utvare* (Trst 1976).

Za Radio Trst A je napisal 27 radijskih iger, nekaj jih je izšlo v tisku. Tudi v teh obravnava podobne probleme v vseh mogočih tehnikah. Za Radio je pripravil 1964 28 celournih oddaj, v katerih je podal pre-

Prof. Josip Tavčar

gled vse italijanske dramatike. Kot kritik in esejist je bil posrednik med slovensko in italijansko kulturo tako na Radiu kot v časopisih in revijah. Njegova je bila zamisel antologije *Il teatro sloveno*, ki jo je pripravil s Furiom Bordonom in Jožetom Koruzo (1975). Od začetka tiskanih *Literarnih vaj* 1951 do maja 1973 je bil njihov odgovorni urednik. Bil je med ustanovitelji literarnega zbornika *Tokovi* (z B. Pahorjem in Al. Rebulolo).

Kot profesor je bil med dijaki zelo priljubljen, ker dijakov ni učil samo tujega jezika, ampak jih je pripravljaj tudi na življenje. Zanimal se je za njihove razmere in jih tudi po šoli spremljal. Znal je razumeti njihove težave in jih s svojim mirnim značajem voditi. Za šolo je živel in težko se je od nje ločil.

Kot človek je bil družaben, vedno pripravljen za pogovor in pomoč v potrebi.

DISKUSIJA O GOSPODARSKI SUVERENOSTI SLOVENIJE

Daleč sem od tega, da bi hotel komur koli dajati nasvete, vendar je diskusija — kot je že dejal Sokrat — babica novih idej in diskusija je znak demokracije, kot je v moderni dobi poudaril Masaryk.

»GOSPODARSKE USMERITVE« SLOVENSKE VLADE

V demokraciji vlada vodi in opozicija nadzoruje. Po tem merilu Slovenija še ni v demokraciji, marveč šele — jeseni 1990 — v začetni fazi »demokratizacije«.

Ob padcu realsocializma v Vzhodni Evropi, je partija v Sloveniji pravočasno »sestopila« z oblasti, da je novi demokratični vladi prepustila gospodarsko krizo in ljudsko nezadovoljstvo, toda je obdržala v svojih rokah ključne položaje v državni upravi, v gospodarstvu ter v javnih »medijih« (televizija, tisk).

Ko se je nova vlada zbrala na prvo sejo, jo je na mizi čakalo sporočilo, da je 225 slovenskih podjetij pred stečajem. V prvi polovici leta 1990 je 1.300 podjetij, ki zaposlujejo 280.000 delavcev ali več kot tretjino delovne sile Slovenije, imelo za 7 milijard dinarjev izgub. In industrijska proizvodnja je padla za 11,4% v primerjavi s prvim polletjem 1989.

Zaradi takšne zapuščine — je dejal gospodarski minister Mencinger — bi se tudi mi lahko pridružili splošni stavki, toda proti — prejšnji vladi.

Za izhod iz krize je Peterletova vlada sestavila **Program politično-gospodarskih usmeritev**, ki obsega 5 delov:

- slovenska državnost, nova ustava in konfederacija
- gospodarska kriza
- družbene dejavnosti
- varovanje okolja in urejanje teritorija
- javna uprava.

Zaradi pomanjkanja prostora lahko na kratko obravnavamo samo drugi del programa, to je gospodarstvo.

Vlada poudarja, da bo skušala ustvariti učinkovit gospodarski sistem za preprečenje poloma gospodarstva, spremenila bo gospodarsko strukturo, zmanjšala bo prelivanje denarja od uspešnih k manj uspešnim, odpravila bo posledice političnega kadrovanja v gospodarstvu ter si bo prizadevala, da pridobi potrebne pristojnosti v ekonomski politiki, katerih ima zdaj Slovenija komaj 20% (na primer v monetarno-kreditni politiki).

Gospodarska suverenost pa je ravno samostojno in neodvisno odločanje v ekonomski politiki.

Možnosti za hitro oživitev gospodarstva v Sloveniji — opozarja vladni program — so omejene. Zaradi tega bo vlada selektivno posredovala pri preprečevanju stečajev. Ob prenovi gospodarstva bo povezovala delovanje na

področju zaposlovanja in socialne politike, varstva okolja ter gospodarske infrastrukture. Gospodarstvo je treba prestrukturirati, ker brez preureditve ni mogoče zagotoviti novih delovnih mest in čistega okolja. Oboje pa ni možno brez razvite in učinkovite gospodarske infrastrukture, kot so prometno gospodarstvo (ceste, železnice), telekomunikacije, energetska gospodarstvo in vodno gospodarstvo ter druge osnove za gospodarski in socialni razvoj.

Za spremembe, katere je treba doseči v gospodarstvu, bo vlada ustanovila **Agencijo za prestrukturiranje** ter **Sklad za razvoj**. Agencija bo pripravila strokovne podlage za gospodarske prenovitvene programe in Sklad bo skrbel za finančno podporo prenovi gospodarstva.

Vlada bo podpirala gospodarske programe, ki bodo uvajali podjetništvo, ustvarjali nova delovna mesta ter prispevali k znanstvenemu in tehnološkemu razvoju.

Za preboj socialne in organizacijske togosti zlasti velikih podjetij so potrebni ureditev, pospešitev in nadzor nad procesom prevzemanja lastnine. Vlada bo pospešila ta proces, toda bo preprečila nezakonito prilaščanje podjetij in družbenega premoženja na splošno.

Krizo v slovenskem gospodarstvu namerava vlada premostiti tudi s spremembami v davčni in fiskalni politiki, ker je gospodarstvo preobremenjeno s fiskalnimi in parafiskalnimi dajatvami, ki omogočajo tako imenovano socializacijo izgub v škodo vseh davkoplachevalcev. Z ukrepi v davčni politiki hoče vlada doseči dvojni učinek: najti izhod iz nelikvidnosti in ustvariti pogoje za zmanjšanje stroškov na enoto proizvoda v korist povečanja konkurenčnosti gospodarstva.

Prvi koraki za razbremenitev so bili napravljeni (poleti 1990) z ustavitvijo pošiljanja prispevkov v Zvezni sklad za nerazvite ter z zmanjšanjem neposrednih dajatev za 15%.

Druge možnosti za razbremenitev vlada vidi v vseh delih sistema javnih financ: v občinah, v Republiki in v Federaciji.

Slovenska vlada bo zahtevala znižanje stopenj prometnega davka in carinskih dajatev ter zmanjšanje vojaških izdatkov; zavračala bo zahteve po posebnih dajatvah za financiranje JLA (vojske). Denarna politika NBJ (Narodne banke Jugoslavije) pa naj se omeji samo na določanje denarja v obtoku in Slovenija mora pri tem soodločati.

Pri prenovi gospodarstva bodo odigrali važno vlogo izvoz, turizem in promet ter na splošno odpiranje slovenskega gospodarstva v svet. Za obnovo gospodarske infrastrukture bo vlada pritegnila tuji kapital.

Republika Slovenija — poudarja Peterletova vlada — se mora naglo vključevati v gospodarski, znanstveni in tehnološki razvoj evropskega in svetovnega prostora. Zaradi tega bo vlada izdelala podroben vsebinsko in časovno opredeljen program prilagajanja »Evropi 1992« z vskladitvijo zakonodaje Republike Slovenije z zakonodajo Evropske gospodarske skupnosti.

Opozicija se ihtavo zaganja v vladni program kot otrok, kateremu je mati (Slovenija) vzela igračo (oblast). Peterle je v skupščini odgovoril med drugim tole:

»Lepo je bilo pod Titom, ki je sedel na dveh stolih; ko je zmanjkalo dolarjev, je dal natisniti dinarje. Zdaj tako ne gre več naprej. Sedaj sedimo na enem stolu, ta stol je naš in od nas je odvisno, kaj bomo ukrenili. Bodimo samokritični!«

GOSPODARSKA KRIZA IN AKUMULACIJA KAPITALA

Vzroki sedanje gospodarsko-politične krize v Sloveniji in Jugoslaviji sežejo daleč nazaj v dobo real-socializma. Temeljni vzroki so vsaj trije:

- zgrešeni gospodarski sistem, to je »samoupravni fundamentalizem«;
- podkapitalizacija gospodarstva ali premajhna akumulacija kapitala;
- kadri in »tehnološki presežki« delovne sile.

I. **Samoupravljanje** je navadilo prebivalstvo na sožitje z inflacijo. Na sistem samoupravljanja je odpadlo od 15 do 30% naraščanja inflacije, ki je tako konec leta 1989 dosegla nevzdržno stopnjo okrog 2.700%.

Dejansko samoupravljanje ob družbeni lastnini ne more živeti brez inflacije, ker se družbeni kapital formira z negativno realno obrestno mero za posojila samoupravnim podjetjem. Na ta način so posojila — od četrtnine do polovice — podarjena. Lastnik družbene lastnine ne obstaja in za delo odpade vsaka motiviranost.

Samoupravljanje je tako privedlo do velike zadolžitve bank doma in v svetu ter je inflacija dobila dvojni značaj: gospodarski in politični. Zvezni predsednik Marković je takoj po nastopu leta 1989 zaprosil v tujini za posojilo ene milijarde dolarjev za sanacijo bank kot osnove za reformo celotnega gospodarstva.

II. Za zgrešenim gospodarskim sistemom je temeljni vzrok krize **podkapitalizacija gospodarstva**, to je nezadostnost tehničnega kapitala v proizvodnji. Zaradi omejenih materialnih možnosti sta v krizi modernizacija obratov, opreme in strojev ter konkurenčnost gospodarstva na svetovnih tržiščih.

Slovenija ima zastarelo tehnologijo (starejše stroje kot Kosovo!), zastarele proizvode in proizvodne procese, slabo infrastrukturo ter neprimerno gospodarsko strukturo, to je »velike gospodarske sisteme« ali mega-industrije z izgubami in s presežki delovne sile. Na izgubarje odpade preko 25% bančnih aktiv.

K notranjim dolgovom je treba dodati še zunanje dolgove ter prevelike stroške za državno birokracijo in vojsko; v Jugoslaviji gre za vojsko po uradni statistiki 4,6% družbenega proizvoda, v Italiji 2,1%. Velik del narodnega dohodka Slovenije odteka v nerazvite Republike (Sklad za nerazvite) in preko davčnega sistema (Narodne banke Jugoslavije) gre na Jug še »nevidni odliv«.

Že leta 1987 je stopnja zastarelosti slovenske industrije dosegla 43% ali stopnjo odpisanosti 57%, kar pomeni, da je bila industrija vredna manj od polovico nabavne vrednosti.

V Jugoslaviji so imeli tedaj najbolj novo opremo v Bosni, v Črni gori in na Kosovu. Kljub temu Slovenija ustvarja največji družbeni proizvod na enoto osnovnih sredstev, a Črna gora 63% manj in Kosovo 57% manj.

Med »velikimi gospodarskimi sistemi« in izgubarji je treba omeniti vsaj **železarne** in rudnike ter tako imenovano »narodno zadevo« ELAN.

Revizijska družba BSCOS - British Steel Consultants Ltd. je sredi leta 1990 končala študijo o prestrukturiranju jugoslovanske črne metalurgije. Če bo jugoslovanska industrija jekla — pravi študija — naredila samo tisto, kar ima trenutno v načrtu, bodo izgube še večje za 310 milijonov dolarjev. Če pa bi ukinili nekatere neracionalne železarne in investirali 450 milijonov do-

larjev v racionalizacijo proizvodnje, delovne sile in uprave, bi v sredini '90 let poslovale brez izgub železarne v Zenici, Smederevu in Sisku.

Jugoslovanske železarne zaposlujejo 84.000 delavcev, ki letno izdelajo 4,5 milijona ton jekla ali 54 ton na zaposlenega, britanske železarne pa imajo 52.000 delavcev ter proizvedejo na leto 14,4 milijona ton jekla ali 280 ton na zaposlenega, kar je 5-krat več kot v Jugoslaviji.

Rudniki izstopajo v vprašanju energetske prihodnosti Slovenije. Kot pogonska sredstva so na razpolago premog, metan in vodne zmogljivosti, če upoštevamo »politično smrt« jedsrke elektrarne v Krškem. Naj zgoj spomnimo, da je Kavčičev koncept »Dolgoročnega gospodarskega razvoja 1971-1985« — odobren v takratni skupščini — še ugotavljal, da je »najbolj primerna oblika energije za Slovenijo jedrska energija«.

Če bi se osredotočili na premog, bi bilo treba ob zdajšnji potrošnji energije postaviti do leta 2000 vsaj 2 novi elektrarni na premog in kasneje še 2. Izkopa domačega premoga za elektrarne ne bi smeli zmanjšati pod 5 do 6 milijonov ton na leto, kar pomeni, da bi morali ohranjati sedanje drage in nedonosne rudnike. Seveda bi morali postavljati tudi drage čistilne naprave.

Z uporabo metana so združene visoke cene plina ter drage naložbe v plinovode.

Vodne zmogljivosti — kot kažejo dosedanje analize — znašajo letno 9 milijard kilovatnih ur. Zdaj je izkoriščena ena tretjina. V diskusiji je postavljanje novih ekološko primernih in rentabilnih vodnih elektrarn male in srednje velikosti. Avstrijci so menda pripravljeni investirati v vodne elektrarne ob spodnji Savi.

Za **ELAN** je — ob koncu poletja — revizijska študija od »Schweizerische Vereins Bank« — ugotovila, da aktiva znaša 82 milijonov dolarjev in pasiva 250 milijonov dolarjev; vrednost podjetja je študija ocenila samo na 130 milijonov mark, seveda pred napovedjo o »organiziranem stečaju« ter o obnovi podjetja s pomočjo tujcev in Republike. Vrednost tega podjetja temelji ne

Na Prazniku češenj v Mačkoljah maja 1990 igra ansambel
»Ilario in dve Martini«

samo na trenutnem premoženju, marveč tudi in zlasti na njegovi perspektivni sposobnosti za ustvarjanje dohodka.

Ponovno je treba poudariti, kako je **zastarelost slovenske industrije** zlasti posledica **nizke akumulacije kapitala** in s tem nizkih investicij, ki so potrebne za povečanje produktivnosti in konkurenčnosti.

Leta 1987 so **investicije za zaposlenega** v Sloveniji znašale 2.400 mark, v Avstriji 66.500 mark, v Italiji 71.500 mark ter v Zahodni Nemčiji 95.700 mark. V prvi polovici 1990 so investicije v osnovna sredstva padle za 31% v primeri z lanskim prvim polletjem.

Produktivnost (proizvodnja na delovno uro) je bila v Italiji večja kot v Sloveniji — vedno leta 1987 — za 199%, v Avstriji za 201% ter v Zahodni Nemčiji za 334%; tako je bila 2 do 3-krat večja od povprečja v Sloveniji ter 4 do 6-krat večja od povprečja v Jugoslaviji.

V Sloveniji in v Jugoslaviji so na ta način oprema in stroji slabo izkoriščeni in potrošnja energije je večja. Na Zahodu amortizacija (odpis opreme in strojev) traja največ 5 let, nakar se vstavi v proizvodnjo novejšo tehnologijo.

Za visoko produktivnost sta seveda poleg moderne tehnologije potrebni uspešna poslovna organizacija in delovna kvalifikacija.

III. Žal se Slovenija ne more pohvaliti niti z **delovno kvalifikacijo** ter z znanstveno-tehnološkim znanjem.

V Sloveniji ima samo nedokončano osnovno šolo 31% več delavcev kot na Kosovu. Kosovo ima po drugi strani 2-krat več visokošolskih diplomatov kot Slovenija. Slovenija se trudi za tuja vlaganja v mešana podjetja, toda za sodelovanje s tujci so potrebni strokovnjaki za visoko tehnologijo in visoke finance.

Visoka kvalifikacija in produktivnost sta podlagi za **visoke plače** brez inflacije.

IV. **Akumulacija kapitala** temelji na varčevanju države, podjetij in družin, ker je tisti del družbenega proizvoda, ki se prihrani in se ne porabi za osebno, javno in splošno potrošnjo. Prisilno varčevanje so davki ter je pravičen davčni sistem važen del ekonomske politike. Varčevanje mora biti v domači valuti, ker v tuji valuti pomeni odliv v tujino.

Formiranje kapitala je bistveni pogoj za razvoj držav, ki nimajo dovolj finančnega in tehničnega kapitala v sorazmerju s številom prebivalstva in s količino naravnih sredstev.

Kapital je nujni, a ne zadostni pogoj za napredek. Pri gospodarskem razvoju je namreč kapital tesno povezan s človeškimi kvaliteta in s političnimi razmerami.

Formiranje tehničnega kapitala (obraci, oprema, stroji, orodni stroji, prevozna sredstva) pomaga povečati produktivnost in proizvodnjo, všteti potrošne dobrine.

Ekonomska doktrina ne govori o velikih in malih državah, temveč o bogatih in revnih državah. Amerika je bogata država, ker ima visoko produktivnost zaradi ogromne količine tehničnega kapitala vloženega v masovno proizvodnjo.

Proizvodnja se ravna po tržišču, ki pa ne pomeni samo velikega teritorija in številnega prebivalstva, marveč predvsem kupno moč prebivalstva; ta pa je odvisna od realnega dohodka, ki je posledica produktivnosti.

Velika **kupna moč** prebivalstva ustvarja veliko **tržišče**, ki je eden izmed temeljev **gospodarske suverenosti** tudi majhnih, toda gospodarsko uspešnih držav oziroma narodov.

Slovenija meri 20.000 kvadratnih kilometrov, ima okrog 2 milijona prebivalcev, večina delavcev je zaposlenih v velikih industrijah, družbeni proizvod na prebivalca znaša okrog 6.000 dolarjev (v Jugoslaviji okrog 3.000 dolarjev).

Luksemburg meri 2.500 kvadratnih kilometrov, ima manj kot 400 tisoč prebivalcev, dve tretjini delovne sile sta zaposleni v terciarnih dejavnostih (finance in bančništvo, trgovina in turizem, promet), družbeni proizvod na prebivalca znaša okrog 16.000 dolarjev ali več kot dvainpolkrat toliko kakor v Sloveniji.

In v začetku '70 let so se v partiji konservativci norčevali iz Kavčičevih »liberalcev«, češ da hočejo postati »Luksemburžani«.

RAZVOJNA STRATEGIJA IN »TERCIARIZACIJA« SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

Avstrijski ekonomist Schumpeter postavlja v središče svoje »Teorije gospodarskega razvoja« podjetništvo oziroma točneje iniciativnega podjetnika.

Iniciativni podjetnik zna postavljati temelje razvoja tržnega gospodarstva in blaginje, kot so: inovacije, novi proizvodi, nove kombinacije proizvajalnih faktorjev, nova uporaba kapitala, nova konkurenčna podjetja.

Nova konkurenčna podjetja — z večjo tehnologijo in boljšo poslovno organizacijo — pa tudi ustvarjajo nova delovna mesta za brezposelne in »tehnoške presežke« delovne sile.

I. Gospodarsko programiranje, ki mora slediti razvoju na domačem in svetovnem tržišču, vključuje v razvojni strategiji tri stopnje projekcij:

- **globalno projekcijo** celotnega gospodarskega in socialnega razvoja;
- **projekcijo regionalnega razvoja**, ki odpravlja regionalne razlike s policentričnim urbanim sistemom;
- **projekcijo razvoja po gospodarskih panogah**, katere vključuje v evropski in svetovni razvoj na podlagi njihove perspektivnosti in konkurenčnosti na tržiščih.

Merilo razvoja sta zlasti porast družbenega proizvoda in porast kupne moči prebivalstva. Za ta porast je treba čimbolje izkoristiti **faktorje razvoja**, med katere štejemo:

- naravna bogastva (rude, gozdovi, vode, plodna zemlja);
- geopolitični položaj (tranzit Sever-Jug, Vzhod-Zahod);
- infrastruktura (slovenski »cestni križ«);
- akumulacija kapitala in uspešnost investicij;
- visoka produktivnost ob optimalni kombinaciji kapitala in dela;
- uspešnost gospodarjenja na podlagi moderne tehnologije, novih proizvajalnih procesov, uspešne organizacije dela ter smotrne uporabe materialnih dobrin;
- znanstvene raziskave in njihova aplikacija na gospodarstvo;
- zunanja trgovina na osnovi »primerjalnih stroškov« ali »primerjalnih prednosti«; izmenjave s tujino skupaj z družbenim proizvodom tvorijo

»razpoložljiva sredstva«, katera je mogoče porabiti za plače in potrošnjo ali za akumulacijo, ki je temelj nadaljnjega gospodarskega in socialnega razvoja.

Zunanja trgovina je pozitivna postavka v slovenskem gospodarstvu, ki z njo dokazuje svojo odprtost v Evropo in v svet.

Konec leta 1989 je zunanji dolg Slovenije znašal 1,3 milijarde dolarjev in izvoz je prinesel 3,3 milijarde dolarjev. Servisiranje dolga ni preseгло 10% deviznega priliva. Slovenija ne potrebuje veliko posojil ter naj si tuji kapital zagotovi z normalnimi gospodarskimi odnosi preko tujih vlaganj, ki prinašajo zlasti tehnični kapital.

Ovira za dotok tujega kapitala je sedanjí »rizični« položaj v Jugoslaviji. Po novem jugoslovanskem zakonu o tujih vlaganjih je bilo od 1. januarja 1989 do sredine 1990 sklenjenih 1.400 pogodb, od tega ena četrtnina v Sloveniji in ena tretjina je odpadla na zdomce.

Polovica vlaganj je bila v družbena podjetja, pri čemer ni šlo za lastninski odnos, marveč samo za kreditni odnos z bančnim jamstvom. Kreditni odnos z bančnim jamstvom ter celotna tuja vsota v znesku ene milijarde mark ali povprečno milijon mark na pogodbo sta znak majhnega zaupanja tujcev.

II. Zavod Republike Slovenije za družbeno planiranje je sestavil »**Ana-lizo razvojnih možnosti za petletje 1991-1995**«.

Analiza sodi, da bi potrebovali 3-krat več investicijskih sredstev, kolikor jih bo verjetno na razpolago v petletju. Samo za ekološko sanacijo je potrebna ena milijarda dolarjev. Štiri milijarde je treba za izboljšanje gospodarske infrastrukture in sicer brez gradnje mnogih energetskih objektov in brez upoštevanja zaprtja jedrske elektrarne v Krškem.

Za nova delovna mesta je potrebnih 5-10 milijard dolarjev. Za polno zaposlitev bo treba v petletju ustvariti 120-200 tisoč novih delovnih mest, upoštevajoč dotok mladine na tržišče dela, upokojitve, priseljevanje iz drugih republik, brezposelnost ter »tehnološke presežke« v podjetjih.

Nadaljnjih 6-7 milijard dolarjev je potrebnih za tehnološko prenavo in modernizacijo odpisanih proizvodnih sredstev, če noče slovensko gospodarstvo pasti pod raven enostavne reprodukcije.

Po drugi strani naj bi akumulacija kapitala skupaj s tujimi investicijami — po računih Analize — dosegla samo 7-10 milijard dolarjev. Razlike — po Analizi — v 5 letih ni mogoče pokriti niti z dodatnimi viri, ki so zlasti: — domače tržišče kapitala (vrednostni papirji); — akumulacija prebivalstva (varčevanje doma in pošiljke zdomcev); — tuja sredstva (tuja vlaganja in posojila Zahoda, a slednja so vprašljiva zaradi prednosti, katero imata zdaj Vzhod in Tretji svet).

Zaradi nezadostnih kapitalov je treba določiti vrstni red v intenzivnosti financiranja ključnih ciljev razvojne strategije, kot so: **prestrukturiranje gospodarstva, infrastruktura in ekologija**.

Prestrukturiranje mora iti v dve smeri: v tehnološko prenavo ter v zaposlitev delovne sile. Pri tem gre zlasti za naslednja vprašanja:

— podjetja v stečaju: ustvariti je treba druge upravljske strukture, spremeniti proizvodne programe ter določiti optimalno razmerje med vloženim kapitalom in številom zaposlenih;

— »tehnološki presežki« delovne sile: potrebna sta tako poklicna prekvalifikacija delavcev kot ustvarjanje novih delovnih mest (javna dela, nova zasebna podjetja).

(Sredi leta 1990 je imelo slovensko gospodarstvo 30% preveč zaposlenih; brezposelnih je bilo 40.000 in do konca leta utegne njihovo število narasti na 100.000).

- tehnološka prenova, modernizacija proizvodnih zmogljivosti ter krepitev inovacijske in tehnološke učinkovitosti podjetij;
- organizacijska in upravljalna prenova iz statične v dinamično organizacijsko strukturo;
- prestrukturiranje proizvodnih programov, ki so dohodkovno in izvozno intenzivni ter ekološko in energetske neobremenjeni;
- tržno in organizacijsko prestrukturiranje z vzporednim upravljalnim in lastninskim prestrukturiranjem (sprememba družbene lastnine v državno in zlasti zasebno).

Delež zasebnega sektorja v družbenem proizvodu v Jugoslaviji naj bi do leta 1995 narasel na 35%. Tako pravi študija »Indikatorji razvoja do leta 1995«, katero so po naročilu zvezne vlade sestavili Ekonomski inštituti v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu.

III. Iz vsega navedenega sledi, da je treba strukturo slovenskega gospodarstva temeljito spremeniti, ustvariti je treba tržno gospodarstvo ter ga na podlagi »komparativnih prednosti« vključiti v Evropo in v »mednarodno delitev dela«.

Za Republiko Slovenijo je primeren koncept »terciarizacije« gospodarstva, ne pa Kardeljev koncept »proletarizacije« prebivalstva z družbenimi izgubarskimi mega-industrijami, za katere Slovenija nima niti kapitalnih niti kadrovskih niti surovinskih in energetskih niti ekoloških pogojev. Povpreč-

Predstavitve zbornika ob 100-letnici Doma in sveta v Trstu; od leve: Marija Kržič, Stanko Janežič, Ivo in Martin Jevnikar. (fotomladika)

no imajo podjetja v Jugoslaviji 295 zaposlenih, v Sloveniji 238, v Italiji 102, na Švedskem 81.

Slovenija lahko, izkoriščajoč ugodno zemljepisno-prometno lego, ustvari konkurenčno **terciarno sektorsko strukturo**:

- finančništvo, banke in zavarovalnice, zunanja in notranja trgovina, turizem, tranzitni promet;
- znanstvene raziskave in visoka tehnologija (elektronika, informatika);
- specializirana mala in srednja industrija, industrijsko oblikovanje, inženiring, menedžment, inovativnost, know-how, licence;
- moderne družinske kmetije z visokim donosom in s povprečnimi dohodki drugih gospodarskih panog.

REPUBLIKA SLOVENIJA IN EVROPA 1992

Republika Slovenija mora — poleg reševanja tekočih nujnosti (stečaji, brezposelnost) — uveljaviti svoje dolgoročne razvojne perspektive ter prilagajati slovensko gospodarstvo — kot zagotavlja tudi program Peterletove vlade — **integracijskim procesom Evrope** ter ne more čakati na »jugoslovanski konvoj« oziroma celo na njegovo zadnjo ladjo.

Republika Slovenija ima samo 8% prebivalstva Jugoslavije, vendar ustvari 20% jugoslovanskega družbenega proizvoda ter pošilja v proračun Federacije 600 dolarjev na prebivalca, medtem ko znaša jugoslovansko povprečje samo 250 dolarjev.

Leta 1989 je odpadlo na Slovenijo 30% jugoslovanskega izvoza. Slovenija je tega leta izvozila 36,4% svojega družbenega proizvoda. 63% izvoza je šlo v Evropsko gospodarsko skupnost ter v ETA, od tam pa je prišlo 70% uvoza. Na prvih mestih so v teh menjavah Nemčija, Italija in Francija. V Sloveniji odpade na prebivalca 100 dolarjev izvoza, v Federaciji samo 48 dolarjev.

Leta 1988 je imela Republika Slovenija z Evropsko gospodarsko skupnostjo sklenjenih 68% vseh pogodb o dolgoročni proizvodni kooperaciji. Na te pogodbe je odpadlo 10% zunanje trgovine. Do konca leta 1989 je slovensko gospodarstvo sklenilo s članicami Evropske skupnosti 109 pogodb o skupnih vlaganjih v vrednosti 124 milijonov mark. To je več kot 2/3 skupnih vlaganj v Sloveniji.

Enotno evropsko tržišče, ki bo stopilo v veljavo 1. januarja 1992, vključuje cilje, ki popolnoma ustrezajo slovenskemu gospodarstvu:

- odprava fizičnih, tehničnih in davčnih ovir v medsebojnih odnosih;
- zmanjšanje stroškov za poslovanje in proizvodnjo zaradi sodelovanja;
- povečanje učinkovitosti podjetij z racionalizacijo industrijskih struktur;
- povečanje konkurence, ki je spodbuda za razvoj;
- prestrukturiranje gospodarstva z inovacijami v proizvodnih procesih;
- trgovinske izmenjave na podlagi komparativne prednosti.

Za vključevanje v Evropo mora Slovenija prestrukturirati gospodarstvo, razvijati perspektivne panoge, povečati konkurenčnost svojih izdelkov in storitev ter se kapitalsko povezovati z multinacionalnim kapitalom, ki obvladuje svetovna tržišča.

Nadalje mora sodelovati z mednarodnimi organizacijami za **standardizacijo ISO** in **IEC**, prilagajati se mednarodnim finančnim in zavarovalnim storitvam ter uvesti **bančni sistem** po predpisih Svetovne banke.

Za sodelovanje z Evropsko gospodarsko skupnostjo je nadalje treba ustvariti moderen **davčni sistem**, ki bo zagotovil v odnosih z Evropo:

- primerljivost glavnih davkov, davčnih virov in davčnih osnov;
- uvedbo sistema posrednih davkov, to je na potrošno (IVA - davek na prodano vrednost), ne na dohodek;
- olajšave za tuja vlaganja;
- oblikovanje cen v trgovanju po evropskem sistemu.

Bistveno važno je, da Republika Slovenija dalje krepí stike z Delovno skupnostjo **Alpe-Jadran** in **Zvezo evropskih regij (ARE)**, ker zlasti preko slednje vodi pot tako v Svet Evrope kot v samo Evropsko gospodarsko skupnost. Gre za koncept »Evropa Regij«, ki zahteva pri evropskem združevanju upoštevanje specifičnosti posameznih Regij, narodov in narodnosti; pri tem izstopajo štiri Regije, ki se imenujejo »motorji Evrope«: Lombardija, Katalonija, Rhône-Alpes in Baden-Württemberg.

Zaradi ključnega položaja na meji med Vzhodom in Zahodom mora Republika Slovenija zahtevati primerno vlogo tudi v »**Pentagonali**« (Italija, Jugoslavija, Avstrija, Madžarska in Češkoslovaška), ki je sicer skupnost centralnih vlad, toda načrtuje nove važne prometne zveze (ceste in železnice) ravno preko slovenskega ozemlja v smeri Trst-Ljubljana ter dalje v Budimpešto oziroma na Dunaj in v Prago.

In končno je skrajni čas, da Republika Slovenija odpre svoje **stalno zastopstvo v Bruslju**, ki je že središče Evrope in postaja središče sveta.

ZAKLJUČEK

Uveljavitev gospodarske suverenosti Slovenije in rešitev gospodarske krize sta narodna dolžnost ne samo slovenske vlade, ampak tudi opozicije, ki nosi odgovornost za dolgoletne vzroke krize.

Vsekakor pa podpihovanje ljudskega nezadovoljstva zaradi gospodarske krize ne vodi v demokracijo, v tržno gospodarstvo in v Evropo, marveč kvečjemu v — »romunizacijo« Slovenije.

MARIJA BRECELJ

Laboratorij za morsko biologijo

Edinstvena raziskovalna ustanova v nabrežinskem Bregu

Morje — slana voda, ki napolnjuje vdolbine med celinami - to je suhoparna oznaka iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika — ali pa neskončna sinja površina, ki lahko naenkrat postane sivo polje vojskujočih se valov in belih pen, ali pa še vir življenja, veselja, lepih spominov na brezskrbne počitnice... in še bi lahko naštevali, saj skriva ta beseda v sebi neskončno pojmov. Morje pa je tudi predmet znanstvenega preučevanja in prav

morju namenja svojo pozornost ustanova, ki jo bomo v tem zapisu predstavili. Laboratorij za morsko biologijo (Laboratorio di biologia marina) ima svoj sedež v stavbi v nabrežinskem Bregu, kjer je bila nekoč nameščena naprava za dviganje vode nabrežinskega vodovoda. Stavba se nahaja nad portičem, obdana je z zelenjem in nad njo se dviga gosto obraščena skalna obala. Pred nedavnim so preuredili prostore in tako so zdaj na razpola-

go učilnica s 40 mesti, knjižnica, več laboratorijev in 4 spalnice za raziskovalce iz drugih krajev, ki študijsko obiskujejo laboratorij.

NEKAJ ZGODOVINSKIH PODATKOV

Laboratorij je naslednik Zoološke postaje pri Sv. Andreju v Trstu ki je bila ustanovljena leta 1875. Vodil jo je profesor zoologije na dunajski univerzi Karl Claus, bila pa je nekakšna podružnica zooloških inštitutov univerz na Dunaju in Gradcu. Naloga Zoološke postaje je bila nuditi svojim matičnim inštitutom, kasneje pa vsem biološkim inštitutom astro-ogrskega cesarstva, študentom, ki so lahko brezplačno uporabljali njene laboratorije, reagente, knjižnico in muzej. Od leta 1900 se je Postaja še okrepila, vodil pa jo je profesor nemške univerze v Pragi Karl Cori, kateremu je pomagal Adolf Steuer s innsbruškega vseučilišča. Osebjem so sestavljali direktor, dva zoologa, botanik, dva tehnična pomočnika in dva ribiča. V njej je lahko delalo do 24 raziskovalcev; urejeni so bili laboratoriji za fiziologijo in kemijo, fotografski kabinet, v podzemskem akvariju pa je bilo nameščenih 17 steklenih in cementnih bazenov ter 10 večjih kadi. Material so zbirali z dvema čolnoma in majhnim parnikom »Argo«. Leta 1904 je postaja še pridobila

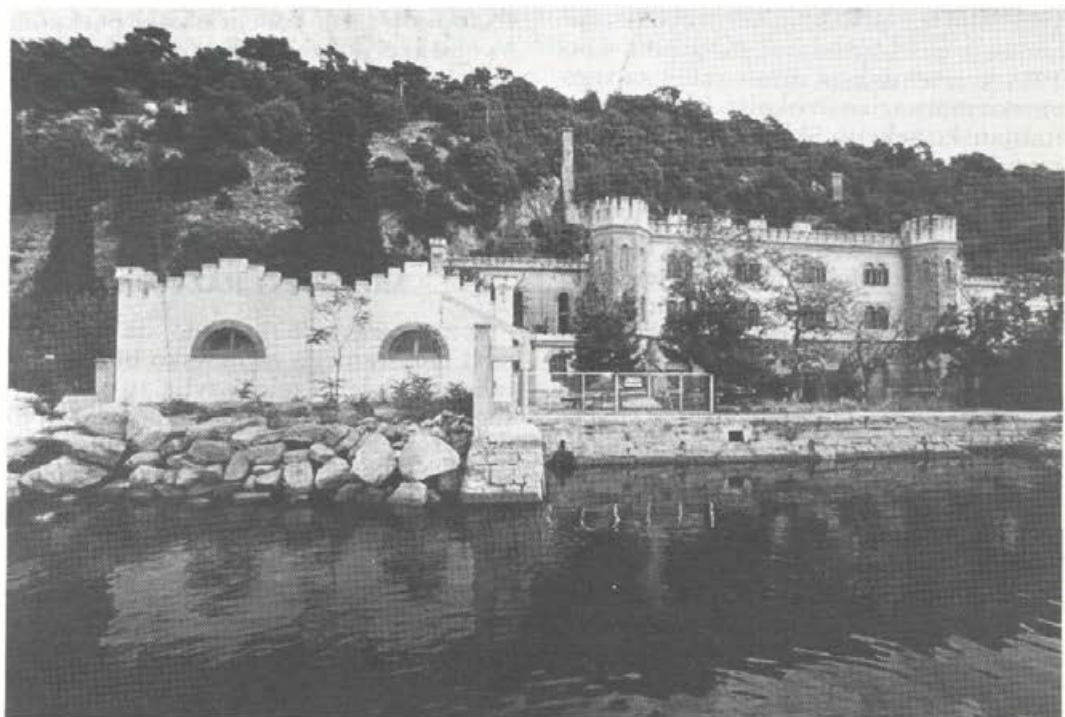
na pomembnosti, saj je postala krajevni sedež ustanove »Verein zur Förderung der wissenschaftlichen Erforschung der Adria in Wien«, t.j. Dunajskega združenja za znanstveno raziskovanje Jadrana. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bilo leta 1915 osebje Zoološke postaje vpoklicano pod orožje, večji del materiala in knjig pa so prepeljali na Dunaj. Po vojni je upravo prevzel Italijanski kraljevi talakografski odbor (Regio comitato talassografico italiano), ki je leta 1920 ukinil delovanje te postaje. Z ustanovitvijo naravoslovne in biološke smeri v okviru Znanstvene fakultete na tržaški univerzi je prišla na dan potreba po ustanovi, ki bi se bavila s študijem morske biologije in tako nadaljevala delo ukinjene Zoološke postaje. Leta 1975 so dokončno določili sedež ustanove in njen organizacijski in upravni administrativni ustroj. Laboratorij vodi konzorcij med tržaškimi Univerzo, Občino in Pokrajino. Direktor Laboratorija je univerzitetni profesor dr. Elvezio Ghirardelli.

DELOVANJE IN CILJI

Laboratorij se trenutno nahaja v zelo pomembnem obdobju rasti. Kot je bilo uvodoma že omejeno, so se pred kratkim končala obnovitvena dela v stavbi, kjer ima ustanova svoj sedež, nerešeni pa osta-

Raziskovalka
v Laboratoriju
za morsko biologijo

Laboratorij za morsko biologijo v nabrežinskem Bregu

jajo problemi v zvezi z osebjem. Stalno je nameščeno le administrativno osebje, stalež raziskovalcev pa je še nejasen, saj prejemajo le-ti študijske štipendije ali pa imajo časovno omejene pogodbe. Raziskovalna področja, s katerimi se v okviru Laboratorija ukvarjajo, imajo za cilj biološko monitoriranje - pregledovanje morske vode in obsegajo študij planktona (plankton je skup majhnih, v vodi lebdečih živali in rastlin), študij mikrobentosa (bentos so živa bitja, ki živijo na dnu - v Laboratoriju pa proučujejo predvsem mikroorganizme v sklopu bentosa), študij anoksij pri dnu (prišli so do zanimive ugotovitve, da pomanjkanje kisika na morskem dnu ni nujno povezano z evtrofizacijo) ter študij toksin, ki jih proizvajajo meduze.

Laboratorij za morsko biologijo je vključen tudi v delovanje Observatorija severnega Jadrana, mednarodnega-meddeželnega organizma v sklopu Delovne skupnosti Alpe-Jadran. Glavni cilj Observatorija, ki je bil ustanovljen leta 1985, je

zbiranje, proučevanje in širjenje znanstvenih podatkov o severnem Jadranu ter splošnejše spodbujanje izmenjave informacij in znanja o Jadranskem morju. V to dejavnost so, poleg Laboratorija za morsko biologijo iz Trsta, vključeni še Center za raziskovanje morja pri Zavodu »Rudjer Bošković« iz Rovinja, Morska biološka postaja iz Pirana, Zavod za morsko biologijo pri Državnem svetu za znanstveno raziskovanje (CNR) iz Benetk in Inštitut za zoologijo na dunajski univerzi. Laboratorij za morsko biologijo sodeluje posebno tesno z Morsko biološko postajo iz Pirana, saj pripravljajo skupno študijo o planktonu v Jadranskem morju.

V sodelovanju z ustanovo World Wildlife Found Italija (WWF) upravlja Laboratorij za morsko biologijo Morski park pri Miramaru. To je edini doslej obstoječi tovrstni park v Italiji, saj je podobna ustanova — park pri otoku Ustica — le še na papirju. Morski park je nastal na pobudo Sklada za varstvo narave, ki je leta 1973 dobil od Pristaniškega poveljstva

koncesijo za privatno naravovarstveno območje pri Miramarskem gradu. Leta 1986 je izšel dekret ministrstev za trgovinsko mornarico in okolje, ki pooblašča italijansko sekcijo Sklada za varstvo narave in Laboratorij za morsko biologijo da upravljata park; leta 1987 pa je park postal državni morski rezervat. WWF Italia upravlja naravovarstveni in divulgativni del parka, Laboratorij pa je pristojen za znanstveno vodstvo in didaktiko. V tem okviru pripravljajo geomorfološki, hidrološki in biološki opis parka in proučujejo posledice zgraditve na življenje v tem delu morja. Morski park ima svoj sedež v t.i. »Castellettu« v Miramarskem parku, kjer so poleg prostorov za urade tudi prostori za stalne razstave, učilnice in akvarij. Na monitorju, ki je povezan s podmorsko videokamero, si lahko obiskovalci ogledajo življenje v parku, možni pa

so tudi direktni vodeni obiski parka ali pa obiski po kopnem. Ustanova deluje tudi kot državni sedež za zbiranje podatkov o problemih morja in kot koordinacijsko središče za vse »modre oaze« — tj. je za vsa zaščitena morska območja, ki jih upravlja WWF.

MOŽNOSTI RAZVOJA

Iz zapisanega je razvidno, da se dejavnost Laboratorija za morsko biologijo v teh zadnjih letih zelo razvija, ni pa še dosegla nivoja stare Zoološke postaje in to predvsem iz organizacijsko-administrativnih razlogov. Pomen morske biologije postaja vedno večji in zato je upati, da se bodo razmere v Laboratoriju v kratkem uredile in da bo lahko v celoti nudil svoj doprinos na tem področju.

IRENA TAVČAR

PREHRANA - PRVI POGOJ ZDRAVJA

Pravilna prehrana je osnova zdravega življenja. To pravilo velja za otroka, za odrasle in stare ljudi. Dejstvo je, da bi lahko prihranili kar precej denarja, ki ga porabimo za zdravila, če bi predvsem v mlajših letih pazili na to, kar jemo. Veliko bolezni, ki nastopijo v odrasli in starejši dobi, je posledica prehrabnih razvad prvih desetletij življenja.

Nekatere študije, ki so jih izvedli v Furlaniji-Julijski krajini so jasno dokazale, da so prehrabne navade v naši deželi napačne, to tudi med mladimi in seveda tudi pri otrocih. (Martignacco Study 1979, Studio sull'alimentazione di donne impiegate in un grande magazzino di Trieste 1980, Progetto Trieste 1986; osebni podatki zbrani od leta 1987 do leta 1990).

Tako lahko vidimo, da tržaške ženske jedo v primerjavi s tem, kar svetuje Svetovna organizacija za zdravje, približno 6-8% več maščob, za 15% manj ogljikovih hidratov ter da je v njihovi dieti kar 33% več holesterola, kot bi bilo priporo-

ljivo. Moški v furlanski vasi Martignacco zaužijejo v obliki alkohola kar 20% potrebnih kalorij; izgleda, da so Tržačani pri tem nekoliko bolj skromni, saj doseže alkohol približno 10% kalorij. Tudi tržaška otroška bolnišnica Burlo Garofolo posveča zadnje čase več pozornosti vprašanju pravilne prehrane, tako da je izvedla že več anket med osnovnošolci in srednješolci. Zadnja je v teku pod naslovom »Pane &«. Po pekarnah ste lahko videli lepak, ki opozarja na to akcijo, ki poteka pod pokroviteljstvom Tržaške Pokrajine in združenja Tržaških prehrabnih podjetij. Podatkov še niso objavili, vendar bodo gotovo zelo zanimivi. Naj bo jasno, da je ves ta trud predvsem sad preventivne medicine, ki naj bi postala vodilna panoga zdravstva v bodočnosti, saj je prav, da bolezen preprečimo, preden nastopi.

Danes, čeprav je bilo treba čakati več desetletij, ni treba med zdravstvenimi delavci skoraj nikogar več prepričevati, da so določene prehrabne navade eden

RAZPOREDITEV ZAUŽITIH DNEVNIH KALORIJ V NEKATERIH ŠTUDIJAH V PRIMERJAVI S TEM, KAR SVETUJE MEDNAR. ORGAN. ZA ZDRAVJE (M.O.Z.)

	BELJAKOVINE	MAŠČOBE	SLADKORJI
M.O.Z.	10-12%	25-30%	50-60%
MARTIGNACCO Moški	17%	39%	44%
MARTIGNACCO Ženske	16%	41%	43%
TRST 1980 Ženske	16,5%	39,5%	44%
TRST 1986 Moški	17%	42%	41%
TRST 1986 Ženske	15,5%	39%	45,5%
TRST 1987 Dekleta (športnice)	14%	34%	52%
TRST 1989 Dekleta (športnice)	16%	34%	50%

prvih vzrokov obolenja srca in ožilja in tako neposredno vzrok srčnega infarkta, možganske kapi, itd. To prepričanje bi se moralo razširiti tudi med ljudi, ki kljub temu, da so prej omenjene bolezni vzrok kar 40% smrti, se s težavo odpovejo nekaterim živilom, ki jih je prineslo blagostanje.

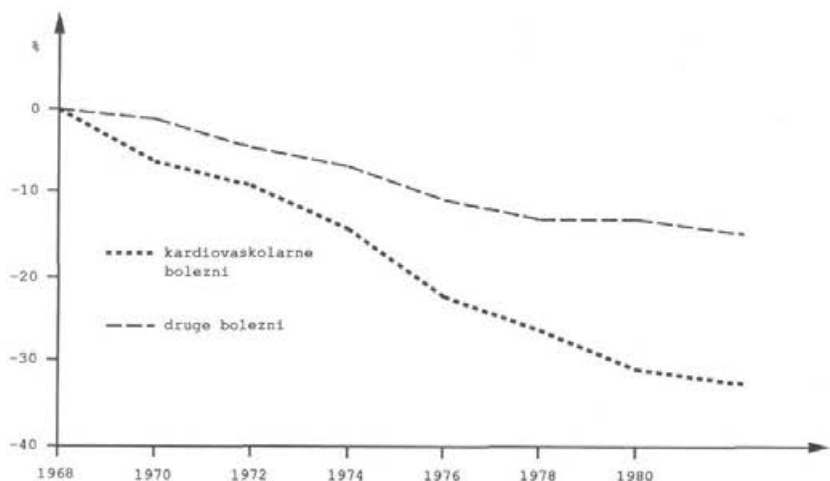
Razne študije o umrljivosti, ki so jih izvedli predvsem v ZDA, kasneje pa tudi v Italiji, so jasno dokazale, da je v povojnih letih, sorazmerno z velikim naraščanjem uporabe živalskih maščob, mesa, sira in drugih mlečnih izdelkov, jajc, ob istočasnem znatnem zmanjšanju uporabe žitnih izdelkov, stročnic in krompirja, bliskovito narasla umrljivost zaradi bolezni srca in ožilja.

Kaj se je pravzaprav zgodilo tem ljudem? Velika količina beljakovin živalskega izvora, ki so jih lahko uživali, je povečala tudi uživanje živalskih maščob,

zavoljo tega je narasla količina maščob v krvi, in sicer holesterola in triglicerinov, ki se odlagajo v stene vsega ožilja. Postopoma postanejo odlage tako velike, da delno zamašijo žilo in seveda dotok krvi do tistih organov, katerim so te žile dovodnice. Najbolj pogosto so to koronarne. To so žile dovodnice, ki prekrvavljajo srčno mišico. Ista usoda pa večkrat doleti tudi žile na vratu, ki dovajajo kri možganom, ali pa aorto in njene veje, po katerih doteka kri v trebuh in v noge. Posledice tega, kot je razumljivo, so lahko katastrofalne.

Preden so zdravniki prišli do teh ugotovitev, je minilo nekaj desetletij, predvsem ker je bilo težko razumeti, da je prav holesterol tisti, ki povzroča vse te probleme in da je treba spremeniti prehrabene navade prebivalstva in ne samo posameznika. Prav zaradi tega so nastale velike težave, saj je to pomenilo

Upadanje umrljivosti zaradi kardiovaskularnih in drugih bolezni v ZDA, kjer je že v šestdesetih letih začela propaganda za zdravo prehrano

prepričati ljudi, naj ne kupujejo več določenih proizvodov. Proti temu so bili seveda proizvajalci živil, ker je, oz. bi, prodaja začela upadati.

Končno se je začela velika kampanja za zdravo prehrano, ki je že prinesla prve uspehe, saj statistike zadnjih desetletij kažejo, da počasi upada število kardiovaskularnih smrti. Ljudje so začeli izbirati drugače in počasi so tudi trgovine začele ponujati proizvode, ki imajo majhne količine živalskih maščob in živila, ki so jih poznali naši predniki in so zaradi blagostanja nekako šla v pozabo (stročnice, razna žita, neprečiščene moke). Raziskave na genetskem področju so celo omogočile vzgojo pasme kokoši, ki nesejo jajca z zelo nizko količino holesterola, prašiče, ki imajo minimalne količine maščobe v podkožju, katerega maščoba je podobna tisti, ki jo dobimo pri perutnini. Da bo prišlo do množičnega proizvodnje teh živil, bo treba še počakati, gotovo pa je, da že danes lahko vsi z majhnim trudom in stroški poskrbimo za svoje zdravje.

Prehrabene statistike, ki so jih izvedli v Trstu leta 1986 so jasno pokazale, da Tržačani pretiravamo z uživanjem maščob, saj presegajo 30% vseh zaužitih kalorij in te maščobe so v veliki meri živalskega izvora. Razmerje med nasičenimi in nenasičenimi maščobami je 0,4,

medtem ko bi bilo pravilno, da bi se čimbolj približalo enoti. Ogljikovi hidrati le s težavo presežejo 50% kalorij in tudi med temi je preveč navadnega sladkorja. Kar se tiče beljakovin pa se njihova količina povzpne večkrat do in preko 20% kalorij, kar je preveč še za vsakega dvigalca uteži, kaj šele za uradnika, ki ves dan sedi. Ne nazadnje je preveč tudi zaužitih kalorij, tako da ni nič čudnega, da če kritično pogledamo v ogledalo ali se ozremo naokrog, vidimo veliko debelih ali vsaj pretežkih someščanov. Ne smemo pozabiti, da vsa hrano pridno zalivamo z vinom ali pivom in to s količinami, ki vse prepogosto presežejo pol litra dnevno, kar naj bi bila varnostna mera za vsakogar, ki želi ohraniti svoja jetra pri dobrem zdravju.

Kakšna naj bi torej bila zdrava prehrana, ki bi jo lahko svetovali vsakemu človeku? Prav bi bilo, da bi spet začeli jesti podobno kot so jedli, seveda ne po svoji izbiri, naši očetje ali dedje ali mi sami v prvi polovici našega stoletja. Predvsem moramo zmanjšati količino živil živalskega izvora, predvsem maščob živalskega izvora, ki so — kot smo že povedali — našemu zdravju še najbolj škodljive. Le redko uporabljajmo torej svinjsko mast, maslo, smetano in hrano raje belimo s semenim ali oljčnim oljem, če se le da, ne

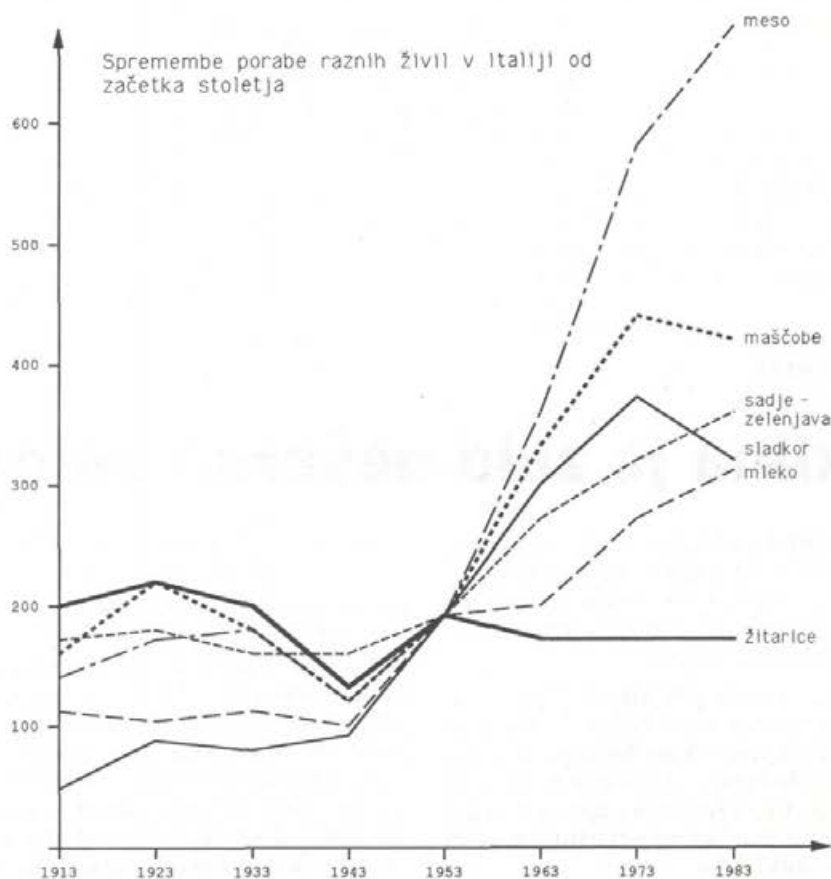
da bi ga segrevali. Vsak naj porabi približno 30 gramov olja dnevno, kar nekako odgovarja trem velikim žlicam.

Če nismo pretežki lahko prosto jemo testenine, riž, krompir, polento. Uživanje kruha, raznih prepečencev in drugih izdelkov iz pšenične moke ali drugih mok ni omejeno, pozanimati se moramo le, katero maščobo so uporabili pri pripravi. Svetujemo, da izbirate izdelke iz neprečiščene moke (integrale), kar bo pomagalo črevesju in je pogosto dovolj za reševanje kroničnega zaprtja; ne pozabimo tudi, da je taka moka bogata z vitamini skupine B in E.

Kaj pa beljakovine? Meso uživajmo le štirikrat do petkrat tedensko, raje perutnino ali zajčje meso kot govedino ali svinjino; priprava naj bo čimbolj preprosta, saj ni treba, da vse plava v zabeli ali omakah; tako bomo mogoče končno odkrili pristne okuse nekaterih živil.

Ne pozabimo na ribe: te so zelo dragocene za uravnoteženo prehrano, saj so bogate z maščobami, ki so zaščitne za naše ožilje. Ni treba, da kupujemo dragih rib, prav tako so primerne sardele ali tuna v škatli ali zmrznjene ribe. Spet moramo paziti, kako jih pripravimo, saj je bolje, da se izognemo cvrtju in če se mu že ne moremo odreči, naj bo temperatura olja čim nižja, ko pa so ribe pripravljene jih skrbno osušimo s papirjem. Na mizo naj bi prišle vsaj trikrat-štirikrat tedensko.

Vse preveč smo se tudi mi navadili, da ob koncu vsakega kosila pojemo nekaj sira. To je prava potrata in odličen sistem za povečanje telesne teže in krvnih maščob. Po zakonu mora vsak sir vsebovati suhe teže vsaj 30% maščob, ki so seveda živalskega izvora. Uživamo ga torej kot nadomestilo mesa ali drugih živalskih beljakovin in ne kot dodatek ali posladek. To velja še posebej za tiste, ki že vedo, da

imajo povišan holesterol, saj bi jim kar predpisali, naj ne pojedó v enem tednu več kot 150 gramov svežih sirov. Ko smo že pri tem, naj povemo, da bi bilo prav, ko bi vsak dan popili vsaj pol litra mleka ali jogurta, predvsem zato, ker so ta živila bogata s kalcijem, ki je našim kostem prepotraben. Kupujmo raje delno posneto mleko in jogurt.

Kar se tiče jajc in slanine pa bodimo pri uživanju zmerni, dvakrat-trikrat tedensko bo kar dovolj.

Lepo bi bilo, ko bi živalske beljakovine nadomestili z rastlinskimi. Predvsem stročnice: fižol, grah, bob, leča in soja vsebujejo skoraj iste količine beljakovin kot hrana živalskega izvora.

Te beljakovine niso tako kakovostne, vendar če jih pravilno kombiniramo, lahko skoraj popolnoma opustimo uživanje živalskih. Razne enolončnice, ki jih tako pripravimo, so torej lahko dovolj, da zadostimo potrebam našega organizma.

Predvsem otroci uživajo malo zelenjave in sadja in to prav v letih, ko so potrebe vitaminov večje. Večkrat jih je težko prepričati, da je to zdravo in pravilno in zavoljo tega so starši pogosto kar obupani. Navadno pa tudi oni sami ne jedó teh živil in, ko je tako, ne morejo pričakovati od svojih otrok drugačnega obnašanja. Tudi starejši človek bi moral redno uživati sadje in zelenjavo, saj vitamini in mineralne snovi blagodejno vplivajo na

delovanje organizma, ki za »vzdrževanje« in »pravilno delovanje« zahteva, če lahko tako rečemo, večjo skrb. Če nam ne prijata sveže sadje in zelenjava, ju lahko pripravimo zmleto v kaše ali s centrifugiranjem pripravimo napitke, ki so prav tako bogati z vitamini in jih lažje zaužijemo.

Se nekaj besed o sladkorju, slaščicah, čokoladi, sladoledu itd. Večkrat so prav te dobrote vzrok prekomerne teže, ker si ne znamo določiti mere in ker so — predvsem za otroke in stare — izredno vabljuje. Zmerno uživanje seveda ni zdravemu človeku prepovedano. Če le moremo pripravimo slaščice doma, tako da vemo, katere surovine smo uporabili in da smo jih pripravili brez konzervantov, ki predvsem za otroke niso priporočljivi. Radi uživajmo med in druge čebelje izdelke. Ti so bogati z raznovrstnimi dragocenimi snovmi, saj krepijo naš imunitarni sistem in nas branijo predvsem pred infekcijskimi boleznimi.

Naj zaključimo še z nekaj besedami o kavi in drugih napitkih, ki jih lahko prištevamo med poživila. Nikomur niso prepovedani, če jih uživa v skromnih količinah (2-3 skodelice kave ali pravega čaja na dan), če izvzamemo nekatere srčne bolnike ali tiste, ki imajo povišan pritisk. Tej skupini ljudi bi tudi svetovali, naj ne pretiravajo z dodajanjem soli, kar bi bilo boljše za vse, začenši od otrok.

DANILO RUSTJA

Steklina je zelo nevarna bolezen

Med vsemi živalskimi kužnimi in nalezljivimi boleznimi zavzema steklina posebno mesto, ker je prenosljiva ne samo na vse sesalce, temveč tudi na ptice in celo na mrzlokrvne živali.

V Evropi so bili psi glavni nosilci in prenašalci te nevarne bolezni. Zato je upravičeno zapisal Axel Munthe v svoji knjigi »San Michele«: »Usoda je hotela, da so psi, ki so med živalmi najbolj vredni ljubezni, tudi nosilci najstrašnejše vseh bolezni — stekline.«

Danes so pa postale lisice glavni razširjevalci te bolezni. Govori se o tako imenovani gozdni steklini, ki je zelo razširjena med lisicami tudi po Tržaškem Krasu in tudi po Goriškem. Lisice, ki so divje živali, se srečanju z ljudmi izogibljujejo, a postanejo z obolenjem neboječe in tudi napadalne. Marsikdaj se zavlečejo tudi na naša kmečka dvorišča, kjer običajno poginejo. Bog ne daj, da bi takšna lisica ugriznila človeka ali žival. Po ugrizu je treba takoj poiskati zdravniško pomoč.

Povzročitelja stekline, način njenega širjenja, zatiranja in preprečevanja obolenj ugriznenih ljudi in živali so odkrili in razjasnili predvsem francoski znanstveniki. Med vsemi ima še največ zaslug slavni Louis Pasteur.

Steklina je razširjena po vsem svetu. Edino Avstralija ne pozna te strašne bolezni. Prav tako Anglija ni od leta 1903 do 1918 poznala stekline. Po prvi svetovni vojni so steklino na Angleško zanesli z vtihotapljenimi psi, ki so jih ljubitelji spravili na otok z letali.

Na splošno je bilo ugotovljeno, da število primerov stekline raste v Evropi od Zahoda proti Vzhodu. V Jugoslaviji je je bilo pred leti še najmanj v Sloveniji. Danes je pa steklina v Sloveniji močno razširjena in sicer ne med psi, temveč med lisicami. Psi so namreč povsod cepljeni. Gozdna steklina je prišla k nam z Vzhoda — predvsem iz Rusije. Isto se dogaja v Italiji. Steklina je zajela severne predele države in od tam se širi proti Jugu.

Steklino povzroča virus-kužilo. Kužilo najdemo pri človeku in živalih, ki so oboleli za steklino, v osrednjem živčevju, v raznih bezgavkah in zlasti še v bezgavki slinavki in v slini. Virus povzroča v živčnih celicah ustvarjanje tako imenovanih Negrijevih teles, ki služijo raziskovalcem v laboratorijih kot dokaz za obstoj stekline, seveda ko so živali za njo že poginile. Kužilo stekline je v splošnem zelo občutljivo za vročino in kemična razkužila. Brez škode pa prenaša dalj časa mrz in nizke temperature.

Naravno okužitev povzročajo ugrizi steklih živali. Pri ugrizih pride kužilo s slino naravnost v rano. Ugriz steklih živali je tem nevarnejši, čim večja in globlja je rana. Nevarnost je tudi večja, če ugrizne bolna žival telesni del, ki je bogat z živci in v bližini možganov. Zato so najbolj nevarni ugrizi na glavi, kar velja za ljudi in za živali.

Prav tako so rane na nezavarovanih in golih delih telesa nevarnejše kot na zavarovanih ali z volno ali dlako poraslih. To je lahko razumljivo, ker ostane okužena slina na obleki, volni ali dlaki in je le malo ali nič ne dospe v rano. Rane, ki po ugrizu močno krvavijo, so manj nevarne od tistih, ki ne krvave. Iz rane sredotež-

no prodirajo kužila in njihovi strupi po živcih v možgane, od koder se zopet vračajo proti periferiji ter dospejo tudi v bezgavko slinavko in v samo slino.

Znamenja obolenja so v glavnem sledeča: znaki živčnega razkroja, motnje zavesti in nato znaki ohromenja. Takoj po ugrizu ne opazimo znakov obolenja, ampak šele po daljši ali krajši inkubaciji. Ta je odvisna od jakosti kužila, mesta ugriza, starosti ugriznjene živali ali človeka in mnogih drugih okolnosti. Pri psih in lisicah traja inkubacija 3-6 dni, pri mačkah 2-4 dni, pri kozah in ovcah 2-6 tednov, pri govedu in konjih 1-3 mesece, pri človeku 3-9 tednov.

Če kak pes ali lisica ugrizne človeka, je treba primer takoj javiti zdravniški oblasti, ki bo ugotovila, če sta bila pes ali lisica stekla ali ne. To pa zato, da se preprečijo nadaljnji ugrizi in morebitne nove okužbe. Zakon celo prepoveduje, da bi ubili psa, ki je koga ugriznil. Po italijanskem zakonu mora biti tak pes pod veterinarskim nadzorstvom vsaj 15 dni. Ta doba opazovanja se v primeru potrebe lahko tudi podaljša.

Prvi znak, ki ga pri obolelih psih in lisicah opazimo, je čudno obnašanje. Psi in lisice kar nenadoma menjajo svoje razpoloženje. Postanejo godrnjavi in četerni, begajo brez cilja, umikajo se svetlobi in se zato zavlečejo v temne kote. Istočasno so tudi neobgljivi, godrnjaje hlatajo po zraku, kakor da lovijo muhe. Vedno bolj so razdražljivi zlasti proti tujim osebam in drugim psom. Marsikateri pes se praska in drgne na mestu, kjer je bil ugriznjen. Mnogokrat si to mesto izliže in razgrize do krvi.

Tudi apetit spremenijo. Hrano, ki so jo zdravi radi pospravili, zanemarjajo in odklanjajo. Istočasno pa radi jedo neužitne stvari: slamo, les, krpe, razne odpadke in lastno blato. To delajo s tekom, hlastno in z nekim veseljem.

Ti znaki trajajo včasih samo pol dneva, včasih tudi tri dni. Med tem časom se razdražljivost stopnjuje do besnosti in skušajo na vsak način pobegniti od doma. Če so priklenjeni na verigo, divje grizejo verigo. Zaprti grizejo palice, kletko ali vrata. Če se jim posreči pobegniti, begajo brez cilja daleč od doma. Na begu napa-

dajo in grizejo vse, kar jim pride na pot, drevesa, živali, ljudi.

Vse znake, ki smo jih opisali. najlaže opazujemo, če imamo bolne pse zaprte v kletki. Tako bomo ugotovili, kako se napadi divjosti menjavajo s stanjem miru. Tak pes bo ugriznil tudi razbeljeno železno palico. Tako stanje traja 3-4 dni. Že tretji dan pa lahko ugotovimo prve znake ohromelosti posameznih živcev. Lajanje postane hripavo, zategnjeno, njihov pogled pa boječ in plašljiv. Ohromelost napreduje vedno bolj, pridružijo se še znaki motenj zavesti. Težko požirajo celo svojo slino, še težje hrano in vodo. Gobec imajo odprt, iz gobca visi jezik, s katerega se cedi dolga, gosta slina. Nastopijo še znaki ohromelosti zadnjega dela telesa, negotovi so v stoju in hoji, dokler jim zadnji del popolnoma ne odpove in ga pri premikanju vlačijo za seboj. Nazadnje nastopi še ohromelost prednjega dela telesa. Hujšajo in slabijo ter popolnoma obnemorejo. Smrt jih nekako po 8-10 dneh reši trpljenja.

Pri tihi steklini pa ne opazimo znakov razdraženja. Po prvih znakih bolezni nastopi takoj ohromelost živcev. Zato je bolezen krajša in smrt hitreje nastopi.

Pri mačkah so znaki stekline podobni prej navedenim. Mačke mijavkajo, grizejo in so popadljive. Pogosto se zavlečejo v kak skrit kot, kjer poginejo v 2-4 dneh.

Konji so posebno občutljivi na mestih, kjer so bili ugriznjeni. Nemirni so in plašljivi, kopljejo z nogami, grizejo jasli, ne jedo več sena, pač pa grizejo drva in druge neužitne stvari. Mnogi konji postanejo tudi hudobni in popadljivi. Konje bolezen hitro izčrpa, zato nastopi smrt navadno že v 4-6 dneh.

Goveda kažejo podobne znake kot konji. Mukajo in kopljejo z nogami. Preževkovanje preneha, ko se pojavijo znaki ohromelosti. Žival pogine že 4-6 dni po pojavu prvih znakov obolenja.

Podobne znake opazimo tudi pri drugih domačih živalih: ovcah, kozah, prašičih in perutnini. V splošnem traja bolezen 7-10 dni, tu in tam se zavleče tudi na 13 dni; v zelo redkih primerih traja bolezen samo tri dni. Zdravil proti bolezni za obolele živali ni.

Pri človeku se pojavlja steklina posebno v tistih krajih, kjer je ta bolezen med živalmi močno razširjena. Kakor pri živalih poteka tudi pri ljudeh steklina z znaki živčnega razkroja, motenj zavesti in ohromelosti. Kakor bolnim živalim tako tudi bolnim ljudem ni pomoči in morajo umreti. Cepljenje, ki ga je uvedel Pasteur in ki ga moramo čimprej po ugrizu izvesti, reši skoro vse ljudi pred obolenjem in smrtjo.

Borbo proti steklini vodimo z veterinarskimi zaščitnimi ukrepi. Ti so: kataster

Ob 20. letnici OPZ Slovenski šopek na koncertu v Mačkolljah 4. marca 1990

psov, popis psov, obdavčenje ter pasje znamke. V mnogih državah je bilo že pred drugo svetovno vojno uvedeno zaščitno cepljenje psov proti steklini. Tako cepljenje pa uvajajo sedaj pri nas povsod zaradi tako imenovane gozdne stekline.

Gozdno steklino bi lahko iztrebili s pobitjem vseh lisic, kar bi bilo možno. Vendar to ne bi bila rešitev, ker bi z odstranitvijo lisic porušili ravnotežje v naravi.

Lisice se namreč najraje hranijo s poljskimi mišmi. Brez lisic bi se te slednje močno razmnožile in tako uničile kmečke pridelke. Zaradi tega se tu ukrepa drugače. Lisice cepimo in sicer tako, da namestimo cepivo v posebne vabe (glave kokoši). Ko lisica poje tako vabo, postane imuna pred obolenjem za določen čas. Seveda je to združeno z velikimi stroški, ki jih mora kriti država.

MAJDA DANEV

Obisk »Vesele pomladi« na Češkem

Spomladi leta 1989 so zbori Vesela pomlad gostili na Opčinah Dekliški pevski zbor Srednje pedagoške šole iz Kromeriža na Češkem. Že prvi stiki med skupinama so bili nadvse pristrčni in odkriti. Prepričani smo bili, da se bo kmaj nastalo prijateljstvo v bodoče nadaljevalo.

Res so gostje že med svojim bivanjem pri nas večkrat izrazili željo, da bi nam vrnilo gostoljubnost v rodnem kraju. Tako smo se ob slovesu obvezali, da pride-mo na obisk v Kromeriž.

Kmalu smo prejeli še pisno vabilo, v katerem so češki prijatelji sporočali, da nas pričakujejo že jeseni. Žal smo bili primorani prenesti gostovanje na pomlad, ker bi v tako kratkem času ne uspeli pripraviti vsega potrebnega.

Nestrpno smo pričakovali čas, ko naj bi se ponovno srečali s češkimi prijatelji. Končno je le nastopil 16. april, določen za odhod. Že smo se vozili v smeri Trbiža. Bilo je sivo in vlažno jutro in rahlo je tudi pršilo. Vendar pa ne nebo ne dežne kaplje niso kalili veselega razpoloženja, ki je vladalo v avtobusu.

Ob izhodu iz Tauerntunnela nas je pod Visokimi Turami sprejela sveže zasnežena pokrajina. Zbali smo se, da se bo pot zavlekla in da nam do večera ne bo uspelo doseči prvega cilja našega potovanja, to je Prage. Ves strah pa je bil neupravičen, saj nas je pred Salzburgom sprejela spomladansko ozelenela pokrajina. V prvih popoldanskih urah smo že prešli avstrijsko-češko mejo. Umirjena češka

pokrajina je vplivala na nas blagodejno, kajti bili smo že nekoliko utrujeni. Dan se je nagnil k večeru. Le še nekaj kilometrov, pa bomo na cilju!

Zlata Praga nas je pozdravila vsa ožarjena od zahajajočega sonca in nam že ob prvem pogledu razkrila vso svojo lepoto. Turistični vodiči opisujejo mesto kot eno najbolj očarljivih na svetu in o tem smo se mogli takoj ob prihodu sami prepričati. Po pravici ga že stoletja občudujejo umetniki in opevajo pesniki.

Pred Srednjo pedagoško šolo so nas pričakali gostitelji. Takoj smo uredili razmestitev po družinah, ki naj bi nas gostile med dvodnevним bivanjem v češki prestolnici.

Oba dneva postanka v Pragi sta bila namenjena ogledu kulturnih in zgodovinskih znamenitosti. Pri ogledu mesta so nas spremljale dijakinje - pevke Dekliškega zbora, ki so jih za to priložnost opostili pouka.

Pred slovesom smo prijazne gostitelje povabili na Opčine, takoj zatem pa smo se odpeljali v 260 oddaljeni Kromeriž, kjer so nas pričakovali stari znanci.

Srečanje po letu dni je bilo pristrčno. Posebno toplino sta mu vlili dobrodošlici, ki sta ju izrekla ravnatelj Srednje pedagoške šole Jaromir Imryšek in dirigent Dekliškega pevskega zbora Jan Štepanek.

Naslednje jutro so nas gostitelji popeljali v Olomouc, kjer smo v katedrali sv. Vavla občudovali znamenite Englerove orgle. Njihovo zgradbo nam je podrobno opisal prof. Sindler, ki nam je na koncu

Zbor Vesela pomlad z gostitelji v Kromerizu 21. aprila 1990

postregel še z odlično izvedbo Händlovih variacij.

Popoldan je bil silno delaven — treba se je bilo pripraviti na večerni koncert v Marijini cerkvi v Kromerizu. Ob napovedani uri je bila ta že polna poslušalcev, ki so nestrpno pričakovali nastop naših pevcev. Koncert je izzvenel uspešno in prejeli smo nekaj laskavih priznanj. V šolskih prostorih nas je čakala pogostitev, ki je bila res enkratna.

Naslednje jutro smo imeli le toliko časa, da smo si ogledali kromeriški grad, kajti za enajsto je bil napovedan koncert na Srednji pedagoški šoli. Tudi ta je lepo uspel in pevce opogumil, da so se v naslednjih urah temeljito pripravili še za nastop v Zdraviliškem domu.

V njegovi prelepi dvorani so se zbrale pevke Dekliškega zbora Srednje pedagoške šole, prišli pa so tudi njihovi starši. V uvodnem delu koncerta je zapel Dekliški zbor, za njim pa so se na odru zvrstile različne sestave našega zbora, to je Mlajši mladinski pevski zbor, Dekliška skupina Mladinskega zbora ter Dekliška

in Fantovska skupina, ki jih vodi g. Franc Pohajač. Vzdušje v dvorani je bilo slavnostno in obenem prijateljsko. Dveurni koncert je bil izjemno doživetje in se je zaključil s pozdravi, čestitkami in medsebojnim obdarovanjem.

Naši zbori so pred slovesom občuteno zapeli še pesem Hvala, nakar smo se skupno z gostitelji podali v šolske prostore. Tu so nam pripravili čudovit sprejem. V prostorni pevski sobi so nas k pogrnenim mizam, za to priložnost okrašenim s pomladnim cvetjem, vabile najrazličnejše dobrote, ki so jih pripravile mame kromeriških pevk.

Dirigent Štepanek, izjemna osebnost, neutrujen pevski pedagog in vsestransko čudovit človek, ki nam je bil dotlej pripravil že marsikatero presenečenje, tudi ta večer ni štedil s svojo iznajdljivostjo. Presenetil nas je z glasbenim triom, ki ga je bil za to priložnost povabil iz Trebnjega pri Celju. Sestavljali so ga harmonikar, trobentač in klarinetist, sicer predsednik, zborovodja in pevec trebenjskega komornega zbora, ki je v prejšnjem letu prav ta-

ko kot mi gostil Dekliški pevski zbor iz Kromeriža.

Naposled je dirigent Štepanek še sam sedel h klavirju in vzdušje je postalo naravnost razigrano. Družabno srečanje z dekleti, ki smo jih bili spoznali ob njihovem obisku na Opčinah, je potrdilo pred letom dni vzpostavljeno prijateljstvo. Srečali smo se tudi z nekaterimi dekleti, ki so bila med tem časom že zaključila šolanje na Srednji pedagoški šoli, a so se na to srečanje pripeljala tudi iz več desetih kilometrov oddaljenih krajev.

Naslednjega dne smo imeli na voljo le še toliko časa, da smo mogli nakupiti nekaj spominkov. Prehitro je napočila ura slovesa. Opoldne smo bili že zbrani pred internatom šole. Prtljaga je bila pospravljena, avtobus je čakal. Dirigent Štepanek in ravnatelj šole Imryšek sta se toplo zahvalila za obisk, naši pevci pa so ponovno zapeli pesem Hvala. Še skupno fotogra-

firanje in že smo bili na avtobusu. Rahel dež je ob ločitvi še bolj poudarjal melanholično razpoloženje. Kakšna razlika med temi dežnimi kapljami in onimi, ki so nas spremljale dobršen čas začetnega dela našega potovanja! Takrat smo bili še polni veselega pričakovanja, zdaj pa se že vracamo domov!

Vračali smo se domov 21. aprila, precej otožni, vendar z občutkom sreče, da nas ponovno snidenje s sorodnim pevskim zborom ni razočaralo. Nasprotno — nova izkušnja nas je notranje obogatila in v zavest se nam je prikradla ugotovitev, da nam gostitelji niso dali niti enkrat čutiti, da jih nekaj teži. Občutek smo imeli tudi, da so nam povrnili veliko več za tisto, kar smo jim mi dali pred letom dni.

Otožno razpoloženje zavoljo prehitre ločitve od prijaznih gostiteljev in dragih prijateljev smo pregnali s sklepom, da bomo nastalo prijateljstvo še naprej gojili.

FRANKA ŽGAVEC

Prosvetna dejavnost na Goriškem 1989-90

Delovanje, bodisi Zveze slovenske katoliške prosvete (ZSKP) kot včlanjenih društev, je bilo v tej sezoni izredno plodovito, raznoliko in bogato na pevskem, koncertnem, glasbeno zabavnem, dramskem, predavalnem in rekreativnem področju. Že ob začetku sezone je Zveza slovesno proslavila 30-letnico svoje ustanovitve z vrsto prireditev, ki so se odvijale od septembra do novembra 1989 in sicer:

— Razstava likovnih del p. Marka Ivana Rupnika v goriškem Avditoriju od 26. septembra do 7. oktobra.

— Četrti Primorski dnevi na Koroškem od 7. do 15. oktobra. Sodelovali so gojenci Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel, mpz F.B. Sedej, pevska skupina iz Števerjana, dekliški zbor Alenka iz Števerjana ter dramska skupina Štandrež.

— Podelitev priznanj ZSPK članom društev in zborov ter skupinam za

30-letno delovanje in za posebne dosežke na kulturnem področju v telovadnici ob Katoliškem domu dne 14. oktobra.

— Predstavitve publikacije »30 let Zveze slovenske katoliške prosvete - Gorica« in zbranih del skladatelja prof. Mirka Fileja, prvega predsednika Zveze v sejni dvorani goriške Pokrajine 27. oktobra.

— Slovesna proslava 30-letnice pa je bila 29. oktobra v veliki dvorani Katoliškega doma z uprizoritvijo operete v treh dejanjih Radovana Gobca »Planinska roža«.

Ob 100-letnici rojstva Virgila Ščeka je Zveza priredila tri kulturne večere, na katerih so predavatelji prof. Peter Stres, Marko Tavčar in dr. Tone Požar orisali delo in življenje tega velikega duhovnika, socialca ter kulturnega in političnega delavca.

V sodelovanju z ZSKD je v februarju 1990 prišlo do skupne Prešernove prosla-

Ob 30-letnici ZSKP
v Katol. domu
v Gorici
opereta
»Planinska roža«
v režiji
Aleksija Pregarca;
dirigent
Hilarij Lavrenčič

ve v goriškem Avditoriju. Na večeru, ki ga je oblikoval režiser Marko Sosič so nastopili recitatorji, zbori in gojenci glasbenih šol. Zvezo ja zastopal mpz M. Filej. Isti program so ponovili še v Trstu v soboto 10. februarja.

Zveza goji prijateljske stike s sorodnimi organizacijami. Posebno so živi stiki in kulturne izmenjave s Korošci. Redno je sodelovanje s Slovensko prosveto iz Trsta, prijateljski stiki nas vežejo z italijanskim združenjem USCI, tako da imamo plodovite izmenjave zborov na revijah. Pa še z ZKO iz Nove Gorice, ZCPZ iz Gorice, ZSKD in SCGV Emil Komel.

S pozornostjo in včasih tudi z zaskrbljenostjo je Zveza sledila dogodkom v Sloveniji; kritično ocenila zaščitni zakon, podprla iniciative, kot je bila premiera Vrabčeve opere »Tolminci« ter sledila prizadevanjem in delu društva Jadro v Ronkah. Pri obnovitvenih delih dvorane Katoliškega doma pa so tudi člani Zveze priskočili na pomoč.

On koncu sezone je Zveza izdala še kaseto s posnetki naših zborov.

PEVSKA DEJAVNOST

Najbolj razširjena oblika kulturnega dela na Goriškem je zborovsko petje. Razveseljiva je živahnost in razvejanost te

oblike kulturnega dela, h kateri pristopa v zadnjem času vse več mladih.

Bogata je dejavnost posameznih zborov Hrast, F. B. Sedej, Podgora, L. Bratuž, M. Filej, Štandrež, Rupa-Peč, ki poleg sodelovanja na že ustaljenih pevskih revijah kot so Cecilijanska in Primorska poje, pripravljajo samostojne koncerte, se udeležujejo raznih pevskih srečanj, tudi na deželni ravni (Corovivo), na pevskih tekmovanjih v Sloveniji (Bled) in v inozemstvu (Belgija). Mpz iz Podgore je v letošnji sezoni imel tudi uspešno gostovanje na Dunaju.

ZSKP je organizirala vsakoletno revijo Cecilijanka, ki je bila v deželnem Avditoriju 18. in 19. novembra 1989. Na reviji so nastopili zbori člani Zveze ter gostje s Tržaškega, Koroške, Benečije in Kanalske doline, predstavniki ZSKD, ZKO iz Nove Gorice ter italijanskega združenja USCI. Kot vsako leto je reviji sledilo izredno veliko število poslušalcev.

KONCERTNA DEJAVNOST

Na Goriškem je koncertna dejavnost zelo bogata. Vse več je vrhunskih glasbenikov in glasbenih ansamblov, ki v enem ali drugem okrilju nastopajo v našem mestu. V okviru ZSKP goji to dejavnost predvsem goriško društvo M. Filej, ki se v zad-

njih letih namenoma odloča za slovenske ustvarjalce in poustvarjalce. V pretekli sezoni je društvo, v sodelovanju s Slovenskim centrom za glasbeno vzgojo Emil Komel, organiziralo orgelski koncert Huberta Berganta; večer samospenov, na katerem je nastopal Dušan Kobal ob klavirski spremljavi Valentine Pavio ter koncert mladih glasbenikov Irene Pahor (oboa) in Milka Bizjaka (orgle).

DRAMSKA DEJAVNOST

Najpomembnejša gledališka predstava v tej sezoni je bila slavnostna prireditev, ki jo je Zveza pripravila kot osrednjo ob 30-letnici njenega delovanja. Uprizoritev operete Radovana Gobca »Planinska roža« je bila prav gotovo med največjimi, če ne največja glasbeno gledališka predstava, ki jo je Gorica doživela v vsem povojnem času. Pri predstavi je sodelovalo nad 80 članov, pretežno mladih prosvetnih delavcev, ki so prihajali iz vse okolice, zastopali posamezna društva in nastopali kot solisti, igralci, zborovski pevci in plesalci ob spremljavi orkestra. Delo je režiral Aleksij Pregarc, dirigiral Hilarij Lavrenčič. Sodelovali so še Nataša Sirk, Franc Valentinsig, Demetrij Cej, Nadja Bevčar, Anka Černic, Franka Žgavec, Miran Devetak, Lucija Lavrenčič, Valentina Pavio, Marinka Leban, Niko Klanjšček in Igor Paulin. Kot solisti in igralci so nasto-

pili: Nadja Fabris, Dušan Kobal, Božidar Tabaj, Martin Srebrnič, Kazimir Černic, Majda Zavadlav, Marko Černic, Marko Brajnik, Jordan Mučič, Aleksander Kosič in Benedikt Kosič. Opereta je doživela štiri uspešne ponovitve pred polno dvorano Katoliškega doma.

V društvu Štandrež je dramsko delovanje dolgoletna tradicija. Tudi v letošnji sezoni je dramska skupina naštudirala in uspešno predstavila dve novi gledališki deli (Jara meščanka in Oče na polikliniki). S predstavami je velikokrat nastopila na Goriškem in Tržaškem ter sodelovala na raznih srečanjih gledaliških skupin.

Društvo F. B. Sedej je naštudiralo dramo »Domen«. S premiero se je uspešno predstavilo občinstvu v domači dvorani. Delo so Števerjanci ponovili tudi na Tržaškem.

Mladinska gledališka dela pa večinoma poustvarjajo člani društva Hrast, Štandrež in Rupa-Peč.

Tudi v letošnji sezoni sta ZSKP in SP iz Trsta podelila priznanja na natečaju Mladi oder, ki spodbuja amaterske igralce, predvsem pa mladino k pripravi gledaliških predstav. Priznanja so bile deležne skupine s Tržaškega in Goriškega.

BALETNA ŠOLA

Deluje v okviru društva Štandrež pod vodstvom prof. Nataše Sirk in Kristine

Prizor iz veseloigre »Jara meščanka«, ki so jo igrali člani PD Štandrež v raznih krajih Primorske

Niko Klanjšček prejema priznanje ZSKP za Ljudski radio v Gorici

Marušič. Poleg ustaljenih letnih nastopov je baletna skupina uspešno sodelovala pri opereti »Planinska roža«.

RAZSTAVE

Vsa zadnja leta ZSKP prireja tudi pomembne razstave. Letos se je odločila za dela p. Marka Ivana Rupnika in uokvirila razstavo med prireditve ob praznovanju 30-letnice delovanja. Otvoritev je bila izjemen dogodek zaradi izrednega števila prisotnih, razstava sama pa je vzbudila veliko zanimanja v širšem prostoru. Ob razstavi je Zveza izdala bogat katalog, ki ga je uredila Lučana Budal. Na otvoritvi so sodelovali tudi gojenci Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel.

PUBLIKACIJE

Pregled 30. letnega delovanja je Zveza zbrala v publikacijo. Tako je nastala brošura, ki vsebuje na približno 170 straneh uvodne misli, razmišljanja, seznam prireditev, zveznih odborov, publikacij in seznam dobitnikov priznanj. Sledijo članki v poklon posebno zaslužnih društev in zborov, ki jih Zveza povezuje.

Ob brošuri je Zveza izdala tudi zbirko

del skladatelja Mirka Fileja. S tem se je želela pokloniti svojemu prvemu predsedniku. V zbirki je zbranih 17 skladb s posvetno vsebino za mešani, moški in ženski zbor.

Tretja publikacija je izšla ob koncu sezone. Gre za prvo tovrstno zvezino izdajo, za glasbeni posnetek naših zborov. Pod naslovom »S pesmijo od Brd do Krasa« je zbranih 16 skladb, dela izključno primorskih skladateljev, v izvedbi osmih zborov. Sodelovali so: dpz Alenka iz Števerjana, mpz Štmaver, mpz Podgora, mpz Bratuž in mpz Mirko Filej iz Gorice, mpz Rupa-Peč in mpz Hrast iz Doberdoba.

LJUDSKI RADIO

Pomembno delo v našem prostoru že nad deset let opravlja slovenski odsek pri združni postaji Ljudski radio. Številna ekipa prostovoljnih sodelavcev skrbi za vsakodnevne oddaje.

FESTIVAL NARODNO-ZABAVNE GLASBE

Narodno-zabavni glasbi se izrecno in uspešno posveča števerjansko društvo F.

B. Sedej in ansambel L. Hlede. Letos je bil festival 20. po vrsti, zato so organizatorji pripravili tudi slovesnejše praznovanje. Kot vsako leto se je festivala udeležilo nad 20 ansamblov. Društvo je ob tej priložnosti izdalo zanimivo in pregledno brošuro. Jubilejnega festivala se je udeležilo veliko število predstavnikov javnih ustanov, kulturnih organizacij in politikov. Izjemen je bil tudi obisk občinstva.

PRAZNIKI

Načrtovanje dela, sodelovanje ter prijateljske vezi se velikokrat razvijajo tudi na kulturno-rekreativnih srečanjih, skupnih izletih, družabnostih, pevskih počitnicah itd.. Med ustaljene praznike, ki jih prirejajo naša društva so: Praznik pomladi v Doberdolu, Praznik frtalje v Ru- pi in Praznik špargljev v Štandrežu.

M. MAVER

Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1989-1990

Kulturno prosvetna dejavnost na Tržaškem sloni na požrtvovalnem prostovoljnem delu posameznikov, ki za prosveto žrtvujejo svoj prosti čas in tudi sredstva. Že v lanskem pregledu smo na prvem mestu omenili Akcijo 10.000, to je obliko financiranja slovenske kulture na Tržaškem, ki so si jo omislili, da bi prišli vsaj do skromnih finančnih sredstev za skupno kulturno dejavnost, predvsem v središču mesta, kjer je naša prisotnost najbolj ogrožena.

V strogem središču Trsta imajo svoj sedež ustanove, ki delujejo kot krovne organizacije na vsem tržaškem ozemlju. V Donizettijevi ulici imajo sedež Svet slovenskih organizacij, naša najpomembnejša deželna ustanova, Slovenska prosveta, Zveza cerkvenih pevskih zborov, Slovenska glasbena šola, Mladika, Knjižnica Dušana Černeteta, Društvo slovenskih izobražencev, Slovenski kulturni klub in druge. Ker so bili prostori za vso to dejavnost pretesni, se je zadruga Slovenski dom odločila za nakup stanovanja v drugem nadstropju, kamor se bodo vselili nekateri uradi in Černetova knjižnica. Zadruga se je za ta podvig močno zadolžila in računa na pomoč dobrih in zavednih slovenskih ljudi, da ji priskočijo na pomoč z darovi in posojili.

SKUPNE POBUDE

Seznam prireditve v tem pregledu zaobjema čas od septembra 1989 do sep-

tembra 1990. Na prvem mestu beležimo prireditve, ki so bile skupne za vsa včlanjena društva in so doživela širši odmev v naši javnosti. Kot prvo moramo seveda omeniti koncertno izvedbo opere Ubalda

Ljubljanski župan inž. Jože Strgar izroča predsedniku DSI Sergiju Pahorju sliko škofa A.M. Slomška v priznanje (maja 1990)

Vrabca »Tolminski puntarji«, ki je bila izvedena najprej v Gorici, 11. januarja 1990, pa še v Kulturnem domu v Trstu. Orkester, zbor Consortium Musicum in soliste je vodil dirigent Mirko Cuderman iz Ljubljane.

Naslednja večja skupna prireditev je bila izvedba multimedialne predstave »Bodi svetloba«, ki sta jo pripravila Radijski oder in Slovenski kulturni klub ter so jo 28. januarja izvedli v cerkvi pri Novem sv. Antonu v italijanščini (o slovenskih predstavah smo poročali na tem mestu že lani).

Prešernova proslava Slovenske prosvete in Društva slovenskih izobražencev je bila 5. februarja 1990 v Peterlinovi dvorani. Na njej so kot vsako leto razglasili izid literarnega natečaja Mladike, podelili priznanja Mali oder in tudi nagrade za fotografski natečaj. Govoril je mladi duhovnik Božo Rustja iz Sežane, pel pa je dekliški zbor Slovenski šopek iz Mačkovelj.

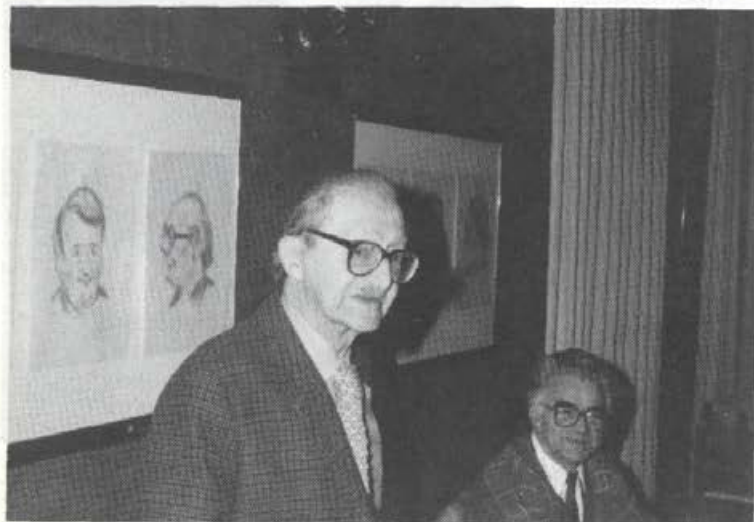
Po več letih so spet pripravili tudi skupno Prešernovo proslavo v Kulturnem domu v Trstu. Proslavo so organizirali Slovenska prosveta, Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Zveza slovenskih kulturnih društev. Govornik v Trstu je bil pisatelj Boris Pahor, recital pa je zrežiral Marko Sosič.

4. PRIMORSKI DNEVI NA KOROŠKEM

Sedma izmenjava kulturnih skupin med Koroško, Gorico in Trstom je tokrat potekala na Koroškem, kjer so se v tednu od 7. do 15. okt. 1989 zvrstili 4. primorski dnevi na Koroškem. Na Koroškem so 1989 gostovale naslednje skupine: Glasbeni center Emil Komel iz Gorice, mešani zbor in dekliški zbor Alenka iz Števerjana, Radijski oder in dekliški krožek SKK s predstavo »Bodi svetloba« in gledališka skupina Štandrež. Poleg tega je v galeriji v Tinjah razstavljala svoje grafične liste slikarka Zora Koren-Škerkova. Pri otvoritvi razstave je bil na sporedu še glasbeni večer, na katerem so nastopili violinist Igor Kuret ter literati s tržaškega Brega Boris Pangerc, Marij Čuk, Irena Žerjal in Aleksij Pregarc. V okviru primorskega tedna na Koroškem sta bili v Slomškovem domu v Celovcu tudi okrogla miza o vlogi manjšin v prostoru Alpe-Jadran in predavanje prof. Marka Pozzetta o arhitektu Maksu Fabianiju.

RAZSTAVE

V lanski sezoni so v Peterlinovi dvorani pripravili več slikarskih in drugih razstav. V tem seznamu naj zabeležimo vsaj najpomembnejše. Januarja 1990 je bila

Slikar
Milko Bambič (levo)
in prof. Ivan Mesiček
iz Maribora
gosta DSI v Trstu
(fotomladika)

kolektivna razstava osmih slikarjev od Dunaja do Jadrana. Februarja so odprli razstavo, ki je bila prirejena v pomoč skladi Mitja Čuk in so jo tudi poimenovali »Tržaški slikarji za sklad Mitja Čuk«. Marca je slikar Milko Bambič pripravil razstavo portretov, izkupiček od prodaje pa je daroval že omenjenemu skladi. Za njim pa je v istih prostorih razstavljal še slikar Adalbert Žvab iz Ljubljane.

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV

DSI je gotovo najplodnejši član Slovenske prosvete, saj ima dolgo in kvalitetno kulturno sezono, ki poteka skoraj neprekinjeno celo leto. Društvo je eno redkih, ki deluje v središču Trsta. Njegovi kulturni večeri pa imajo včasih zelo široko odmevnost. V lanski sezoni je DSI pripravilo sledeče ponedeljkove večere: Ferruccio Clavara: Od mita združenja k resnični enotnosti Slovencev (2. okt. 1989); dr. Drago Ocvirk: O socialni encikliki papeža Janeza Pavla II: »Sollicitudo rei socialis« (9. okt.); odv. Stanislav Klep: O pomenu sprave v sedanji slovenski stvarnosti (16. okt.); Razprava o pripravah na prvo cerkveno zborovanje Treh Benečij (23. okt.); večer šavrinškega pesnika Alojza Kocijančiča - predstavitev prof. Marije Češčut (30. okt.); Danilo Slivnik: Dogajanje v Sloveniji v luči jugoslovanske krize (6. nov.); dr. Bran-

ko Marušič, dr. Peter Stres in Mārko Vūk: »450 let Sv. gore« (13. nov.); srečanje z društvom Istra (20. nov.); dr. Danilo Sedmak: Psihološka podoba Krasa (27. nov.); predstavitev mohorjevsk - J. Markuža, M. Jevnikar, Zora Tavčar in Marko Tavčar (11. dec.); dr. Marko Rupnik: Božična misel (18. dec.); predstavitev zbirke »Od Portoroža do Devina« - sodelovali so dr. Zorko Harej, zbor od Sv. Antona in Matejka Maver (8. jan. 1990); predstavitev knjige Zore Tavčar »Ob kresu življenja« - sodelovali so prof. Ester Sferco, Aleksij Pregarc in Matejka Maver (15. jan.); predavanje dr. Jožeta Pučnika, kandidata Demosa za predsedstvo Slovenije (22. jan.); dr. Edi Kovač: Izziv izročila v novi dobi (29. jan.); prof. Alojz Rebula in dr. Stane Gabrovec: Ob stoletnici dr. Franceta Koblarja - sodelovala sta zbor pod vodstvom Edija Raceta in bralka Matejka Maver (12. febr.); Sergij Canciani: O revoluciji v Romuniji (19. febr.); Literarni večer društva Istra (26. febr.); prof. Ivan Mešiček: Srečanje s konvertitom (5. mar.); dr. Taras Kermauner: O politični emigraciji v Argentini (12. mar.); dr. Spomenka Hribar o narodni spravi (19. mar.); prof. Boris Pahor: Manjšinske perspektive v luči Evrope 92 in spremembe na vzhodu (2. apr.); škof Lovrenc Bellomi: Velikonočna misel (9. apr.); Vloga mladih v današnji Sloveniji - sodelovali so Marija Markeš, Andrej

Predstavitev knjige »Ob kresu življenja«, ki jo je izdala GMD za leto 1990 v Peterlinovi dvorani v Trstu; od leve: Aleksij Pregarc, avtorica Zora Tavčar, Ester Sferco in Matejka Maver (fotomladika)

Žorž in Breda Žare (30. apr.); predstavitev revije ARHEO - sodelovali so dr. Mitja Guštin, Božidar Slapšak, Milko Matičetov in Bogo Grafenauer (7. maja); predstavitev zbornika ob 100-letnici Doma in sveta - sodelovali so Stanko Janežič, Marija Kržič, Ivo in Martin Jevnikar (14. maja); furlanski pesnik Aurelio Chiantoni o bodočnosti furlanščine (21. maja); obisk katoliških izobražencev iz Ljubljane (27. maja); dr. Matjaž Puc o slovenski kulturni dediščini (28. maja); dr. Branko Marušič: Pobude za osvetlitev dramatičnih dogodkov v maju 1945 (4. junija); srečanje s slovenskim ministrom za kulturo dr. Andrejem Capudrom (11. jun.).

DRAGA 90

Draga 90 je bila jubilejna, torej petindvajseta. Njen jubilej je sovpadal še z enim dogodkom, to je s prvimi svobodnimi volitvami v Sloveniji. Tako se njeni nekdanji predavatelji prišli na lansko srečanje kot ministri, poslanci, predsedniki in sploh kot intelektualci, ki so iz Drage pomagali utrjevati in širiti misel o svobodnem slovenskem parlamentu. 25. študijski dnevi Draga so imeli sledeči program (prvič po mnogih letih so tudi že v biltnu napovedali imena predavateljev): v petek, 31. avgusta, je nastopil mladi tržaški intelektualc Igor Škamperle s predavanjem na temo »Narodnost v postmoderni misli«; naslednji dan je predaval diplomat dr. Zdravko Inzko o Sloveniji s perspektive širšega sveta; v nedeljo, 3. septembra, zjutraj je župnik Janez Pogačnik govoril o slovenski Cerkvi in o njenih novih nalogah; popoldne pa je Draga doživela višek jubilejnega praznovanja z obiskom uglednih gostov, predsednika slovenske vlade Lojzeta Peterleta in predsednika deželne vlade Furlanije-Julijske krajine Adriana Biasuttija. Slovesnosti se je udeležilo kakih tisoč obiskovalcev in prenašal jo je tudi tržaški radio. Kratki, a pomembni slovesnosti je sledila okrogla miza na temo »Po zlomu polstoletne diktature v nova slovenska obzorja«, pri kateri so sodelovali dr. Spomenka Hribar iz Ljubljane, Ivo Jevnikar iz Trsta, Karel Smolle z Dunaja in Janez Zorec iz Pariza. Na robu naj omenimo, da je bilo v soboto zjutraj tudi zasedanje osrednjega

iniciativnega odbora za pripravo slovenskega svetovnega kongresa, na katerem sta poročala predsednik Bojan Brezigar in tajnik Vinko Ošlak. Kot vsako leto so tudi lani tiskali zbornik s predavanji in debato prejšnjega leta. Izšel je z naslovom »Čez prepad revolucije«. Na koncu naj omenimo še majhno, a pomembno preseñčenje, ki so ga letos pripravili organizatorji: postavili so ogromen šotor, ki je udeležence vse tri dni obaroval pred vremenskimi neprilikami.

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

SKK je mladinsko društvo, ki zbira predvsem študirajočo mladino. Njihovi sestanki so ob sobotah. Zbirajo pa se tudi posebej v raznih krožkih, tako npr. v socialnem, literarnem, gledališkem ipd. Tu beležimo pregled sobotnih srečanj. Sezono so začeli z družabnim srečanjem 30. sept. 1989. Na vprašanje, kaj se dogaja v Sloveniji je odgovoril časnikar Sergij Pahor (7. okt.); sledilo je gostovanje na Korškem s predstavo »Bodi svetloba« (14. okt.); filmski večer (21. okt.); občni zbor (28. okt.); prof. Zora Tavčar je predstavila pesnika Toneta Kuntnerja (11. nov.); zakonca Kržan sta predavala o spolnosti (18. nov.); filmski večer o berlinskem zidu s predstavitevjo prof. Aleša Breclja (25. nov.); miklavževanje (2. dec.); izlet na Andrejev sejem v Gorico (9. dec.); predstavitev knjige »Večer za Alojzom Rebulo« - sodelovali so prof. Lučka Susič, Diomira Fabjan Bajc, avtor A. Rebula, Mitja Ozbič in Tomaž Susič (16. dec.); film (23. dec.); film (13. jan. 1990); film o znanstvenofantastiki sta predstavila Štefan Pahor in Aljoša Saksida (20. jan.); prof. Zora Tavčar predstavila pisatelja Lojzeta Kovačiča (27. jan.); predaval psiholog dr. Viljem Ščuka (3. febr.). Prešernova proslava z likovnim in literarnim večerom (10. febr.); pustni ples (17. febr.); film (24. febr.); Kam po maturi? (3. mar.); Ob dnevu žena (10. mar.); film in pogovor o autizmu - prof. Stanka Čuk (17. mar.); srečanje z mladimi predstavniki krščanskih demokratov Slovenije (24. mar.); srečanje mladih predstavnikov evropskih manjšin - Peter Rustja in Ivan Žerjal (31. mar.); Zvonko Vidav: predavanje z diapozitivi o Peruju (7. apr.); Breda Susič: Ali so mladi apatični?

(21. apr.); film (28. apr.); večer diapozitivov - Andrej Štekar (12. maja); kvizi (19. maja); izlet v Benečijo s postojnskimi gimnazijci (26. maja); koncert gojencev Glasbenega centra Emil Komel iz Gorice (2. jun.); zaključni piknik v Marijanišču na Opčinah (9. jun.). SKK je lani izdal tudi knjigo »Srečanje s pisateljem Alojzom Rebulo« ob njegovi 65-letnici in ob slovesu od šole. Publikacija, ki jo je pomagala založiti Mladika, obsega stvaren prikaz avtorjevega dela izpod peresa prof. Diomire Fabjan Bajc ter avtentičen pogovor klubovcev s pisateljem.

MLADI ODER

Na petnajstem natečaju Mladi oder, ki ga vsako leto razpisujeta Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta, so lani prejele priznanja skupine ob slovenskem kulturnem prazniku na Prešernovi proslavi v Peterlinovi dvorani. Teh je bilo 16. V tretji kategoriji so priznanja prejele šole Alojz Gradnik iz Steverjana, France Bevk z Opčin in Fran Erjavec iz Rojana. V drugi kategoriji so priznanja Mladi oder podelili društvu Hrast iz Doberdoba, zboru Rupa-Peč, prosvetnemu društvu »Podgora«, tržaškimi skavtom, igralski skupini »Tamarara Petaros« z Opčin, skavtski družini v Mačkovljah in gledališkemu krožku

SKK. Priznanja prve kategorije pa so prejeli Dramski odsek prosvetnega društva »Štandrež« za igro B. Nušiča »Kaj bodo rekli ljudje?«, Amaterski oder Jaka Štoka s Proseka in Kontovela za igro Josipa Tavčarja »Ločitev« in Šentjakobska dramska skupina iz Trsta za Linhartovo »Županovo Micko«. Poleg tega so podelili še tri izjemna priznanja prve kategorije igralski in pevski skupini iz Gorice, ki je pripravila Gobčevo opereto »Planinska roža«, tržaški skupini, ki je pripravila multimedialno predstavo »Bodi svetloba« in dijaški skupini Klasične gimnazije v Trstu za predstavo »Proces na Vrdelski cesti«.

MLADIKA

Revija Mladika je lani izpolnila 33. letnik. Ostala je tako rekoč edina slovenska revija med Slovenci v Italiji, saj je Most utihnil, Zaliv pa je žal na tem, da preneha. Na tem mestu ne bomo obravnavali vsebine, čeprav bi bilo vredno poudariti, da so nekatere razprave in članki, ki so lani izšli ali pa še izhajajo, kulturno in zgodovinsko izredno pomembni. Naj tu zabeležimo samo Merkušjevo razpravo o svetnikih v slovenskem imenoslovju, Jevnikarjevo razpravo o slovenskem zamejskem in zdmskem slovstvu, Guštinove spomine na nemško taborišče ali intervjuje Zore Tavčar s pomembnimi Sloven-

Dr. Jože Pučnik,
kandidat za predsedstvo
Slovenije
gost DSI v Trstu
(foto Križmančič)

ci in Slovenkami. Mladika je lani izdala tudi več števil mladinske priloge RAST in nekaj števil biltena Knjižnice Dušana Černeteta. Omenili smo že knjižico »Večer z Alojzom Rebulom«, ki jo je Mladika izdala v sodelovanju z SKK. Posebno zanima in dragocena pa je zajetna knjiga Jožeta Peterlina »Slovensko tržaško gledališče 1945-1975«. V knjigi so zbrane številne recenzije, ki jih je J. Peterlin napisal, ko je spremljal delo Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. Knjiga vsebuje poleg recenzij tudi članek o J. Peterlinu, popolno bibliografijo njegovih gledaliških člankov, slikovno gradivo in abecedni seznam imen. Poleg tega je Mladika lani razpisala 18. literarni natečaj, na katerem je sodelovalo lepo število avtorjev iz zamejstva, domovine in zdomstva. Nagradili so prozo Vojka Arka iz Ljubljane in Dolores Terseglav z Reke, za poezijo pa Berto Golob iz Kranja in Carino Morris iz Nemčije. Lani je Mladika razpisala tudi že drugi fotografski natečaj, na katerem so nagradili Rikarda Callina, Mašo Bandedelj in Aljošo Tavčarja.

NAGRADA »VSTAJENJE« IN SKLAD DUŠANA ČERNETA

Nagrado Vstajenje, ki jo vsako leto ob velikonočnem času podeljuje poseben odbor, je lani prejel Zorko Simčič, ki živi v Argentini, za knjigo »Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide«. Nagrado, za katero je denar nakazala openska Hranilnica, je prejel tudi za svoje življenjsko delo. Pri podelitvi nagrade je bil tudi kulturni spored, pri katerem so sodelovali prof. Lojzka Bratuž, Matejka Maver, pianistka Valentina Pavio in tenorist Dušan Kobal. Nagrado iz Sklada Dušana Černeteta pa je lani prejela Marijina družba, ki ima sedež v ul. Risorta. Nagrajena je bila za dolgoletno zaslužno delo na verskem in narodnem področju.

KNJIŽNICA DUŠANA ČERNETA

Ta ustanova, ki je med najmlajšimi v okrilju Slovenske prosvete, je po zaslugi knjižničarja Marjana Pertota postala ena najdragocenejših in najpomembnejših na našem osrednjem sedežu. Knjižni fond predvsem zamejskega in zdomskega tiska

je neprecenljive vrednosti in se ga danes že poslužujejo mnogi raziskovalci. Knjižnica ima trenutno v pripravi drugi del bibliografije argentinskega tiska (periodika), ki bo mogoče že izšel, ko bo ta kolektar dotiskan. Poleg tega naj omenimo, da je Knjižnica D. Černeteta ob lanski Dragi pripravila lepo in bogato razstavo zdomskega periodičnega tiska. Knjižnica je tudi sodelovala pri razstavi slovenskih zdomskih učbenikov, ki je bila poleti v Ljubljani.

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Zveza cerkvenih pevskih zborov je ustanova, ki usklajuje delo posameznih zborov na Tržaškem, jim pomaga s tečaji ter predvsem pripravlja večje skupne prireditve, kot so revije zborov. Lani je Zveza priredila koncert božičnih pesmi v stolnici sv. Justa (14. jan.). Koncert je vodil Janko Ban, pela pa sta mešani zbor in mladinski zbor Vesela pomlad. Izvajali so Vrabčevo kantato »Božični sijaj« in vrsto ljudskih božičnih pesmi v priredbi istega avtorja. Koncert so ponovili v Košani pri Ilirski Bistrici 28. januarja. V nedeljo, 25. marca je bila v Kulturnem domu v Trstu tradicionalna revija Pesem mladih. Lanska prireditev je bila že dvajseta. Avgusta pa je Zveza pripravila prav tako tradicionalni pevski tečaj za svoje člane na Brdu pri Kranju.

SLOVENSKA GLASBENA ŠOLA

Ta ustanova povezuje posamezne glasbene šole in skupine, ki delujejo v raznih domovih. Skrbi predvsem za učne moči in jih povezuje. Iz teh šol prihajajo mladi pevci in godci raznih glasbenih in pevskih skupin.

DOBRODELNE USTANOVE

Vincencijeva konferenca in Slovensko dobrodelno društvo ter društvo Slokad so lani začeli s pobudo, ki je naletela na velik odmev med starejšimi osebami. Te ustanove so v Peterlinovi dvorani poskrbele za lepo število kulturnih in družabnih srečanj (štirinajstdnevno) ter za nekaj dobro obiskanih izletov.

Skavtsko delovanje na Tržaškem v delovnem letu 1989/90

Vsem je znano, da je Slovenska zamejska skavtska organizacija v zamejstvu najštevilnejša mladinska organizacija. Ker pa je tudi vzgojna organizacija, se ne zavzema le za kvantiteto, ampak tudi za kvaliteto. Taborna šola za voditelje, s katero se je začelo delovno leto, je bila prvi korak. Med septembrskim trodnevnim bivanjem v Mrzlem dolu pod Snežnikom, od 16. do 19. sept. 1989, se je vodstvo bolje seznanilo z načinom delovanja vseh treh starostnih vej in si tako ustvarilo jasnejšo sliko o vzgojni metodi pri mladostniku. Na dnevnem redu so bili tudi razni pogovori o tem, kako delovati, ukrepati, kaj izboljšati. Seveda je taborna šola dala udeležencem novega zagona, moči in idej, tako da se je po že tradicionalnem Marijanskem shodu na Opčinah, po katerem so si skavtje ogledali dia-programe s taborov in nagradili prvouvrščene, začelo novo delovno leto. Začelo se je sicer že avgusta 1989 z dokaj neobičajnim podvigom, ko sta se Martin Sosič in Mitja Ozbič podala na slovensko tranzverzalo in jo prehodila v manj kot mesecu dni. V prvih dneh septembra pa smo imeli priložnost, da se na bazoviškem travniku, na t.i. imenovanem področju T8 seznanimo s problemom sinhrotrona in da spoznamo skavte različnih narodnosti, saj je prav takrat bil na tej površini mednarodni skavtski tabor Eurofolk '89.

V oktobru 1989 je vseh pet stegov organiziralo izlet v naravo, kjer je skavtska skupnost z obredi sprejela v vse tri veje nove člane. Glavni cilj izleta stega je namreč ta, da že na začetku leta novinci vstopijo v skavtsko družino in da se vsi člani med sabo spoznajo.

10. oktobra 1989 je bil v Finžgarjevem domu na Opčinah občni zbor, na katerem je Tomaž Simčič govoril o geslu roverjev in popotnic: *služiti*. Srečanje je bilo seveda tudi tehničnega značaja. Domenili smo

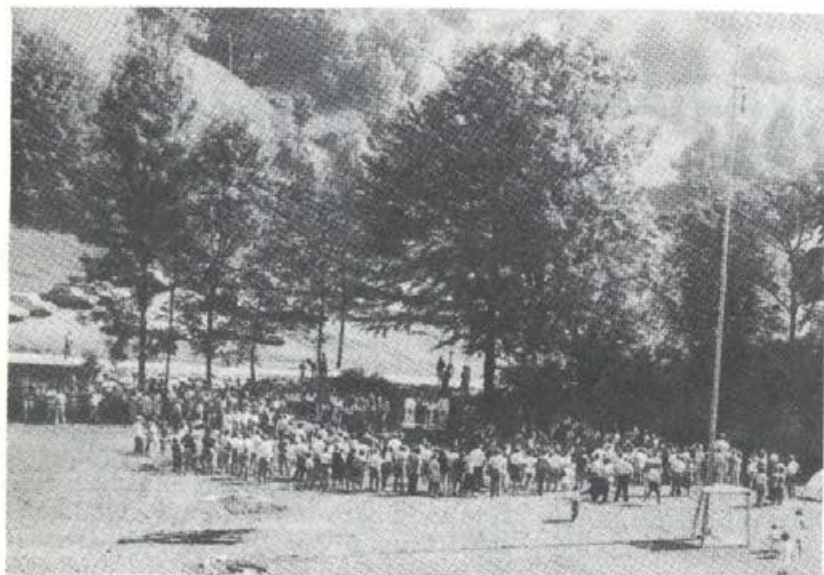
se za način nadaljnega delovanja, za datume srečanj ipd.

Letno delovanje je potekalo v vsaki veji posebej in to zavoljo starostne razlike. V veji najmlajših članov, tj. volčičev in veric so namreč glavno gibalno igranje in Mowglijeve dogodivščine iz Kiplingove »Knjige o džungli«, za srednjo starostno vejo izvidnikov in vodnic sta značilni pustolovščina in opazovanje, veja roverjev in popotnic pa je odprta in usmerjena v zunanje dogajanje in sicer z geslom »Služiti!«.

Med letom je vsaka veja imela svoja srečanja, nekatera pa so bila skupna vsem; delovanje je bilo vsekakor razgibano in razvejano predvsem zato, ker je srednja veja izvidnikov in vodnic uvedla nov način dela, in sicer po četah, tj. v manjših enotah. Vsaka četa je izvedla podvig na tistem področju, ki je bilo do takrat pomanjkljivo, zato bi bilo podrobno naštevanje o tem delu dolgovestno. Za boljši pregled bi se raje omejila le na nekatere zanimivejše akcije in srečanja ter sledila kronološkemu zaporedju.

Oktober in november 1989 sta bila posevčena delovanju po vodih, december pa se je odlikoval po pestrem skupnem delovanju. Tako smo se 8. decembra 1989 udeležili praznovanja 90-letnice tržaške Marijine družbe in 20-letnice obnovitve doma v ulici Risorta 3 v Trstu; 16. decembra smo z italijanskimi skavti imeli pri Novem sv. Antonu v Trstu dvojezično božično mašo, v zadnjih dneh pred Božičem pa so se zvrstile duhovne obnove za vse tri veje. Za volčiče in verice je izhodišče predstavljala Tolstojeva pravljica »Božič očka Martina«, za izvidnike in vodnice je bila tema »Božja družina - Bog se je rodil med nami«, roverji in popotnice pa so odkrivali različne dimenzije tega praznika. Ob tem je marsikatera skavtska skupina priredila miklavževanje, božični-

Skavtski tabor
v Žirovnici
(Idrija)

co ali pripravila jaslice v domači cerkvi oz. na sedežu.

Med božičnimi počitnicami je bil na Božjem polju pri Proseku, v skavtskem središču, tečaj za vodnike veje izvidnikov in vodnic. Udeležili so se ga tudi nekateri goriški vodniki. Udeležencev je bilo 23. Razpravljali so o liku vodnika, o tehniki vodenja, strukturi in delovanju voda, o postavljanju šotork, vremenoslovju, orientaciji, izražanju itd.

Novo leto 1990 se je začelo z zabavo. Na sedež v ul. Risorta je prišel čarodej Vikj in razvedril mlade in tudi starejše. Nadaljnje delo je potekalo v znamenju izražanja. Četrta četa, ki združuje skavte iz Rojana in Sv. Ivana v Trstu, je 18. febr. priredila skavtski večer z igrico, plesi in diapozitivi. Druge pa so v tistem času že bile v teku priprave na pustovanje z izdelovanjem mask.

Po kratkem zabavnem premoru v pustnem času smo stopili v drugi del delovnega leta. Novinci volčičev in veveric ter izvidnikov in vodnic so se že vneto pripravljali na izpit za srebrno in zlato zvezdico ter na izpit vstopnega reda pred zaobljubo. Vse čete srednje starostne veje so medtem s polno paro izvajale podvige v kuhanju, življenju v naravi, fotografiranju živali in izražanju.

Starejši člani, predvsem roverji in po-

potnice so se v tem času podali na izlet v jamo Vilenico pri Lokvi, nekaj dni kasneje pa so se v Trstu in nato v Gorici srečali na širokih stestankih, da bi se pogovarjali o vzgojnih metodah. Predvsem tržaške brate je zanimalo, kaj se dogaja na Goriškem in katere smernice vodijo delo goriških bratov in sester.

V aprilu smo se Goričani in Tržačani podali v Celovec, kjer so koroški bratje priredili skavtsko športno srečanje, za katerega je bilo značilno, da nismo tekmovali med pokrajinami, temveč v mešanih ekipah. S takim pristopom je bilo vzdušje dokaj prijetno in sproščeno, tako da je prišlo do sklepanja trdnih prijateljskih vezi.

Na velikonočno slavje so se vse tri veje pripravile z duhovno obnovo, na kateri je bilo govora o veri v našem življenju, starejši pa so brali odlomke iz Sv. pisma. Najlepši trenutek v velikonočnem obdobju je bil križev pot na Repentabru, ko smo se s petjem, razmišljanji in molitvijo spominjali Kristusovega trpljenja.

29. aprila je skavtsko delovanje doseglo višek: bil je prvi dan jurjevanja. To je tisti praznični dan, ko novi člani z obljubo stopijo v našo organizacijo. Že nekaj let ta dogodek proslavimo vse tri veje skupaj, saj je to dan, ko se lahko vsi skavti — aktivni in neaktivni — s starši vred sre-

čamo in se veselimo novih članov. Ob tej priložnosti nekateri prenočujejo pod šotori in tako doživijo tabor v krajši obliki. Letošnje jurjevanje pa je bilo posebnega značaja: ob zaključku je namreč vsak na kamen napisal svoje ime in ga zložil v piramido, na kateri je bila tudi plošča z napisom, da želimo še naprej občudovati naravo, jo spoštovati in živeti z njo. S to gesto smo protestirali proti lokaciji sinhrona na območju T8 pri Bazovici.

Maja je bil na vrsti t.i. »challenge« oz. dvodnevno življenje v naravi z brati in sestrami skavti iz Slovenije in Gorice. Rdeča nit srečanja je bilo prijateljstvo, saj se je vsak član zavzel, da bo še naprej gojil tista prijateljstva, ki jih je navezal med to pobudo. Veja roverjev in popotnic pa se je ob koncu maja srečala s člani Združenja slovenskih katoliških skavtov in skavtinj (ZSKSS) in si ob prisrčnem pogovoru izmenjala nekaj misli, nasvetov, mnenj.

Od junija dalje so se vrstile priprave na tabor, bodisi v vodstvu s sestanki, bodisi pri mlajših z nabavljanjem opreme, vajami v kuhanju in pripravljanjem programa. Kmalu je prišel julij in z njim potovalni tabor za najstarejše člane organizacije. Priredili so ga na Pohorju od 9. do 19. julija, načelnica je bila Vera Tuta Ban. Sledil mu je skupni tabor v Žirovnici pri Žireh (Idrija) za vejo izvidnikov in vodnic. Skupen je bil zato, ker so se ga udeležili Goričani, Tržačani in skavti iz Slovenije. Imeli smo nekaj skupnih točk, in sicer otvoritev, prenočevanje po vodih, dan skavtskih spretnosti, taborni ogenj za starše in zaključek, zraven pa še kakšno manj uradno srečanje med vodstvom. Tržaškima taboroma sta načelovala Mara Petaros in Mitja Ozbič.

Tabor najmlajših članov, volčičev in veveric, je bil prav tako v Žirovnici, v prvih desetih dneh avgusta. Načelovala mu je Katja Superina. Zanimivost tega tabora je bila, da so si voditelji zamislili vrsto dejavnosti, katerim je bila skupna vez indijanska kultura. Volčiči in veverice so se torej kar deset dni šli Indijance, istočasno pa tudi spoznavali naravo, se vadili v raznih spretnostih in se učili živeti v širši skupnosti.

Tabori so na splošno dobro uspeli: mi-

slim, da je bilo to tudi nekakšno priznanje za tiste, ki so jih organizirali.

Poleg tega delovanja naj omenimo še glasilo Jambor, ki izhaja v osmih mesečnih številkah med delovnim letom. Vsebinsko je dokaj pisana, saj je razdeljena po zanimanjih vseh treh starostnih vej. Objavlja reportaže o raznih dejavnostih in skavtizmu, strokovne članke o naravi in tehniki taborjenja, istočasno pa tudi članke drugačne vsebine in narave, predvsem glede aktualnih vprašanj, ki zadevajo širšo stvarnost in družbo. V vsaki številki objavljajo tudi stripe, križanke in podobne zabavne stvari. Pri glasilu sodeluje zelo širok krog članov organizacije, glavni urednik pa je Peter Rustja.

Delovno leto 1989/90 je bilo torej uspešno in plodno, predvsem pa raznoliko in pestro, tako da smo kot vodstvo zadovoljni, da se nam je delo obrestovalo in da smo imeli možnost nuditi vse to našim mlajšim bratom in sestram.

JULIJAN ČAVDEK

SZSO - GORICA

SZSO-SGS stopa v letošnjem skavtskem letu 1990/1991 v prelomno obdobje, kar se tiče delovanja in vzgojne metode. Predvsem prihaja ta zasuk k jasnejši delovni strukturi, ki temelji na osebnem napredovanju vsakega posameznika, od najmlajših pa do zbora voditeljev. Ta slika, ki je prišla na dan na občnem zboru voditeljev SZSO-SGS septembra 1990 na Lokvah, izhaja predvsem iz potrebe, ki jih današnja mladina, prostor in čas postavljajo na dan.

Gre namreč za pristnejšo in treznejšo odločitev za skavtizem kot službo v duhu evangelija preko Baden-Powellove metode, do katere naj bi prišel vsak član, s tremi življenjskimi izbirami: sprejeti skavtski način življenja, sprejeti Jezusa Kristusa za življenjskega sopotnika, sprejeti aktivno službo v prostoru, kjer živi, na področju, kjer se čuti, da na najboljši način izkoristi lastne talente.

Na poti v naravo

Seveda, da do tega pridemo je potrebno veliko dela, predvsem poglobljanje v smisel vsake stvari, katere se lotimo. Skupnost voditeljev ima zato predvsem nalogo spremljevalca skupin in posameznih oseb, ki to skupino sestavljajo. Starejša veja RP pa skrbi nekako za aktivno pomoč v organizaciji, in sicer pri delu po skupinah, ter navzven.

Veja IV, kjer se zbirajo člani od 11. do 14. leta starosti pa je usmerjena v vzgojo za življenje v skupnosti s skupnim doživljanjem pustolovščine in izvedbi letnega podviga.

Najmlajša veja VV pa gradi posameznikovo osebnost na vzgoji posameznika v skupnosti preko doživljanja fantastičnega (Knjiga o džungli), v katerem so indirektni napotki glede smisla skupinskega življenja.

Struktura je organizacijsko sestavljena iz enega samega stega, v katerem delujeta dve krdeli VV in dve četi IV (Gorica in Sovodnje ob Soči), medtem ko je klan RP skupen, s sedežem v Gorici. Skupnost voditeljev je sestavljena iz devetih članov, ki se mesečno zbirajo na srečanjih, na katerih poteka preverjanje opravljenega in programiranega bodočega dela.

Način dela temelji na *vzgojnem načrtu*, katerega cilj je omogočiti posamezniku, da postane človek odhoda, to se pravi in-

tegrirana osebnost, človek, sposoben odgovorne in svobodne odločitve v življenju. To odločanje temelji na treh osnovnih izbirah, ki so nujne, da lahko član ob koncu skavtske vzgojne poti (pri dvajsetem letu približno) prejme ODHOD: krščanska, skavtska in politična izbira.

Namen dela SZSO-SGS je tudi vpeljan na to, da se na čim boljši način vključi v miselnost svetovnega skavtskega gibanja preko sodelovanja z novo nastalo Zvezo slovenskih katoliških skavtov in skavtinj ter z italijansko organizacijo AGESCI, tako da bi tudi s strani slovenske mladine prišlo do prispevka h gradnji miru in prijateljstva med narodi.

Božični dogodki v krščanski umetnosti

Veren slovenski človek si božičnega praznika, vsakoletnega doživljanja največjega dogodka v zgodovini planeta Zemlja — rojstva božjega Sina, ki je postal človek, da bi padlo človeštvo dvignil nazaj k Bogu, dogodka, po katerem štejemo leta, ne more predstavljati brez jaslic. Tako imenujemo pobožno uprizoritev dogodka Kristusovega rojstva po cerkvah in domovih s pomočjo kipcev (ali slik), postavljenih v »pokrajino«, ki naj bi spominjala na svetopisemski Betlehem. Pri nas so se jaslice udomačile v 17. stoletju (prvi so jih postavili jezuiti leta 1644 v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani). Kot začetnika jaslic omenjajo sv. Frančiška Asiškega, ki je o božiču leta 1223 v Grecciu postavil »žive jaslice«. Že davno prej pa so prizori, ki jih omenjata Matej in Luka na začetku svojih evangelijev, zamikali krščanske likovne umetnike — slikarje in kiparje. S svojimi upodobitvami so ljudem omogočili, da so to, kar je v Svetem pismu zapisano, ne samo slišali ali brali, ampak tudi videli upodobljeno. Človek je telesno-duhovno bitje tudi kot vernik: veruje ne le z razumom in s srcem, ampak tudi s svojimi čutili, zlasti z očmi in ušesi.

Krščanska umetnost, ki ji pravimo tudi ikonografija (po grških besedah eikon = podoba + graphein = risati, pisati), je upodabljala dogodke, o katerih slišimo pri mašah na božič (25. decembra) in na slovesni praznik Gospodovega razglasenja ali Svetih treh kraljev (6. januarja), ki je bil vse do leta 534 glavni božični praznik (tega leta je bil z odlokom papeža Liberija prestavljen na 25. december).

Najprej bomo skušali narediti sprehod skozi zgodovino, na koncu pa se bomo za hip ustavili ob slovenskih upodobitvah Gospodovega rojstva in poklonitve Svetih treh kraljev, ohranjenih v naših cerkvah.

APOKRIFI »DOPOLNJUJEJO« EVANGELIJ

O zgodovinskem dogodku Jezusovega rojstva v palestinskem mestecu Betlehemu poročata evangelista Matej in Luka: prvi samo v dveh stavkih (1, 25 in 2, 1), Luka pa nekoliko bolj izčrpno in njegovo poročilo slišimo vsako leto pri najslovesnejši božični mašipolnočnici (2, 1-20). Na upodobitvah betlehemskega dogodka vidimo več, kot beremo v evangeljskih odlomkih. Likovna umetnost je mnoge podrobnosti črpala iz apokrifov, »skritih« spisov, po načinu pripovedovanja podobnim svetopisemskim knjigam, ki pa jih Cerkev ni uradno priznala. Ti spisi so ustrezali domišljiji in po posredovanju umetnikov so pospeševali pobožnost vernega ljudstva.

Jezusovo rojstvo podrobneje opisujeta dva apokrifna spisa: grški Jakobov protoevangelij (verjetno iz 4. stoletja) in latinski Marijin evangelij ali Pseudomatej (iz 4. ali 5. stol.) Po priznanem narodopiscu in največjem slovenskem raziskovalcu jaslic dr. Niku Kuretu povzemam: Jakobov protoevangelij pripoveduje, kako je Marija na poti v Betlehem začutila, da se je približal njen čas, in kako je prosila Jožefa, naj ji da počivati. Jožef njeni prošnji ugodi in Marijo spravi v varno zavetje votline, potem pa gre v mesto Betlehem iskat kakšno babico. Uspe mu najti babico z imenom Zelamija, ki mu nezaupno sledi v votlino. Ta je vsa razsvetljena, iz nje se vzdiguje oblak. Ko prideta tja, zagledata Dete, ki mu Mati daje piti. Babica od začudenja vzklikne in odhiti iz votline. Kmalu sreča drugo babico, Salomo, in ji pripoveduje o čudežu. Ta pa ne verjame v deviško rojstvo. Ko se dvomljivka dotakne Marije, se ji posuši roka. Angel ji veli, naj se z roko dotakne Deteta, in takoj je roka spet zdrava. Pri Pseudomateju pa beremo, da je Marijo in

Jožefa na poti v Betlehem, kamor sta se na ukaz rimskega cesarja Avgusta šla popisovat (Lk 2. 1-5), vodil angel, ki ju je privedel v votlino. Tam je Marija rodila dečka, ki so ga molili angeli. Jožef je medtem šel iskat babico in vrnil se je kar z dvema: z Zelamijo in Salomo. Nad votlino se je prikazala silno svetla zvezda. Ta apokrifni spis dodaja, da je Marija šla po porodu iz votline v hlev in položila Dete v jasli, kjer sta ga po preroški napovedi (Iz 1, 3, Hab 3, 2) s svojo sapo grela vol in osel (srednjeveška simbolika je v volu videla brezbožnike, v oslu pa Jude). Ti dve živali najdemo na številnih upodobitvah Rojstva, nepogrešljivi sta na naših jaslicah. Iz apokrifov sta na slike prišli tudi obe babici; kopanje Deteta, ki ga opravljata, pa je v apokrifih neznan; to je povzeto iz legende Simeona Metafrasta (10. stol.). Dalje je iz apokrifov še zvezda nad votlino, ki je evangelist Luka sploh ne omenja, evangelist Matej pa o njej poroča v zvezi z obiskom Modrih (2, 2). To zvezdo so sprva upodabljali z različnim številom žarkov (5-9), kasneje se je uveljavila osmerokraka zvezda, »ki naj bi predstavljala Kristusa, ki je prinesel osmero blagrov na svet in prav ti so pogoji za vstop v njegovo hišo — v nebeško kraljestvo, kamor zvezda kaže pot« (Niko Kuret, Jaslice na Slovenskem, 17).

UPODOBITVE KRISTUSOVEGA ROJSTVA

Razen kratkih evangelijskih poročil in domišljijско bogatih apokrifnih spisov so na upodobitve dogodka Kristusovega rojstva vplivale tudi razprave teologov o tem, ali je Marija rodila na naravni način, to je, v bolečinah, kakor vsaka porodnica (in mora zato počivati na postelji), ali pa je kot »devica pred porodom, med porodom in po njem« rodila brez bolečin ter tako lahko sedi ali kleči in se klanja Novorojenemu. Dalje je na upodabljanje tega dogodka vplivalo tudi pisanje mistikov, zlasti v visokem srednjem veku. V upodobitvah se kaže tudi vpliv sred-

njeveških veselih iger (misterijev), pa tudi povezovanje betlehemskega dogodka z vsakdanjim življenjem.

Med upodobitve betlehemskega dogodka smemo šteti tudi tiste slike, ki prikazujejo potovanje Marije in Jožefa iz Nazareta v Betlehem: Marija sedi na osličku, ki ga vodi Jožef ali angel. V poznem srednjem veku je pod vplivom verskih iger nastal tudi prizor, kako Marija in Jožef iščeta prenočišče v Betlehemu. Na njih najpogosteje vidimo gostilničarko (ali gostilničarja), ki grobo zavrne revna popotnika.

Upodobitev samega dogodka Kristusovega rojstva bi mogli razvrstiti na štiri tipe: starokrščanski tip, bizantinski tip z zahodno predelavo, zahodni tip čiščenja (tako razvrstitev je napravil hrvaški umetnostni zgodovinar Branko Fučić v knjigi Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb 1979).

Starokrščanski tip (4. stol.) najdemo na nagrobnih ploščah in freskah v katakombah. Jezušček leži v košari (zgodovinsko pojmovanje) ali na podstavku, podobnem mizi ali oltarju (mistično pojmovanje: določen je za spravno žrtev) pod nastreškom v kolibi. Vol in osel ga grejeta s svojo sapo. Božja Porodnica sedi.

Bizantinski tip (od 6. stol. dalje) je dejansko ljudska predstava krščanskega Vzhoda (Sirija), ki ga je prevzelo bizantinsko cerkveno slikarstvo. Prizor se dogaja v votlini, kjer Jezušček leži na podstavku. Častita ga vol in osel, angeli in skoraj redno tudi pastirji. Marija po porodnih bolečinah nočiva na slami ali na postelji. Sveti Jožef sedi ob strani. Dve ženi (babici) kopata Dete. Nad votlino je velika zvezda, ki s snopom žarkov osvetljuje Novorojenega.

Bizantinski tip z zahodno predelavo (od 7. do 14. stol.). Zgoraj opisani bizantinski tip upodabljanja Jezusovega rojstva se je v 7. stol. prek Ravenne in južne Italije začel širiti na krščanski Zahod, kjer je doživel nekatere spremembe. Tako se npr. pogosto opušča motiv kopanja Deteta (onstran

Bizantinska upodobitev - ikona Jezusovega rojstva (10. stol.)

Alp ga v 13. stol. redno opuščajo), v 14. stol. pa ponovno vpelje italijansko slikarstvo in kiparstvo (slikar Giotto ter kiparji Andrea, Antonio, Nicolò in Giovanni Pisano) Dete leži v jasliah, ki imajo obliko kamnite rakve (sarkofaga) ali pletene košare. Po mističnem gledanju, ki v novorojenem Kristusu vidi žrtev za odrešenje sveta, se jasli v 12. stol. spremenijo tudi v oltar ali imajo celo obliko kelih s pateno, na katero je položen Jezus Kristus — daritveno Jagnje (tako npr. na freski na Vrzdencu pri Vrhniki iz 14. stol.). Isti duh mistike je posodo, v kateri kopajo Novorojenega, spremenil v krstilnico. Od 13. stol. dalje se postopoma spreminja položaj božje Matere, ki več ne leži kot izmučena porodnica, temveč na ležišču sedi ter najprej Dete gleda, potem proti njemu steguje roke, ga začne ljubkovati in ga nazadnje vzame v naročje.

V drugi polovici 14. stol. se uveljavi zahodni tip češčenja: Bogorodica kleči in s sklenjenimi ali prekržanimi rokami časti golo Dete, ki leži ali na robu njenega plašča ali na otepu slame ali v jasliah. Božjemu Otroku se klanjajo angeli, pastirji, verniki ali portretirani

naročniki slike. Sveti Jožef sedi in se opira na palico, včasih tudi kleče moli. Od začetka 15. stol. na slikah Rojstva sveti Jožef kaj dela: kuha juho ali kaj drugega, daje mački polizat žlico, drži v rokah svetilko. Dogodek se odvija v hribovitem okolju ali v ruševinah veličastne stavbe (ki naj bi predstavljala Davidov grad v Betlehemu), pod napuščem opuščenega hleva vol in osel ležita. V zraku so zbori angelov, ki prepevajo. V ozadju se kdaj pojavi prizor oznanjenja rojstva pastirjem, v 14. in 15. stol. pa se na slikah že prikažejo pastirji, ki prinašajo Novorojenemu svoje skromne darove.

Na to novo upodabljanje Kristusovega rojstva je bistveno vplival spis frančiškana Johanna de Caulibus (Pseudobonaventure) »Premišljevanja o Jezusovem življenju«, ki je nastal okoli leta 1300. Tam je rečeno, da je bila Marija mlada in nežna, petnajstletno dekle. Ko se ji je približala ura poroda, je bil Jožef žalosten, da ni mogel pripraviti vsega potrebnega. Vstal je, pograbil nekaj sena iz jasliah, ga nastlal pred Marijo in se obrnil vstran. Tedaj pa se je pokazal brez težav in brez ran iz njenega telesa Sin večnega Boga.

Mati se je sklonila, ga prijala, ga nežno objela in ga stisnila v naročje. Zdaj sta k njima pokleknila vol in osel, iztegnila glavi nad jasli in dihala v Dete, ko da imata pamet... Tudi Jožef ga je molil. Ko je bil Gospod rojen, se je ondi zbrala velika množica angelov, ki so svojega Boga častili, potem pa hiteli k pastirjem, ki so se mudili kakšno miljo stran, in jim oznanili Gospodovo rojstvo. Nato so se vzdignili v nebo in dogodek razglasili še drugim nebeščanom (Kuret, Jaslice na Slovenskem). Najbolj značilne podobe Rojstva tega novega tipa so nastale v Italiji (Pesellino, Ghirlandaio, Gorgognone), na Nizozemskem (Van der Weyden, Van der Goes, Hans Memling) in v Nemčiji (Grunewald, Dürer).

POKLON PASTIRJEV

Evangelij božične polnočnice v drugem delu (Lk 2, 8-12) govori o pastirjih, ki so jim angeli oznanili »veliko veselje za vse ljudi«: rojstvo Zveličarja v Davidovem mestu Betlehemu. Tudi to poročilo so krščanski umetniki pogosto uporabljali. V zvezi s tem poznamo dvojne vrste slik: oznanilo angelov pastirjem in poklon pastirjev. Ikono grafija krščanskega Vzhoda pozna samo slike s prvim motivom, na Zahodu pa se je v 15. stol. pojavil in razvil še drugi.

Na prvi sliki se angel prikaže visoko na nebu ali se spušča proti zemlji. Pastirji, navadno so trije, oblečeni po tedanji modi, opravljajo svoja redna dela. Ko jih obsije nebeška svetloba, si prvi z roko zakrije oči, drugi striže ovco, tretji pa igra na piščalko. Pes čuvaj skače okoli in laja. Včasih eden od pastirjev z roko kaže proti nebu, drugi pa gleda kvišku in si z dlanjo zaslanja oči, ker mu nebeška svetloba jemlje vid.

Na sliki, ki prikazujejo poklon pastirjev, sprva najdemo tri pastirje (kot proteutež trem kraljem). Klečijo pred Detetom v jasliah in mu prinašajo svoje darove: jagnje, pastirsko palico, sadeže. Pogosto so pastirji prikazani kot piskači. Od 16. stol. dalje je prizor po-

klona pastirjev bolj natrpan: namesto treh pastirjev vidimo celo množico, v 17. stol. se med njimi pojavijo tudi pastirice. »V skrivnostno spokojnost, ki na podobah sicer odseva iz svetonočnega prizora, prinašajo pastirji nekaj nemirnega in posvetnega. Spreminjajo značaj podobe, ki ne predstavlja več samo skrivnosti, ampak že bolj realističen resnični dogodek« (Kuret, nav. delo). Na teh slikah se pač kaže povezava vsakdanjega življenja z betlehemskim dogajanjem.

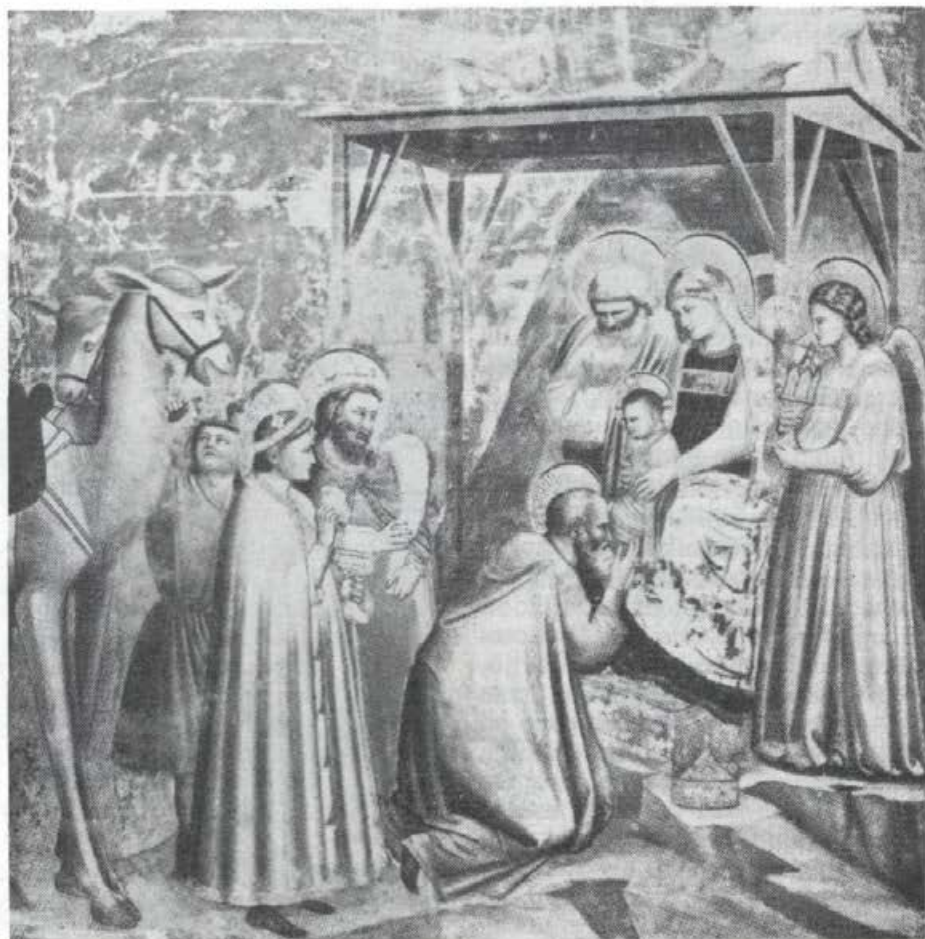
POKLON (TREH) KRALJEV

Najstarejše upodobitve božičnega dogodka najraje upodabljajo rojstvo hkrati s poklonitvijo treh kraljev. Literarna podlaga za ta prizor je odlomek Matejevega evangelija (2, 1-12), ki govori o »modrih z Vzhoda«, najbrž babilonskih zvezdoslovcih »prvencih poganskega sveta«, ki so prišli počastit novorojenega Kralja sveta. Evangelist ne omenja njihovega števila, pove pa, da so mu dali troje darov: zlata, kadila in mire. Na podlagi tega je legenda naredila modre za »tri kralje« in jim dala celo imena: Gašper, Miha (Melhior) in Boltežar. Prvi predstavlja Evropo, drugi Afriko (zato je temne polti), tretji pa Azijo.

Matejevo poročilo o poklonu modrih je porodilo cel ciklus podob, ki ga sestavljajo naslednji prizori: zvezda naznanja rojstvo Kristusa, kralji se podajo na pot in pridejo skupaj, kralji pridejo do Heroda v Jeruzalem, poklon kraljev Novorojenemu, prikazen v spanju, povratek v domovino »po drugi poti«. Vsak od treh kraljev vidi nenavadno zvezdo, ki ima pogosto v sredini lik angela, včasih tudi Kristusa-otroka. Vsak zase se poda na pot (jahajoč na kameli ali na konju) in srečajo se pred Jeruzalemom, kjer na dvoru Heroda od njegovih pismoukov zvejo, kje naj bi se rodil napovedani Kralj. Zvezda, ki jih je pripeljala do Jeruzalema, se jim ponovno prikaže in jih privede v Betlehem. Ko pridejo tja in najdejo Otroka z Materjo, se mu poklonijo in mu izročijo svoja darila.

Prizor poklonitve kraljev najdemo upodobljen že v rimskih katakombah (2. stol.) in na starokrščanskih nagrobnikih iz 4. in 5. stol. Bogorodica z Detetom sedi na prestolu, modri z Vzghda v svojih značilnih nošah prihajajo predenj z darovi. Kasneje je prizor obogaten z zbori angelov, Kristus sedi Materi v naročju in modre blagoslavlja. Proti koncu 10. stol. modre že zamenjajo kralji s kronami na glavah; od 13. stol. dalje je to na Zahodu že redno in kralji obenem poosebljajo tri obdobja človeškega življenja: mladeniča, zrelega moža in starega človeka. Pod vplivom verskih iger se prizoru poklonitve kraljev pridružujejo razne sceneske prvine (najprej v Franciji v drugi

polovici 12. stol., drugod v 13. stol.). Prvi kralj — stari, plešasti in sivobrادي Melhior — kleče izroča Detetu svoj dar (miro), drugi, Boltežar, v polni moški dobi, s prstom kaže na zvezdo in je obrnjen proti tretjemu kralju, mlademu in golobrademu Gašperju, ki gleda na zvezdo. Po sodbi našega umetnostnega zgodovinarja Franceta Steleta je to »igrski tip« upodobitve prizora. Dete, ki je dotlej z bogoslužno kretnjo blagoslavljal darove, začne z ročicami segati po njih. Zelo zanimivo upodobitev takega tipa je ustvaril italijanski slikar Giotto v kapeli Scrovegni v Padovi (1301) in tam je zvezda repatica naslikana v podobi Halleyevega komete. Gotska umetnost (po letu 1400)

Srednjeveški prizor Sv. Treh kraljev (Giotto, 14. stol.)

množi število oseb, ki nastopajo na slikah Poklona treh kraljev. Uveljavlja se slikovita okolica: razvaline namesto hlevca, prostrana pokrajina v ozadju. Podobe postajajo vse bolj posvetne (Gentile da Fabriano, fra Angelico, Sandro Botticelli). Nazadnje je Marija prikazana kot imenitna kneginja, ki razkazuje svojega sina bogatemu knežjemu sosedstvu. Med Holandci sta najlepše trikraljevske podobe ustvarila Hans Memling († 1494) in Hugo van der Goes († 1482), svojevrsten vrh pa je dosegel znameniti nemški slikar Albrecht Dürer: Marija sedi pred razvalino, ni pa več ne Mati božja ne posvetna kneginja, ampak postavna nemška meščanka. Znamenite podobe poklonitve treh kraljev so v 17. stol. ustvarili še slikarji Rubens, Velazquez in Poussin. Zelo pogosto najdemo lepe trikraljevske prizore po naših starih cerkvah.

UPODOBITVE BOŽIČNEGA DOGODKA NA SLOVENSKEM

Naša dežela, ki leži na prehodu med evropskim severom in jugom in je že nad dvanajest stoletij krščanska, hrani veliko spomenikov cerkvene umetnosti. Slovenci se po pravici ponašamo, da smo »Marijin narod«, kajti najstarejše cerkve, zgrajene na naših tleh, so posvečene prav njej. Marijina najvišja odlika je njeno božje materinstvo. Njeno življenje je najtesneje povezano z življenjem Jezusa Kristusa, njenega Sina in našega Odrešenika. Najstarejši spomenik Rojstva v Sloveniji doslej je rojstvo v prvi plasti stenskih slik na Vrzdencu pri Vrhniki iz začetka 14. stoletja. Predstavlja nam ležečo Marijo, ki steguje roko k Novorojenemu z namenom, da ga poboža. Novorojenec leži na jasliah, ki imajo obliko keliha, bliža se mu angel z blagoslovljeno vodo — tako imamo tu še srednjeveški simboličen način predstavljanja rojstva: novorojenec je s tem označen kot bodoča mistična žrtev, ki se bo vsak dan ponavljala v daritvi svete maše. Kljub tej globoki simbolični vsebini pa nam ta najstarejša slika rojstva

kaže, da je ikonografski razvoj pri nas na začetku 14. stol. že na meji med strogo nabožnim bizantinskim in romanskim ter od človeškega čustva prežetim poznosrednjeveškim, gotskim. Še trikrat najdemo v našem gradivu ležečo Marijo, ki okrog srede 14. stol. zginje iz ikonografije rojstva: začetek 14. stol. v Crngrobu, potem pa dvakrat v Trnišču, v apsidi prvotne kapele iz prve polovice 14. stoletja ter na severni strani prezbiterija iz okrog 1370. Tu je Marija že čisto mati, ki je novorojenca vzela k sebi v naročje.

Od srede 14. stol. dalje pa se na zahodu uveljavi drug način, ki predstavlja Marijo klečečo pred novorojenecem v molitvi. V vseh mogočih iničah je ta način obdržal svojo prvenstveno veljavo v zahodnokrščanski ikonografiji do danes. Lep primer imamo pri nas pri Sv. Primožu nad Kamnikom iz okrog 1520.

Drug močno razširjeni zgodovinski prizor (v katerem ima središčno mesto

Jezusovo rojstvo na freski v Vrzdencu
1470 - 1480

Maksim Gaspari:
Slovenske
kmečke
jaslice

božja Mati Marija) je poklonitev sv. Treh kraljev. Najstarejša slika tega prizora pri nas se je ohranila iz začetka 14. stoletja na Vrzdencu pri Vrhniku. Peš in brez spremstva se bližajo kralji sedeči Mariji z Detetom: prvi se priklanja, srednji kaže na zvezdo, zadnji pa se šele odpravlja na pot. Vsi naslednji gotski primeri nam kažejo bogato razvito pripovedno stran te zgodbe in slikajo večinoma na vsej severni steni cerkva od leve proti desni: Slovo kraljev od Heroda pri jeruzalemskih vratih, pohod na konjih z velikim sijajnim spremstvom skozi pokrajino s prizori iz lovskega življenja ali živalskih basni ter poklon starega kralja pri novorojencu v Betlehemu pred hlevcem. Marija jih sprejema sede in z dostojanstvom in je včasih (npr. pri sv. Miklavžu nad Čadramom) s krono označena kot kraljica. To pripovedno

obliko spremeni renesansa v 16. stoletju v reprezentativno s tem, da kompozicijo podredi simetričnemu načelu: Marijo posadi v sredo, kralje razdeli na obe strani, služinčad pa se umakne v ozadje (M. Plainer v Petrovčah, 1605). Pri tem reprezentančnem načinu ostane ves nadaljnji razvoj, le da baročna doba ne veže več slike na simetrično razvrstitev oseb okrog Marije.

Novejša umetnost, tudi na Slovenskem, je božične prizore predstavila drugače, v duhu in gledanju sodobnega človeka. Poslanstvo krščanske umetnosti je vtakano v oznanjevanje, katerega namen je prizadevanje, da se v slehernem kristjanu čim zvesteje odražajo poteze Kristusa, ki je postal slaboten človeški otrok. V svoji božji moči pa je z darovanjem samega sebe vsakemu od nas pridobil pravico božjega otroštva in bratstva z njim.

Jernej z Rázkovca

Počivanje v grobu zdolgočasi tudi potrpežljivega smrtnika. S to ugotovitvijo se je predramil vandrovec Jernej, nemirna in blaga duša, potepuh brez doma, a z Domovino v srcu, kateri je z vso ljubeznijo nekoč pisal povesi, ta pa mu je za plačilo vračala usluge z udarci v lice.

Zdaj je samotaril v tesnem ilovnatem prostorčku, ki so ga mu drugi dodelili v gaju temnozelenih cipres, potem ko mu je božji Reditelj odštel odmerjeni čas. Grob mu je bil pretesen, zato se je Jernej še nekajkrat obrnil in se poskušal razkomolčiti. V glavi mu je lebdela tesnoba, da je neznanec med znanci, nebodigatreba med smrtniki, pozabljenec med veljaki, ki so jim v življenju delili odlikovanja, bodisi da so jih zaslužili ali pa ker so bili Kantorjevi hlapci. Jernej, cestnik, idealist z zasanjanimi očmi, večni iskatelj resnice, a v stalni opreki s posvetno pravico, tega pač ni nikoli dosegel.

Potolažil se je, ker je uvidel, da uživa sedaj na božji njivi v tišini in spokojnosti enako preužitkarstvo kot drugi smrtniki, ki so se le neradi ločili od zemeljskih privilegijev. Med njimi so bili ljudje, ki jim v življenju niso prizanašali, sedaj pa so brezprizivno molčali. Usta so jim bila napolnjena z zemljo, ki je z nezadržnim naskokom osvajala, kar ji po večnem sporazumu pripada: Prah si in v prah se povrneš!

Jernej se kljub temu ni počutil najbolje. Vnovič se je obrnil, nato pa si v želji po vandranju otresel prstene drobir. Uravnal je svoje ude, uredil si ponošeno obleko in tiho privzdignil črni oklep posvečene zemlje. Neverjetno, skoraj brez težav je zlezal iz groba in že se je znašel v časovni stvarnosti na robu domovanja. Le tega ni doumel, ali je duh ali prstenež, čeprav je v sebi začutil, kako se mu je porajala nova

volja po rajžanju v dolini šentflorjanski.

Tedaj je odnekod zašumelo:

»Pohiti, čas ti je odmerjen!«

»Kdo si?« se je Jernej zdrznil v mračni samotnosti.

»Pojdi na pot in prisluhni sedanjosti!« je zamolklo odmeval v mesečno noč Stvarnikov navdih.

Jernej si je ogrnil suknjič, da bi ga v oktobrski noči ne zeblo in že se je po shojeni poti prek ljubljanskega polja usmeril proti domačim krajem. Na bližnji Šmarni gori je ura odbila dvanaest.

V daljavi je zagledal obrise barjanskih gorã. Tam zadaj na zahodu je bil z gozdom poraščeni Rázkovec, tam njegov rodni Klanec... Za trenutek je vandrovca prevzela čudna želja. Hotel si je odgovoriti, kako se sedanjost vrašča v nekdanj obljubljeni stvarnost. Kdo kraljuje na Betajnovi? Kje se potepa lepa Vida? Odgovora ni našel, kajti zagrabilo ga je v grlu, da je moral krepko pljuniti v jesensko mrzloto. Nadaljeval je pot s tiho bolečino v srcu. Na Rázkovcu pa se ni ustavil.

* * *

Nemirnega popotnika je jutranja zarja dohitela onkraj skalovitega Krasa na robu domovine. Končno je dospel v mesto, odkoder so nekoč njegovi dela željni rojaki s hrepenečim srcem odhajali v svet na velikih prekoceanskih ladjah. Jernej, čeprav starihak v nogah, je hodil brez počitka, z naglimi koraki in s skrito željo, da bi se čimprej znašel v tem kraju, kjer se je nekoč tako dobro počutil. Postregli so mu z ribami in istrskim vinom.

Spominjal se je še, kako je tam v nekdanjih časih srečaval svoje prijatelje z domačo tržaško govorico na ustih, v srcu pa s kremenito zavestjo,

Štandreški mešani zbor dirigira Valentina Pavio na koncertu Marijinih pesmi v domači cerkvi

ki so si jo kovali na delu v pristanišču, železarni in tovarnah ali pa med prodajalci zelenjave s Kolonkovca na trgu pred cerkvijo sv. Jakoba.

Zgodaj je bilo, ljudje so šele vstajali, le avtobusi, ki jih ni bil vajen, so mu križali poti. Umaknil se je v gostilno »Veseli oštir« na polič tokajca, da bi si okrepil utrujeno dušo, pa tudi da bi preveril nekdanjo domačnost.

Za mizo sta sedela dva moža po videzu delavca, krčmar pa je stal v točilnici in s prijaznim pogledom premeril ob vstopu neznanega gosta. Prišlek je vsem naslovil domač pozdrav.

»Ne poznamo te, vidimo pa, da si naš človek,« je nastavil besedo Mario, Dreja pa je novemu gostu dobrodušno ponudil stol.

Jernej se je rad odzval povabilu. Stekel je pogovor in beseda je dala besedo. Jernej je pravzaprav le poslušal in presojal govorico. Moža sta govorila o delu, zaslužku, težavah in tegobah, pa tudi o upanju na boljše čase. Krčmar pa ni mogel pozabiti vojnih časov, ko se je kot uporniški duh komaj rešil krematorijske peči.

»Njih je hudič vzel, jaz pa sem še

vedno živ,« je samozavestno pripomnil ob misli na hude čase.

»Večni idealisti, ti moji rojaki,« je sam pri sebi dodajal vandrovec ter pri tem do kraja pozabil na lastno plahost ob prehodu čez mejo, katere pač v avstrijskih časih še ni bilo.

»Kam pa, očka? ga je vprašal carinik na meji.

»Na zahod!«

»Vidim, vidim, pa se mislite vrniti?«

»S polno torbo!«

Mož v uniformi se je zasmejal in strogi pregled je bil končan.

Iz gostilne se je vandrovec Jernej okrepčan napotil po mestu. Kraj in čas sta mu bila tuja. Videl je nove hiše, nove ljudi, pogrešal pa je domačo govorico.

Končno se je ustavil pred stavbo, kjer je stal napis: Srednja šola, pod njim pa ime znanega Vrhničana. Razveselil se je in srce mu je hitreje poglalo kri po žilah.

»Še živi tu moj mladi rod,« si je zažvižgal v dobrodušnosti in ni mu bilo žal dolge poti do dobrih ljudi.

***

Mimo njega je stopala razposajena

mladež. Hitela je v šolo, kamor jo je priganjal začetek pouka. Jernej, vidno prevzet, jo je gledal in ji sledil z očmi. To niso bili nekdanji otroci s Klanca, bos, z raztrganimi srajcami in z oguljenimi cajgastimi hlačami na naramnicah. Na njih niso odsevale flike, ki bi jih materina roka prišla na strganine, da bi tako zakrila potolčena kolena in golo zadnjico, na kateri je enakomerno bingljala platnena šolska torba s knjigami. To so bili mestni obrazi, otroci z lepimi pisanimi oblekami in s skrbno počesanimi lasmi v jesensko sončno jutro.

Živahni vrvež mladih nog je Jerneja nehote potegnil za sabo in že se je znašel na vrhu stopnic pred učilnicami.

Mislil si je: »Stopil bom z njimi v razred. Povedal jim bom, da jih imam rad. Govoril jim bom preprosto in o učenih stvareh, o življenju, o tem, kar sem nekoč pisal. Morda me bodo poslušali ali celo razumeli.«

Korak mu je zastavil odrasel moški:

»Kam, prijatelj?«

»Učil bi rad mladino.«

»Kaj se ti sanja? Kdo pa si? Od kod si prišel?«

Vandrovec se je nenadoma znašel sredi vprašanj, na katere ni znal prav odgovoriti. Jecljaje je dopovedal svoje želje, mož pa mu je kratkomalo odgovoril, da zanj tukaj ni mesta.

V nekaj trenutkih je Jernej iz vzhičenih občutkov zlezal skrušen sam vase. Jutranje sonce, ki je sijalo skozi okno, mu je zarisalo mrke poteze na utrujenem obrazu. Obrnil se je in brez besed odšel v mrzlo vsakdanjost.

Opletajočih korakov se je Razkovečan napotil v mesto. Sedaj ni videl več dobrih ljudi, ni občutil prejšnje topline, mrzla jesen mu je kuštrala nepočesane lase.

»Pravzaprav ima neprijazni mož prav, kaj pa rinem tja, kamor ne spadam,« je mrmral sam vase. Na stičišču ulic ga je prepoznal znanec:

»Jernej, kaj pa ti v našem mestu?«

Razkovečan se je razveselil pozdrava in močneje vdihnil sapo, da bi lažje

odgovoril. Zaupljivo je pogledal sivolasega Razumnika in že mu je iz srca privrela s težavami prebodena izpoved.

Razumnik se je zamislil in ni vedel, kaj naj bi odgovoril. Slednjič je trpko dejal:

»Jernej, bolan si. Ne trapi svojih iluzij! V tem mestu zate ni pravic, ostal boš večni tujec.«

Idealist Jernej je ob teh besedah začutil novo bolečino pri srcu. Razumniku tega ni povedal, zamahnil je z roko in odšel dalje.

* * *

Jernej, navajen popotovanja, pa ni odnehal.

»Stopim do oblastnika, ki ima besedo v deželi. Razložim mu, poslušal me bo in razsodil.«

Tako si je dejal, ko se je ves nebogljjen znašel v sobani, odkoder je videl ribiške barke v zalivu. Kolena so se mu tresla kot nekoč na Dunaju, ko je hotel k cesarju. Pričakoval je, da bo vsak čas stopil pred njega mož z našitki na ramenih in ga poslal na cesto. V tišini se je obrnil na Stvarnika in ga prosil:

»Oče, poslal si me na pot. Daj mi moči, da izpolnim Tvojo voljo!«

Tedaj pa se je zgodilo, česar Jernej ni pričakoval. Oblastnik ga je poklical na pogovor. Bil je prijazen z njim, umirjen, razsoden.

»Jernej, poznam tvojo pot. Daleč je že tisti čas, ko si prišel v naše mesto k svojim rojakom. Govoril si jim, jih učil, z njimi trpel in se veselil, zato nisi tujec v tem mestu.«

»Dajte mi pismo, ki bo pričalo o tem,« je spoštljivo dodal Jernej.

Jernej je pismo dobil in tisti hip se mu je zdelo, da sonce ni več tako mrzlo kot prej, da so ljudje sedaj boljši, kot so bili, da je mesto ob morju tudi njegovo...

Vrnil se je k mladini in jo učil. Pripovedoval ji je o ljubezni do človeka, do domovine, do materinega jezika. Govoril je in govoril, saj je vedel, da ga po opravljenem delu čaka daleč onkraj Rázkovca mrzel samotni grob.

ZLATA GOSKA

V tistih časih, ko so ženske še nosile krila do kolen in so moški se česali nazaj svoje na kratko ostržene lase se je v daljni Kaliforniji pripetilo tole:

Bila je družina gringov. Oče, mati in edini sin. Živeli so v samotnem kraju. Oče in sin sta izpirala pesek, ki ga je prinašal deroči potok. Iskala sta zlata zrna. Vsako toliko se je pokazalo katero. Včasih drobno kot proso, včasih pa tudi za grah debelo.

Mati, dobrodušna gospodinja jima je kuhala in prala. Na vrtu je pridelovala zelenjavo. Tudi goske je redila in jih rada imela. Bile so navadne goske, ki jih ljudje redijo zaradi mesa in perja. Pa tudi, ker neso jajca večja od kokošjih.

Goske so brskale po blatu ob potoku. Iskale so si hrane. Svoje belo perje pa so okopale v tolmunu pod hišo, ki so ga v davnih časih naredili bobri.

Ena od gosk je bila ljubljenska gospodinje. Vedno je racala za njo. Če so v vročem popoldnevu sedli po kosilu v senco, je zlezla gospodinji v naročje.

Gospodinja jo je rada pestovala. Iz krušne sredice ali pa iz polente, ji je delala podolgate svaljke. Dajala jih je počasi goski v kljun. Govorila ji je kot otroku in jo božala po glavi. Goska je svaljke z veseljem požirala in se v veselje gospodinje tudi lepo redila.

Nekega dne sta oče in sin na rešetu pozabila par drobnih zlatih zrn. Ljubljena goska je pricapala mimo. Kot bi bil koruzni zдроб, je parkrat piknila in zlata zrna so zginila v njeno golšo.

Gospodar je zagledal, ko je piknila zadnje zrno. Zgrabil je gosko in odšel v hišo po nož, da gosko zakolje in reši zlata zrna. Ko se je zablskal nož v njegovih rokah je pritekla gospodinja:

»Moje goske ne boš zaklal.«

»Bom, da rešim zlata zrna, ki jih je pozobala. Več so vredna kot vse tvoje gosi.«

»Moja goska je več vredna kot vse tvoje zlato,« je branila gosko gospodinja. »Rada jo imam in družbo mi dela v tej samoti.«

Gospodar se je vdal, ker je bila goska že v varnem naročju gospodinje. Karkoli bi poskusil, bi naletel samo na odpor. Morda celo na prepir. Tega pa ni maral.

»Zlato bo prišlo iz nje samo od sebe. Zaprimo jo za tri dni. Tako bomo videli, kje in kdaj bo prišlo zlato iz nje.«

Goska je morala v kurnik za tri dni. Gospodinja jo je večkrat na dan vzela ven. Bila je še bolj božana in več svaljkov je dobivala.

Četrty dan pa je na dnu kurnika ležalo zlato jajce. Vsi so strmeli vanj.

»Je celo jajce zlato ali samo lupina«, so ugibali.

Sin je vzel prvi jajce v roko. Prekladal ga je po rokah on, nato gospodar in nazadnje gospodinja.

»Težje je kot navadno gosje jajce. Ubijmo ga, pa bomo videli.«

Jajce so res ubili. Pod zlato lupino sta bila čisto navadna beljak in rumenjaki. Lupine so skrbno spravili in posušili. Ko so bile suhe, so jih steh-tali. Celih dvajset gramov so bile težke.

»Zlatih zrn ni bilo za to težo?« je trdil gospodar.

Sin pa je od veselja poskočil in predlagal:

»Če je lupina res težja kot so bila zrna, to lahko ugotovimo. Stehtajmo zlata zrna in potem naj jih goska poje. Če bo lupina težja kot zrna prej, smo odkrili zaklad.«

Steh-tali so zlata zrna. Točno deset gramov.

Gospodinja jih je pomešala med

svaljke. Potem pa jih je dajala svoji ljubljeni goski v kljun. Z veseljem in ponosom.

Pretekli so trije dnevi, ko je goska spet znesla jajce z zlato lupino. Presrečna je bila družina. Brž so jajce ubili. Znotraj je bilo čisto navadno. Lupine so brž posušili in stehtali. Tehnica je pokazala točno dvajset gramov.

Lupino so zmleli v prah in ga odnesli zlatarju, če bi morda zlato ne bilo čisto. Če nima kakšnih primesi. Zlatar je dvomil in se čudil tistemu zlatemu prahu. Zlato pa je bilo čisto, brez primesi.

Odslej je goska pogostoma dobivala zlata zrna, skrbno stehtana. Jajca so bila vedno zlata. Ker niso sami nasejali dosti zlatih zrn, so jih začeli kupovati od sosednjih iskalcev.

Sin je bil podjeten in je računal:

Če damo nekaj jajc z zlato lupino valit? Morda bodo iz tistih jajc zvaljene goske tudi nesle zlata jajca. Imele bodo že podedovano lastnost. Jajc z zlato lupino ne bo nesla samo ena goska. Sedem, osem gosk bo to delalo. Sčasoma pa še več. Namesto zlatih zrn jim bomo dajali med svaljke prah iz zlatih jajčnih lupin.

Dali se valit osem jajc. Ista goska, ki je nesla zlata jajca je tudi mlade goske zvalila. Tako je bila čista rasa še bolj gotova.

Ko so se mlade goske zvalile, so lupine, iz katerih so zlezle, lepo izbrali. Gnezdo tudi, da bi se nič ne izgubilo.

Goski so spet dajali prah iz zmletih lupin. Kar je bilo prahu odveč, so ga prodali. Tako niso kupovali več zlatih zrn in tudi sami niso več iskali zlatih zrn po pesku in blatu. Saj jim je goska nanese dovolj.

Prodajali so zmlete jajčne lupine in dobro živeli. Gospodar je bil od dela že utrujen. Sin se je pa z mletjem prahu in z novimi načrti ukvarjal. Gospodinja je še vedno in še bolj skrbno ljubkovala svojo gosko.

Ker se je sin oženil, je imela še več časa. Gospodinja je mlada gospodi-

nja. Izbrana jedila, ki jih je kuhala pa stari gospodinja niso dobro dela. Ni jih bila vajena. Pričela je hujšati. Ne da bi vedeli za vzrok, je hirala vedno bolj in nekega dne umrla na stolu sede pred hišo. Ljubljeno gosko je imela v naročju.

Par dni po pogrebu je poginila tudi goska. Strašna škoda je zadela družino. Tolažila jih je misel, da imajo osem mladih gosk, ki bodo nekega dne pričele nesti zlata jajca.

Da bi imele boljšo oskrbo in da bi bile zdrave, so poklicali vsako toliko živinozdravnika. Najeli so tudi služabnika, ki je za goskami čistil in nanje pazil. Lahko se pritepe v bližino kak tat, na dveh ali na štirih nogah.

Goske so lepo rastle in bile razvajene. Silile so služabniku v naročje. Ena je zlezla služabniku celo na kolena. Ker je bilo to prvič, je bila tudi pobožana. Ker mu je silila v dlan, če je kaj hrane v njej, jo je položil na tla.

Služabnik je bil pač služabnik. Delal je za denar, ne iz ljubezni do gosk. Godrnjal je:

»Mene plačajo, da dam goskam jesti in da za njimi počistim. Če hočejo, da bodo gosi v naročju, naj jim najamejo pestunjo. Če hočejo jesti z dlani, naj dobijo postrežnico. Ta jim tudi lahko daje jed s porcelanastih krožnikov. To mene ne briga.«

Nekega dne mu je ista goska spet zlezla v naročje. Služabnik jo je udaril po zadnjici in vrgel na tla. Zalostna je odšepala.

Vse to je videl živinozdravnik. Zatožil je služabnika gospodarju. Gospodar je služabniku plačal mesečnino in ga zapodil iz službe. Dobili so drugega služabnika. Ker je bil dobro plačan, je goskam lepo stregel. Ni mu pa šlo v glavo, zakaj tem goskam tako strežejo:

»Bele so kot vse gosi. Lepo rastejo in se redijo. Vsaka navadna gos se redi, če se ji da dobro hrano.«

Nekega dne je ujel na ušesa pogovor med gospodarjem in njegovim očetom. Ugibala sta koliko še manjka,

da bodo pričele nesti jajca. Pa če bodo res zlata vsa ali samo nekatera.

Služabnik je mislil in sklepal. Sklepal in mislil. Tisto o možnih zlatih jajcih mu ni šlo iz glave.

Neke temne noči, ki je bila deževna, sta prišla dva tolovaja in ugrabila vseh osem gosk. Ko sta bila tolovaja že daleč, je služabnik zagnal vrišč, ki je zbudil vso družino. Delal se je silno potrtega. Zaklinjal se je, da ne mara nobenega plačila, dokler ne odkrije, kje so goske. Dokler jih ne prinese nazaj. Sporočil je gospodarju, da ve, kje so goske. Tatovi pa so zviti in hočejo odkupnino zanje. Ta pa ne sme biti manjša od tisoč gramov zlata.

Gospodar se je vdal. Zbral je zadostno količino zlatih zrn. Nesla sta jih s služabnikom na dogovorjeno mesto, kjer so ju goske že čakale.

»Draga je bila odkupnina. Glavno pa je, da so goske prišle nazaj. Čez mesec ali dva, bodo pričele vračati zlato, ki sem ga zanje dal,« tako je mislil in bil prepričan. Odslovil je služabnika, ker se mu je zdel sumljiv. Dokazati pa mu ni mogel nič. Tudi policija je bila zelo daleč. Kupil je puško in goske so se ponoči preselile v hišo. Tako so bile bolj na varnem.

Živinozdravnik je goskam predpisal pomirjevalne tablete, če jih je morda ugrabitev razburila. Goske pa so se podnevi mirno pasle ob potoku in plavale po tolmunu.

Nekega dne je ena od gosk znesla prvo jajce. Zelo majhno in s tanko lupino. Bilo pa je vendar jajce, čeprav samo belo. Seveda, ker jim še niso dajali zlatih zrn.

Tekom tedna so pričele nesti jajca vse goske. Gospodar je že imel pripravljenega dosti zatega prahu. Pomešali so ga med jed po dva grama za vsako gosko. Pričelo se je nestrpno pričakanje. Za vsako gosko, ki je počepnila, da bi znesla jajce so stoje čakali in računali.

Vsa jajca so bila snežno bela. Samo eno je imelo zlat madež. Opazovali so in dognali, da nese jajca z zlatim madežem tista goska, ki jo je nekoč služabnik pahnil iz naročja.

Pričelo se je ugibanje:

»Mora biti neka razlika med gosko, ki nese jajca z zlatim madežem in med ostalimi.«

Živinozdravnik je strokovno ugotavljal:

»Stara goska je nesla jajca z zlato lupino. Ena od mladih nese jajca z

Dekliški zbor Slovenski šopek, vodi ga. Ljuba Smotlak, na reviji zborov ZCPZ v Kulturnem domu v Trstu (25. nov. 1989)

zlatim madežem. Rumenjak in beljak sta normalna. Dednost je torej brez vpliva. Vzrok mora biti drugje.

Stari gospodar, že napol gluhi, je modroval:

»Moja žena je gosko imela v naročju. Govorila ji je in ji dajala v kljun krušne ali pa koruzne svaljke. Govorila pa ji je tako prijazno kot zaročenec svoji nevesti. Tudi božala jo je.«

Živinozdravnik je ugotavljal:

»Božanje tudi otroke samo razvaja. Govoriti gosem nima smisla. Gosi so neumne živali. Ne umejo, kaj jim hoče človek povedati.«

»Toda tisti svaljki. S tem pa lahko poskusimo.«

Kupili so strojček za izdelavo makaronov. Stroj so tako priredili, da je delal lepše svaljke, kot jih je znala delati rajna gospodinja. Vmes so seveda primešali zlati prah, vedno natančno odmerjen. Toda razen zatega ma-

deža pri jajcu od ene izmed gosk, ni bilo sledu o zlatu nikjer.

»Poskusili bomo še z božanjem, če vam je prav,« je rekel in predlagal živinozdravnik.

Kupili so stroj za masiranje. Masirali so goske vsak dan. Sprva so kričale in se upirale. Pozneje pa se jim je pričelo dopasti. Tista, ki je nesla jajca z zlatim madežem, je kar sama silila pod stroj.

Lupine pri jajcih pa so ostale bele kot poprej.

Ker je stari gospodar godrnjal, da je njegova rajna žena goski govorila, so se odločili tudi za govorjenje. Živinozdravnik je ugovarjal, da to nima nobene znanstvene podlage. Končno se je vdal.

Kupili so ploščo, na kateri je stara babica pripovedovala svojim vnukom pravljice. Goske so med pripovedovanjem gagale. Jajčne lupine pa so ostale bele kot prej.

Stari gospodar je vzel eno od gosk v naročje in ji je govoril, kot je slišal govoriti nekdanj svojo ženo. Tudi božal jo je. Pa so mu gosko s silo vzeli, češ da ima prehrpav glas. Goske bo prej oplašil, kot pa se jim prikupil.

Prav kmalu je gospodar ugotovil, da tako ne bo šlo več naprej. Zatega prahu je zmanjkalo. Morali so spet kupovati zlata zrna. Nekega dne je zmanjkalo denarja tudi za to.

Zaklali so vseh osem gosk. Z zlatom, ki so ga pobrali iz njihovih golš so izplačali in odslovili živinozdravnika. To je bilo zadnje zlato, ki so ga premogli.

Drugi dan je šel mladi gospodar spet izpirat pesek na potok. Stari gospodar, ki ni bil več zmožen za delo, pa je posedal na trati pred hišo. Sonce ga je ogrevalo, da je dremal in modroval:

»Moja žena ni delala svaljkov s strojem. Ni božala s strojem. Tudi plošče ni navila. Božala je z ljubečo roko, govorila z ljubeznjivim glasom. Goska je čutila, da jo ima gospodinja rada.

Goska je to čutila in ljubezen vračala. Z zlatom je vračala.«

Prizor iz veseloigre »Kaj bodo rekli ljudje«. Igrajo člani PD Štandrež

KNJIŽNA ZBIRKA ZA LETO 1991

1. **Koledar 1991**
2. »In gnojili boste nemško zemljo« - Dorica Makuc
3. **Legende** - Francè Bevk
4. **Primorski Slovenski Biografski Leksikon** - 16. snopič
5. **Sveta Gora 1538-1989**
Prva izredna knjiga iz zbirke »Naše korenine«

Naslov:

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Riva Piazzutta, 18

3417 GORICA - GORIZIA

Italia - Italy (Europe)

CENIK KNJIG GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE V ZALOGI

(1 ameriški dolar je zaradi nihanja valute vreden od 1.120 do 1.130 lir)

Acherman F.H., GOBAVI VITEZ, povest	LIR	2.500
Albrant Marta, DOLGA NOČ ČAKANJA, povest		3.000
Beličič Vinko, MED MEJNIKI, črtice		4.000
Beličič Vinko, PRELISTAVANJE POLDAVNINE, spomini		7.000
Carli Lukovič Alojz, ZADNJI DNEVI V OGLEJU, roman		8.000
Ceglar Ludvik, JANEZ MADON, biografski roman		10.000
Curk Tončka, DEČEK Z GORNJEVIPAVSKEGA, resnična zgodba		6.000
Dobraczynski Jan, REDNIK (2 dela), povest		12.000
De Wohl Luis, ZEMLJA JE OSTALA ZA NAMI, povest		4.500
GMD, ZBORNİK 1974, ob petdesetletnici		4.000
GMD, SLOVENCİ IN KATOLIŠKA CERKEV		5.000
GMD, KRATKA ZGODOVINA CERKVENIH ZBOROV		3.000
GMD, GOVOREČI BANKOVEC, antologija slov. humoristične proze		4.000
Jaklič-Solar, BARAGA, življenjska pot		3.000
Janežič Stanko, TRŽAŠKI OBRAZI, zgodbe		3.000
Janežič Stanko, ZEMLJAKI, črtice		5.000
Janežič Stanko, RADOST ŽIVLJENJA, duhovne misli		3.000
Ježernik Maksimilijan, RIM-ATENE-NAIROBI, potopis		4.000

Jeza Franc, NEVIDNA MEJA, fantastični spisi	7.000
Jeza Franc, SPOMINI IZ TABORIŠČA, avtobiografija	10.000
Jurčič Josip, DESETI BRAT, roman	3.000
Kanduš-Piščanc Z., NA OBALAH MORJA, povest	5.000
Klinec Rudolf, ZGODOVINA GORIŠKE NADŠKOFIJE	5.000
Klinec Rudolf, ZGODOVINA GMD	5.000
Kobal Andrej, SVETOVNI POPOTNIK (II. del), spomini	7.000
Kobal Andrej, SLOVENE V SLUŽBI F.B.I., biografska povest	8.000
Kozar Lojze, PAJKOVA MREŽA, povest	3.500
Kragelj Joško, MOJA TOLMINSKA, črtice	5.000
Kravos Josip, KUŠTRAVA GLAVA, črtice	4.000
Kunčič Jože, PISANI VRTILJAK, pesmi za mladino	3.500
Lavrenčič-Pregelj, VALENTIN STANIČ, življenjepis	4.500
Luciani Albino, SPOŠTOVANI, pisma	6.000
Martelanc Saša, MELODIJA, črtice	7.000
Martelanc Saša, VETER IZ LJUBIH DALJAV, črtice	6.000
Mikuletič Fortunat, INTERNATITIS, kronika vojne	5.000
Močnik Hubert, SPOMINI IN IZKUSTVA, kronika učitelja	5.000
Pertot Bruna, DOKLER MARELICE ZORIJO, črtice	6.000
Piščanc Zora, ANDREJKA, roman	6.000
Piščanc Zora, BLAGOVESTNIKA SLOVANOV, roman	10.000
Piščanc Zora, PESNIK ZELENE POMLADI, biografska povest	10.000
Pregelj Ivan, GLORIOSA, povest	3.500
Premrl Franc, JANEZ IN MAJDA, povest	3.500
Saksida Zora, MAMI (I. in II. del), povest	5.000
Saksida Zora, ZLATE SLIVE, pripovedke	5.000
Strojnikova Štefa, JASTREB KROŽI, roman	8.000
Šegula Frančišek, PETDESET DNI PO JUTROVEM, potopisi	4.000
Trench Sally, POKOPLJITE ME V ŠKORNJIH, povest	5.000
Ukmar Jakob, MARIJOLOGIJA, nauk o Mariji	5.000
Vauhnik Miloš, PE-FAU, spomini - I. in II. del	16.000
Werfel Franz, BERNARDKINA PESEM, roman	8.000
PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON	
(od I. do XV. - posamezni snopič)	12.000
KOLEDARJI GMD (letnik)	10.000
Sedejev simpozij v Rimu 1988	15.000
Missiev simpozij v Rimu 1988	15.000
Mahničev simpozij v Rimu 1990	17.000
Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja	15.000

VSEBINA

Koledar	3
Veliki slovenski spravni dan (S. Čuk)	28

Iz življenja Cerkve

Jegličev simpozij v Rimu (Lojze Škerl)	37
Razmišljanja ob škofijski konferenci Treh Benečij (J. R.)	38
Zlatomašnik dr. Kazimir Humar (R. B.)	41
Zlata maša (Stanko Janežič)	43
Msgr. Janez Mohar in drugi slovenski duhovniki v Čileju (Jože Kunčič)	45

Razprave in pričevanja

Jakob Ukmar in nastanek »Božjih vrelcev« (Tomaž Simčič)	47
Dvojezična ljudska šola na Koroškem (R. B.)	51
Pogovor z Dušanom Jakominom (M. T.)	52
Naš dom (Jožko Šavli)	56
Ob 25-letnici Drage (Tomaž Simčič)	64
Šmarje pri Sežani (L. Š.)	67
Vas Bani (Pavel Vidau)	68
Obnova božjepotne cerkve sv. Jožefa v Ricmanjah (Angel Kosmač)	76
Petsto let ob živosrebrnem studencu (Stanko Medvešček)	80
Vatovlje, Vatovec in staroselska zgodovina (Leopold Verbovšek)	83
Mont-Royal in brat André (Marija Markeš)	85
Ob 60-letnici usmrtitve bazoviških junakov (Z. Harej)	89
Nekaj zanimivosti o koledarju (P. Zlobec)	91

Iz dežele Furlanije-Juljske krajine in Slovenije

Langobardi v Furlaniji (M. Šah)	95
Skupna Gorica - stvarnost ali utopija? (A. B.)	98
Upravne volitve 6. maja 1990 in Slovenci (Alojz Tul)	100
Slovenija, kakšna prihodnost? (M. T.)	104

Nekatere obletnice

Ob stoletnici rojstva Frana Ramovša (Robert Petaros)	105
Narte Velikonja - ob stoletnici rojstva (Lojzka Bratuž)	109
Msgr. dr. Božo Milanović - ob stoletnici rojstva (Angel Kosmač)	111
Trije zborovski jubileji v Mačkoljah (L. P.)	114
Jubilej mešanega cerkvenega zbora v Rojanu (Stanko Zorko)	116

Spominski zapisi

V zadnjem letu so odšli (Martin Jevnikar)	118
Zora Piščanc (Kazimir Humar)	123
Biseromašnik Ivan Budin (J. M.)	125
Prelat dr. Janez Hörnbock (R. B.)	126
Frank J. Lausche (M. Šah)	127
Inž. Boris Sancin (Martin Jevnikar)	129
Dramatik Josip Tavčar (Martin Jevnikar)	130

Iz sveta ekonomije in zdravstva

Diskusija o gospodarski suverenosti Slovenije (Egidij Vršaj)	132
Laboratorij za morsko biologijo (Marija Breclj)	141
Prehrana - prvi pogoj zdravja (Irena Tavčar)	144
Steklina je zelo nevarna bolezen (Danilo Rustja)	148

Prosvetna in skavtska dejavnost

Obisk »Vesele pomladi« na Češkem (Majda Danev)	151
Prosvetna dejavnost na Goriškem 1989/1990 (Franka Žgavec)	153
Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1989/1990 (M. Maver)	157
Skavtsko delovanje na Tržaškem v delovnem letu 1989/1990 (Sladkosnedna Panda)	163
SZSO - Gorica (Julijan Čavdek)	165

Pripovedni spisi

Jernej z Razkovca (Ivan Artač)	174
Zlata goska (Nace Hladnik)	177
Božični dogodki v krščanski umetnosti (S. Čuk)	167

Pesmi

Zasuta usta (France Balantič)	36
Izdelal čas je mozaik (Ljubka Šorli)	42
Naša pot (Jože Aleksij Markuža)	55
Žgi me, Sonce (Stanko Janežič)	63
Plima (Bruna Pertot)	79
Otrok (Stanko Janežič)	82
Jug (Bruna Pertot)	94
Junij (Stanko Janežič)	99
Nebesa pod Triglavom (Ljubka Šorli)	108
Ljubezen (Jože Aleksij Markuža)	113
V tihi bridkosti (Stanko Janežič)	117
Na mrtvih dan (Jože Aleksij Markuža)	122

